

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

EDİRNE ÇEŞMELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. Osman ERAVŞAR

HAZIRLAYAN
Murat KARADEMİR

KONYA- 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

1.GİRİŞ

1.1.Konunun Tanımı, Sınırları, Önemi ve Araştırma Yöntemi.....1

1.1.1.Konunun Tanımı ve Sınırları.....1

1.1.2.Konunun Önemi.....1

1.1.3. Araştırma Yöntemi.....2

1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi.....3

1.3. Edirne'nin Tarihi ve Coğrafyası.....7

1.3.1. Tarihçe.....7

1.3.2. Coğrafya.....12

1.4. Türk Mimarisinde Çeşmeler.....13

1.5. Edirne Şehri Su Yolları.....19

2.KATALOG.....22

2.1.Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatlı çeşmeler.....22

2.1.1. Köseç Balaban Çeşmesi 22

2.1.2. Yahya Bey Çeşmesi.....25

2.1.3. Sinan Ağa(Cavidan Hanım) Çeşmesi.....28

2.1.4. Ebe Çeşmesi.....31

2.1.5. İmaret Çeşmesi.....34

2.1.6. Nazır Çeşme.....36

2.1.7. Necibe Hatun Çeşmesi.....39

2.1.8. Papazoğlu Çeşmesi.....41

2.1.9. Parsana (Aşıklar) Çeşmesi.....43

2.1.10. Tirit Çeşme.....45

2.1.11. Yeniçeriler Çeşmesi.....47

2.1.12. Küçük Pazar Çeşmesi.....49

2.2.Kare veya Dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli çeşmeler.....51

2.2.1. Hacı Müslim Çeşmesi.....51

2.2.2. Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi.....54

2.2.3.Tavanlı çeşme.....58

2.2.4.Askeri Hastane Çeşmesi.....61

2.2.5.Atlar Çeşmesi.....66

2.2.6.Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi.....68

2.2.7.Hatip Çeşme.....	71
2.2.8.Mehmed Ağa Çeşmesi.....	74
2.2.9. Musalla (İbrahim) Çeşme.....	76
2.2.10.Çanaklı (İbrahim Ağa) Çeşme.....	79
2.2.11.Nimet Hanım Çeşmesi.....	81
2.2.12. Abdurrahman Bin Seyit Ali Çeşmesi.....	84
2.2.13. Abdurrahman Tavanlı Çeşme.....	86
2.2.14. Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi.....	88
2.2.15. Harbiye Çeşmesi.....	90
2.2.16. Hatip Sokak Çeşmesi.....	93
2.3. Yan yana iki kemerli çeşmeler.....	95
2.3.1. Şair Hayali Çeşmesi.....	95
2.4. İki cephele çeşmeler.....	98
2.4.1.İbrahim Çeşme.....	98
2.4.2. Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi.....	101
2.4.3.Afife Hatun Çeşmesi.....	101
2.4.4.Sultan Süleyman Çeşmesi.....	104
2.4.5.İsmail Ağa Çeşmesi.....	107
2.5. Üç cephele çeşmeler.....	111
2.5.1. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi.....	111
2.5.2. Sinan Ağa Çeşmesi.....	116
2.5.3. Saraçhane (Sinan Ağa) Çeşmesi.....	119
2.6. Dört cephele çeşmesi.....	123
2.6.1. Hacı Adil Bey Çeşmesi.....	123
2.6.2. Ticaret Lisesi Çeşmesi.....	127
2.7. Münferit çeşmeler.....	129
2.7.1. Muhammet İbn-i Ahmet Çeşmesi.....	129
2.7.2. Hacı Yusuf Çeşmesi.....	132
2.7.3. Hacılar Ezanı Çeşmesi.....	134
2.7.4. Hadımağa Çeşmesi.....	139
2.7.5. Beylerbeyi (Kuru) Çeşmesi.....	143
2.7.6. Damat Sokağı Çeşmesi.....	145
2.7.7. Dibek Çeşmesi.....	147
2.7.8. Eski Cami Minare Kaidesindeki Çeşme.....	149

2.7.9. Gülbahar Hatun Çeşmesi.....	151
2.7.10. Hacer Hanım Çeşmesi.....	153
2.7.11. Hacı Ali Çeşmesi.....	155
2.7.12. Hasan Efendi Çeşmesi.....	157
2.7.13. Kadı Bedrettin Cami Çeşmesi.....	159
2.7.14. Karanfiloğlu Çeşmesi.....	161
2.7.15. Küpeli Minare Çeşmesi.....	163
2.7.16. Meşalecibaşı Çeşmesi.....	165
2.7.17. Ortabayır Çeşmesi.....	167
2.7.18. Ömer Efendizade Çeşmesi.....	170
2.7.19. Rıfat Ağa Çeşmesi.....	174
2.7.20. Saksâğan Çeşme.....	176
2.7.21. Sarı Cami Çeşmesi.....	178
2.7.22. Soğuk Çeşme.....	180
2.7.23. Su Terazisi Çeşmesi.....	182
3. GÜNÜMÜZE BİR BÖLÜMÜ ULAŞAN ÇEŞMELER.....	184
4. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN ÇEŞMELER.....	186
5. DEĞERLENDİRME.....	205
5.1. TİPOLOJİ.....	205
5.1.1.Konumlarına Göre Çeşmeler.....	206
5.1.1.1. Bağımlı Çeşmeler.....	206
5.1.1.2.Bağımsız Çeşmeler.....	207
5.1.2.Fiziksel Biçimlerine Göre Çeşmeler.....	207
5.1.2.1.Cephe Kompozisyonuna Göre Çeşmeler.....	207
5.1.2.1.1. Tek Kemerli Çeşmeler.....	207
5.1.2.1.1.1.Sivri Kemerli Çeşmeler.....	208
5.1.2.1.1.2.Yarım Daire Kemerli Çeşmeler.....	208
5.1.2.1.2.Yan Yana İki Kemerli Çeşmeler.....	209
5.1.2.1.3. İki Cepheli Çeşmeler.....	209
5.1.2.1.4.Üç Cepheli Çeşmeler.....	210
5.1.2.1.5. Dört Cepheli Çeşmeler.....	210
5.1.2.1.6. Nişsiz Düz Cepheli Çeşmeler.....	211
5.1.2.2. Gövde Biçimlerine Göre Çeşmeler.....	211
5.1.2.2.1. Dikdörtgen Prizmal Gövdeliler.....	211

5.1.2.2.2.Kare Prizmal Gövdeliler.....	212
5.2.MALZEME.....	212
5.3.YAPI ELEMANLARI.....	213
5.3.1.Su Yalakları.....	213
5.3.2.Dinlenme Sekileri.....	214
5.3.3. Taslıklar.....	215
5.3.4.Kemerler.....	215
5.3.5.Ayna Taşı.....	216
5.3.6. Açıklıklar.....	218
5.3.7. Suluklar.....	219
5.3.8. Üst Örtü.....	220
5.4. KİTABELER.....	222
5.5.SÜSLEME.....	223
5.5.1. Geometrik Süsleme.....	223
5.5.2. Plasterler.....	227
5.5.3. Alemler.....	228
5.5.4.Ay Yıldız.....	228
5.5.5. Mukarnas.....	228
5.5.6. Kum Saati.....	229
5.5.7. Bitkisel Süsleme.....	229
5.5.8. Figürlü Süsleme.....	233
6. SONUÇ.....	234

BİBLİYOGRAFYA

Tablolar

Resim ve Çizimler

ÖNSÖZ

Tarihin en eski dönemlerinden beri Akdeniz ülkelerini ve Avrupa kıtasını Asya ülkelerine bağlayan yollar üzerinde kurulmuş olan Edirne, kervanlar için İstanbul'a varmadan geçilen son önemli durak noktası olmuştur.

1361 senesinde Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilen ve daha sonra Osmanlı Devletinin başkenti olan Edirne, başkent olması sebebiyle siyasi ve kültürel açıdan olduğu kadar anıtsal mimarisi ile de dikkat çeken bir merkez olmuştur. Osmanlıların kenti almasıyla birlikte kentin imarına büyük önem verilmiş, başta Selimiye, Eski, Üç Şerefeli Camiler olmak üzere pek çok anıtsal yapının yanında su yapıları da inşa edilmiştir.

Edirne kenti su ihtiyacını kentin çevresinde bulunan su kaynaklarından karşılamaktadır. Bu kaynaklardaki sular kente kemerler, maskemler vasıtasıyla getirilmiş, kent içindeki dağılımları ise çeşmeler tarafından sağlanmıştır. Şehir merkezindeki bu çeşmeler küçük ölçekli yapılar olmasına karşın kentsel dokunun gelişimi açısından önemli yapılarıdır.

Son yıllarda Osmanlı Dönemi çeşmeleri ile ilgili yapılan çalışmaların artması sevinçle karşılanmaktadır. Yapılan bu çalışmalar Osmanlı Su Mimarisi hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir.

Bu tez çalışmasında Edirne il merkezindeki çeşmeler ele alınarak gerek kendi içinde ve gerekse İstanbul ölçeğinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu konuyu seçmemde beni yönlendiren ve çalışmamın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Osman Eravşar'a teşekkürü bir borç biliyorum. Çalışmam boyunca her zaman öneri ve fikirleriyle bana destek olan Prof. Dr. Haşim Karpuz'a, Prof. Dr. Ali Baş'a ve Prof. Dr. Remzi Duran'a, bazı çeşmeleri çizen Arş. Gör. Gülay Apa'ya, konu ile ilgili kaynakları bulmamda yardımcı olan Arş. Gör. İlker Mete Mimiroğlu'na ve çeşmelere ait eski resimleri tezimde kullanmama izin veren Tayip Yılmaz'a minnettarım.

Ayrıca çalışma boyunca benimle birlikte sıkıntılara katlanan maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen aileme şükranlarımı sunarım.

Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir. Maddi desteğinden ötürü Bap koordinatörlüğüne teşekkür ediyorum.

Murat Karademir

GİRİŞ

1.1.Konunun Tanımı, Sınırları, Önemi ve Araştırma Yöntemi

1.1.1.Konunun Tanımı ve Sınırları

Osmanlıların ikinci başkenti olan Edirne, anıtsal mimarisi ile dikkati çeken bir kenttir. Bu mimarinin içinde su yapıları ayrı bir yer tutar. Osmanlılar kenti aldıktan sonra kentin imarına önem vermişler, bu maksatla kentin çeşitli mahallelerinde su yapıları inşa etmişlerdir. Çeşmeler anıtsal mimarinin yanında küçük ölçekli olmasına karşılık, kent tarihi ve kentsel dokunun gelişimi hakkında bizlere bilgiler verir.

Son yıllarda Osmanlı Dönemi çeşmeleri ile ilgili çalışmaların artması sevindiricidir. Bu çalışmalar yeterli olmasa da Osmanlı Su Mimarisi hakkında bizlere bilgiler vermiştir. Edirne çeşmeleri hakkında bu güne kadar ayrıntılı bir analiz ve değerlendirme ise yapılmamıştır.

“ Edirne Çeşmeleri” isimli bu tez çalışmasında, Edirne il merkezi sınırları içinde kalan Osmanlı Dönemine ait çeşmeler ele alınmıştır. Böylece Edirne kent merkezinin tarihi süreç içinde kazandığı, su mimarisinin önemli bir parçası olan çeşmeler belgelenmiştir.

Edirne kenti, su ihtiyacını kentin çevresinde bulunan su kaynaklarından sağlamaktadır. Bu kaynaklardaki suyun kent içinde dağılımı çeşmelerle sağlanmıştır.

Çalışmada 62 adet çeşme kataloğa dahil edilmiştir. Kaynaklarda bu çeşmeler hakkında bir takım bilgiler bulunmakla birlikte verilen bu bilgilerin tamamı birkaç cümleyle sınırlıdır. Bu sebeple bu çalışma ile çeşmelerin kültürel ve mimari değerlerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

1.1.2. Konunun Önemi

Bu tez çalışmasında Edirne il merkezindeki çeşmeler incelenerek mimari özelliklerinin değerlendirmeleri yapılmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda Türk Sanatı ve Türk Sanatı'nın önemli bir dönemini teşkil eden Osmanlı Sanatı üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak Osmanlı Sanatı üzerine yapılan bu çalışmalarda daha çok dini mimarlık yapılarının üzerinde durulduğu, su yapılarını meydana getiren hamam, köprü, çeşme, sebil, sarnıç vb. yapıların tamamıyla incelenmediği bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Bursa'dan sonraki ikinci başkenti ve Anadolu'nun Balkanlara açılan kapısı olan Edirne'de Osmanlı Dönemi yapıları önemli ölçüde ele alınmış olmasına rağmen bu yapılar arasında Edirne kent dokusunun temel öğelerinden birisi olan çeşmelerin ele alınıp mimari açıdan değerlendirmesi yapılmamıştır. Yapılacak bu tez çalışmasıyla küçük ölçekli bu yapı tipinin farklı dönemlerde geçirdiği değişimi Edirne il ölçeğinde incelemek, bu çalışmanın temel amaçlarından birisidir. Tamamı Osmanlı Dönemine ait olan il merkezindeki bu çeşmeler hem çevre iller bazında hem de Anadolu ölçeğinde bulunabilen benzer örnekleriyle karşılaştırma yapılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Özellikle son yıllardaki hızlı kentleşme sonucunda ve gelişen teknolojiyle birlikte insanların su ihtiyacını karşılamak için şebeke su sistemi kurulmuştur. Bunun sonucunda mahalle çeşmelerinin işlevlerini kaybederek kendi kaderlerine terk edildikleri görülmektedir. Son yıllardaki imar faaliyetlerine bağlı olarak birer birer ortadan kalkan veya yapılan yanlış onarımlar sonucunda asıl görünümelerini kaybeden bu yapıların mimari özelliklerinin belirlenerek belgelenmesi ve röleve çizimlerinin yapılmasıyla birlikte belgelenmesi bu çalışmanın en önemli amaçlarından biridir.

1.1.3. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, Edirne şehir merkezinde bulunan tarihi ve mimari özelliğe sahip çeşmeler incelenmiştir. Tezin çalışmasında ilk olarak Edirne Çeşmeleriyle ilgili kaynak taraması yapılmıştır. Konumuzu doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren bütün yayınlar belirlenmiş ve bunlar irdelenerek çeşmelere ve su mimarisi ile ilgili bölümler incelenmiştir. Ayrıca Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, İstanbul Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Edirne Selimiye Müzesi Arşivi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü Arşivindeki belgelere ulaşılmıştır. Ayrıca Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda hazırlanmış Edirne Şerhiye Sicilleri ve Salname defterleri konulu yüksek lisans tezleri incelenmiştir.

Bu araştırmanın ikinci aşaması arazi çalışmasıdır. Bu çalışmada tespit edilen bütün çeşmelerin detaylı ölçüleri alınmış, planları çizilmiş, fotoğrafları çekilerek tanımlamaları yapılmıştır. İncelenen bütün çeşmelerin tanımlanmasında belirli bir düzen takip edilmiş, bu tanımlamalar genelde bir sıralama takip edilerek teze yerleştirilen pek çok fotoğrafla desteklenmiştir. Çeşmelerin üzerinde bulunan 33 adet kitabe ve konumuzla ilgili Edirne

Selimiye Müzesinde tespit edilen iki adet kitabenin estampajları alınarak bu estampajlar ve fotoğraflar ışığında kitabeler okunarak tez içinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte kitabesi bulunmayan çeşmelerin tarihlendirilmesinde problemlerle karşılaşmıştır. Bu nedenle kitabesi bulunmayan çeşmelerin tarihlendirilmesinde dönemin arşiv belgeleri, yazılı kaynaklar ve eserlerin taşıdığı mimari özellikler göz önünde bulundurularak tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Çeşmelerin bir kısmı ise tarihlendirmeyi sağlayacak belirleyiciler olamaması nedeniyle tarihlendirilememiştir. Çeşmelerin katalog içinde sıralaması, kendi içinde tipolojisine göre yapılmaya çalışılmıştır.

Değerlendirme bölümünde ise katalogda yer alan çeşmelerin yapı elemanları bağlamında sentezi yapılarak çeşmelerin mimari özellikleri ve yakın bölgelerde bulunan eserlerle karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır. Böylece Edirne şehir merkezinde bulunan bu çeşmelerin gerek kendi içinde ve gerekse başta İstanbul olmak üzere değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi

Türk Su Mimarisinin en önemli yapılarından birisini oluşturan çeşmelerle ilgili temel sayılabilecek bazı yayınlar bulunmaktadır. Fakat çeşmelerle ilgili bu araştırma ve yayınların daha çok İstanbul üzerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir¹.

İstanbul dışındaki bölgelerde bulunan çeşmelerle ilgili yapılan çalışma ve araştırmalar ise son yıllarda giderek artış göstermektedir².

Edirne'deki Mimari Eserler konusunda hazırlanmış en kapsamlı çalışma şüphesiz ki Tarihçi Ahmed Badi'ye aittir. Badi "Riyaz-ı Belde-i Edirne" isimli çalışmasında Edirne il merkezinde bulunan tarihi kimliğe sahip mimari eserleri ele almıştır. Çalışmada bütün yapı türleri ayrı ayrı katalog halinde ele incelenmiştir. Badi, konumuz olan Edirne Çeşmeleriyle ilgili olarak toplam 124 adet çeşmeye değinmiştir. Ele alınan bu çeşmelerden her birinin şehir merkezinde bulunduğu yer kısaca belirtilmiş, 37 adet çeşmenin de kitabelerinin okunuşları yayınlanmıştır³. Badi, Çeşmeler bölümünde ele aldığı 124 adet

¹ Bu yayınlardan bazıları şunlardır: Tanışık,1943; Barışta,1993,01-47; Barışta, 1993, 12-35; H.Ö. Barışta, 1991, 11-32; Barışta, 1989, 01-15;Aynur- Karateke, 1985, 05-120; Pilehvarian vd., 2000, 08-113;Özdeniz, 1995, 09-432;Egemen,1993, 10-65;Togay, 1951; Barışta, 2002, 242-247

² Önge,1997, 12-97;Denktaş, 2000, 02-213; Denktaş, 2000, 28-136; Yörükoğlu, 1987, 04- 89; Yurttaş-Özkan , 2002; Karpuz- Dülgerler, 2006, 317-333

³ Badi, 2000, 15-176

çeşmeden başka Edirne il merkezinde 67 adet çeşmenin daha bulunduğunu belirtmiş fakat bu çeşmeleri yaptıranların bilinmediği için eserinde yer vermemiştir.

Edirne'den geniş bir şekilde bahseden Evliya Çelebi, şehrin etrafının nehirlerle kuşatıldığı için suya ihtiyacı olmadığına değinir. Şehir merkezinde birçok hayır sahibi olduğunu ve bu kişilerin şehre gelen misafirler için çarşı ve mahallelerde birçok çeşme yaptırdığını belirten Evliya Çelebi 11 yerde Gazi Hüdavendigâr çeşmeleri, altı yerde Musa Çelebi, İsa Çelebi, Yıldırım Han, Eski Cami ve Bayezid Han çeşmeleri olduğunu, dokuz yerde Sultan Selim, Timurtaş Paşa ve Koca Murad Bey çeşmeleri olduğunu ve ayrıca Beylerbeyi, Sokullu Paşa ve Tahtakale çeşmelerinin bulunduğunu anlatmıştır⁴.

Konumuzla ilgili erken tarihli kaynaklardan birisi de 17. yüzyılda Edirne'de yetişmiş Tarihçi Abdurrahman Hibri'ye aittir⁵. “Enisü-l Müsamirin” adlı bu eser bir Mukaddime ve 14 Fasıldan oluşmakta olup her bir fasılda ayrı bir konuya değinilmiştir. Hibri, çeşmeleri yedinci fasılda ele almıştır. Buna göre Hibri, Edirne şehir merkezinde 160 civarında çeşme olduğunu belirtmiş ve her bir çeşmenin tek tek ele alınmasını gereksiz gördüğü için bahsetmemiş, bunun yerine şehrin su yolları hakkında kısa bilgiler vermiştir.

Edirne Tarihi ve Mimari Eserleri hakkında yapılmış en kapsamlı çalışmalardan birisi de O.N. Peremeci'ye aittir⁶. Özellikle Edirne Tarihi konusunda en önemli kaynaklardan birisi olan bu çalışmada ayrıca şehir merkezindeki mimari eserlere de değinilmiştir. Peremeci, konumuzla ilgili olarak şehir merkezinde 296 adet çeşmenin bulunduğunu fakat bunların büyük bir kısmının yıkıldığını belirterek tarihi bakımdan kıymetli gördüğü dört adet çeşmenin kitabesinin okunuşunu yayınlamıştır.

Rıfkı Melül Meriç tarafından 1963 senesinde hazırlanan “Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında” adlı çalışmada Edirne şehir merkezindeki 123 adet çeşmeden bahsedilmiştir⁷. Meriç, bu çalışmasında çeşmelerin sadece isimlerini ve bulundukları yerler bir cümleyle açıklamaya çalışmıştır.

Ratip Kazancıgil 1992 yılında yayınladığı “Edirne Mahalleleri Tarihçesi” adlı kitapta Edirne Mahalleleri'nin 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geçirdiği değişim ve gelişimden bahsetmiştir⁸. Kazancıgil, özellikle 1990 yılında şehrin mahallelerini ayrı ayrı ele almış ve her bir mahallede bulunan tarihi eserleri çeşmeleri de dâhil ederek isimleri ve mahalle içindeki konumlarıyla birlikte belirtmiştir.

⁴ Evliya Çelebi, 1970, 351

⁵ Hibri,,1999, 47-49

⁶ Peremeci, 1939

⁷ Meriç,1965, 439-456

⁸ Kazancıgil, 1992-22-64

Ratip Kazancıgil ve H. Murat Tuğrul'un 2001 yılında yayınladıkları "Edirne ve Osmanlı Padişahları" isimli çalışmasında Osmanlı Padişahlarının Edirne'de inşa ettirdikleri dini, askeri ve sivil mimari eserlere kısaca değinilmiştir⁹. Bu çalışmada bazı çeşmelere de yer verilmiş olup bu yapıların yalnızca bulundukları yer ile yapıldıkları dönemleri tek cümleyle belirtilmiştir.

Tosyavizade Rifat Osman'ın Ratip Kazancıgil tarafından 1994 yılında yayınlanan "Edirne Rehnüması" adlı eserin üçüncü bölümünde Edirne şehrinin suyuolları adı başlığı altında şehir merkezinde 230 adet akar çeşmenin varlığından bahsedilmiştir¹⁰. Fakat bu çeşmelerin isimleri ve mimari yapıları hakkında bilgi verilmemiştir.

Ahmet Korkut'un "Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri" başlıklı çalışmasında şehir merkezi sınırları içinde bulunan dört adet çeşmenin bulundukları yerleri ile yapıım tarihlerine kısaca değinilmiştir¹¹.

Ethem Türkdogan tarafından 1970 senesinde hazırlanan "Edirne Çeşme ve Sebileri" adlı lisans tezi tezidir¹². Bu çalışma Edirne il merkezindeki tarihi kimliğe sahip tüm çeşmeleri içermektedir. Çalışmada şehir merkezinde bulunan 74 adet çeşme kataloğa dâhil edilmiş yapıların mimari özellikleri ele alınmıştır. Fakat çeşmelerin planları çizilmemiştir. Tez, az sayıda fotoğrafla desteklenmiş olmasına rağmen belgeleme açısından kıymetli bir çalışmadır. Ayrıca yapıların değerlendirmesi de yapılmamıştır.

Atalay Bayık'ın 1973 yılında yayınlanan "Edirne" isimli çalışmasının III. Bölümünde Edirne'nin Eski Eserleri adlı başlık altında şehir içinde bulunan 11 adet çeşmenin resimleri ve inşa tarihlerine yer verilmiştir¹³.

Oktay Aslanapa tarafından 1949 yılında yayınlanan "Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri" isimli çalışmada, Çeşme ve Sebiller bölümünde şehir merkezinde bulunan iki adet çeşmenin banisi ve inşa tarihlerinden bahsedilmiştir. Bu çeşmelerden bir tanesinin ayrıntılı fotoğrafları da yayınlanmıştır¹⁴. Aslanapa, eserinin son bölümünde şehrin eski eserlerini gösteren Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan listeyi de yayınlamıştır. Aslanapa'nın yayınladığı bu listede şehir merkezinde bulunan 22 adet çeşmenin de adı, yeri ve banisi gösterilmektedir.

Oral Onur tarafından 1970 yılında yayınlanan "Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler" isimli çalışmasının 1. Bölümünde Çeşme, Sebil ve Hamam Kitabeleri Adı

⁹ Kazancıgil- Tuğrul, 2001, 17-34

¹⁰ Tosyavizade, 1994,54

¹¹ Korkut,1972, 43-48

¹² Türkdogan, 1970, 25-75

¹³ Bayık,1973, 46-50

¹⁴ Aslanapa, 1949, 142-144

başlığı altında il merkezinde bulunan 33 adet çeşme kitabesinin resimleriyle sadece okunuşları yayınlanmıştır¹⁵. Özellikle kitabelerin okunuşunda Onur'un harf hataları yaptığı görülmesine rağmen hazırlanmış olduğu dönem dikkate alındığında kayda değerli bir çalışmadır.

Edirne'deki Su yapıları hakkında hazırlanan çalışmalardan birisi N.M. Köylüoğlu tarafından 2001 yılında yayınlanan “Edirne’de Osmanlı’dan Günümüze Su Yapıları” isimli çalışmasıdır¹⁶. Köylüoğlu, bu çalışmasında şehir merkezindeki köprü, çeşme ve sebil gibi mimari yapıları ayrı ayrı katalog halinde ele almıştır. Çalışmada çeşmeler bölümünde şehir merkezinde bulunan 85 adet çeşme ele alınmıştır. Köylüoğlu'nun ele aldığı bu çeşmelerden bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Bu çeşmelerin katalog düzenlemesi ve konu bütünlüğü E. Türkdoğan'ın 1970 yılında hazırladığı lisans tezinin bir tekrarı niteliğindedir. Çeşmelerin mimari tanımlamaları ve yapı elemanlarının değerlendirmesi yapılmamıştır.

Konumuzla ilgili erken tarihli kaynaklardan birisi de Nahid Sırrı Örik'in ilk olarak 1941 yılında yayınlanan “ Bir Edirne Seyahatnamesi” adlı kitabıdır¹⁷. Örik, bu kitabında 1930'lu yılların Edirne'sinden önemli bilgiler vermiş olmakla birlikte Edirne'deki çeşmelerin o tarihlerde sularının kurduğunu ve taşlarının karardığından bahsetmiş ve sadece Selimiye Cami yanında bulunan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi ile Yıldırım Cami yanındaki İbrahim Çeşmesinin isimlerini vermiştir.

Ahmet Usal'ın 2006 yılında yayınlanan “ Edirne Tarihi ve Kültürü” isimli çalışmanın dördüncü kısmında Edirne Çeşmeleri başlığı adı altında şehir merkezindeki altı adet çeşme hakkında kısa bilgiler aktarılmıştır¹⁸.

1608 yılında Edirne'ye uğrayan ve burada beş hafta kadar kalan Polonyalı Simeon, “ Polonyalı Simeon Seyahatnamesi” olarak yayınlanan eserinde Edirne hakkında kısa tarihi ve fiziki bilgiler ile gözlemlerini aktarmıştır. Simeon, Edirne'de suların bollundan bahsederek birçok çeşme, hamam ve köprü gibi yapıların inşa edildiğini de ayrıca belirtmiştir¹⁹.

1.3.Edirne'nin Tarihi ve Coğrafyası

¹⁵Onur, 1970, 35-77

¹⁶Köylüoğlu, 2001, 35-88

¹⁷Örik, 2000, 56-65

¹⁸Usal, 2006, 45

¹⁹Andreasyan, 1964, 87

1.3.1.Tarihçe

Osmanlı Devleti'ne Bursa'dan sonra seksen sekiz yıl başkentlik yapmış olan Edirne; Arda, Tunca ve Meriç nehirlerinin birleştiği bölgede kurulmuştur. Şehrin bulunduğu bölgede toprakların verimli olması ve Anadolu ile Avrupa'yı birbirine bağlayan yollar üzerinde olması ile tarihin her döneminde önemli bir merkez olmuştur.

Tarihi kaynaklarda Şehrin adı Orestias, Odrissiye şeklinde geçtiği gibi Uscudama olarak ta isminin geçtiği bilinmektedir²⁰. Şehir M.S. 123-124 yıllarında Roma İmparatoru Hadrianus tarafından yeniden kurulunca onun ismini almış ve Hadrianopolis olmuştur²¹.

Edirne Şehri'nin Tarihöncesi Dönem yerleşme yeri olarak, bugün şehrin 5 km. kuzeybatısında yer alan ve Tunca nehri'nin üst sekisi üzerinde kalan Çardakaltı Mevki kabul edilmektedir²². Bu mevkide 1959 ve 1960 yıllarında kazılar yapılmış ve Prehistorik döneme tarihlendirilen çok sayıda Seramik parçalar, taş malzemeden yapılmış el değirmenleri ve cilalı baltalar bulunmuştur²³.

Bugün Edirne'nin bulunduğu yerde en eski şehir, Trak kabilelerinin en büyüklerinden biri olan Odrisler tarafından Meriç'in Tunca ile birleştiği yerde kurulmuştur. Makedonyalılar burasını Orestlerin bir kolonisi haline getirmişler ve bu şehre Orestia, varoşlarına ise Gonnoi adını vermişlerdir²⁴.

Bölge, M.Ö. 513 'te Perslerin yönetimi altına girmiştir²⁵. Pers hâkimiyetinin ortadan kalkmasıyla birlikte Trakya 5.yy.'ın ortalarına kadar Odrislerin yönetimi altında kalmıştır²⁶. Daha sonraki yüzyıllarda Edirne birçok devletin işgali altında kalmıştır. M.Ö. 280-279 senelerinde Galatlar'ın (Kelt)geçici istilasına uğramış, Makedonya Krallığı'nın Romalılar tarafından ortadan kaldırılmasıyla birlikte M.Ö. 168 yılında Romalıların nüfuzu altına girmiştir²⁷. Romalılar, Edirne ve Trakya üzerindeki etkilerini arttırmak için bölgede birtakım krallıklar ve prenslikler kurma yoluna gitmişlerdir²⁸. Roma Krallarının boyunduruğu altına giren Traklar, İmparator Claudious zamanında(M.S. 44-46) bir Roma eyaleti haline gelmiştir²⁹.

²⁰ Parmaksızoğlu, 1966, 336

²¹ Parmaksızoğlu, 1996,336.

²² Kansu, 1965,14

²³ Kansu, 1965,14.

²⁴ Gökbilgin, 1997,109.; Parmaksızoğlu, 1996,336.;Kansu, 1965,14.

²⁵ Mansel, 1965, 22

²⁶ .Mansel, 1965, 22.

²⁷ Mansel, 1965, 23.

²⁸ Mansel, 1965, 23.

²⁹ Mansel, 1965,23.

M.S. 123-124 senelerinde Trakya'yı ziyarete gelen Roma İmparatoru Hadriaunus, bu Orestia kasabasının stratejik bakımından önemini görmüş ve bu kasabayı yeniden imar ederek³⁰ kendi ismini vermiş ve böylece Orestia artık Hadrianopolis olmuştur³¹. 395 yılında Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla birlikte Edirne ve çevresi Bizans imparatorluğu sınırları içinde kalmıştır³². Edirne bu tarihten sonra birçok kez farklı milletler tarafından istila edilmiş ve sık sık el değiştirmiştir. Bizans döneminde Edirne, sürekli olarak Balkanlardan inen tehlikeler altında kalmıştır. 5. yüzyıl boyunca Bölge, önce Hunlar sonrada Slav ve Bulgar akınları ile büyük zarar görmüştür³³. Özellikle 7. yüzyılın ikinci yarısında Bulgarlar, Bizans Devletinin yönetim boşluğundan faydalanarak Bizans topraklarına saldırmışlar ve Edirne şehrini ele geçirerek yakıp yıkmışlardır³⁴. Şehir, 7. yüzyıldan itibaren 13.yüzyıla kadar sürekli olarak Bizans devleti ile Bulgar krallığı arasında el değiştirse de netice olarak Bizans devletinin elinde kalmıştır³⁵. Edirne, 11.yüzyılda bir ara Peçenek Türklerinin saldırılarına uğrasa da fethedilememiştir³⁶. Şehir bu tarihten sonra Türkler tarafından fethedilinceye kadar Bizans devletinin elinde kalmıştır.

14. yüzyıla gelindiğinde Bizans devleti bu dönemde kendi iç çekişmeleri ile uğraşırken kısa zamanda büyüyen Osmanlı Türkleri Balkan yarımadasına akınlar yapmaya başlamışlardır. 1360 yılında Osmanlı Devleti tahtına oturan Sultan I. Murad, 1362 yılında balkan yarımadasına geçerek Keşan, Lüleburgaz, Çorlu, Babaeski ve Dimetoka kasabalarını aldıktan sonra komutanı Lala Şahin Paşayı Edirne'nin fethiyle görevlendirmiştir³⁷. Lala Şahin Paşa, o zamanki Edirne Tekfuru olan Adriyan'ı yenerek 1362 senesinin Temmuz ayında Edirne kalesini teslim almıştır³⁸.

Tarihi kaynaklar Edirne'nin hangi tarihte fethedildiği konusunda farklı bilgiler vermektedirler. Bu konuda, H. İnalçık³⁹, F. Taeschner⁴⁰ ve R. Osman⁴¹ Edirne'nin 1361

³⁰ Edirne bu dönemde bir Roma ordugâhı (Castrum) konumundaydı. Şehrin kalesi bu dönemde inşa edilmiştir. Yamuk dörtgen şeklinde olan kalenin her bir köşesinde silindirik bir kulesi bulunmaktaydı ve bu kuleler arasında onikişer burç olup, kulenin toplam 9 kapısının bulunduğu ve kalenin etrafının hendekle çevrili olduğu bilinmektedir. 19. yüzyıla kadar ayakta olan kalelerden günümüzde sadece Makedon Kulesi ayakta kalabilmiştir. Bkz. Mansel, 1965, 24.

³¹ Peremeci, 1939, 9; Gökbilgin, 1997, 109; Parmaksızoğlu, 1996, 336.

³² Peremeci, 1939, 9

³³ Eyice, 1965, 41

³⁴ Peremeci, 1939, 9.

³⁵ Peremeci, 1939, 10.

³⁶ Peremeci, 1939, 10; Gökbilgin, 1997, 109.

³⁷ Peremeci, 1939, 11

³⁸ Peremeci, 1939, 11; Gökbilgin, 1997, 110; Parmaksızoğlu, 1996, 341

³⁹ İnalçık, 1965, 159

⁴⁰ Taeschner, 1990, 292

⁴¹ Tosyavizade, 1994, 24

yılında I. Murad tarafından fethedildiğini ileri sürerken, R.M.Meriç⁴², M.T. Gökbilgin⁴³, İ. Parmaksızoglu⁴⁴ ve O.N. Peremeci⁴⁵ 1362 yılını kabul etmektedir. Buna karşın İ.H. Uzunçarşılı⁴⁶ ve R. Kazancıgil⁴⁷ 1363 yılını kabul ederken A.Burnov⁴⁸ 1371 yılında fethedildiğinden bahseder. A. Hibri⁴⁹ ise kesin bir tarih vermemekle birlikte 1361 yılını işaret etmektedir⁵⁰.

Fetihten hemen sonra Edirne'ye gelen Sultan I. Murat, şehrin yönetimini Lala Şahin Paşa'ya bırakarak kendisi tekrar Bursa ve Dimetoka'yı merkez olarak kullanmıştır⁵¹. Edirne'nin fethedilmesiyle birlikte artık şehir Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişinde önemli bir merkez olmuştur. Şehir, H. 770/ M.1368 yılında Osmanlı Devleti'nin merkezi olmuştur⁵². Bu tarihten sonra Edirne, Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesine kadar olan sürede Osmanlı Devletine başkentlik yapmıştır. Şehir, Yıldırım Bayezid zamanında önemli bir merkezdir. Bu dönemde Avrupa'ya ve Asya'ya yapılan seferler hep buradan hazırlanmıştır⁵³. M. 1402 senesinde Yıldırım Bayezid'in Timur Ordularına yenilmesiyle birlikte Yıldırım Bayezid'in oğlu Şehzade Süleyman, Bursa'dan bütün saray halkını ve hazineyi Edirne'ye taşımıştır⁵⁴. Şehir, Fetret Devrinde Musa Çelebi'nin yönetimi altında bulunuyordu. 1413 senesinde tahta çıkan Çelebi Mehmet, Şehri Musa Çelebi'nin elinden almıştır⁵⁵. Çelebi Mehmet'in 1421 yılında vefat etmesinden sonra yerine Sultan II. Murat tahta çıkmıştır⁵⁶. II. Murat zamanında Edirne Askeri bir üs olarak kullanılmıştır. Bu dönemde şehir tam manasıyla devlet merkezi olduğu gibi aynı zamanda ticaret merkezi de olmuştur⁵⁷. Yine bu dönemde şehirde pek çok imar

⁴² Meriç, 1963, 439

⁴³ Gökbilgin, 1952, 6

⁴⁴ Parmaksızoglu, 1996, 341

⁴⁵ Peremeci, 1939, 11

⁴⁶ Uzunçarşılı, 1982, 163

⁴⁷ Kazancıgil, 1995, 16

⁴⁸ Burnov, 1949, 106

⁴⁹ Hibri, 1999, 14

⁵⁰ Yukarıda görüldüğü gibi Edirne'nin Osmanlı Devleti tarafından fethedildiği tarih olarak farklı kaynaklar farklı yıllar göstermektedir. Fakat burada hemfikir olduğumuz konu ise tarihi kaynakların birçoğunun Edirne'nin Fetih tarihi olarak H.763 yılını göstermeleridir. Buna Karşın Miladi yılda farklı tarihlerin gösterilmesinin sebebi ise Hicri yılın Miladi yıla çevrilisinde yapılan yanlışlıktır. H. 763 yılı M. 1361 yılına denk geldiğine göre Edirne'nin bu tarihte fethedildiği düşünülebilir.

⁵¹ Gökbilgin, 1997, 110; Sultan I. Murad'ın Edirne'yi fethettikten sonra Edirne'de kalmayıp tekrar Dimetoka'da kalmasını tarihi kaynaklar o zamanlar Edirne'nin çok küçük bir yerleşim yeri olduğuna ve Dimetoka'nın yaşamak için daha elverişli bir yer olması ve burada bir Tekfur Sarayı olmasına bağlamaktadırlar (Bkz. Peremeci, 1939, 12)

⁵² Badi, 2000, 21

⁵³ Peremeci, 1939, 12

⁵⁴ Gökbilgin, 1997, 10

⁵⁵ Kazancıgil, 1995, 18; Gökbilgin, 1997, 110

⁵⁶ Kazancıgil, 1995, 19

⁵⁷ Peremeci, 1939, 14

faaliyetlerinde bulunulmuş ve günümüzde ayakta olan ve olmayan yapıların önemli bir kısmı II. Murat döneminden kalmıştır⁵⁸. Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'un fethedilmesine ait planlar Edirne'de yapılmış ve fetih için gereken ağır toplar Edirne'de döktürülmüştür. Nihayet 29 Mayıs 1453 tarihinde İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet ve orduları tarafından fethedilmesiyle birlikte artık başkent İstanbul olmuş fakat yine Edirne bu tarihten sonra da önemli bir merkez ve Balkanlara yapılan seferlerin hareket üssü olarak önemini korumuştur⁵⁹.

Sultan II. Bayezid'in, Gedik Ahmet Paşa'yı Edirne Sarayında idam ettirmesiyle birlikte Edirne, II. Bayezid ile oğlu I. Selim arasındaki mücadelelere sahne olmuştur⁶⁰.

16. Yüzyıl boyunca Sultanlar Edirne'ye ayrı bir önem vermişlerdir. Bu dönemde Kanuni Sultan Süleyman'ın, padişahlığı yıllarında Doğu'ya yapacağı seferler öncesinde Edirne'ye gelmesi, aylarca burada kalıp sefer hazırlıkları yapması ve özellikle şehirde pek çok sanat eserinin inşa edilmesi Edirne'nin hala önemli bir merkez olduğunu gösterir⁶¹. Bu yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Kürd Aptal olayı ve Avusturya seferi sırasında askerler arasında çıkan anlaşmazlığın çatışmaya dönüşmesi şehrin huzurunu bozan olayların başında gelir⁶².

17. Yüzyılla birlikte Osmanlı Padişahlarının Edirne'ye olan ilgisi giderek artmış, I. Ahmet'ten itibaren bu asırdaki bütün padişahlar şehre ayrı bir önem vermişler, özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren padişahlar tüm zamanlarını Edirne'de geçirir olmuşlardır⁶³. I. Ahmet, II. Osman, IV. Murad ve IV. Mehmet'in Edirne Koruluk ve Ormanlarında Av partileri düzenlemesi ile şehir tekrar ihtişamlı günlerine dönmüştür⁶⁴.

18. Yüzyıl Edirne'nin gerileme dönemidir. Bu yüzyılda şehir artık eski önemini ve ihtişamlı günlerini kaybetmeye başlamıştır. Yüzyılın hemen başında meydana gelen Edirne Vakası⁶⁵ şehrin gerilemesine ve bundan sonra İstanbul'dan ve Anadolu'dan gelen

⁵⁸ Sultan II. Murat'ın Edirne'de yaptırdığı eserlerin başında Muradiye, Darülhadis, Üç şerefeli, Gazimihal, Şah Melek, Saruca Paşa Camileri; Bedesten; Tahtakale ve Topkapı Hamamları; Acemioğlanlar Kışlası; Harbiye Mektebi gelir. Edirne Halkı tarafından söylenmiş bir söz olan “ Edirne Sultan I. Murat zamanında alındı, Sultan II. Murat zamanında yapılarla donatıldı” da bu bakımdan önemlidir.

⁵⁹ Gökbilgin, 1997, 111; İstanbul'un başkent olmasıyla birlikte Edirne, İmparatorluğun ikinci merkezi durumuna gelmiştir. Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra tekrar Edirne'ye dönmüş, zamanının büyük bir kısmını Edirne Sarayında geçirmiştir(Bkz. Peremeci, 1939, 17).

⁶⁰ Kazancıgil, 1995, 30; Gökbilgin, 1997, 111; Parmaksızoğlu, 1996, 343

⁶¹ Gökbilgin, 1997, 112

⁶² Parmaksızoğlu, 1996, 343; Gökbilgin, 1997, 112

⁶³ Gökbilgin, 1997, 112

⁶⁴ Gökbilgin, 1997, 112

⁶⁵ Tarihte Edirne Vakası olarak bilinen olay, Sultan II. Mustafa'nın tahttan indirilip yerine Sultan III. Ahmet'in Edirne'de tahta çıkarılması ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin burada idam edilmesi olayıdır(Bkz. Peremeci, 1939, 23).

askerlerin toplandığı bir askeri üs haline gelmesine sebep olmuştur⁶⁶. Bu yüzyılın ortalarında meydana gelen 2 büyük felaket şehrin tamamen gözden düşmesine neden olmuştur. 1746 yılında meydana gelen büyük yangında şehrin 60 kadar mahallesi çok büyük zarar görmüştür⁶⁷. 1751 yılında meydana gelen büyük depremde ise pek çok bina yıkılmış şehir harabeye dönmüştür⁶⁸.

19. ve 20. Yüzyıllara gelindiğinde Edirne, ilk olarak 1829 yılında daha sonra 1878, 1913 ve 1920 yıllarında olmak üzere toplam dört kez düşman işgaline uğramıştır. 1928–29 yıllarında Mora Ayaklanması'nın neden olduğu Osmanlı- Rus savaşında, Edirne'ye giren Rus askerleri imzalanan Edirne Antlaşması gereği şehri terk etmişlerdir⁶⁹.

1878-79 Yıllarında tekrar başlayan Osmanlı-Rus savaşında Edirne ikinci defa Ruslar tarafından işgale uğramıştır⁷⁰.

Edirne'nin üçüncü kez işgali ise Bulgarlar tarafından olmuştur. 1912 yılında Balkan Devletlerinin kendi aralarında Osmanlı topraklarını paylaşmasıyla birlikte Bulgarlar, Edirne'yi işgal etmişlerse de daha sonra kendi aralarında çıkan anlaşmazlık sonucu Edirne'den çekilmek zorunda kalmışlardır⁷¹.

Edirne'nin uğramış olduğu son düşman işgali Milli Mücadele yıllarında olmuştur. 1920 yılında Yunanlılar tarafından işgal edilen şehir⁷² Mudanya Antlaşması gereği 25 Kasım 1922 yılında tekrar Türklerin nihai vatanı olmuştur⁷³.

1.3.2.Coğrafya

Marmara Bölgesi'nin Trakya Bölümünde bulunan Edirne İli, 40 42 derece kuzey enlemleri ile 26 27 derece doğu meridyenleri arasında yer almakta olup 6300 km kareye yakın bir alanı kaplamaktadır⁷⁴.

Edirne; Arda, Tunca ve Meriç ırmaklarının birleşme noktalarının doğusunda kurulmuştur. Şehir, Tunca ırmağının doğu kenarından başlayarak doğudaki tepelere doğru gelişmektedir. En alçak yeri Kirişhane semti olup deniz yüzeyinden 37 m. yüksekliktedir.

⁶⁶ RKazancıgil, 1995, 76; Gökbilgin, 1997, 113; Parmaksızoğlu, 1996, 344

⁶⁷ Peremeci, 1939, 26; Gökbilgin, 1997, 113

⁶⁸ Badi, 2000, 239; Peremeci, 1939, 26

⁶⁹ Baykal, 1965, 179-183; Badi, 2000, 248; Peremeci, 1939, 28-30; Kazancıgil, 1995, 100

⁷⁰ Baykal, 1965, 183-185

⁷¹ Baykal, 1965, 186-188

⁷² Kazancıgil, 1995, 142

⁷³ Kazancıgil, 1995, 142; Baykal, 1965, 194

⁷⁴ Özalp, 1974, 7

Bu yükseklik şehir merkezinde 55 m.yi bulmaktadır⁷⁵. İl'in doğusunda Kırklareli ve Tekirdağ illeri, batısında Yunanistan, kuzeyinde Bulgaristan ve güneyinde Ege Denizi bulunmaktadır. Şehrin kurulu bulunduğu yer ve çevresi verimli ovalardan meydana gelmiş olup geniş düzlükler ve yer yer tepeliklerden oluşmuştur. Kenti kuzey, güney ve batıdan kuşatan Tunca ırmağı'nın yayı içindeki yerleşme alanları buradan doğuya doğru genişlemektedir⁷⁶.

Yeryüzü şekilleri bakımından çeşitlilik gösteren ilin toprakları farklı yükseltili dağlar, yükseltisi az plato ve ovalardan oluşur. Dağların geniş yer kaplamadığı ilde doğuda Uzunköprü dağları, güneyde Kuru ve Çandır dağları, kuzeydoğusunda ise Istranca dağları bulunur⁷⁷.

Edirne il sınırlarından geçen ve aynı zamanda Türkiye- Yunanistan sınırının önemli bir kısmını çizen Meriç ırmağı Bulgaristan'ın Rodop Dağları'ndan doğup Ege denizine dökülmektedir. İl'in diğer önemli ırmakları ise Arda, Tunca ve Meriç ırmağının bir kolu olan Ergene ırmağıdır. İl sınırları içindeki en önemli tabi göl ise Gala gölüdür.

Edirne ilinin iklimi yer yer farklılıklar göstermekle birlikte Kara iklimi ile Akdeniz iklimi arasında geçiş iklimi özelliği göstermektedir. Genel olarak yazlar sıcak ve kurak, bahar dönemi ise yağışlı, kışlar Akdeniz ikliminin görüldüğü yıllarda ılık ve yağışlı, Karasal iklimin görüldüğü yıllarda ise sert ve yağışlı geçmektedir. İl'in yıllık sıcaklık ortalaması 13,5 C derecedir⁷⁸.

1.4. Türk Mimarisinde Çeşmeler

Çeşme, genel tanımıyla bir genel su sağlama sisteminden gelen suyun kamunun kullanımına sunulduğu yapı⁷⁹ veya depo ve kaynaklardan borularla getirilen suyun kamunun kullanılması akıtıldığı yapı⁸⁰ olarak tanımlanabilir.

Çeşme kelimesinin Farsça'da "göz" anlamındaki "Çeşm"den geldiği genellikle kabul edilmektedir⁸¹. XIII. ve XIV. yüzyıllarda ise çeşme kelimesi yerine Arapça göz manasına gelen "ayn" tabiri ile "sikaye" isimlerinin kullanıldığı bu dönemin çeşme

⁷⁵Tosyavizade, 1994, 23

⁷⁶Parmaksızoğlu, 1996, 337

⁷⁷Özalp, 1990, 14

⁷⁸Güner- Peşkirin-Çıtak, 2005, 4-5

⁷⁹Sözen-Tanyeli, 2005, s. 58

⁸⁰Anonim, 1986, 2655

⁸¹Eyice, 1993,277

*kitabelerinden anlaşılmaktadır*⁸². Sivas'ta 1271 tarihli Gök Medrese Çeşmesi ile Bolvadin'de 1278 tarihli Alaca Çeşme(yıkılmıştır) kitabelerinde “ayn” kelimesine, Tokat-Pazar yolunda Hatun Hanı'nın 1239 tarihli Çeşmesinde Afyon'daki 1379 tarihli İki Lüleli Çeşme(yıkılmıştır) ve Sinop'ta 1429 tarihli Emir Şehabeddin Çeşmesi kitabelerinde “sikaye” kelimesiyle karşılaşılmaktadır⁸³. Ayrıca Çeşme kelimesi Osmanlı Dönemi çeşme kitabelerinde “ çeşme-i ab-ı zülal”, “çeşme-i kevser” ve “ çeşme-i dilkuşa” vb. terkipler halinde sık sık kullanılmıştır⁸⁴.

Türk kültüründe çeşmeler ayrı bir öneme sahiptir. Bu yapılar özellikle şehir merkezlerinde mahalle ve sokakların oluşmasında belirleyici rol oynamışlardır⁸⁵. İslamiyet'in suya büyük önem vermiş olması ve insanlara su sağlamanın hayır işlerinin büyüklerinden olduğunu bildirmesi bu önemi daha da artırmıştır. Nitekim bir Hadis-i Şerifte “ Sadakanın en faziletlisi su teminidir” diyerek konunun önemi Peygamber Efendimiz tarafından da vurgulanmış ve bu hadis Müslümanlar için aynı zamanda önemli bir teşvik olmuştur⁸⁶.

Türk Mimarisinde en eski çeşmelerden birisi Mardin'de Artuklular'dan Necmeddin İlgazi tarafından 1109- 1122 yılları arasında geniş bir külliyein içinde yaptırılmıştır. Tarihi çeşme günümüze pek az kısmı sağlam olarak ulaşabilen hamamın avluya komşu olan köşesinde yer almakta olup bir payenin desteklediği iki aynı yöne açılan çifte kemerlidir. Çeşmenin üzeri çapraz tonozla örtülüdür⁸⁷.

Anadolu'nun fethiyle birlikte Selçukluların yerleştikleri antik merkezlerde belli bir süre mevcut yapılardan istifade etmiş olmaları kabul gören bir görüştür. Ele geçirilen bu yapılar içinde birçok çeşme, havuz, kuyu, sarnıç, bend vb. yapılar muhtemelen Selçuklular tarafından gerekli onarımlara tabii tutularak kullanılır hale sokulmuş fakat zamanla bu yapıların ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmesi nedeniyle yenileri yapılmaya başlanmıştır⁸⁸.

Selçuklu Dönemi Çeşmelerinin ağırlıklı olarak cami, medrese, han vb. yapıların ana yola bakan ön cephelelerinde inşa edildikleri bilinen bir gerçektir. Bunu tüm Selçuklu Dönemi merkezlerinde görmek mümkündür. Bununla birlikte bu dönemde her ne kadar

⁸² Önge,1997, 5

⁸³ Eyice, 1993, 277

⁸⁴ Eyice, 1993, 277

⁸⁵ Günümüzde de birçok şehir ve ilçelerdeki mahalle ve sokak isimlerinde bu tarihi çeşmelerin isimlerinin kullanılması bu geleneğin devamı olmuştur. Bkz. Kazancıgil, 1992, 86

⁸⁶ Yurttaş-Özkan, 2002, 17

⁸⁷ Eyice, 1993, 278

⁸⁸ Önge, 1997, 11

bağımlı çeşmeler ağırlıklı olarak inşa edilse de tek başına müstakil olarak nitelendirdiğimiz çeşmeleri de görmek mümkündür.

Y. Önge tarafından 13. yüzyıl Selçuklu Dönemi çeşmeleri dört ayrı grupta incelenmiştir⁸⁹. Buna göre, yapıların genellikle ön cephelerinde veya ana giriş kapıları yakınında yer alan, profilli bir çerçevenin meydana getirdiği, satıhta kalan bir niş aynası içinde ve lüleye sahip bir su haznesinden meydana gelen çeşmeler ilk grubu; yapıların ön cephelerinde veya ana giriş kapıları yakınında yer alan kemerli derin bir kavsara ile şekillenen niş duvarında, lüle haznesinden ibaret yarı müstakil çeşmeler ikinci grubu; yapıların iç avlularında genellikle ana giriş kapısına yakın bir eyvanın duvarında yer alan, tabanı lüleli su haznesine açılan bir nişten ibaret çeşmeler üçüncü grubu; son olarak yapıların iç avlularında genellikle bir eyvanın duvarında yer alan mimari yapısı ile mihrap görünüşünde bir niş içine yerleştirilmiş çeşmeler ise dördüncü grubu oluşturmaktadır.

İlk grubun en önemli örnekleri arasında 1271 tarihli Sivas Gök Medrese Çeşmesi, 1291 tarihli Erzurum Hatuniye Medresesi Çeşmesi ve Tokat Hatun Han Çeşmesi gösterilebilir.

İkinci grubun en önemli örnekleri arasında 1252 tarihli Mazgirt Elti Hatun Cami Çeşmesi, 1266 tarihli Kayseri Sahibiye Medresesi Çeşmesi ve 1278 tarihli Çay Taş Medresesi Çeşmesi gösterilebilir.

Üçüncü gruba 13. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Mardin Şehidiye Medresesi Çeşmesi örnek verilebilir.

Dördüncü ve son gruba ise yine 13. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Tercan Mama Hatun Çeşmesi, Avanos Sarı Han Çeşmesi ve 1231 tarihli Alara Han Çeşmesi örnek verilebilir.

Selçuklu Döneminde bağımlı çeşmeler dışında tek başına müstakil olarak inşa edilen çeşmelere 1277 tarihli Niğde Alaaddin Camii karşısında bulunan Hatiroğlu Çeşmesi, 1278 tarihli Bolvadin Alaca Çeşme örnek verilebilir⁹⁰.

Genel olarak değerlendirdiğimizde cami, medrese, han vb. yapıların dış cephelerinde inşa edilen Selçuklu Çeşmeleri değişik kompozisyon ve dekorasyonlara rağmen çok fazla derin olmayan nişler şeklinde düzenlenmişlerdir. Bunun en önemli nedeni duvarların taşıyıcı olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu yapıların duvarlarının kalın

⁸⁹ Önge, 1997, 37

⁹⁰ Önge, 1997, 38

olmasına rağmen duvarların içine açılacak derin nişler bu duvarların taşıyıcı fonksiyonunu kaybetmesine neden olacaktır⁹¹.

XIV. yüzyılda mevcut çeşme örneklerinde değişiklik görülmemektedir. Fakat bu yüzyılda Fıskıyeli olarak nitelendirilen çeşmelerin inşa edildiği bilinmektedir⁹². Bu tip çeşmeler yapılış biçimlerine göre iki gruba ayrılır.

1. Fıskıyeli çanak veya teknesi doğrudan doğruya zemin döşemesine oturtulmuş çeşmeler

2. Fıskıyeli çanak veya teknesi bir kaide ile zeminden yükseltilmiş çeşmeler. En güzel örneklerini Bursa'daki Eski Kaplıca'nın erkekler kısmı soğukluğundaki fıskıyeli çeşme ve yine Lala Şahin Paşa Medrese'sindeki fıskıyeli çeşmelerdir⁹³.

XV. yüzyılla birlikte mevcut çeşme örneklerinde birtakım değişiklikler görülmektedir. Bu dönemde tonozlu veya kubbeli bir su deposunun bir cephesinde kemerli veya kavsaralı ve özellikle derince bir niş içine yerleştirilmiş çeşmeler yapılmaya başlanmıştır⁹⁴. Bu tip çeşmelerin üzerleri genellikle tonoz veya kubbelerle örtülmüştür. Yine bu dönemde üzerleri ahşap bir saçakla muhafaza altına alınmış çeşmelerde görülmüştür.

XV. yüzyıl çeşmeleri genellikle sade görümlü yapılardır. Çeşme cephelerinin en önemli unsurlarından birisi sivri kemer uygulamasıdır. Çeşmelerin başlıca bölümleri hazne, niş içindeki ayna taşı, yalaklar, yine niş içinde yer alan kitabelikler ve tas yuvalarıdır. Bu dönemde çeşmeler bağımsız olarak inşa edildikleri gibi bir külliye'nin parçası olarak inşa edilen çeşmelerde bulunmaktadır. En güzel örneklerinden birisi İstanbul Davut Paşa Camisi'nin avlu kapısı dışında bulunan Davut Paşa Çeşmesidir⁹⁵.

XVI. yüzyılda mevcut çeşmelerde bazı önemli değişiklikler dikkati çekmektedir. Bu dönemde görülen en önemli yeniliklerden birisi müstakil bir su deposunun cephelerine yerleştirilmiş lüle şeklindeki musluklara sahip meydan ve iskelebaşı çeşmeleridir. Anıtsal bir yapıya sahip olan bu çeşmeler tek yüzlü, iki yüzlü, üç yüzlü ve dört yüzlü olabilmektedir. Özellikle başkent İstanbul'da bu tipin sayısız örnekleri bulunmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan bir başka çeşme tipi de bir cephesinde mihrap nişi şeklinde unsura sahip olan müstakil yapılı namazgahlı çeşmelerdir. Daha çok şehirlerarası yollar üzerinde veya deniz kıyılarında inşa edilen bu çeşmelere başkent İstanbul ve çevresinde

⁹¹ Önge, 1997, 12

⁹² Önge, 1997, 99

⁹³ Önge, 1991, 99

⁹⁴ Önge, 1997, 37

⁹⁵ Pilehvarian vd., 2000, 31

rastlanılmaktadır. Bu çeşmelere örnek olarak Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi gösterilebilir⁹⁶. Yine bu dönemde sadece insanların su içmeleri maksadıyla inşa edilmiş, yapıların iç veya dış cephelerine yerleştirilmiş suluk adı verilen çeşmeler bu yüzyılın önemli çeşme tipini oluşturur. Bu suluklar aslında birer küçük çeşme olmakla birlikte klasik örneklerden form ve fonksiyon açısından biraz farklıdır. Bu suluklar susayan insanların herhangi bir tase ihtiyacı duymaksızın su içmeleri için yapılmışlardır. Genellikle mermerden işlenen bu suluklar yaklaşık 20 cm. çapında olup ortası fiskiyeli, kenar kısmı delikli bir kase ile yükseltilmiş, ortası fiskiyeli bir çanak şeklindedir⁹⁷. En güzel örneklerini İstanbul ve Edirne gibi merkezlerde görmek mümkündür.

XVI. yüzyılın bir başka çeşme tipi de genellikle saray, köşk, kasır gibi mimari yapıların pencere sövelerine veya duvar nişleri içine yerleştirilmiş dekoratif unsurlara sahip çeşmelerdir⁹⁸. XVI. Yüzyılın ikinci yarısında özellikle İstanbul, Edirne ve Bursa gibi merkezlerde inşa edilen çeşmelerin ayna taşlarına palmet, lale, selvi, karanfil gibi dönemin diğer yapılarında rastladığımız stilize motifler işlenmiştir. İstanbul Eğrikapı Yatağan Çeşmesi⁹⁹, Edirne Musalla Çeşme¹⁰⁰ bunlara örnek verilebilir. Bazı örneklerde ise kemerli nişin tam ortasına dönemin özelliklerini yansıtan rozetler işlenmiştir. İstanbul Eyüp Şah Sultan Çeşmesi buna örnek verilebilir.

XVII. yüzyıl çeşmeleri, XVI. Yüzyıl çeşmelerinin karakteristik özelliklerini taşıyarak üslup açısından da devamı niteliğindedirler. Bu yüzyıllarda önceki yüzyıllardan farklı olarak süslemeler, ayna taşının dışında kemer üzerinde ve kitabe çevresinde de yer almaktadır¹⁰¹. Bu dönem çeşmelerinin bir diğer özelliği de malzemede görülmeye başlayan değişimdir. Özellikle başkent İstanbul'da bazı örneklerde çeşme yüzeyinin temel ögesi olan sivri kemer cepheyi zenginleştirmek amacıyla renkli taşlarla örülmüştür. Bunlara örnek olarak 1661 tarihli Divanyolu Köprülü Mehmed Paşa Çeşmesi, 1682 tarihli Salacak Silahdar Mustafa Ağa Çeşmesi gösterilebilir.

XVIII. yüzyılda batılılaşma sürecine girilmesiyle birlikte çeşme tasarımlarında birtakım değişiklikler ve yenilikler görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde mevcut çeşme örneklerinin yapımına devam edilmekle birlikte değişim daha çok çeşme cephelerinde görülür. XV, XVI ve XVII. yüzyıllarda klasik dönem içinde sade bir ayna taşı, kitabe, tekne sekileri ve su haznesinden oluşan tasarımın yerini XVIII. yüzyılda çeşitli dekoratif

⁹⁶ Önge, 1992, 189

⁹⁷ Önge, 1997, 116

⁹⁸ Önge, 1997,38

⁹⁹ Pilehvarian vd., 2000, 35

¹⁰⁰ Köylüoğlu, 2001, 86

¹⁰¹ Pilehvarian, 2002, 248

kemerlerin içinde güller, vazoda çiçekler, tabakta meyvelerle bezenmiş istiridye kabuğu biçiminde kemer içi süsleme, kitabesi cephede ayrı bir bölüm oluşturan ve bazen de Barok üsluba uygun unsurları bulunan cephe tasarımları almıştır¹⁰².

Bu dönemde küp gövdenin yerini çokgen gövdeler almıştır. Çokgen prizma gövdede dışbükey dönüşler izlenmeye başlar. Yine bu dönemle birlikte kent dokusunda belirmeye başlayan meydanların merkezlerinde geniş saçakla son bulan anıt niteliğinde meydan çeşmelerinin yapımı da artar¹⁰³. İstanbul'daki III. Ahmet Çeşmeleri bu grubun en güzel örneklerinin başında gelir. Bu çeşmeler gerek yoğun bezeme ile kaplı köşe sebilleri ile yuvarlatılmış kütleleri, gerekse derin saçakları ile kent içinde önemli alanları vurgulayan, Avrupa kentlerinin Rönesans ve Barok çeşmelerle süslü meydanlarını çağrıştıran meydanlar oluşturan konumları ile Osmanlı Mimarlığında daha önce görülmeyen yeni bir şehircilik ve yapı tasarımı anlayışının ilk modelleri olmuşlardır¹⁰⁴.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına doğru çeşmelerde Barok ve Rokoko ayrıntılarının arttığı görülmektedir. Mehmed Emin Ağa Çeşme ve Sebili, Nur-u Osmaniye III. Osman Çeşmesi, Sadeddin Efendi Çeşme ve Sebili bunlardan sadece birkaçıdır. Özellikle Nur-u Osmaniye III. Osman Çeşmesi Barok ve Rokoko ayrıntılara bir sonraki yüzyılda yaygınlaşacak olan Antik Yunan düzenindeki sütunlar ve plastırların eklenmesi ile oluşan anıtsal cephesi ile döneminin ilginç örneklerinden birisidir¹⁰⁵.

XVIII. yüzyılla birlikte karşımıza çıkan bir başka çeşme tipide daha çok İstanbul'da Bogaziçi ve Haliç sahillerinde, sandallarla dolaşanların ve balıkçıların kullanabilmeleri için yapılmış farklı formlar gösteren iskele çeşmeleridir¹⁰⁶. En güzel örneklerinden bir tanesi Kandilli'deki İskele çeşmesidir.

XIX. ve XX. yüzyıllar çeşme tasarımlarında yeni düzenlemelerin denendiği bir dönemdir. Bu dönemlerde anıtsal yapılarda karşılaşılan eklektik yaklaşım çeşme cephelerine yansır. Bu değişim 1881 tarihli Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi ile başlar. Çok yalaklı çeşme Topkapı II. Mahmut Çeşmesinde olduğu gibi sütunlar serbesttir. Değişim daha çok bezemelerde kendini gösterir. Bezeme hem yüzeyselleşmiş hem de rumi, palmet ve lotuslarla birlikte Klasik Dönemin stilizasyonu ile şekillenmiştir¹⁰⁷.

¹⁰² Pilehvarian, 2002, 248

¹⁰³ Ödekan, 1992, 283

¹⁰⁴ Pilehvarian vd., 2000, 66

¹⁰⁵ Pilehvarian vd., 2000, 68

¹⁰⁶ Önge, 1997, 38

¹⁰⁷ Ödekan, 1992, 285

Osmanlı eşmelerinin en son tipi 1. Ulusal Mimarlık Döneminde oluşturulmuştur. Sivri kemerli niş, yazıt, rozet, mukarnaslı kornişle 1914 tarihli Kısıklı eşmesi Klasik Osmanlı üslubunu yeniden yaşatma işteğini yansıtmaktadır¹⁰⁸.

1.5. Edirne şehri Su Yolları

Edirne şehrinin  tarafının Arda, Tunca ve Meriç nehirleriyle çevrili olması şehrin su ihtiyaının en eski dönemlerden beri nasıl karşılandığının kanıtı niteliğindedir.

Edirne’de, Osmanlı döneminden önce şehrin suyunun nasıl sağlandığı hakkında elimizde kesin bilgiler bulunmamaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti’nin Edirne’yi fethederek ele geçirmesi ve akabinde başkent yapmasıyla birlikte şehir kısa süre içinde gelişmiş, kale etrafında birçok yeni mahalleler kurulmuştur. I. Murat ile başlayan ve II. Bayezid’a kadarki olan dönemde şehirde birçok cami, mescid, hamam, eşme vb. yapılar inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yapıların su ihtiyaçlarının şehrin etrafını kuşatan nehirlerden ve yakın köylerden karşılandığı yazılı kaynaklarda kısaca belirtilmiřtir¹⁰⁹.

Zamanla nüfusun artması ve buna bağlı olarak birçok su yapısının inşa edilmesi su gereksinimini daha da artırmıştır. Köylerden ve nehirlerden ayrı ayrı yollarla çekilen suların halkın ihtiyaını karşılayamaması yeni su kaynaklarının bulunması ihtiyaını doğurmuştur.

Bu ihtiyaç Kanuni Sultan Süleyman zamanında H. 936/ M. 1530 yılında Kanuni’nin Haseki Hürrem Sultan için yaptırdığı su yolları ile on bulmuřtur¹¹⁰. Bu su yollarının mimarının Mimar Sinan olduğu yazılı kaynaklar tarafından teyit edilmektedir¹¹¹. Mimar Sinan’ın şehre 45 km. uzaklıktan getirdiğı Taşlı Müsellim su yollarının genel gegisi şu şekildedir:

Günümüzde büyük bir bölümü harap olmuş olan bu su yolları iki ana kaynaktan beslenmektedir. Bu kaynaklardan birisi Sinanköy(Pravadi) ve diğeri Taşlı Müsellim köyü kaynaklarıdır. Bu iki kaynaktan çıkan sular güneye doğru ilerleyerek Kk Döllük köyünün kuzey doğusunda birleştikten sonra şehir merkezinde bulunan Taşlık’taki makseme ulaşır bu maskemden de şehirdeki hamam ve eşme dağıtılmaktaydı. Bu gegide Sinanköy kolunun uzunluğu altı km, Taşlı Müsellim kolunun uzunluğu 15 km., iki kolun

¹⁰⁸ dekan, 1992, 286

¹⁰⁹ Peremeci, 1939, 99; Onur, 1978, 35

¹¹⁰ Badi, 2000, 200

¹¹¹ Baykal, 1981, 356; Peremeci, 1939, 100

birleştikten sonraki bölümünün uzunluğu 20 km. dir. Taşlı Müsellim su yollarının toplam uzunluğu ise 45 km.'yi bulmaktadır(Şekil 3).

Sinanköy kolu başındaki derleme yapısı bir galeri niteliğinde olup, yeri sadece kıraç bir yamaçta yeşil bir bitki örtüsüyle kendini belli etmektedir. Taşlı Müsellim kolu başındaki derleme yapısı ise, farklı tarihlerde yapıldığı sanılan unsurları kapsamaktadır¹¹². Bu unsurlardan yedigen biçimli kümbet muhtemelen en eski pınar derleme yapısı olup, yumuşak meyilli yamaç altındaki yeraltı sularını derleyen yatay galerilerin toplama havuzu niteliğindedir. Dikdörtgen biçimli büyük kümbetin ise daha sonra yapılmış olacağı düşünülmektedir¹¹³ (Şekil 2). Dere yatağı üzerine taşlarla inşa edilmiş, çok alçak bir bağlama niteliğindeki kabartma yapısı derlenen debiyi artırmak veya kaçakları önlemek amacıyla su seviyesini yükseltmeye yönelik görünmektedir. Yakınında bulunan küçük kümbetin büyük dikdörtgen kümbetle bağlantılı olduğu dikkate alınırsa aynı döneme ait olabilecekleri düşünülmektedir.

Taşlı Müsellim su yollarının toplam debisi 35 l/s mertebesinde olup, 10 l/s bu pınardan, 7 l/s Sinanköy'den, gerisinin de bu iki kol üzerindeki katmanlardan sağlandığı belirtilmektedir.

Taşlı Müsellim kolunda dört, Sinanköy kolunda 1, bu iki kolun birleşmesinden sonraki mecrada ise yedi adet olmak üzere toplam 12 adet, uzunlukları 20 m. ile 105 m. arasında değişen su kemeri bulunmakta olup bu su kemerlerinin toplam uzunlukları 520 m. civarındadır¹¹⁴.

Sinanköy kolunda tek kemer, Taşlı Müsellim kolunda Hançerli kemer, Ortakçı kemer, Arap kemer ve Satranç kemer bulunmaktadır. Bu iki kolun birleşmesinden sonra ise Çifte kemer, Kurt kemeri, Yedigöz kemeri, Hıdırağa kemeri, Üçgöz kemeri, Oğlanlı kemeri ve Hasanağa kemeri gelmektedir. Arazinin genellikle engebeli olması ve eğimli olmasından dolayı bu su kemerlerinin çoğu tek açıklıklı ve küçük boyutta inşa edilmişlerdir. Kemerlerden en büyüğü isminden de anlaşılacağı üzere Yedigöz kemeridir.

Sinanköy ve Taşlı Müsellim kaynaklarından gelen sular birleştikten sonra Döllük köyü sırtarından ve Kanlısavak'tan geçerek Kurt kemerine ulaşır. Kurt kemerinden sonra sırayla Yedigöz kemeri, Hıdırağa kemeri, Üçgöz kemeri, Oğlanlı kemeri ve Hasanağa kemerine ulaşır. Hasanağa kemerinden geçtikten sonra tünele girilmektedir. Taşlı Müsellim su yollarında toplam iki tünel bulunmaktadır. Bu tünellerden birisi de Taşlı

¹¹² Öziş- Arısoy, 1987, 1

¹¹³ Öziş- Arısoy, 1987, 1

¹¹⁴ Öziş- Arısoy, 1987, 2

Müsellim kolunda yer alır. Her iki tünelde yaklaşık 1.5 km. uzunluğundadır. Hasanağa kemeri yakınlarındaki tünelden geçen su, doğrudan şehir merkezindeki Taşlık su maksemine ulaşmaktadır. Buradan daŞehrin yüksek kesimlerinde bulunan Muradiye su maksemine ve Yahya Bey su maksemine ulaşmaktaydı. Bu maksemlerden sular su terazileri vasıtasıyla mahallelere, çeşmelere ve hamamlara dağıtılmaktaydı(Şekil 1). Şehir merkezinde o dönemde yedi adet su terazisi bulunmaktaydı. Bunlar Tophane su terazisi, Zehrimar su terazisi, Atik Ali su terazisi, Kavakaltı su terazisi, Kurşunlu fırın su terazisi, Üç Şerefeli cami su terazisi ve Eski cami su terazisidir. Bu su terazilerinin bugün tamamı çeşitli sebepler nedeniyle yıktırılmış ve ortadan kaldırılmıştır. Bundan başka günümüzde Kaleiçi denilen mahallede bulunan ve Mimar Sinan tarafından yaptırılmış olmayıp 1903 senesinden sonra yaptırılan ve mimarisi yönünden daha çok Türk-Barok stilinde inşa edilmiş olan su terazileri de bulunmaktadır¹¹⁵. Buradaki mahallede toplam dört adet su terazisi bulunmaktaydı. Bunlar Büyük su terazisi, Kule kapı su terazisi, Manyas su terazisi ve Maarif su terazisi'dir. Bu su terazilerinden de günümüze sadece Manyas su terazisi ulaşabilmiştir. Yine bundan başka günümüze ulaşan bir su terazisi de Yeni imaret su yolları üzerinde bulunan Bademlik su terazisidir.

Sonuç olarak Edirne Taşlı Müsellim su yollarının tamamının 1530'lu yıllarda inşa edildiği fakat sonraki yıllarda (Selimiye Camii'nin yapıldığı yıllarda) bazı ilavelerin yapıldığı bilinen bir gerçektir.

¹¹⁵ Onur, 1978, 45

2.KATALOG

2.1.*Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı çeşmeler*

2.1.1. KÖSEÇ BALABAN ÇEŞMESİ

Çizim No:1

Fotoğraf No: 1-3

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Medrese Ali Bey Mahallesi, Mezarlık sokakta, 11 numaralı pafta, 13 numaralı ada ve 11 numaralı parselde yer alır. Günümüzde Aşıyan Park olarak bilinen yerin kuzeyin bulunan çeşme bir bakıma cadde ortasına yakın bir yerdedir. Çeşmenin kuzey cephesi önünden yol geçmektedir.

YAPIM TARİHİ: H. 951/ M. 1544

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Günümüzde çeşmenin üzerinde iki satırlık inşa kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin inşa tarihinin belirtilmemiş olduğu kitabenin son satırı ebced hesabına göre H. 951/ M. 1544 yılını göstermektedir. Yapının kitabesi O.Onur, Dijkema ve A.Badi Efendi gibi araştırmacıların eserlerinde yayınlanmıştır. O.Onur, eserinde kitabenin resmiyle birlikte sadece okunuşunu yayınlamıştır

¹¹⁶. Dijkema, kitabe hakkında kısa bilgi verdikten sonra metni ve okunuşunu da yayınlamıştır¹¹⁷. A.Badi ise kitabe hakkında bilgi vermeyerek sadece okunuşunu yayınlamayı uygun bulmuştur¹¹⁸. Buna göre kitabe şu şekildedir:

Metin:

1- این اب روان امد

2- تاریخی خوش امد

Okunuşu:

În ab-ı revan amed

Tarihi hoş amed

BUGÜNKÜ DURUMU: Tarihi yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

Son yıllarda onarım gördüğü anlaşılan çeşmenin bu doğrultuda taş temizliği yapılmış, tüm cepheleri badana ile boyanmıştır.

Kurnası bulunmayan yapının ayna taşı da yerinden sökülmüştür. Yapının günümüzdeki yalağı asıl yalağı olmayıp sonradan betonarme malzemeden yapılmıştır.

Bugün yol kotunun yaklaşık 0.90 m. altında bulunan çeşmenin etrafına istinat duvarı çekilerek çevre düzenlemesine kavuşturulmuştur.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden yapılmış, hazneli, tek cepheli, hazne örtüsü piramidal taş çatılı bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Kitabesine göre Edirne’de günümüze ulaşan en eski çeşmelerden birisi olan Köseç Balaban çeşmesi kare biçimindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 3.30 m. ve genişliği 2.81 m.dir.

Tüm cepheleri oldukça sade olan yapının batı cephesinde yalağı bulunmaktadır. Yalağın üst kısmında başlayan ayna taşı bölümü yer almaktadır.

¹¹⁶Onur, 1970, 17

¹¹⁷Dijkema, 1977, 54

¹¹⁸Badi, 2000,156

Saçağın altında bulunan 0.26 m. x 0.43 m. ölçülerinde mermer malzemeden yapılmış iki satır halindeki kitabenin etrafı çerçeve ile kuşatılmıştır. Kitabenin sağ alt köşesinde ufak bir parça kırılmıştır.

Çeşmenin doğu cephesinde hazne örtüsünde ölçülerinde gözetleme açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklık günümüzde demir parmaklıkla kapatılmıştır. Yapının kuzey cephesinde son yıllarda açılmış 0.60 m. x 1.05 m. ölçülerinde açıklık daha yer alır.

Yapının saçak kısmı cepheden dışa doğru çıkıntı yapan iki sıra düz profilli silme ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü çeşitli ebatta blok taş malzemeden inşa edilmiş piramidal taş çatılıdır.

İnşa tarihi bilinen çeşmenin en önemli özelliği piramidal taş çatılı hazne örtüsüne sahip olmasıdır. Çeşme, günümüzde bir vatandaşımız tarafından barınak olarak kullanılmaktadır.

2.1.2. YAHYA BEY ÇEŞMESİ

Çizim No:2

Fotoğraf No:4-6

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Muradiye Meydan Mahallesi, Kıyık Caddesi'nde, 355 numaralı adada bulunmaktadır. Çeşme, Tophane Bayırı'ndan Kıyık semtine giden yol üzerinde cadde ortasında bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H.988/ M.1580

YAPTIRAN: Yahya Bey

KİTABESİ: Çeşmenin cephesinde bulunan kitabesi şu şekildedir:

Metin:

- 1- چونکه بو ما طهوری قلدی یحیا بگ سبیل
- 2- بی نهاییه رحمت اتسون اکه حی مستعان
- 3- وعقف ایدوب دیدی بر اکسکلی انین تاریحنی
- 4- چشمه اب حیات جانفزای جا ودان سنه ۹۸۸

Okunuşu:

Çünkü bu ma-i tahuri kıldı Yahya beğ sebil
Bi nihayet rahmet etsin ana hay müstean
Vakf-edüp didi bir eksikle anın tarihini
Çeşme-i ab-ı hayat canfezayı Cavidan sene 988

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Tarihi çeşme, Belediye'nin 1980'li yıllardan sonra yaptığı yol düzenleme çalışmaları neticesinde cadde ortasında kalmıştır. Bundan dolayı çeşmenin önünden ve arkasından geçecek şekilde taş bariyer sistemi kurulmuş ve bu bariyerlerin iç toprakla doldurulmuştur.

Çeşme cephesinin muhtemelen 1.50- 2.00 m. kadar olan bölümü zemin seviyesi altında kaldığından yapının su yalağı hakkında herhangi bir bilgi vermek mümkün değildir.

Günümüze özgün yapısal özelliklerini koruyarak gelebilen yapının yakın tarihlerde basit bir onarım geçirdiği cephesinde görülen çimento harçlı basit sıva izlerinden anlaşılmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, hazne örtüsü piramidal taş çatılı bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Özgün mimari yapısıyla Edirne'deki önemli çeşmelerden birisi olan Yahya Bey çeşmesi, doğu- batı doğrultusunda uzanan meyilli bir cadde ortasına kuzey- güney doğrultusunda yerleştirilmiştir.

Kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 2.95 m. ve genişliği 2.90 m.'dir.

Ayna taşı ve nişi bulunmayan çeşmede cepheyi, ters U biçimindeki 3 bordür çevrelemiştir. Yüzeyleri tamamen sade tutulmuş olan bu bordürlerden dıştan içe doğru yer alan bölümde birinci ve üçüncü bordürler zeminden içe doğru kademelenmektedir. Her bir bordürün etrafını düz bir silme çevrelemektedir.

Dıştan içe doğru birinci bordür içinde yer alan mermer kitabe 0.15 m. x 0.40 m. ölçülerindedir. İki satır halinde sülüs yazıyla yazılan kitabe dört farklı köşede bulunan demir çubuklar yardımıyla cepheye monte edilmiştir.

Yapının saçak kısmı ön cephede biri düz, diğer ikisi iç bükey ve dış bükey olmak üzere toplam üç sıra silme ile hareketlendirilirken, diğer cepheler bir sıra düz silme ile cepheden dışa taşırılarak hareketlendirilmiştir.

Hazne örtüsü dıştan piramidal çatılı, içten kuzey- güney doğrultusunda beşik tonoz şeklinde oluşturulmuştur. Hazne örtüsünde doğuya bakan cephede 0.40 m. x 0.40 m. ölçülerinde olan hazne açıklığı dövme demirden yapılan kapak ile kapatılmıştır. Ön cephe dışındaki diğer cepheler sade tutulmuştur.

Çeşme, cephe kompozisyonları bakımından süslemenin ikinci planda kaldığı Edirne Çeşmeleri içinde güney cephesini kuşatan düz profilli bordürler ile bunların etrafını çevreleyen düz silmeleri ile farklı bir konuma sahiptir.

Sultan III. Murat Dönemi'nin önemli şair ve ilim adamlarından birisi olan Yahya Bey tarafında inşa ettirilen çeşme¹¹⁹ özgün piramidal çatısı ile döneminin sayılı çeşmelerinden birisidir.

¹¹⁹ Kazancıgil- Tuğrul, 2001,60; Edirne ile ilgili yayınlarda adına pek sık rastlanılmayan Yahya Bey'in aynı mahallede kendi adını taşıyan bir de mescidi bulunmaktaydı. Bu mescitte çeşmeden 3 yıl önce H. 985/ M.1577 senesinde kubbeli olarak inşa olunmuştur. Ayrıntılı Bilgi için Bkz: Badi 2000, 70

2.1.3. SİNAN AĞA(CAVİDAN HANIM) ÇEŞMESİ

Çizim No:3

Fotoğraf No:7-10

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Yeni İmaret Mahallesi, Palahur sokakta, 966 numaralı ada ve 15 numaralı parselde bulunmaktadır. Palahur Sokak'tan, Topyolu Caddesi'ne çıkışta, Mithatpaşa İlköğretim Okulu karşısında bulunan çeşme günümüzde iki ve dört numaralı konutların arasında yer alır.

YAPIM TARİHİ: H.1008/ M.1599

YAPTIRAN: Sinan Ağa

KİTABESİ: Çeşme cephesinde üst tarafta bulunan inşa kitabesi Dijkema tarafından yayınlanmıştır¹²⁰. Buna göre kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- حانى قادن بنت سنان اغا حق تعالى الخيراتن ايده مقبول
- 2- هر كم ايده كه دعا روى ايچون حق دعاسى اول قيطنده مقبول

¹²⁰Dijkema, 1977, 64

3- فى سبيل الله بو پشمه بيتدى قودى تاريخنى خير فى سبيل

سنه ١٠٠٨

Okunuşu:

- Hani kadın bint-i Sinan Ağa
Hak Teala el-hayratın ede makbul
- Her kim ede ki dua ruhu için
Hak duası ola katında makbul
- Fi- Sebilillah bu çeşme bitdi
Kodu tarihini hayr fi- sebil
Sene 1008

Çeşme inşa kitabesinin hemen altına yerleştirilen ve Hacı Mustafa Efendi tarafından tamir ettirildiği anlaşılan kitabe ise şu şekildedir:

Metin:

- 1- ادرنه اشرافندن الحاج مصطفى بگک پدرلى الحاج محمد
- 2- افندى و والده سى عطيه خانمک روحلر یچون الفاتحه.

Okunuşu:

- Edirne eşrafından el-hac Mustafa beğın pederleri el-hac Muhammed
- Efendi ve validesi Atiyye hanımın ruhlarıçün El-Fatiha

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşmenin ön cephesi haricindeki diğer cepheleri bitişiğindeki konutlar tarafından kuşatıldığı için bu cepheleri görme imkânımız olmamıştır.

Çeşmenin önünden geçen yol seviyesinin zamanla yükselmesi sonucu yalağı zemin seviyesi altında kalmıştır. Çeşme cephesinin boyanması ve kitabelerin bulunduğu bölümün etrafının çimento harcıyla sıvanması yapıya çirkin bir görünüm kazandırmıştır. Çeşmenin piramidal çatılı hazne örtüsünde taş aralarına kalın derz izleri yapılmıştır.

GENEL TANIM: Taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, hazne örtüsü piramidal taş çatılı bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Günümüzde sonradan inşa edilen konutların çatısı altında kalan tarihi çeşme, doğudan batıya doğru uzanan bir sokağa kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir.

Kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapı, 3.10 m. yüksekliğinde ve 2.70 m. genişliğindedir.

Güneye bakan ön cephede, merkezde ters U biçimindeki iki profilli silme cepheye hareketlilik kazandırmıştır. Silme kuşaklarının iç kısmında bugün çok fazla belirgin olmayan sağır yuvarlak kemerli niş bulunmaktadır(Resim eski).

Cephede saçak ile profilli sime kuşakları arasında kalan iki adet kitabe bulunmaktadır. Üst taraftaki inşa kitabesi mermer üzerine üç satır halinde yazılmış olup 0.40 m. x 0.55 m. ölçülerindedir. dört köşesinden demir çubuklarla cepheye bağlanan kitabenin etrafı aynı zamanda çimento harcıyla da sıvanmıştır.

Alt tarafta Hacı Mustafa Bey'e ait olduğu anlaşılan 0.33 m. x 0.75 m. ölçülerindeki tamir kitabesi mermer üzerine iki satır halinde yazılmıştır. Bu kitabe de dört köşesinden demir çubuklarla cepheye monte edilmiş olup ayrıca sağ ve sol tarafından ikişer adet demir kenetlerle de cepheye monte edilmiştir.

Çeşmenin saçak kısmı bir sıra düz ve iki sıra iç bükey ve dış bükey silmeler ile dışa taşırılmıştır. Piramidal taş çatılı hazne örtüsünün tepesinde taştan üçgen biçiminde bir kaide oturtulmuştur.

Kitabesinden de anlaşıldığı üzere Sinan Ağa'nın kızı tarafından yaptırılan çeşmenin en önemli özelliği Edirne'de bir döneme damgasını vuran piramidal taş çatılı hazne örtüsüdür.

2.1.4. EBE ÇEŞMESİ

Çizim No:4

Fotoğraf No: 11-13

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Abdurrahman Mahallesi, Uzunkaldırım caddesinde, 604 numaralı ada ve 16 numaralı parselde bulunur. Ana cadde üzerinde bulunan çeşme kendisiyle aynı adı taşıyan sokak girişinde köşede bulunmaktadır. Çeşme, konum itibariyle yol seviyesinin yaklaşık 0.70 m. altındadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: İnşa kitabesi bulunmayan yapıda bir tamir kitabesi yer almaktadır. Yapının tamir kitabesi Dijkema tarafından yayınlanmıştır. Dijkema, eserin ne zaman inşa edildiğinin bilinmediğini ve yapının Ebe kadın çeşmesi olarak tanındığından bahsetmektedir. Ayrıca, tamir kitabesinin aynı mahallede bulunan

Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi ve Şair Hayali Çeşmelerinin tamir kitabeleriyle aynı olduğunu vurgulamıştır¹²¹. Kitabenin metni şu şekildedir:

Metin:

- 1- ادرنه اشراقندن سعادتلو حاجی مصطفی بگک والدسی
- 2- عطیی خانم و پدری حاجی محمد افندی حرمی عارفه کریمسی عطیی
- 3- قاین والده سی حنیفه قان پدری عبد القادر و مخدومی شهید
- 4- حاجی محمد نوری بگک جدی روحلری ایچون فاتحه. ۱۳۲۴

Okunuşu:

- Edirne eşrafından Saadetlü Hacı Mustafa beğın validesi
- Atiye hanım ve pederi Hacı Muhammed Efendi, haremi Arife kerimesi Atiye
- Kayın validesi Hanife, Kayın pederi Abdulkadir ve mahdumu şehid
- Hacı Muhammed Nuri beğın ceddi ruhları içün Fatiha

1324

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Birkaç yıl öncesine kadar oldukça bakımsız olduğu, önünden geçen yol seviyesinin yükselmesiyle birlikte yalağının zemin seviyesi altında kaldığı ve çatısında otlar çıktığı anlaşılan eserin onarım görerek etrafına istinat duvarı çekildiği ve çevre düzenlemesine kavuşturulduğu anlaşılmaktadır. Çeşmenin asıl su yalağı hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bugünkü muhdes, kaideli ufak yalak çevre düzenlemesi sırasında ilave edilmiştir. Çeşmenin günümüzdeki konumu yol seviyesinin altında kaldığı için çeşme podyumuna kuzey ve güney yönden üç basamaklı merdivenle inilmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, nişsiz bir köşe çeşmesidir.

¹²¹ Dijkema, 1970, 190

AYRINTILI TANIM: Oldukça sade bir görünüşe sahip olan yapı, kare biçimindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 3.35 m. ve genişliği 2.39 m. dir.

Cephede asıl su yalağının yerine ilave edilen yalak yaklaşık 0.30 m. yükseklikteki bir kaide üzerine oturtulmuştur. Yalak, 0.36 m. x 0.45 m. ölçülerindedir. Ön cephede üst kısmı saçağa bitişik bir konumda bulunan tamir kitabesi 0.35 m. x 0.55 m. ölçülerindedir. Kitabe, dört satır halinde sülüs yazıyla yazılmıştır. Kitabe, sağ ve sol taraftan L biçimindeki demir iki gergi ile cepheye bağlanmıştır.

Çeşmenin saçağı bir sıra düz ve bir sıra iç bükey yarım daire profilli iki silmeyle cepheden dışa doğru taşırılarak hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Piramidal taş çatılı hazne örtüsünün güney cephesinde yaklaşık 0.50 m. x 0.50 m. ölçülerinde hazne penceresi bulunmaktadır.

Cephede ve hazne örtüsünde taş aralarında derz ıslahı yapıldığı gözlemlenmektedir.

Çeşmede hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Mevcut tamir kitabesinden H. 1324 /M. 1906 senesinde Edirne Eşrafından Hacı Mustafa Efendi tarafından onarıldığı anlaşılan yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Yapının inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi de bulunmamaktadır.

Eser malzeme, plan ve mimari yapısıyla Nazır Çeşme(1585), Köseç Balaban Çeşme(1544) ve Sinan Ağa Cavidan Hanım Çeşmeleriyle(1600) benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan Ebe çeşmesinin 16. yüzyılda veya 17. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

2.1.5. İMARET ÇEŞMESİ

Çizim No:5

Fotoğraf No: 14-15

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Abdurrahman Mahallesi, Uzunkaldırım Caddesi, Fazlullah Sokak'ta, 606 numaralı ada da bulunmaktadır. Çeşme, Fazlullah Sokak ile Kalaycı sokağın kesiştiği yerde, köşede bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Son yıllarda Edirne Eski Eserleri Koruma ve Yaşatma Derneği tarafından “ Tarihi Çeşmeleri Koruma ve Yaşatma” adı altında yürütülen proje neticesinde onarıma tabii tutulmuştur.

Bu onarım neticesinde çeşme, bitişiğindeki 14 numaralı evin bahçe duvarından kurtararak bağımsız hale getirilmiş, yol kotunun zamanla yükselmesi ile zemin seviyesi altında kalan ayna taşı yeri ortaya çıkarılmış, günümüze ulaşamayan asıl su yalağı yerine yeni bir yalak ilave edilmiştir. Çeşmenin etrafı yaklaşık 1.50 m. kadar genişleterek istinat duvarı ile kuşatılmıştır. Tüm cephelerde taş temizliği yapılarak taş aralarına ince derz sıvası yapılmıştır. Tuğla malzemeden kubbemsi şeklinde inşa edilen hazne örtüsünün üzerine beton dökülerek piramidallik verilmiştir. Piramidal şekle dönüştürülen hazne örtüsünde yaklaşık 0.70 m. mesafelerde dış bükey yarım daire profilli silmeler bulunmaktadır.

Çeşmenin bulunduğu platform zemin seviyesinden yaklaşık 1.00 m. kadar altta bulunmasından dolayı platform batı ve doğu cephelerdeki üçer basamaklı merdivenlerle inilmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli bir köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki büyük boyutlu çeşmelerden birisi olan İmaret Çeşmesi yakın bir tarihte geçirmiş olduğu onarım neticesinde özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir.

Çeşme kuzey- güney doğrultusunda yerleştirilmiş olup kare biçimindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 4.11 m. ve genişliği 3.24 m.'dir.

Oldukça sade, nişsiz bir yapı olan İmaret çeşmesinin asıl su yalağının yerine konulan muhdes yalak mermer malzemeden yapılmış olup 0.51 m. x 0.72 m. ölçülerindedir. Yapının ayna taşı yerinden sökülmüş, yerine günümüzde 0.57 m. x 0.60 m. ölçülerinde mermer bir pano yerleştirilmiştir. Bu panonun ortasında bulunan lüle deliği kapatılmıştır.

Çeşmenin saçağı bir sıra düz, bir sıra iç bükey yarım daire profilli silme ile cepheden dışa doğru taşırılarak hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü ise tamamen yenilenmiştir.

Çeşmede hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Çeşmenin inşa tarihi hakkında herhangi bir yazılı bilgi bulunmamaktadır. Yapı plan ve mimari yapısı ile Nazır Çeşme(1585) ve Köseç Balaban (1544) Çeşmelerine benzemektedir. Bu bakımdan çeşmenin 16. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği kanaatindeyiz.

2.1.6. NAZIR ÇEŞME

Çizim No:6

Fotoğraf No: 16-17

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Yancıkçı Şahin Mahallesi, Talatpaşa Asfaltı, E 5 Karayolu üzerinde geniş orta refüjde bulunmaktadır. Çeşme, Şehir merkezine girişte, karayolu ortasında bulunmasından dolayı Edirne'ye giriş yapanların dikkatlerini fazlasıyla çektikleri bir yapıdır.

YAPIM TARİHİ: H.993/ M.1585 (A. Badi'ye göre)

YAPTIRAN: Nazır Mehmed Bey (A. Badi'ye göre)

KİTABESİ: Çeşme cephesinde inşa kitabesi bulunmamaktadır. Cephede sağ üst köşede yapının 1983 yılında Türkiye Vakıflar Bankası tarafından tamir gördüğünü belirten Türkçe kitabesi vardır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan eser günümüzde kullanılmamaktadır. Nazır Çeşmesi, çeşitli onarım ve yenilemeler

neticesinde bugün özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Günümüzde oldukça sağlam olan çeşme en son onarımını 1983 yılında görmüştür.

Nişsiz, hazneli çeşmenin 3 gözlü bir su yalağı bulunmaktaydı¹²². Fakat yol yapım çalışmaları nedeniyle ortadan kaldırılan bu yalağın yerini çeşmenin ön cephesini tamamen kuşatan 0.35 m. derinliğindeki muhdes yalak almıştır.

Ön cephedeki taş malzemede kırılmalar meydana gelmiş, kırılan bu yerler beyaz çimento harcıyla kapatılmaya çalışılmıştır.

Piramidal taş çatılı hazne örtüsü çimento harcıyla sıvanmış, örtü üzerine her cepheye üçer tane gelecek şekilde dış bükey yarım daire profilli silme eklenerek örtüye hareketlilik kazandırılmıştır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, hazne örtüsü piramidal taş çatılı bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Kare şeklindeki bir kütleye sahip olan çeşme 3.71 m. yüksekliğinde ve 3.70 m. genişliktedir.

Güneye bakan çeşme cephesi oldukça sade tutulmuştur. Cephede ayna taşının bulunduğu yere bugün büyük bir bölümü kırılmış olan mermer bir pano yerleştirilmiş olup üzerinde çeşmenin 1963 senesinde Edirne Koruma Kurulu tarafından onarıldığını belirten bir yazı yazılmıştır¹²³.

Cephede sol köşeye yakın bir yerde 0.17 m. x 0.19 m. ölçülerinde taslık bulunmaktadır.

Saçağın hemen altına düz mermer levha yerleştirilerek üzerine çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranı belirtilmiştir.

Çeşme saçağı bir sıra düz ve bir sıra iç bükey silme ile hareketlendirilmiştir. Dıştan piramidal çatılı olan hazne örtüsü içten beşik tonoz ile örülmüştür.

Oldukça sade ve nişsiz bir meydan çeşmesi olan yapıda ön cephe haricindeki diğer cepheler sade tutulmuştur.

Çeşmede hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

¹²² Tunca, 2002, 39

¹²³ Edirne KVTVKK ait 1462/1 numaralı dosya.

Çeşme ile ilgili yazılı kaynaklarda bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu konuda en açıklayıcı bilgiyi veren A. Badi, çeşmenin Aydın'lı Mehmet Bey tarafından inşa ettirildiğini belirtmektedir¹²⁴. Bu kişi Edirne'de Sultan III. Murad zamanında Kadılık yapmış olup H.933/ M. 1585 senesinde bu çeşmeyi yaptırmıştır¹²⁵.

A. Badi, zamanla su yollarının harap olması ve çeşmenin akması gibi nedenlerden ötürü H. 1279/M. 1862 senesinde Edirne'de Kadı olan Kenkırı Abdullah Efendi Zade Mevlana Salih Efendi'nin o yıllarda vefat eden kızı Zeliha Kamile Hanım için bu çeşmeyi tamir ettirdiğini de ayrıca belirtmektedir¹²⁶.

¹²⁴ Badi, 2000, 161

¹²⁵ Badi, 2000, 161

¹²⁶ Badi, 2000, 161

2.1.7. NECİBE HATUN ÇEŞMESİ

Çizim No:7

Fotoğraf No: 18-19

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Sarıca Paşa Mahallesi, Sarıca paşa Caddesi bitiminde, Çukur Çeşme Sokağı girişinde, 664 numaralı adada bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Çeşmenin kuzey, batı ve doğu cephelerinde taş dizileri belirgin olarak görülebilmekteyken güney cephesi tamamen çimento harcı ile sıvanmıştır. Çeşmenin güney cephesi dışındaki diğer cephelerinde taş aralarına yapılan kalın derz izleri yapıya çirkin bir görünüm kazandırmıştır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden yapılmış, hazneli, tek cepheli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Oldukça sade ve nişsiz olan çeşme kare şeklindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.80 m. ve genişliği 3.12 m. dir. Eserin hemen önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte yapının yalağı ortadan kaldırılmıştır.

Yapının hazne örtüsü taş malzemeden piramidal bir şekilde inşa edilmişken günümüzde bu bölüm de güney cephede olduğu gibi çimento harcı ile sıvanmıştır. Çeşmenin saçak kısmı dışa doğru çıkıntı yapan geniş ve düz bir sıra silme ile hareketlendirilmiştir.

Yapıda hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Yazılı kaynaklarda yapı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bununla ilgili sadece A.Badi eserinde çeşmenin sadece Yakup Kiları mahallesinde, dördüncü numarada bulunduğu bahseder¹²⁷. Bundan mahallenin önceleri isminin Yakup Kiları olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüze özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybederek gelen çeşmenin inşa tarihi hakkında herhangi bir yazılı kaynak mevcut değildir. Bu nedenle çeşmenin hangi tarihte inşa edildiğini bilemiyoruz.

¹²⁷Badi, 2000, 165

2.1.8. PAPAZOĞLU ÇEŞMESİ

Çizim No:8

Fotoğraf No: 20

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Sabuni Mahallesi, Tekke Bayırı Sokak'ta, 504 numaralı adada bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait inşa kitabesi bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme kullanılmamaktadır. Günümüze özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak gelen çeşmede, cephedeki kesme taşlarda bozulmalar ve kırılmalar meydana gelmiştir. Piramidal taş çatılı hazne örtüsünde çıkan otlar yapının bütünlüğünü tehlikeye sokmaktadır.

Çeşmenin su yalağı yol kaplaması altında kalmıştır. Günümüzde kuzey ve batı cepheleri bitişiğindeki konutlar tarafından kuşatılan çeşmenin onarım ve çevre düzenlemesine ihtiyacı bulunmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden yapılmış, tek cepheli, hazneli, köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Tarihi çeşme, kuzeyden güneye doğru hafif meyilli bir sokak üzerine doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiştir.

Kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 4.20 m. ve genişliği 3.05 m.'dir.

Çeşmenin ayna taşı ve nişi bulunmamaktadır. Doğuya bakan çeşme cephesi oldukça sade tutulmuştur. Cephede önemli bir bölümü kırılmış mermer üzerine Türkçe yazılı bir kitabe yer almaktadır. Büyük bir bölümü okunamayan kitabenin 1938 tarihli bir tamir kitabesi olduğu ileri sürülmektedir¹²⁸. Ön cephede saçağa yakın bir yerde “taşkan” deliği vardır.

Çeşmenin saçağı cepheden dışa doğru çıkıntı yapan bir sıra düz, bir sıra iç bükey silme ile hareketlendirilmiştir. Hazne örtüsü ise piramidal taş çatılıdır. Piramidal taş çatılı örtüde doğuya bakan ön cephede yaklaşık 0.50 m. x 0.60 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır.

Çeşmede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Yapının inşa tarihi ile ilgili yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Tarihi çeşme, kesme taş örgülü cephesi, planı, piramidal taş çatılı hazne örtüsü tasarımı ile kent merkezindeki Nazır Çeşme(1585), Köseç Balaban Çeşme (1544) ve Ebe çeşmelerine benzemektedir. Bu bakımdan çeşmenin 16. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

¹²⁸ Köylüoğlu, 2001, 114

2.1.9. PARSANA (ÂŞIKLAR) ÇEŞMESİ

Çizim No:9

Fotoğraf No: 21-22

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Daye Hatun Mahallesi, Tekke Kapı Sokak'ta, 293 numaralı ada ve 15 numaralı parselde yer alır. Çeşme, Sarayıçi Kırkpınar alanına giden yol ile Tekke kapı sokağı yolu ayrımında tam ortada bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Son yıllarda onarım geçiren çeşme özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir.

Çeşmenin asıl su yalağı yükselen yol kaplaması nedeniyle ortadan kaldırılmıştır. Bugünkü muhdes yalak ise sonradan ilave edilmiştir. Yüzeyinde hiçbir süsleme unsuru bulunmayan ayna taşı ise oldukça tahrip olmuştur. Çeşmenin

cephesinde taş aralarında görülen kalın derz izleri yapıya çirkin bir görünüm vermiştir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden yapılmış, tek cepheli, hazneli, bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Kare şeklindeki bir kütleyle sahip olan çeşme, 3.57 m. yüksekliğinde ve 3.00 m. genişliktedir.

Oldukça sade ve nişsiz bir yapı olan Parsana Çeşmesi'nde ön cephede bu sadeliği bozan tek unsur 0.45 m. x 0.57 m. ölçülerindeki ayna taşıdır. Merkezinde lüle deliği bulunan ayna taşının etrafı çimento harcıyla sıvanmıştır.

Çeşmede asıl su yalağının yerine yapılan bugünkü yalak cephe boyunca uzanmaktadır. Yalak, 0.33 m. genişliğinde ve 0.30 m. derinliktedir.

Yapı, kuzey cephesi yakınındaki 15 numaralı konutun bahçe duvarına bitişiktir.

Saçağı bir sıra düz, bir sıra iç bükey toplam iki silme ile cepheden dışa doğru taşırılmıştır. Hane örtüsü kubbeli şekilde olup üzeri sonradan çimento harcıyla sıvanmıştır.

Çeşmede hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Çeşme ile ilgili yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu bakımdan yapının inşa tarihini bilemiyoruz. Fakat çeşme malzeme, plan ve kısmen de olsa mimari yapısıyla Köseç Balaban(1544) ve Nazır (1585) çeşmelerine benzemektedir. Bu bakımdan Parsana Çeşmesi'nin de 16. yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülebilir.

2.1.10.TİRİT ÇEŞME

Çizim No: 10

Fotoğraf No: 23-24

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Çeşme, Menzil Ahir Mahallesi sınırları içinde, Mimar Sinan Caddesi bitiminde, Tirit Sokak'ta bulunmaktadır. Yapı aynı zamanda Edirne Muradiye Camii'nin 300 m. kadar batısında bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor.

YAPTIRAN: Bilinmiyor.

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Bugün oldukça sağlam fakat bir o kadar da bakımsız olan çeşmenin kuzeye bakan ön cephesi oldukça çirkin bir şekilde boyanmıştır. Doğu cephesinin çöplük haline getirilmesi ve bu cephede sık sık ateş yakılması da cephe taşlarına büyük zarar vermiştir. Çevre düzenlemesine ihtiyacı olan çeşmenin ayrıca etrafındaki ağaç ve direklerden de kurtarılması gerekmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: İsmi bulunduğu sokaktan alan Tirit Çeşmesi, doğu- batı doğrultusundaki sokağa inşa edilmiştir. Kare biçimindeki bir kütleye sahip olan çeşme 4.00 m. yüksekliğinde, 3.35 m. genişliğindedir.

Oldukça sade, nişsiz bir sokak çeşmesi olan Tirit Çeşmesinin su yalağı günümüzde bulunmamaktadır. Yalağı muhtemelen zemin kotunun yükselmesiyle birlikte yol seviyesi altında kalmıştır. 0.75 m. x 0.90 m. ölçülerindeki ayna taşı yeri cepheden 0.06 m. dışarı taşırılarak vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayna taşının zemine yakın bir yerinde demir boru biçimindeki lüleyle sahiptir. Yapının dört cephesini kuşatan saçak kısmı öne doğru çıkıntı yapan bir sıra düz, bir sıra iç bükey toplam iki silme ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Saçağın alt kısmında sol tarafta taşkan deliği bulunmaktadır.

Hazne örtüsü içten tuğla malzeme ile dıştan muhtemelen sonradan dökülen betonarme malzeme ile oluşturulmuş olup piramidal kubbelidir. Hazne örtüsünün doğu cephesinde yaklaşık 0.80 m. x 0.80 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır.

Çeşmede hiçbir süsleme unsuru yoktur.

Tirit Çeşme ile ilgili elimizde herhangi bir yazılı belge bulunmamaktadır. Çeşme, günümüzde orijinal yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir. Tarihi yapı plan, cephe ve mimari açıdan Edirne'deki Köseç Balaban (1544), Nazır (1585) ve Papazoğlu Çeşmelerine benzemektedir. Bu bakımdan çeşmenin 16. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

2.1.11.YENİÇERİLER ÇEŞMESİ

Çizim No:11

Fotoğraf No: 25-26

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Menzil Ahir Mahallesi, Küçük Pazar'da, 367 numaralı ada ve bir numaralı parselde bulunmaktadır. Çeşme, Muradiye yokuşu bitiminde Yeniçeriler hamamı yakınında bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmenin kitabesi yoktur.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme akar vaziyettedir. Günümüzde özgün yapısal özelliklerini kısmen olsa kaybetmiş olan çeşmenin yakın bir tarihte onarım geçirdiği cephesindeki izlerden anlaşılmaktadır. Bu onarım doğrultusunda cephede taş temizliği yapılmış, yerinden oynamış taşlar ıslah edilmiş, taş araları beyaz çimento harcıyla sıvanmıştır. Ön cephede musluk lülesinin alt kısmı yine beyaz çimento harcıyla sıvanmıştır.

Üç gözlü su yalağının etrafı yol kaplaması ile kuşatılmış olup sağ köşedeki yalak gözü sonradan ilave edilmiştir.

Piramidal şekilde inşa edilen hazne örtüsünün üzeri sonradan çimento harcıyla sıvanmıştır.

GENEL TANIM: Taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, piramidal çatılı bir köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: İsmi ni yakını nda bulunan Yeniçeriler Hamamı'ndan alan çeşme, özellikle suyunun acı olmasından dolayı mahalle sakinleri tarafından Acı Çeşme olarak ta bilinmektedir.

Yapı, doğu-batı doğrultusunda eğimli bir yokuşun bitiminde kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir.

Kare şeklindeki bir kütleye sahip olan çeşme 4.40 m. yüksekliğinde ve 3.04 m. genişliğindedir.

Batıya bakan çeşme cephesinde merkezde dilimli sağır kemer bulunmaktadır. Dilimli kemerin etrafını dıştan içe doğru bir düz, bir dış bükey + iç bükey olmak üzere iki silme ters U biçiminde üç yönde çevreler. Kemerin merkezine gelecek şekilde düz bir kabara yerleştirilmiştir. Bu kabaranın üzerinde bir "taşkan" deliği açılmıştır. Kemerin merkezinde bulunan ve yüzeyi sade tutulan ayna taşı zeminden 0.03 m. dışa taşmaktadır. Ayna taşının sol tarafında bulunan bardaklık 0.13 m. x 0.16 m. ölçülerindedir.

Cephede iki yönde, etrafı iç bükey silmelerle dört yönde çevrelenen uzunlamasına düzenlenmiş dikdörtgen birer pano bulunur. Bu panoların yüzeyi sade tutulmuştur.

Üç gözlü su yalağına sahip çeşme de soldan itibaren 1. göz 1.29 m. uzunluğunda, ortadaki göz 0.66 m. uzunluğunda ve sonradan ilave edilen sağdaki göz ise 0.69 m. uzunluğundadır.

Çeşme, geniş iç bükey bir silme ve düz bir bordürden oluşan saçakla sonlanmaktadır. Saçağın üzerinde piramidal çatılı hazne örtüsü bulunmaktadır. Çeşmede ön cephe dışındaki diğer cepheler sade tutulmuştur.

Ön cephede dilimli kemerin etrafını kuşatan ters U biçimindeki silmeler ile cephede iki yönde simetri oluşturan dikey dikdörtgen panolar cepheye hareketlilik kazandırmıştır.

Kitabesi bulunmayan çeşmenin inşa tarihi hakkında herhangi bir yazılı kaynak mevcut değildir. Çeşmenin 30 m. kadar güneyinde bulunan ve Sultan II. Murat Dönemine tarihlendirilen Yeniçeri Hamamı¹²⁹ ile aynı tarihlerde yani 15. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

2.1.12. KÜÇÜK PAZAR ÇEŞMESİ

Çizim No:12

Fotoğraf No: 27-28

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Talat paşa Mahallesi, Bostan pazarı Caddesi'nde, 548 numaralı ada ve 22 numaralı parselde bulunmaktadır. Günümüzde Hasan Sezai Türbesi'ne bitişik vaziyette bulunan yapının haznesinin büyük bir bölümü zemin seviyesinin altında kalmıştır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesi'ne ait olan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır. Oldukça bakımsız halde bulunan çeşmenin büyük bir bölümü Hasan Sezai Türbesi bahçesinin içinde bulunmaktadır. Batı cephesi türbe duvarına bitişik olan yapının doğu cephesi bahçe duvarı tarafından kuşatılmıştır. Kuzey ve doğu cepheleri saçağa yakın bir yere kadar toprak

¹²⁹ Aslanapa, 1949, 182

seviyesinin altında kalmıştır. Güney cephesinin bir bölümü ise önünden geçen yol kaplamasının altında kalmıştır.

Çeşmenin hazne örüntüsünü oluşturan taşlarda tamir izi saptanmıştır. Ayrıca örtüyü oluşturan taşlarda kalın derz ıslahı fark edilmektedir.

GENEL TANIM: Kesme ve blok taş malzemedan inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli ve hazne örtüsü piramidal çatılı bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Küçük Pazar Çeşmesi, doğu- batı doğrultusunda uzanan bir cadde üzerinde bulunmaktadır. Yatay dikdörtgen bir kütleye sahip olan çeşmenin yüksekliği 2.70 m. ve genişliği 2.77 m.dir.

Oldukça sade ve nişsiz bir yapı olan çeşmede haznenin büyük bir bölümü zemin seviyesinin altında kaldığı için yapının su yalağı ve ayna taşı hakkında herhangi bir bilgi vermek mümkün değildir. Çeşme cepheleri düzgün kesme taş işçiliği gösterirken, hazne örtüsü blok taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Dıştan piramidal çatılı olan hazne örtüsü, içten 0.05'er m. kalınlığındaki tuğlaların doğu-batı doğrultusunda beşik tonoz şeklinde örülmesiyle oluşturulmuştur. Çeşmede doğu cepheye bakan örtüde 0.45 m. x 0.90 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır. Hazne açıklığı demir malzemedan yapılmış bir gözetleme kapağı ile kapatılmıştır.

Saçak bir sıra düz, bir sıra iç bükey bir silme ile cepheye hareketlilik kazandırmıştır.

Cephesinde kitabesi olmayan yapıda hiçbir süsleme unsuru da bulunmamaktadır.

Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir yazılı belge bulunmamaktadır. Bu nedenle eserin inşa tarihi bilinmemektedir. Fakat çeşmenin malzeme, cephe kompozisyonu ve üst bölümünün piramidal formda düzenlenmiş olması Edirne'deki Köseç Balaban (1544) ve Nazır (1585) çeşmelerine benzemektedir. Bu bakımdan çeşmenin 16.yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir. 1738 yılında vefat

eden Hasan Sezai'nin¹³⁰, türbesinin çeşme bitişiğine sonradan inşa edildiğini düşünmekteyiz.

2.2.Kare veya dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli çeşmeler

2.2.1. HACI MÜSLİM ÇEŞMESİ

Çizim No:13

Fotoğraf No:29-31

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Sabuni Mahallesi, Eski İstanbul Caddesi'nde 491 numaralı ada da bulunmaktadır. Tarihi çeşme, aynı zamanda Ayşekadın Cami'nin güneyinde yer almaktadır. Çeşmenin batı cephesi camiye ait abdest musluklarının bulunduğu bölüme bitişik vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: H.1057/ M.1647

YAPTIRAN: Hacı Müslim

¹³⁰ Hasan Sezai ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Peremeci, 1939, 266.

KİTABESİ: Bugün cephesinde bulunmayan inşa kitabesi çeşmenin bitişiğindeki camiye ait abdest alma yerinde duvarda yer almaktadır

¹³¹. 0.41 m. x 0.67 m. ölçülerindeki kitabe üç satır halinde yazılmıştır. Kitabe şu şekildedir:

Metin :

1- صاحب الحیرات حاجی مصلی اول مالی

کرم ایدوب بو اب پاکى بولدى

2- بویله بر پاکیزه خیر اولمز زهی

ویره صاحب خیرنه صفای معنوی

3- سیر ایدن

دیدیلر تاریخنى **حقا** زهی خیر قوی

۱۰۵۷

Okunuşu:

1- Sahib-ül hayrat Hacı Musli ol mali

Kerem idüb bu ab-ı paki buldu

2- Böyle bir Pakize hayr olmaz zehi

Vere sahib-i hayrına safa-i manevi

3- Seyr-edin

Dediler tarihini Hakka zehi hayr-ı kavi 1057

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesi ve çeşme nişinin önüne betondan kaldırım dökülmesi nedeniyle yalağının kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

Derin bir niş içinde bulunan ayna taşının yol yapım çalışmaları sırasında yerinden söküldüğü, sonradan tekrar yerine monte edildiği ileri sürülmektedir¹³². Ayna taşının köşelerinde kırılmalar meydana geldiği gözlemlenmiştir. Kırılan yüzeyler beyaz çimento harcıyla birleştirilmiştir.

¹³¹Onur, 1970, 24

¹³²Tunca, 2002, 66

Tarihi çeşmenin araç trafiğinin yoğun olarak işlediğı cadde üzerinde bulunması ve hava kirliliğı gibi nedenlerden dolayı cephesindeki taşlarda kirlilik görölmektedir. Yine ayna taşının etrafında ve kemerin oturduğu ayaklarda taş aralarında kalın derz izleri bulunmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, sivri kemerli bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Bağımsız yatay dikdörtgen bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliğı 3.70 m. ve genişliğı 2.96 m. ve derinliğı 1.37 m. dir. Güneye bakan ön cephede merkezde sivri kemerli derin bir niş yer almaktadır. Sivri kemerli nişin eni 1.51 m. ve derinliğı 0.52 m. dir. Sivri kemer cepheden 0.03 m. daha içerdedir.

Yanlardaki ayaklar üzerine oturan sivri kemerde üzengi seviyesinde başlayan iki düz, bir dış bükey toplam üç silme kemerin kilit tepe noktasına kadar uzanarak kemer köşelikleri için çerçeve oluşturur. Kemer köşelikleri sade tutulmuştur. Ayrıca çeşmeyi dıştan içe doğru bir düz, bir iç bükey olmak üzere iki silme cepheyi ters U biçiminde üç yönde çevrelemektedir.

Derin bir niş şeklindeki kemer boşluğunun merkezinde ayna taşı bulunmaktadır. Mermer malzemeden yapılan ayna taşı iki lülelidir. Yüzeyi dört ayrı panoya bölünen ayna taşında panonun yüzeyine alttakiler sivri, üsttekiler dilimli kemerli olmak üzere birer sağır niş, zemin oyma tekniğinde işlenmiştir. Üstteki dilimli kemerli iki panonun merkezinde birer rozet olduğu izlerden anlaşılmaktadır. Ayna taşının etrafı süslenmeden boş bırakılmıştır.

Kemer taşıyan ayakların iç kısımlarında karşılıklı iki taslık bulunmaktadır. Sol tarafta yer alan ve ayna taşının üst seviyesi hizasında bulunan sivri kemerli taslık yer almaktadır. Sağ taraftaki sivri kemerli bardaklık ise oldukça tahrip edilmiştir.

Çeşmede asıl yalak yol seviyesi yükseldiğı için fonksiyonunu kaybetmiştir. Bunun yerine çeşmenin önüne bir set yapılarak niş boşluğu yalak haline getirilmiştir. Günümüzdeki yalak 0.32 m. derinliğindedir.

Çeşme saçağını geniş dış bükey bir silme oluşturmaktadır. Yağan kar ve yağmur sularının kolay akması için hazne örtüsü önden arkaya doğru hafif eğimli olarak yapılmıştır.

Çeşmede süsleme olarak sivri kemerin çevresini dolaşan silmeler ile niş içindeki ayna taşı yüzeyinde bulunan sağır kemerlerden söz edilebilir.

Günümüze özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak gelebilen çeşme, kitabesinden anlaşılacağı üzere H. 1057/ M.1647 senesinde Hacı Müslim tarafından yaptırılmıştır. Tarihi çeşme iki lüleli ayna taşı ile dikkat çekmektedir.

2.2.2. AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA ÇEŞMESİ

Çizim No:14

Fotoğraf No: 32-35

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Çeşme, Nişancı Paşa Mahallesi'nde, Kıyık Caddesi Tophane yokuşunda 734 numaralı adada bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H. 1113/ M. 1702

YAPTIRAN: Amcazade Hüseyin Paşa

KİTABESİ: Çeşmenin kuzey cephesinde inşa kitabesi, güney cephesinde ise tamir kitabesi bulunmaktadır. Yapının inşa kitabesi A. Badi, Dijkema ve O.N.Peremeci tarafından yayınlanmıştır¹³³.

İnşa kitabesinde şunlar yazılıdır:

Metin:

1- ایتدی اجرا بو چشم کن ابن	حکم شاهنشہ مبارکپی	امرایدنجہ حسین پاشایہ
2- اتدی اب تشنگانی ابلہ ری	نیجہ پاشا کہ لطف و احسانی	غبطہ فرمای روح حاتم طی
باغلردن گچوردی بو ابی	اولدی عطشانہ نشوہ بخش حمی	اولہ بر عین روح پرور کیم
4- اب حیوان یانندہ لیبی بشی	اولدی یکپارہ فایقا تاریخ	بو ایکی مصرع پی اندر پی
5- ایچنہ روحدر بو اب زلال	ومن الما کل شی حیّ	۱۱۱۳

Okunuşu:

-Etdi icra bu çeşmenin ab...

Hüküm şahinşah mübarek pey

Emr edince Hüseyin Paşaya

- Etdi ab-1 teşnegan-ı ableri

Nice paşa ki lutf ve ihsanı

Gıpta ferma-1 ruh-1

- Bağlardan geçirdi bu ab-1

Oldu atşane neşve-bahs hemi

Öyle bir ayn-1 ruh perver kim

- Ab-1 hıvan yanında

Oldı yekpare faika tarih

Bu iki mısrayı pey- ender – pey

- İçene ruhdur bu ab-1 zülal

- Ve min-el ma-i kül-şey hayy

1113

¹³³Badi, 2000, 155; Dijkema, 1977, 92; Peremeci, 1939, 107

Çeşme güney cephesinde bulunan tamir kitabesine göre H. 1321 senesinde Arif Paşa tarafından onarılmıştır. Kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- بیگ اوچیوز کیرمی بر سنی حجرِ سنی
- 2- یا ور اکرم حضرت شحریاری انرنه والی
- 3- و کیلی و ایکنجی اردوی حمایون مشیری
- 4- دولتو عارف پاشا حضرتلری طرفندن
- 5- تمیر و صوی اسالی اتدیریلمشدر

Okunuşu:

- Binüçyüzyirmibir sene-i hicriyyesini
- Yaver-i Ekrem Şehriyarı Edirne Vali
- Vekili ve ikinci ordu-u hümayun müşiri
- Devletlü Arif Paşa hazretleri tarafından
- Tamir ve suyu isale etdirilmiştir

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde akar vaziyettedir. Çeşmenin inşa edildiği yer bugünkü yerinin 30 m. kadar doğusunda bulunmaktayken 1995 senesinde şimdiki yerine nakledilmiştir¹³⁴.

Tarihi çeşme çeşitli onarımlar ve ilaveler neticesinde özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir. Çeşmenin lülesi ile suluğun hemen üzerinde bulunan ayna taşı yerinden sökülmüştür. Tüm cephelerde taş örgüler arasında derz ıslahı yapılmış, doğu cephede taş malzemelerin büyük bir kısmı yenilenmiştir. Güney cepheye yeni bir su yalağı ve modern bir musluk ilave edilmiştir. Edirne Belediyesi tarafından çeşmenin su haznesine yeraltı su şebekesine bağlı bir boru hattıyla su verilmiş ve çeşme akar hale getirilmiştir.

¹³⁴ Bu bilgi Edirne KVTVKK, 1458/1 numaralı dosyadan alınmıştır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, sivri kemerli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki büyük boyutlu çeşmelerden birisi olan Amcazade Hüseyin Çeşmesi doğudan batıya doğru meyilli bir cadde üzerinde yer almaktadır.

Tarihi çeşme, tek kemerli bağımsız yatay dikdörtgen bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 5.15 m., genişliği 3.20 m. ve derinliği m. dir. Kuzeye bakan ön cephede sivri kemerli niş ile hareketlendirilmiştir. Sivri kemerli nişin eni 1.20 m., derinliği 0.32 m.dir. Kemer cepheden 0.02 m. içeri alınmıştır.

Çeşmenin köşelerini altta aşağıdan yukarı doğru devam eden, dört yönde dıştan içe doğru bir dış bükey, bir iç bükey ve iki sıra düz silme kuşatır. Daha geniş tutulan dış bükey silme kum saati şeklinde kaide ve başlıklara sahiptir.

Çeşmede sivri kemer yanlardaki ayaklara oturmaktadır. Kemer boşluğunun merkezinde mermer malzemeden yapılmış, 0.55 m. x 0.90 m. ölçülerinde ayna taşı yer almaktadır. Dikdörtgen bir çerçeve şeklindeki ayna taşında dilimli sağır kemer gözünün iki yanına birer selvi motifi işlenmiştir. Gövdeleri taranmış olan selvilerin uç kısımları dilimli sağır kemer gözüne kadar devam etmektedir. Selvilerin ortasına göbeği çiçek şeklinde gelişen bir rozet yerleştirilmiştir. Rozetin altında selvilerin arasında günümüzde kapatılmış lüle deliği bulunmaktadır. Kemer köşeliklerinde kemer tepe noktasına doğru çiçekli dallar uzanır. Hemen üzerinde dikdörtgen bir pano içinde kenarları dilimli bir kartuş işlenmiştir. Bu kartuşun üzerinde ise yatay eksende yan yana sıralanan iç içe daire motifleri sıralanır. Ayna taşının çevresi süslenmeden boş bırakılmıştır.

Cephede sivri kemerin sol tarafında suluk bulunmaktadır. Mermerden sekizgen olarak yapılan suluk cepheden dışa taşırılmıştır. Bu suluğun üzerinde mermerden yapılmış bir ayna taşının yer aldığı eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır. Ayna taşı dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olup dilimli sağır kemer gözüne sahipti. Kemer gözünün merkezinde rozet motifi, bunun hemen altında ise vazodan çıkan nar ve sümbül motifleri işlenmiştir.

Ön cephede kemer kilit noktasının üzerinde yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. 0.80 m. x 1.55 m. ölçülerindeki kitabe mermer üzerine beş satır halinde sülüs yazı ile yazılmıştır. Kitabenin alt köşelerinde birer geometrik rozet işlenmiştir. Yine kemer kilit taşında da kabartma rozet motifi bulunmaktadır.

Çeşmenin bugünkü yerine taşındıktan sonra arka cephesine 0.35 m. x 1.03 m. ölçülerinde bir yalak ile üzerine su şebekesine bağlı musluk takılmıştır. Bu cephede saçağa yakın bir yerde 0.55 m. x 0.60 m. ölçülerinde mermer üzerine beş satır halinde yazılmış tamir kitabesi yerleştirilmiştir.

Yapının saçağı bir düz, bir dış bükey ve iki düz olmak üzere toplam dört silme ve düz bir bordürden oluşmaktadır. Hazne örtüsü piramidal külahla örtülmüş olup üzeri günümüzde kurşunla kapatılmıştır.

Sultan II. Mustafa Dönemi'nin sadrazamı olan Amcazade Hüseyin Paşa'nın Edirne'deki iki çeşmesinden birisi olan tarihi yapı H. 1113/ M.1702 senesinde kendi adına yaptırılmıştır. Hüseyin Paşa'nın diğer çeşmesi ise günümüze ulaşamamıştır.

2.2.3. TAVANLI ÇEŞME

Çizim No:?

Fotoğraf No: 36- 37

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Çeşme, Umur Bey Mahallesi'nde, Tavanlı Çeşme Sokak girişinde, 302 numaralı adada bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H.1209/ M.1794

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Cephede, kemer kilit taşına yakın bir yerde mermerden dilimli bir kartuş içinde “ Maaşallah” yazısı bulunmakta olup hemen sol tarafına ise 1209 tarihi düşülmüştür.

ما شاء الله ١٢٠٩

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşmeye günümüzde yer altı su şebekesine bağlı bir muslukla su verilmiştir.

Son yıllarda yapılan tamir neticesinde çeşmenin kuzey, doğu ve batı cephelerinin çimento harcıyla sıvandığı görülmektedir. Güneye bakan ön cephede ise aslına uymayan kalın derz sıvaları yapılmıştır.

Çeşmenin asıl su yalağı yol kotunun yükselmesi nedeniyle üst seviyesine kadar yol kaplaması tarafından kuşatılmıştır. Doğu ve batı cephelerinde ise beton malzeme ile sonradan inşa edilen birer basamaklı seki bulunmaktadır.

Bugün bağımsız bir kütleye sahip olan çeşmenin önceleri kuzey cephesinde bulunan bir konuta ait bahçe duvarları tarafından kuşatıldığı görülmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemedен inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Şehir merkezinde tavan süslemeleri ile dikkat çeken tarihi çeşme bulunduğu sokak üzerine kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir.

Kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 2.65 m. ve genişliği 2.33 m.dir. Güneye bakan ön cephede sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Sivri kemerli nişin genişliği 1.22 m. ve derinliği 0.18 m.dir. Kemer cepheden 0.02 m. içeri alınmıştır.

Çeşme cephesini iki yönde birer sütunce kuşatmaktadır. Su yalağına yakın yerleştirilmiş ayna taşı iki bölüme ayrılmış olup bu bölümlerin etrafını bordürler kuşatmaktadır. Ayna taşının etrafını çeviren bu bordürlere zemin oyma tekniğinde S kıvrımları yapan dallar üzerine yerleştirilmiş yapraklar işlenmiştir. Alt bölümün merkezinde musluk lülesi bulunmakta olup etrafı sağır dilimli kemerle vurgulanmış,

kemer köşeliklerine ise birbirine simetrik 2 çiçek motifi işlenmiştir. Yüzeyi zaman içinde tahrip edildiği için çiçeğin ne tür bir çiçek olduğu bilinmemektedir. Ayna taşının üstteki bölümü de tahrip edildiği için burada da ne tür bir kompozisyon olduğu bilinmemektedir.

Çeşmenin su yalağı 0.27 m. x 0.40 m. ölçülerindedir. Yalağın sağ ve sol tarafında birer dinlenme taşı bulunmaktadır.

Çeşme dışa doğru taşan çok geniş bir saçakla sonlanmaktadır. Saçak iki yanda S kıvrımı yapan konsollarla taşınmaktadır. Saçağı oluşturan ilk bordür düz, ikinci bordür ise kafes işçiliğinde S kıvrımlarıyla oluşturulmuş vazo şeklindeki motiflerin yan yana sıralanmasıyla meydana gelmektedir. Onun hemen üzerinde yer alan ve daha dar tutulan bordürde ise zemin oyma tekniğinde işlenmiş baklava motifleri yatay ekseninde yan yana sıralanmaktadır. Dördüncü bordür ise dış sırasından oluşmaktadır.

Saçağın merkezinden kenarlara doğru yarım olarak uygulanan 12 kollu bir yıldızın beş kolu dış kenara doğru uzanmaktadır. Saçağın en dıştaki bordürüne ise ahşap malzemeden kenarları S kıvrımı şeklinde damla motifine eklenmiş baklava motiflerinin yatay ekseninde yan yana sıralanmasıyla oluşturulmuş bir kompozisyon yerleştirilmiştir. Saçak çeşmeyi dört yönde çevrelemektedir.

Çeşme, eğimi çok yüksek olmayan kırma çatı ile örtülmüş olup üzeri alaturka kiremitle kaplıdır.

Yapının doğu cephesi yol kotunun yükseltilmesinden ötürü gömük kalmıştır. Yapının kuzey cephesinde ise 0.50 m. x 0.60 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır.

Çeşme cephesinde mermer bir kartuş içinde bulunan tarihe göre H.1209/ M.1794 senesinde inşa edilen yapı, 18. yüzyıl Edirne'sinden günümüze ulaşan en güzel saçak süslemelerine sahip bir çeşmedir.

2.2.4.ASKERİ HASTANE ÇEŞMESİ

Çizim No:15

Fotoğraf No: 38-40

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Çeşme, günümüzde Sabuni Mahallesi'nde Eski Cami önündeki Kadınlar Parkı içinde yer almaktadır.

YAPIM TARİHİ: H. 1334/ M.1915

YAPTIRAN: Tosyavizade Rıfat Osman

KİTABESİ: Çeşmede güneşe bakan cephede yer alan kitabe şu şekildedir:

Metin:

1- جناب حافظ حقیقی خاک پاک وطن عثمانی یی بالجمله مصابدن محافظه
بیورسون ۱۳۲۹ سنسی تموزنده باشلیه رق ۱۳۳۰

2- سنه سی مایسنده نهایت بولان بیوک صالحینده قولرادن بیک یتمش لکه لی
تیفودن دقوز یوز سکسان درت و حمای راجعه دن بشیوز بر خسته

3- خسته خانه یه دخول ایتمش و بو خسته گا ندن بیک بشیوز اللی سکزی شفا یا
قورتولمشلر اسه ده قولرادن بشیوز سکسان بر و لکه لی تیفودن

4- اوچ یوز قرق درت و حمای راجعه دن یتمش اکی فوت وقوبولمشدر بو
مهلک صالحین اسنا سنده اطبادن اوچ ارقداشمز لکه لی تیفویه

5- مبتلا اوله رق شهید ارتحال دار بقا ایتمشلر و بو چشمه شهید ارقداشلمزه بر وسیله
رحمت اولمق اوزره انشا قلنمشدر

رفعت عثمان

محرم فی سنه ۱۳۳۴

Okunuşu:

1- Cenab-ı hafız hakiki hak-i pak vatan Osmaniyi bil-cümle mesaibden
muhafaza buyursun. 1329 senesi Temmuzunda başlayarak 1330

2- Senesi Mayısında nihayet bulan büyük salgında Koleradan binyetmiş,
Lekeli tifodan dokuzyüz seksendört ve hümma-i raciadan beşyüzbir hasta

3- Hastaneye duhul etmiş ve bu haste-gandan binbeşyüzellisekizi şifaya kurtulmuşlar ise de koleradan beşyüzseksenbir ve lekeli tifodan

4- Üçyüzkırkdört ve hümma-i raciadan yetmişiki fevt vuku bulmuştur. Bu mühlik salgın esnasında Etibbadan üç arkadaşımız lekeli tifoya

5- Müptela olarak şehid irtihal dar-ı beka etmişler ve bu çeşme şehid arkadaşlarımıza bir vesile-i rahmet olmak üzere inşa kılınmıştır.

Rıfat Osman

Muharrem fi sene 1334

Kuzeye bakan ön cephede üç adet kartuşun içinde yer alan kitabeler ise şu şekildedir:

Metin:

طبيب كيمياگر	طبيب جراح	طبيب كحال
مصطفى كاظم	مصطفى احمد	جواد سيد
۱۳۳۰ //	//	۱۳۲۹
	۱۳۲۹	

Okunuşu:

Tabib Kimyager	Tabib Cerrah	Tabib
Mustafa Kazım	Mustafa Ahmed	Cevad Seyyid
1330	1329	1329

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde akar vaziyettedir. İlk olarak Edirne'nin kuzeyinde Eski Askeri Merkez

Hastanesi'nin bahçesine inşa edilen eser, yıkılmaya yüz tutunca 1971 yılında Edirne Belediyesi tarafından bulunduğu yerden bugünkü yerine nakledilmiştir¹³⁵.

Asıl su yalağının taşınma sırasında kırıldığı anlaşılan çeşmeye bugünkü yerine taşındıktan sonra aslına uygun olmayan iki yalak ilave edilmiştir. Bugünkü yalak mermer olup kuzey ve güney cephe önüne yerleştirilmiştir. Asıl su yalağının ise kesme taş malzemeden yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çeşmenin doğu cephe duvarında bugün 1971 yılında Belediye tarafından nakledildiğini belirten kitabenin bulunduğu yerde yaklaşık 0.20 m. x 0.40 m. ölçülerinde bir açıklık olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün kurşunla kaplı üst örtünün ise önceleri dört yönde oldukça geniş bir biçimde cepheden dışa taşan ahşap konsollarla örülen basık piramidal şekilde olduğu anlaşılmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, sivri kemerli bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Günümüzde Kadınlar Parkı olarak bilinen alan içinde bulunan tarihi çeşme, yatay dikdörtgen bir plan üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.86 m., genişliği 1.29 m. ve derinliği 0.88 m.dir.

Kuzeye bakan çeşme cephesi köşelerden yumuşatılmıştır. Cephede sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Sivri kemerli nişin eni 0.85 m., derinliği 0.10 m.dir. Nişin merkezinde 0.59 m. x 0.90 m. ölçülerinde mermerden iki bölümlü bir ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşı sağ ve sol yönde Rumili birer bordürle sınırlandırılmıştır. Birbirini alt-üst kat eden dört Rumili dal zemin oyma tekniğinde yüzeye işlenmiştir. Sağır dilimli kemerli ayna taşının merkezinde dilimli bir kartuş içinde kufi yazı kuşağı görülmektedir. Bu kartuşun tepeliği rumi ile son bulmaktadır. Kemer köşeliklerine ise birer gülbezek işlenmiştir. Dilimli kartuşun alt tarafında modern musluk vardır. Ayna taşının üzerindeki dört düz, bir dış bükey silmeden sonra kitabelik gelmektedir. Bu kitabelikte kufi hatlı yazı kuşağı yazılıdır. Yazı kuşağında harf kıvrımlarında rumi yapraklar kullanılmıştır.

¹³⁵ Köylüoğlu, 2001, 100

Kitabenin üzerinde yer alan düz ve dış bükey silmelerden sonra ayna taşı dilimli bir taş ile sonlanmaktadır. Yanlarda yarım, ortada tüm kullanılan tepelik motifleri birbirine S kıvrımlarıyla bağlanarak dalgalı bir form oluştururlar. Taş yüzeyine zemin oyma tekniğinde Rumili kıvrım dallar işlenmiştir. Rumi yapraklar Klasik formundan biraz uzaklaşarak değişime uğratılmıştır.

Çeşme bugünkü yerine taşındıktan sonra güney cephesine de musluk bağlanarak iki cephede de akar vaziyete getirilmiştir. Kuzey ve güney cephede bulunan ve yapıya sonradan eklenen su yalıkları 0.55 m. x 0.60 m. ölçülerinde olup kare şeklindedir. Her iki yalağın derinliği 0.30 m.dir.

Çeşmede ayna taşının hemen altından başlayarak tüm cepheleri aynı kotta dolaşan birisi düz, diğeri yarım daire profilli iki silme kuşağı ile sivri kemer kilit noktası üzerinde başlayan ve yine tüm cepheyi aynı seviyede dolaşan yarım daire profilli silme kuşağı cepheye hareketlilik kazandırmaktadır.

Kuzey cephede üstteki silme kuşağının hemen üst tarafından başlayarak saçağa kadar devam eden dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış kitabe kuşağı bulunmaktadır. Burada rumi ve çiçeklerden oluşan iki dalın daireler oluşturarak kesişmesiyle yan yana üç kartuş oluşturulmuştur. Rumiler klasik formdan tamamen uzaklaşarak yeni bir şekle bürünmüşlerdir. Kartuşların içinde ise sülüs ve kufi hatla yazılan kitabeler bulunmaktadır. Bu kitabelerde 1911 yılında Edirne’de görülen salgın nedeniyle ölen üç doktorun ismi ve ölüm tarihleri yazılıdır. Bu kitabenin hemen üstünde başlayan ve tüm cepheleri dolaşan çeşme saçağı bir sıra mukarnas dizesiyle sonlanmaktadır.

Çeşmenin güney cephesinde saçağın alt tarafında bulunan ve her biri dilimli bir kartuş içine alınmış beş satır halindeki kitabelik bulunmaktadır.

Çeşmenin doğu cephesinde ayna taşı hizasında yapının 1971 yılında Belediye tarafından Eski Jandarma Okulu yanından bugünkü yerine nakledildiğini belirten kitabe yer almaktadır.

Yapının batı cephesi sade tutulmuştur. Üst örtüsü ise kurşunla kaplanmıştır.

Tarihi çeşme, kitabesinden de anlaşılacağı üzere hayatını Edirne’ye adanmış ve Edirne hakkında çeşitli araştırmaları ve yayınları bulunan Eski Askeri Merkez Hastanesi Başhekimi Dr. Rıfat Osman Tosyavizade tarafından H.1330/ M.1911

senesinde Edirne’de Kolera ve Tifo salgını nedeniyle halktan birçok kişinin ölmesi ve hastane personeli üç doktorun ölmesi üzerine H. 1334/ M. 1915 senesinde ölen bu insanlar adına yaptırılmıştır. Bu bakımdan çeşme Edirne’nin üzüntü dolu yıllarını hatırlatmaktadır.

2.2.5. ATLAR ÇEŞMESİ

Çizim No:16

Fotoğraf No: 41-42

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Nişancı Paşa Mahallesi, Zincirlikuyu Caddesi, 446 numaralı ada ve 35 numaralı parselde bulunur. Zincirlikuyu Caddesi’nden Araplar Caddesi’ne giden yol üzerinde, yokuşun başında bulunan çeşmenin güney cephesi yola bakar vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Tarihi yapı, 2005 yılında Edirne Eski Eserleri Koruma ve Yaşatma Derneği tarafından onarılmıştır. Bu onarım doğrultusunda çeşme cephesindeki taş malzemelerin önemli bir bölümü yenilenmiştir. Yapının silme taşları yeniden monte edilmiş, zemin seviyesi altında kalan asıl su yalağının yerine şimdiki muhdes yalağı inşa edilmiştir. Ayrıca çeşmenin dört cephesine basit bir istinat duvarı çekilerek yapı yol seviyesinden kurtarılmaya çalışılmıştır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, sivri kemerli, hazneli bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki büyük boyutlu çeşmelerden birisi olan Atlar çeşmesi, eğimli bir arazi üzerinde yatay dikdörtgen bir kütle üzerine inşa edilmiştir. Ön ve sol yan duvarlar kesme taş ile sağ cephe ve arka duvarlar ise moloz taş malzeme ile yeniden kaplanmıştır. Çeşmenin yüksekliği 3.02 m. genişliği 3.47 m. ve derinliği 2.86 m.dir. 0.61 m. derinliğindeki çeşme nişinin üzerini örten sivri kemer yanlardaki kesme taş malzemeden yapılmış yığma ayaklar üzerine oturmaktadır.

Cephesi oldukça sade olan çeşmede sivri kemerli niş içinde 0.45 m. x 0.75 m. ölçülerindeki ayna taşı dikkati çeker. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olan ayna taşının merkezinde sağır kemer gözü ve iki yanına gövdeleri tahrip edilmiş birer selvi motifi işlenmiştir. Bu selvi gövdelerinin üst kısımları içe doğru kıvrılmıştır. Selvilerin ortasında yıldız çiçeği biçiminde tasarlanmış bir rozet bulunmaktadır. Ayna taşı kemer köşeliklerinde karşılıklı yerleştirilmiş birer naturalist yapraklı lale motifi yer almaktadır. Etrafında hiçbir süsleme unsuru bulunmayan ayna taşının 0.10 m. sağ tarafına 0.21 m. x 0.35 m. ölçülerinde sivri kemerli bardaklık konulmuştur. Ayrıca çeşmede sivri kemerin kilit taşı üzerinde kabartma olarak işlenmiş rozet motifi de bulunmaktadır.

Eserin kuzey cephesinde 0.51 m. x 0.65 m. ölçülerinde bir hazne açıklığı bulunmaktadır.

Hazne örtüsü arkadan öne doğru hafif meyilli olan yapının saçağı dışa doğru çıkıntı yapan bir sıra silme ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

Çeşmede süsleme olarak ayna taşı üzerindeki bitkisel motifler ve kilit taşındaki kabartma rozet motifi görülmektedir.

Yapının kesin inşa tarihi belli değildir. Günümüzde onarım geçirmesi nedeniyle asıl halini kısmen de olsa kaybetmiştir. Fakat çeşmenin ayna taşı kompozisyonu Edirne'ye yakın bir konumda olan İstanbul Süleymaniye'de bulunan Ali Efendizade Abdullah Ağa Çeşmesi (1694)¹³⁶, Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723)¹³⁷, ve Taksim'deki Fındıklı Mehmet Ağa Çeşmesi (1726)¹³⁸ ile benzer özellikler gösterir. Bu doğrultuda Atlar Çeşmesi ayna taşı kompozisyonu açısından 17. yüzyılın sonları veya 18. yüzyıl ilk yarısına tarihlendirilebilir.

2.2.6. HACI MEHMET AĞA ÇEŞMESİ

Çizim No:17

Fotoğraf No: 43-44

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Mithatpaşa Mahallesi, Tabakhane Sokak, 634 numaralı ada ve bir numaralı parselde bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H.1062 / M.1652 (A. Badi'ye göre)

YAPTIRAN: Hacı Mehmet Ağa (A. Badi'ye göre)

¹³⁶ Çulpan, 1961,120

¹³⁷ Barişta, 1992,12-13

¹³⁸ Çulpan, 1961, 120

KİTABESİ: Çeşmenin cephesinde bulunmayan ve nerede olduğu hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız kitabe, A.Badi ve O.Onur gibi araştırmacıların eserlerinde yer almaktadır¹³⁹. A. Badi, eserinde kitabenin okunuşunu yayınlarken aynı zamanda çeşmenin bulunduğu yeri de belirtmiştir. O. Onur da kitabenin yalnızca okunuşunu yayınlamıştır. Buna göre kitabenin okunuşu şu şekildedir:

- Dila Hacı Mehmet ibn-ül Hac Süleyman
- Eder bin canla hayrata sai ve himmeti hakka
- Acep mi Kabe-i kalbin hüda kar eylese ma'mur
- Cihana zezem Mustafa eyledi icra
- Görüp bu çeşmenin tekmline ey Rindi'yi tarih
- Dedim aşan-ı dehr-i içün bu ma-i pak bi pervā

1062

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesi'ne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak günümüze gelen çeşme, oldukça bakımsız haldedir. Çeşme, bulunduğu mahalledeki plansız yapılaşma neticesinde bitişiginde bulunan iki numaralı evin bahçe duvarları tarafından kuşatılmıştır. Cephesinde ve çatısında çıkan otlar, taşların yerinden oynamasına neden olmuş ve bu durum, yapının yıkılma sürecine girmesinde etkin rol oynamıştır. Önünden geçen yol seviyesinin zamanla yükselmesi sonucu yalağı, yol kaplaması altında kalmıştır.

Mahalle sakinlerinin, cephelerine çöplerini döktükleri bir yer haline gelen çeşmenin en kısa zamanda onarım görmesi ve çevre düzenlemesine kavuşturulması gerekmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli ve sivri kemerli bir çeşmedir.

¹³⁹ Badi, 2000, 165; Onur, 1970, 237

AYRINTILI TANIM: Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi, düz bir zemin üzerine doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Kare biçimindeki bir plan üzerine oturan yapının yüksekliği 2.95 m. ve genişliği 2.64 m.dir.

Doğu cephede yaklaşık 0.71 m. uzunluğunda sivri kemerle birbirine bağlanan iki ayak bulunmaktadır. 1.22 m. genişliğinde ve 0.37 m. derinliğindeki çeşme nişini örten sivri kemer, yanlardaki bu ayaklar üzerine oturmaktadır.

Cepheden 0.03 m. içeri alınarak vurgulanan sivri kemer, cepheye hareketlilik kazandırmıştır. Sivri kemer ile saçak arasında kalan kitabe, yerinden sökülmüştür. Kitabelik yeri 0.22 m. x 1.01 m. ölçülerindedir.

Çeşmenin güney-doğu köşesinde kesme taş malzemelerin içine monte edilen bir mimari parçanın yerinden söküldüğü anlaşılmaktadır. Bu bölümde taşlar arasında hazne içine uzanan ufak bir açıklığın bulunması, burada bir suluğun bulunduğunu düşündürmektedir¹⁴⁰.

Yapının saçak kısmı cepheden dışa doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Dıştan düz çatılı olan hazne örtüsü içten doğu-batı doğrultusunda beşik tonoz şekliden örülmüştür.

Güney cephede saçağa yakın bir yerde 0.43 m. x 0.45 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklık sac malzemeden yapılmış kapakla kapatılmıştır. Aynı cephede hazne açıklığının alt tarafında başlayıp zemine kadar devam eden yaklaşık 1.66 m. uzunluğunda ve 0.36 m. genişliğinde iç bükey yarım daire profilli bir niş bulunmaktadır.

Sivri kemerli nişin merkezinde bulunan ayna taşı 0.34 m. x 0.81 m. ölçülerinde olup mermerden yapılmıştır. Bugün oldukça tahrip edilen ayna taşının köşeleri çimento harcıyla sıvanmıştır. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınan ayna taşının merkezinde kademeli sağır kemer gözü bulunmaktadır. Kemer gözünün iki yanında birer selvi motifi vardır. Selvilerin uç kısımları iğne ucu şeklinde olup kemer gözüne yakın bir yerdedir. Selvilerin ortasında bir rozet bulunmaktadır. Ayna taşının alt kısmında ise bugün ucuna demir bir boru ile tutturulmuş lüle yeri

¹⁴⁰ Edirne’de Çanaklı Çeşme ve Sinan Ağa Çeşmelerinde de aynı köşelerde sulukların bulunması bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir.

bulunmaktadır. Selvi motiflerinin üst kısmında içi boş bırakılmış dikdörtgen bir çerçeve bulunmaktadır.

H. 1062 senesinde inşa edildiği belirtilen Hacı Mehmet Çeşmesi özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak günümüze ulaşan önemli çeşmelerden birisidir.

2.2.7.HATİP ÇEŞME

Çizim No:18

Fotoğraf No: 45-46

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Muradiye Meydan Mahallesi, Hatip Sokak'ta, 383 numaralı ada ve 15 numaralı parselde bulunmaktadır. Hatip Sokak'tan Sarı Camiye inen yokuşun başında bulunan çeşme, yol ile bitişiğindeki bir numaralı konutun bahçe sınırları içinde yer alır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşme cephesinde günümüzde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Fakat bazı kaynaklarda çeşmeye ait bir tamir kitabesinin bulunduğu ileri sürülmektedir¹⁴¹. Bununla ilgili Dijkema 0.43 m. x 0.47 m. ölçülerindeki bir kitabenin ayna taşının hemen üzerinde yer aldığını belirtmiştir. Ayna taşının üzerinde bulunan bu bölümün Dijkema'nın verdiği ölçülerle aynı olması böyle bir kitabenin burada olma ihtimalini güçlendirmektedir. Dijkema'nın yayınladığı kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- بازركان الحاج محمد موفق ايتدى بو خيره انى هاد
- 2- خرابه مشرف اولمشكن بو چشمه ايدوب تعمير انى ايلدى اباد
- 3- اوله بانيسى هم تعمير ايدنله دخول عدن ايله شاداب هم شا
- 4- چقوب بر سارى تاريحين سكا دير ايچن دلتشنه گانه عافيت بخش ۱۲۱۲

Okunuşu:

Bezergan el-hac Muhammed / Muvaffak etdi bu hayra anı had
Harabe müşeref olmuşken bu çeşme / İdüb ta'mir anı eyledi abad
Ola banisi hem ta'mir edenle / Duhul eden ile şad ab-ı hem şad
Çıkub bir sarı tarihin sanadır / İçen dilteşnegan afiyet bahş 1212

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Tarihi yapı günümüzde özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir. Çeşmenin güney ve doğu cephesini meydana getiren taşlarda kırılmalar meydana gelmiş ve ayna taşı yerinden sökülmüştür.

Doğu cephede kemerin oturduğu taşlar arasında kalın derz izleri yapılmış bu durum yapıya çirkin bir görünüm kazandırmıştır.

¹⁴¹ Dijkema, 1977, 71; Köylüoğlu, 2001, 112

Çeşmenin hemen önünden geçen yol seviyesinin zamanla yükselmesi nedeniyle su yalağı ortadan kaldırılmıştır. Yolun hemen çeşme nişi önünden geçmesi ayrıca yapının bütünlüğünü de tehlikeye sokmaktadır.

Çeşmenin en kısa zamanda onarım görerek çevre düzenlemesine kavuşturulması gerekmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, iki cepheli, hazneli, sivri kemerli bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Tarihi çeşme güney- kuzey doğrultusunda eğimli bir arazi üzerine iki cepheli olarak yerleştirilmiştir.

Kare şeklindeki kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 3.15 m. ve genişliği 3.29 m.dir.

Doğuya bakan ön cephede sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Sivri kemerli nişin eni 1.20 m. ve derinliği 0.26 m.dir. Kemer cepheden 0.02 m. kadar çökertilmiştir. Kemer kilit taşında bir rozet motifi bulunmaktadır.

Yanlardaki 1.05 m. genişliğindeki taş ayaklar üzerine oturan kemerin etrafı sade tutulmuştur. Derin bir niş şeklindeki kemer boşluğunda günümüzde yerinde olmayan bir ayna taşı yerleştirilmiştir.

İki cepheli çeşmede güneye bakan diğer cephede sivri kemerli sağır bir niş bulunmaktadır. Sivri kemerli nişin içinde yüzeyi ters U şeklinde dolaşan iki sıra düz silme köşelere bağlanmaktadır. Bu silmelerin merkezinde günümüzde içi doldurulmuş lüle deliği bulunmaktadır.

Güney cephede sağ üst tarafta 0.50 m. x 0.60 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır.

Çeşme saçağını dıştan içe doğru bir düz, bir iç bükey + dış bükey ve yine iç bükey olmak üzere toplam dört silme oluşturmaktadır. Hazne örtüsü dıştan düz, içten çapraz tonoz şeklinde örülmüştür.

Çeşmede doğu cephede kemer kilit taşında bulunan rozet dışında hiçbir süsleme unsuru yoktur.

Dijkema'nın yayınladığı tamir kitabesine göre çeşme H.1212/M.1797 senesinde Bezergan Hacı Muhammed isminde bir hayırsever tarafından onarılmıştır. Buna göre çeşmenin inşa tarihi muhakkak bu tarihten öncedir. Hatip Çeşme, ön cephe kurgusuyla şehir merkezindeki Musalla (1684) ve Hacı Mehmed Ağa(1652) çeşmelerine benzemektedir. Yukarıda adı çeşmelerle büyük benzerlik arz eden Hatip Çeşmenin de 17. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

2.2.8. MEHMED AĞA ÇEŞMESİ

Çizim No:19

Fotoğraf No: 47

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Sabuni Mahallesi'nde, 411 numaralı ada ve 58 numaralı parselde bulunmaktadır. Çeşme, Mehmed Ağa Sokak ile Lise Bayırı Sokağın Eski İstanbul Caddesine bağlandıkları yol ağzında, bir numaralı binanın önünde yer alır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme, bulunduğu konum itibariyle şehir merkezindeki çeşmeler içinde korunması gerekli öncelikli yapılar içindedir. Çeşmenin son yıllarda bir takım onarımlar gördüğü cephesindeki izlerden anlaşılmaktadır. Özellikle kesme taş örgülü cephede kalın derz izlenir.

Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle ortadan kaldırılan asıl su yalağı yerine, sivri kemerli nişin önüne bir set çekilmesiyle oluşturulmuş muhdes yalak ilave edilmiştir.

Yapının haznesi içinde çıkan ağaç ve otların yapıyı meydana getiren taşlarda kırılmalar meydana getirdiği bu durumun yapının bütünlüğünü tehlikeye soktuğu görülmektedir. Silmeli saçaktaki taşlarda da yer yer kırılmalar dikkat çekmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, sivri kemerli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Mehmed Ağa isminin yanında Has Fırın ismiyle de tanınan tarihi çeşme, kuzeyden güneye doğru uzanan hafif meyilli bir sokak üzerine yerleştirilmiştir.

Kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 2.73 m. ve genişliği 2.55 m.'dir.

Güney cephede yaklaşık 0.65 m. uzunluğunda, sivri kemerle birbirine bağlanan iki ayak bulunmaktadır. 1.26 m. genişliğinde ve 0.60 m. derinliğindeki sivri kemer yanlardaki bu ayaklar üzerine oturmaktadır. Sivri kemerli nişin merkezinde bulunan 0.58 m. x 0.97 m. ölçülerindeki ayna taşı yerinden sökülmüştür. Ayna taşının sağ alt tarafında 0.04 m. çapında bir su boşaltma gözü vardır.

Cepheden 0.03 m. içeri alınarak vurgulanan sivri kemer cepheye hareketlilik kazandırmıştır. Kemer ile saçak arasında kalan bölümde yatay eksenle yan yana birbirlerine eklenerek sıralanan yüzeyleri boş bırakılmış dilimli kartuşlar yer alır.

Güneye bakan ön cephe haricindeki diğer cepheler tamamen sade tutulmuştur.

Yapının saçak kısmı cepheden dışa doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü yıkılmış olup haznesi açıktır.

Çeşmede ön cephedeki kartuşlar haricinde hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Kitabesi bulunmayan çeşmenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Bugün oldukça bakımsız halde olan çeşmenin yapıldıktan sonra birkaç kez onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Çeşme malzeme, plan ve mimari yapısıyla Musalla (1684) ve Hacı Mehmet Ağa (1652) çeşmelerine benzemektedir. Bu bakımdan Mehmed Ağa çeşmesinin de 17. yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülebilir.

2.2.9. MUSALLA (İBRAHİM) ÇEŞMESİ

Çizim No:20

Fotoğraf No: 48-50

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Medrese Ali Bey Mahallesi, Musalla Sokakta, 446 numaralı ada ve 10 numaralı parselde yer alır. Musalla sokaktan Araplar Caddesine inen yokuşun başlangıcında, köşede bulunmaktadır. Çeşmenin güney ve batı tarafından yol geçmektedir.

YAPIM TARİHİ: H. 1095/ M. 1684 (A. Badi'ye göre)

YAPTIRAN: İbrahim (A. Badi'ye göre)

KİTABESİ: Günümüzde çeşmenin üzerinde olmayan ve nerede olduğu bilinmeyen inşa kitabesi O.Onur, Dijkema ve A. Badi gibi araştırmacıların yayınlarında yer almaktadır. Eserinde kitabenin sadece okunuşunu yayınlayan O.Onur'un kelime hataları yaptığı görülmektedir¹⁴². A. Badi, yapı hakkında bilgi vermeyi gereksiz görerek sadece kitabenin okunuşunu yazmayı yeterli bulmuştur¹⁴³. Kitabenin resmi ile birlikte metnini de yayınlayan Dijkema, kısa bilgiler vererek kitabeyi tanımlamıştır¹⁴⁴. Dijkema'nın yayınladığı kitabe şu şekildedir:

Metin:

1- بارک الله زهی چشمه پاک منبع اب حیات و تسنیم
2- نعمتی دیدی گوروب تاریخ ما زمزم اشتر ابراهیم

Okunuşu:

- Barek Allah zehi çeşme-i pak
- Menba-ı ab-ı hayat-ı tensim
- Nimet-i dedi görüp tarihin
- Ma-i zemzem eser-i İbrahim

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının kurnası yerinden sökülmüş, asıl su yalağı kaldırılmıştır.

Tarihi çeşme çeşitli onarımlar neticesinde özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir. Bu çerçevede yapının eksik taşları tamamlanmış, bozuk yüzeyler taş taklidi sıvalar ile yenilenmiş, çeşmenin tüm cephelerindeki taşlar

¹⁴² Onur, 1970, 30

¹⁴³ Badi, 2000, 156

¹⁴⁴ Dijkema, 1977, 86

temizlenmiştir. Ayrıca çeşmenin etrafına basit bir istinat duvarı çekilerek çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Yapıda basık sivri kemerli nişin önü zeminden yaklaşık 0.60 m. yüksekliğindeki betonarme malzeme ile kapatılarak yalak haline getirilmiştir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, hazneli, tek cepheli ve sivri kemerli bir köşe çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Kitabesine göre İbrahim isimli bir hayırsever tarafından yaptırıldığı bilinen ve bu nedenle de daha çok İbrahim Çeşme olarak bilinen yapı, aynı zamanda mahalle sakinleri tarafından Musalla Çeşme olarak ta bilinmektedir.

Kare biçiminde bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 3.45 m., genişliği 3.00 m.'dir. Güney cephede sağ ve sol taraftan 0.40 m. dışarı taşan yaklaşık 0.80 m. uzunluğunda, sivri kemerle birbirine bağlanan iki ayak oturmuştur. Yine güney cephede 1.38 m. uzunluğunda ve 0.32 m. genişliğinde sonradan ilave edilen yalak bulunmaktadır. Güney cephe haricindeki diğer cepheler sade tutulmuştur.

1.47 m. x 2.55 m. ölçülerindeki çeşme nişini örten sivri kemer yanlardaki ayaklar üzerine oturur. Sivri kemer ile saçak arasında kalan kitabelik yeri 0.34 m. x 0.73 m. ölçülerindedir. İki satır halinde olduğu ileri sürülen inşa kitabesi sülüs yazı şeklinde yazılmıştır. Kitabenin Nimeti lakaplı bir şair tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır.

Sivri kemerli niş içinde bulunan ayna taşı 0.40 m. x 0.90 m. ölçülerindedir. Ayna taşının iki tarafında hafif kazıma yöntemiyle işlenmiş bir selvi motifi bulunmaktadır. Selvilerin uç kısımları içe doğru kıvrılmış vaziyettedir. Bu selvilerin uç kısımlarına konmakta olan kanatları açık simetrik iki kuş figürü vardır. Kuş figürlerinin arasında yuvarlak bir madalyonun etrafına C kıvrımlarıyla teşkil edilmiş stilize bitkisel bir kompozisyon bulunur.

Yapının saçak kısmı cepheden dışa doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü önceleri düz olan yapının onarım çalışması sonucunda üzerine betonarme malzeme ile piramidallik verildiği

anlaşılmaktadır. Bu yolla kar ve yağmur sularının yapıya çok fazla zarar vermemesi amaçlanmıştır.

Edirne çeşmeleri içinde iki isimle tanınan yapılardan birisi olan Musalla çeşme son yıllarda geçirdiği onarımlarla birlikte sağlam olarak günümüze gelen önemli çeşmelerden birisidir.

2.2.10. ÇANAKLI (İBRAHİM AĞA) ÇEŞME

Çizim No:21

Fotoğraf No: 51-53

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Umurbey Mahallesi, Çanaklı Çeşme Sokakta, 50L- IIIId numaralı pafta, 713 numaralı ada ve 8 numaralı parselde yer alır. Çeşme, Çanaklı Çeşme Sokak'tan İlk Telgrafhane Sokağına inen yokuşun sonunda, köşede bulunmaktadır. Kuzey ve doğu cephelerinin önünde yol geçmekte olan yapının batı cephesi beş numaralı konutun bahçe duvarına bitişik vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: H.1110/ M.1698 (E. Türkdoğan'a göre)

YAPTIRAN: Çuhadar İbrahim (E. Türkdogan'a göre)

KİTABESİ: Çeşmenin inşa kitabesi yerinden sökülmüştür.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte yalak ve etrafındaki oturma sekileri toprak altında kalmıştır.

Bugün oldukça bakımsız olan yapının kurnası ve kitabesi yerinden sökülmüştür. Son yıllarda hazne örtüsüne taş yığınlarının konulmasıyla birlikte çeşme çirkin bir görünme sahip olmuştur. Çeşmenin kaidesini meydana getiren taşlarda dağılmalar başlamıştır. Tarihi eserin günümüze yakın bir tarihte basit bir tamir geçirdiği cephesindeki taş aralarında görülen sıva izlerinden anlaşılmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden yapılmış, tek cepheli, hazneli, suluklu ve sivri kemerli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: İbrahim Ağa Çeşmesi aynı zamanda Çanaklı Çeşme ismiyle de tanınmaktadır.

Tarihi çeşme, kuzey-güney doğrultusunda uzanan meyilli bir sokak bitiminde bağımsız dikey dikdörtgen bir plan üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.55 m., genişliği 2.38 m.dir.

Çeşmede kuzeye bakan ön cephe 1.42 m. genişliği ve 0.21 m. derinliği olan sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Kemer yanlarda 0.45 m. ve 0.51 m. genişliğindeki ayaklara oturmaktadır. Kemer, cepheden 0.03 m. kadar çöktürülmüştür. Sivri kemerli niş içinde kemer kilit taşına yakın bir yerde bugün yerinde olmayan 0.41 m. x 0.47 m. ölçülerindeki kitabelik yuvası bulunmaktadır.

Sivri kemerin sol köşesine üzengi seviyesinde bulunan ve günümüzde önemli bir bölümü kırılmış olan suluk yerleştirilmiştir. 0.25 m. yüksekliğindeki bu suluğun merkezi oyularak göbeği kadeh şeklinde yapılmıştır. Kadehin alt kısmında ise akan suların toplanarak delik vasıtasıyla zemine akıtıldığı bölüm yer almaktadır.

Yapının saçak kısmı cepheden dışa doğru çıkıntı yapan bir sıra düz profilli silme ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü düz olarak inşa edilmiştir.

Çeşmede suluk dışında sayabileceğimiz hiçbir dekoratif öge bulunmamaktadır.

Günümüzde çeşme nişi içinde olması gereken kitabe yerinden sökülmüştür. Kitabenin nerede olduğu da bilinmemektedir. Çeşmeye ait eski bir fotoğraftan kitabenin 1970’li yıllarda yerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili E. Türkdoğan niş içinde bulunan silik kitabeden çeşmenin H. 1110/ M.1698 senesinde Çuhadar İbrahim tarafından yaptırıldığını belirtmektedir¹⁴⁵.

2.2.11. NİMET HANIM ÇEŞMESİ

Çizim No:22

Fotoğraf No: 54-55

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Muradiye Meydan Mahallesi, Arnavut Bayırı Sokak’ta 365 numaralı adada bulunmaktadır. Doğudan batıya doğru eğimli sokakta yer alan çeşme, bitişiğindeki konutlar tarafından kuşatılmıştır.

YAPIM TARİHİ: H.1287/ M.1870(Ayna taşındaki tarihe göre)

YAPTIRAN: Bilinmiyor

¹⁴⁵ Türkdoğan, 1970, 21

KİTABESİ: Çeşme cephesinde bulunan kitabe şu şekildedir.

Metin:

وجعلنا من الماء كل شيء حي
..... احيا اداالمشدر

Okunuşu:

- Ve caelna min-el-mai külli şeyhin hayy
- ihya edilmiştir.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Özgün yapısal özelliklerini koruyarak günümüze gelebilen çeşme oldukça bakımsız halde bulunmaktadır.

Çeşmenin önünden geçen yol kaplaması ve özellikle beton kaldırım tarihi yapının yalağına zarar vermiştir. Yalak köşelerinden kırılmıştır.

Cepheyi meydana getiren taşlarda yer yer kırılmalar meydana gelmiştir.

Çeşmenin kuzey ve batı cephesi 13 numaralı konutun duvarına bitişik, doğu cephesi ise 12 numaralı konutun bahçesine açılan ahşap kapıya bitişik vaziyettedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, sivri kemerli bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Kare şeklindeki bir plan üzerine oturan çeşmenin yüksekliği 4.08 m. ve genişliği 2.82 m.dir.

Güneye bakan ön cephede sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Sivri kemerli nişin genişliği 1.20 m. ve derinliği 0.41 m.dir. Kemer cepheden 0.04 m. içeri alınarak vurgulanmıştır. Yine kemer yanlardaki ayaklar üzerine oturmaktadır.

Derin bir niş şeklindeki kemer boşluğunun merkezinde oldukça tahrip edilmiş ayna taşı bulunmaktadır. Mermer ayna taşının yüzeyinde üst tarafta motif oyma tekniğinde işlenmiş bir Edirnekari motifi görülmektedir. Bu çiçek demetinin hemen altında ise küçük dilimli bir kartuş içine alınmış 1287 tarihi kazınmıştır.

Ayna taşı yan taraflarından demir gergilerle tutturulmuştur. Ancak günümüzde sadece izleri kalmıştır.

Ayna taşının üst tarafında niş içinde kitabelik bulunmaktadır. 0.25 m. x 0.43 m. ölçülerindeki kitabe iki satır halinde yazılmıştır. Cepheden 0.05 m. dışa taşan kitabenin alt ve üst tarafından kalın çivilerle yüzeye tutturulduğu ve etrafının çimento harcıyla sıvandığı görülmektedir. Çeşme cephesiyle bir bütünlük göstermeyen kitabenin sonradan cepheye eklendiği ihtimali düşünülebilir.

Cephe önünde sivri kemerli niş boyunca uzanan su yalağı 1.20 m. genişliğinde ve 0.23 m. derinliktedir.

Çeşmenin saçağı öne doğru çıkıntı yapan bir sıra silmeyle hareketlendirilmiştir. Hazne örtüsü piramidal çatılıdır. Hazne örtüsü tepelik palmet şeklinde taş alemle sonlanmaktadır. Çeşmede ön cephe haricindeki diğer cepheler sade tutulmuştur.

Edirne'deki bazı çeşmeleri kitabelerine göre tarihlendirmeye çalışan N. M. Köylüoğlu bu çeşmeyi hiçbir belge ve kitabeye dayandırmadan H. 1342/ M.1922 yılına tarihlendirmektedir¹⁴⁶. Ayrıca çeşme nişi içinde yer alan levhada da yapının aynı tarihte yapıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat niş içinde yer alan ayna taşında ufak bir kartuş içinde H. 1287 tarihi yazmaktadır. Sonuçta mimari yapısı, piramidal taş çatılı hazne örtüsü ve üzerindeki tepelik şeklindeki taş alemleri ile eserin 18. veya 19. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

¹⁴⁶ Köylüoğlu, 2001,100

2.2.12. ABDURRAHMAN BİN SEYİT ALİ ÇEŞMESİ

Çizim No:23

Fotoğraf No: 56-57

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Abdurrahman Mahallesi, Uzunkaldırım Caddesi, Abdurrahman Cami Sokakta, 50L- IIIa numaralı pafta, 612 numaralı ada ve 22 numaralı parselde yer alır. Çeşme, Tavanlı çeşme sokak ile Abdurrahman Cami sokağının birleştiği köşede bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Eserin cephesinde kitabe bulunmamaktadır. Fakat O. Onur ve Dijkema yapıya ait olduğunu ileri sürdükleri bir tamir kitabesinin varlığından

bahsetmektedirler. O.Onur, bu kitabenin yalnızca okunuşunu yayınlamıştır¹⁴⁷. Dijkema ise kitabenin resmini de belgeleyerek kitabe hakkında kısa bilgiler verir¹⁴⁸. Bu yayınlara göre kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- مرحوم حسن بك افندی روحیچون
- 2- محدومس ناظم بك افندی طرفندن
- 3- تعمیر و اساله اولنمشدر. سنه ۱۳۲۲ رمضان

Okunuşu:

- Merhum Hasan beg efendi ruhuçün
- Mahdumu Nazım beg efendi tarafından
- Tamir ve isale olunmuştur. Sene 1322 Ramazan

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme haznesinin büyük bir bölümü bugün bitişiğindeki 35 numaralı konutun bahçesi içinde kalmıştır.

Çeşme önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte, su yalağı ortadan kaldırılmıştır. Çeşme cephesinin konut sakinleri tarafından beyaz kireç harcı ile boyanması yapıya çirkin bir görünüm kazandırmıştır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Tarihi çeşme kare şeklindeki bir plan üzerine oturur. Yüksekliği 2.35 m. ve genişliği 2.06 m.dir.

¹⁴⁷Onur, 1970, 12

¹⁴⁸Dijkema, 1977, 188

Batıya bakan ön cephe sivri kemerli derin bir niş ile hareketlendirilmiştir. Sivri kemerli nişin eni 1.18 m. ve derinliği 0.35 m. dir. Kemer cepheden 0.03 m. kadar çöktürülmüştür. Kemer kilit taşında bugün tahrip edilmiş rozet bulunmaktadır.

Sivri kemer yanlardaki ayaklar üzerine oturmaktadır.

Ayna taşı bulunmayan çeşmenin cephesinde süsleme görülmez. Güney cephede saçağa yakın bir yerde 0.42 m. x 0.53 m. ölçülerinde hazne açıklığı izlenir.

Çeşmede saçak kısmı cepheden dışarı doğru çıkıntı yapan iki sıra düz profilli silme ile hareketlendirilmiştir. Hazne örtüsü düzdür.

Çeşmede kilit taşındaki rozet dışında hiçbir süsleme unsuruna rastlanılmamaktadır.

Yayınlarda yer alan tamir kitabesine göre yapı H. 1322/ M.1904 senesinde Nazım Bey tarafından onarılmıştır. Bu konuda O. Onur, çeşmenin 1494 yılında Edirne’de kadılık görevinde Abdurrahman Bin Seyit Ali tarafından yaptırıldığını söylemektedir¹⁴⁹. Çeşme bugünkü adını da buradan almaktadır.

2.2.13. ABDURRAHMAN TAVANLI ÇEŞME

Çizim No:24

Fotoğraf No: 58

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Abdurrahman Mahallesi’nde, Abdurrahman Tavanlı Çeşme Sokak’ta, 613 numaralı adada bulunan çeşme, haznesini de içine alan 21 numaralı konuta bitişik vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

¹⁴⁹Onur, 1970, 12

KİTABESİ: Yapının kitabesi sivri kemerli niş içindedir. Fakat kitabenin üzeri birkaç kez kireç ile sıvandığı için okunamamaktadır. Bu bakımdan kitabenin inşa kitabesi mi yoksa tamir kitabesi mi olduğu da bilinmemektedir. Kitabe muhtemelen üç satırdan oluşmaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Tarihi çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Bitişindeki 21 numaralı konut ile bütünleşmiş vaziyette olan çeşmenin konut ile birlikte cephesinin kireç ile sıvanması fark edilmesini güçleştirmiştir.

Yapının musluğu yerinden sökülmüş, yalağı yol seviyesi altında kalmış, niş içindeki kitabesi okunamaz hale gelmiştir. Taşları yerinden oynayarak adeta yıkılma tehlikesi içine giren çeşmenin onarım görmesi gerekmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, sivri kemerli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Tarihi çeşme kuzey- güney doğrultusunda uzanan bir sokak üzerine yerleştirilmiştir.

Eve bağımlı vaziyette olan çeşmenin yüksekliği 2.60 m., genişliği ise 2.20 m.'dir. Cephede sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Sivri kemerli nişin eni 1.20 m. ve derinliği 0.35 m.'dir.

Önünden geçen yolun zamanla yükselmesiyle birlikte yalağı ve musluk kısmı yol seviyesi altında kalmıştır. Yapının ayna taşı bulunmamaktadır.

Çeşmenin üst örtüsü önden arkaya doğru hafif eğimli olarak inşa edilmiştir. Hazne örtüsü ise cepheden dışarı doğru taşırılmıştır.

Oldukça sade olan çeşmede süsleme olarak sivri kemerin kilit taşı üzerinde kabartma rozet motifi görülür.

Çeşmenin niş içinde kireç tabakası altında kalan kitabesi okunmadığı için yapının hangi tarihte inşa edildiği bilinmemektedir.

2.2.14. ÇAMAŞIRCILAR SOKAĞI ÇEŞMESİ

Çizim No:25

Fotoğraf No: 59-60

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi, Çamaşırcılar Sokağı'nda, 41 numaralı pafta, 249 numaralı ada ve 31 numaralı parselde bulunur. Çeşme, Üç Şerefeli Camii'nin doğu cephesinde bulunan Saatli Medrese'nin kuzey cephe duvarıyla bütünleşmiştir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Kitabelik levhası bulunan çeşmenin inşa kitabesi, yuvasından sökülmüş olup nerede olduğu da bilinmemektedir. Kaynaklarda da çeşmenin kitabesi ile ilgili herhangi bir bilgiye de rastlanılmamıştır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Birkaç yıl öncesine kadar oldukça bakımsız halde olduğu, cephesinin Saatli Medrese'nin ahşap duvarı tarafından kapatıldığı, lülelerinin sökülmüş olduğu, yalağının zemin seviyesi altında kaldığı ve cephesindeki taşlarda oynamalar görülen yapının onarım gördüğü anlaşılmaktadır(Resim eski). Bu neticede çeşmenin etrafını saran taş duvarlar yeniden örülmüş, zemin kotu kazılarak su yalağı ortaya çıkarılmıştır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilen, tek cepheli, yuvarlak kemerli, haznesiz bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki haznesiz çeşmelerden günümüze ulaşan birkaç örnekten birisi olan Çamaşırcılar sokağı çeşmesi yatay dikdörtgen bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.34 m. ve derinliği 0.62 m.dir. Daha çok sivri kemerin tercih edildiği Edirne Çeşmelerinden farklı olarak Çamaşırcılar Sokağı çeşmesinde yuvarlak kemer formu kullanılmıştır. Yuvarlak kemerli niş genişliği 0.65 m. ve derinliği 0.35 m.dir. Ayna taşı bulunmayan yapıda sokağa bakan batı cephede niş içinde üst tarafta kitabelik yuvası bulunmaktadır. Yapıda zemin seviyesinin kazılmasıyla ortaya çıkarılan yuvarlak formlu asıl su yalağının içi günümüzde toprakla doldurulmuştur.

Çeşmede süsleme unsuru olarak niş içindeki kemer formundan bahsedilebilir.

İnşa kitabesi günümüzde yerinde olmayan Çamaşırcılar Sokağı çeşmesinin yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi vermek mümkün değildir. Kaynaklarda da yapı ile ilgili herhangi bir bilgi de bulunmamaktadır. Çeşme'nin Saatli Medrese'nin kuzey cephesi bahçe duvarına bitişik olmasından dolayı Sultan II. Murad zamanında

yapılan medrese¹⁵⁰ ile aynı tarihlerde yapıldığı düşünülse de çeşmenin haznesinin bulunmaması ve Edirne’de 1530 yılına kadar şehir merkezine gelen düzenli su akışının olmaması nedeniyle çeşmenin bu tarihten sonra inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

2.2.15. HARBİYE ÇEŞMESİ

Çizim No: 26

Fotoğraf No: 61-63

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Umurbey Mahallesi, Harbiye Çeşme Sokak’ta, 693 numaralı adada yer almaktadır. Çeşmenin doğu cephesi, Harbiye Kışlası olarak bilinen Askeri Birlik’in bahçe duvarına bitişiktir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

¹⁵⁰ Kazancıgil,-Tuğrul, 2001, .27

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ayna taşı yüzeyinde, üst tarafta dilimli bir kartuş içine alınan tek satırlık yazı şu şekildedir:

Metin:

و من الا كل □ شی حی □

Okunuşu:

- ve min-elle-küllü şey hayy

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesi'ne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Fiziki açıdan oldukça sağlam olan çeşmenin cephesinde tamir izleri saptanabilmektedir. Güney ve batı cephelerde, taş aralarına ince derz sıvası yapıldığı ve güney cephede bazı bölümlerin beyaz çimento harcıyla sıvandığı gözlemlenmektedir.

30 yıl öncesine kadar çeşmenin kuzey ve güney cephelerinden geçen Belediye Hastanesi'ne ait bahçe duvarlarının, sonradan kaldırılarak yapının doğu cephesinden geçirildiği anlaşılmaktadır.

Çeşmenin önünden geçen yol kaplamasının zamanla yükselmesi ve çeşme nişi önüne beton kaldırım yapılması, yapının su yalağını üst seviyesine kadar örtmüş ve yalağın cepheden görülmesini engellemiştir.

Çeşmenin hazne örtüsü düzdür. Örtüde önceleri demir malzemeden yapılan korkulukların bulunduğu ve bu korkulukların köşelerde başlıkları bulunan ayaklara bağlandığı anlaşılmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli ve sivri kemerli bir köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Adını bir zamanlar burada bulunan Belediye Hastanesi'nden alan çeşme, günümüzde hastanenin yerini Harbiye Kışlası'nın almasından dolayı, mahalle sakinleri tarafından daha çok Harbiye Çeşme olarak tanınmaktadır. Harbiye Kışlası, çeşmenin bulunduğu bahçe duvarının kuzeydoğu köşesinde yer alır.

Kare biçimindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 3.45 m. genişliği 3.62 m.dir. Batıya bakan ön cephede sivri kemerli derin bir niş yer almaktadır. Sivri kemerli nişin eni 1.80 m. ve derinliği 0.48 m.dir. Kemer, cepheden 0.03 m. çökertilmiş ve yanlarda bulunan ayaklar üzerine oturmuştur.

Derin bir niş şeklindeki kemer boşluğunun merkezine 1.50 m. uzunluğunda ve 0.60 m. genişliğinde mermer malzemeden yapılmış ayna taşı yerleştirilmiştir. Ayna taşı, bütünüyle Geç Dönem özelliği gösterir. İki bölüme ayrılan ayna taşının alt bölümü kaide ve başlıkları bulunan birer plasterle iki yönde sınırlandırılmıştır. Yüksekçe tutulan kaideler, dış bükey ve düz silmelerle hareketlendirilmiştir. Plasterlerin yüzeyine zemin oyma tekniğinde sütun görünümlü motifler işlenmiştir. Plaster başlıkları ise bir madalyon etrafında sıralanan üç akant yaprağı ve yanlarda birer volüd ile formlandırılmıştır. Başlıklar, düz ve dış bükey silmelerle sonlanmaktadır.

Pano yüzeyinin merkezinde ise yine bir madalyon etrafında sıralanan ve birbirlerine uçları volüdlü C kıvrımlarıyla bağlanan akant yaprakları vardır. Bu kompozisyonun etrafını dilimli bir kemer çevrelemektedir. Kemerin kilit noktasını iri bir akantus yaprağı oluşturur. Akantusa bağlanan ve uçları volüdlü C kıvrımları, kemer yayını oluşturur. Kemer köşeliklerine ise uçları volüdlü C kıvrımlarından oluşan birer akant yaprağı yerleştirilmiştir.

Ayna taşının üst bölümü ise kaideleri alt bölümdeki plasterlerin başlıkları üzerine gelecek şekilde yerleştirilen birer plasterle sınırlandırılmaktadır. Buradaki plasterler, bir bakıma alttakilerin devamı şeklindedir. Bu bölümün merkezinde bir madalyon etrafına dairesel eksende sıralanan, akantuslardan oluşan kompozisyon işlenmiştir. Ortadaki madalyonun merkezinde bir hilal vardır. Panonun köşelerinden yukarı doğru uzanan, birbirine bağlı C kıvrımları üzerine kenarları dilimli bir kartuş içerisine kitabelik yerleştirilmiştir. Ayna taşının hemen üzerindeki taş blok yüzeyine kabara şeklinde 6 kollu yıldız işlenmiştir.

Sivri kemerli niş derinliği içinde yer alan mermer su yalağı, 1.05 m. uzunluğunda ve 0.47 m. derinliğindedir. Yalağın iki köşesinde 0.37 m. x 0.50 m. ölçülerinde oturma sekileri bulunmaktadır. Çeşmede ön cephe haricindeki diğer cepheler sade tutulmuştur.

Çeşmenin saçağı, dıştan içe doğru bir düz, bir iç bükey ve bir yarım daire profilli dış bükey olmak üzere toplam üç silmeyle hareketlendirilmiştir. Hazne örtüsü ise düz tutulmuştur. Hazne örtüsünde, dört köşede başlıkları bulunan birer ayak yer almaktadır.

Çeşme ayna taşının iki yanında yer alan yüksek kaideli sütun görünümlü elemanlar, S ve C kıvrımları, iri akant yaprakları ve madalyonlar tamamıyla barok ve rokoko özellikler taşımaktadır. Tarihi yapı, 18.yüzyıl başkent İstanbul çeşme ve sebillerinde gördüğümüz benzer ayna taşı kompozisyonuna sahiptir. Bu bakımdan çeşmenin 18. yüzyılda inşa edildiği söylenebilir.

2.2.16. HATİP SOKAK ÇEŞMESİ

Çizim No:27

Fotoğraf No: 64-65

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Muradiye Meydan Mahallesi, Hatip Sokakta, 46 numaralı pafta, 384 numaralı ada ve iki numaralı parselde yer alır. Çeşme, günümüzde daha çok Sarı Cami olarak tanınan İsmail Ağa Cami'sinin güneydoğu köşesinde yer almaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmenin cephesinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Günümüze bazı onarımlarla geldiği anlaşılan yapının üzerinde hiçbir kitabelik izine de rastlanılmamıştır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda kitabe hakkında bilgi yoktur.

BUGÜNKÜ DURUMU: Sahibinin Ayşe Öksüz isimli bir şahıs olduğu bilinen¹⁵¹ çeşme bugün kullanılmamaktadır.

Günümüzde yol seviyesi altında kalan yalağı ve etrafındaki oturma sekileri ortaya çıkarılmış, sağ köşedeki oturma sekisi yenilenmiştir. Yine sağ köşede sivri kemerin oturduğu taş blok yenilenmiş, lüle deliğinin etrafına taş taklidi sıvalar yapılmıştır.

Tüm cephelerde taş temizliği yapılmıştır. Çeşmenin yol kaplaması içinde kalan su yalağı ve oturma sekilerinin etrafı kazılarak bir istinat duvarı vasıtasıyla yol kaplamasından kurtarılmaya çalışılmıştır.

GENEL TANIM: Çeşitli ebatta blok taş malzemeden inşa edilen, tek cepheli, sivri kemerli, hazneli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki kitablesiz çeşmelerden birisi olan Hatip Sokak Çeşmesi, doğu- batı doğrultusunda kareye yakın bir kütle üzerine oturmaktadır. Bitişindeki cami bahçe duvarına bağımlı olan çeşmenin yüksekliği 2.25 m., genişliği 2.23 m.dir. 0.16 m. x 2.06 m. ölçülerindeki fazla derin olmayan çeşme nişini örten sivri kemer köşelerdeki iki taş blok üzerine oturtulmuştur. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin kurnası kırıldığından lüle deliği demir bir boru ile kapatılmıştır.

Yapının önünde 1.25 m. uzunluğunda, 0.57 m. genişliğinde ve yaklaşık 0.25 m. derinliğinde yalağı bulunmaktadır. Bu yalağın her iki tarafında 0.52 m. x 0.48 m. ölçülerinde üzeri mermer kaplamalı oturma sekileri yer alır.

Yapıda saçak kısmı onarım öncesi iki sıra düz profilli silme ile hareketlendirilmeye çalışılmışken onarım ile birlikte saçak bir sıra düz profilli silmeyle geçilmiştir.

¹⁵¹ Edirne KVTVKK arşivinde 1458 numaralı dosya ve 2 numaralı klasör.

Önceleri düz olan hazne örtüsü görmüş olduğu onarımla birlikte değişikliğe uğrayarak önden arkaya doğru hafif meyilli olarak yeniden düzenlenmiştir.

Çeşmede hiçbir süsleme unsuruna rastlanılmamıştır.

Çeşmenin inşa tarihiyle ilgili yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapı, görmüş olduğu çeşitli onarım ve yenilemeler neticesinde özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Özellikle çeşmenin süslemesiz sade görünümü ve basit işçiliği 19. yüzyıl veya 20. yüzyıl başlarında yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

2.3.Yan yana iki kemerli çeşmeler

2.3.1. ŞAİR HAYALİ ÇEŞMESİ

Çizim No:28

Fotoğraf No: 66-67

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Abdurrahman Mahallesi, Uzunkaldırım Caddesi'nde 602 numaralı ada ve 16 numaralı parselde bulunmaktadır. Cadde üzerinde Lüleli Çeşme Sokak girişinde bulunan yapı, 89 numaralı konuta bitişik vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Şair Hayali (R.M. Meriç'e göre

KİTABESİ: İnşa kitabesi bulunmayan ve bu nedenle ne zaman inşa edildiği bilinmeyen çeşmenin cephesinde tamir kitabesi bulunmaktadır. Buna göre kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- ادرنه اشرفندن سعادتلو حاجی مصطفى بگک والدسی
- 2- عطیی خانم و پدری حاجی محمد افندی حرمی عارفه کریمسی عطیی
- 3- قاین والده سی حنیفه قان پدری عبد القادر و مخدومی شهید
- 4- حاجی محمد نوری بگک جدی روحلری ایچون فاتحه. ۱۳۲۴

Okunuşu:

- Edirne eşrafından Saadetlü Hacı Mustafa beğın validesi
- Atiye hanım ve pederi Hacı Muhammed Efendi, haremi Arife kerimesi atiye
- Kayın validesi Hanife, Kayın pederi Abdulkadir ve mahdumu şehid
- Hacı Muhammed Nuri beğın ceddi ruhları için Fatiha

1324

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesi'ne ait olan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır. Cephesinde yan yana iki sivri kemerli nişe sahip olan çeşme, oldukça bakımsız haldedir. Çeşmenin batı cephesi önünden yol geçmesi nedeniyle zemin seviyesi yükselmiştir. Ayrıca nişlerin bulunduğu zeminin kaldırımı ile yükseltilmesiyle birlikte su yalağı kaldırılmıştır.

Sivri kemerli nişler içinde bulunan iki ayna taşı yerinden sökülmüş, yuvalarının bir bölümü beton kaplama altında kalmıştır.

Çeşmenin hazne örtüsünü meydana getiren kesme taşlar arasından çıkan çeşitli otlar, taşların yerinden oynayarak dağılmasına neden olmuştur.

¹⁵² Meriç, 1965, 22.

Çeşmenin doğu cephesi, 89 numaralı konutun bahçesi içinde kalmıştır. Güney cephesi ise çeşmeyi yaptırdığı bilinen Şair Hayali'nin mezarının bulunduğu bölüme bitişik vaziyettedir.

Cephelerinin taş yüzeylerinde bozulma ve çatlamların meydana geldiği çeşmenin, acilen onarım görerek çevre düzenlemesine kavuşturulması gerekmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, yan yana iki sivri kemerli ve hazneli bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Çeşme, iki lüleli olduğu için halk arasında daha çok İki Lüleli Çeşme olarak tanınmaktadır.

Yatay dikdörtgen bir kütle arz eden çeşme, 3.15 m. yüksekliğinde, 3.57 m. genişliğinde ve 3.00 m. derinliğindedir.

Çeşme, mimari yapısıyla Edirne'deki diğer çeşmelerden farklılık gösterir. Batıya bakan ön cephede yan yana iki sivri kemer bulunmaktadır. Sivri kemerlerin etrafını ters U biçiminde, dıştan içe doğru düz bir bordür, dış bükey ve iç bükey iki silme kuşağı üç yönde kuşatır. Bugün yerinde olmayan ayna taşlarının etrafı ve kemer köşelikleri sade tutulmuştur. Kemer üzengi taşları, iç bükey ve dış bükey hatlara sahiptir.

İki kemerin orta noktasına mermer bir pano şeklinde yerleştirilen onarım kitabesi 0.40 m. x 0.45 m. ölçülerindedir. Kitabe dört satır halinde sülüs yazıyla yazılmıştır. Kitabe sağ ve sol taraftan iki adet demir kenet ile yüzeye monte edilmiştir.

İç bükey + dış bükey ve düz olmak üzere iki silmeden sonra geniş düz bir bordür, çeşmenin saçağını oluşturur. Hazne örtüsü, dıştan kesme taş malzeme ile piramidal şekilde inşa edilmişken, içten beşik tonoz ile örülmüştür. Batı cephe dışındaki diğer cepheler tamamen sade tutulmuştur.

Çeşmede kemerlerin etrafının silmelerle kuşatılması, uygun bir simetri uygulanması ve kemer üzengi taşları cepheye hareketlilik kazandırmıştır.

Günümüze, özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak gelmiş olan Şair Hayali Çeşmesi'nin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Çeşme ile ilgili yazılı kaynaklarda eserin, Edirne şairlerinden birisi olan Hayali tarafından yaptırıldığına dair bilgi bulunmaktadır¹⁵³. Bu konuda O. N. Peremeci, Şair Hayali'nin, 1557 yılında vefat ettiğini ve vefatından önce Uzunkaldırım'da yaptırmış olduğu, iki lüleli denilen çeşmenin sol yanına, pencere boyuna gömülü olduğunu belirtir¹⁵⁴. Buna göre 16. yüzyılda yaşamış olan Hayali'nin çeşmeyi vefatından birkaç sene önce yaptırmış olabileceği düşünülürse, çeşmenin 1550'li yıllarda yapılmış olma ihtimali yüksektir.

¹⁵³Meriç, 1965, 22; Badi, 2000, 166; Köylüoğlu, 2001, 113; Şair Hayali hakkında bilgi için bkz. Canım, 1995, 87

¹⁵⁴ Peremeci, 1939, 195

2.4.İki Cepheli Çeşmeler

2.4.1. İBRAHİM ÇEŞME

Çizim No:29

Fotoğraf No: 68-69

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Yeni İmaret Mahallesi, Eski Kapıkule Caddesi'nde, 999 numaralı adada yer almaktadır. Çeşme, Yıldırım Bayezid Cami yakınlarında bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H. 1080/ M.1669

YAPTIRAN: İbrahim

KİTABESİ: Çeşme üzerinde bulunan kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- لله عين يشتيا الواردون شوابها جاريلوم بيعشو
 - 2- من خير ابراهيم اذ اجرى بها ما منيفا يستلز الشاربون
 - 3- لما لوجه الله اجرى ما ها ايرخت عينا يشرب بها المقربون
- ١٠٨٠

Okunuşu:

- Lillah ayni el-varidün
- Şevabüha

- Min hayri İbrahim iza-ecri biha
Ma-i El- şaribün
- Lemma levechillah ecri ma-i ha
Er-rahmet ayne yeşrabü biha el- mukarrebun

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan eser günümüzde akar vaziyettedir. Kesme taş örgülü cephede tamir izleri saptanabilmektedir. Özellikle kuzey ve batı cephelerde yapılan onarımlarda farklı malzeme kullanımı dikkat çekmektedir. Yine ön cephede derz ıslahı yapılmıştır.

Çeşmede güney cephedeki ayna taşı orijinal iken doğu cephedeki ayna taşı yerinden sökülmüş, onun yerine aynı ölçülerde yüzeyi sade tutulmuş mermer bir pano yerleştirilmiştir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, iki cepheli, hazneli, sivri kemerli bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Yapı, kitabesine göre İbrahim isimli bir hayırsever tarafından yaptırıldığı için İbrahim Çeşme olarak bilinmektedir. Ancak çeşme Yıldırım Cami'ne yakınlığı nedeniyle mahalle sakinleri tarafından Yıldırım Çeşme olarak ta adlandırılmaktadır.

Bağımsız olarak kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 4.20 m. ve genişliği 2.75 m.dir. İki cepheli olan çeşmenin güney ve doğu cephelerinde sivri kemerli birer niş bulunmaktadır. Çeşmenin kuzey ve batı cepheleri ise sağırdır.

Yapının doğu yöndeki asıl yüzü 1.35 m. genişliği ve 0.51 m. derinliğinde sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Sivri kemer yanlardaki ayaklara oturmaktadır. Kemer cepheden 0.02 m. kadar çökertilmiştir. Sivri kemerli niş içinde yüzeyi sade tutulmuş ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının merkezinde modern bir musluk lülesi yer alır. Niş boyunca uzanan su yalağı 0.10 m. derinliktedir. Yan ayakların ön kısmında ise oturma sekileri görülür.

Sivri kemer kilit taşının üzerinde bulunan kitabe 0.65 m. x 1.00 m. ölçülerinde üç satır halinde mermer üzerine yazılmıştır. Kitabenin iki yanında vazoda çiçekler bulunur. Soldaki vazoda lale ve karanfil çiçekleri varken sağ taraftaki vazoda ise lale, gül ve tomurcuk şeklinde çiçek motifleri yer alır. Sağdaki vazonun yüzeyine nar motifi işlenmiştir. Kitabenin etrafını ise iki yapraklı dalın alt-üst kat geçme yapmasıyla oluşturulmuş, bordür çevrelemektedir. Yapraklar arasında kalan boşluklara ise lale motifi yerleştirilmiştir. Ön cepheyi dıştan içe doğru bir dış bükey ve bir düz olmak üzere toplam iki silme ters U biçiminde çevrelemektedir.

Çeşmenin güney cephesi de doğu cephesine benzerdir. Bu cephede 0.51 m. derinliği olan sivri kemer şeklinde düzenlenmiştir. Derin bir niş şeklindeki kemer boşluğunun merkezine ayna taşı yerleştirilmiştir. Ayna taşının merkezinde dilimli sağır kemer ve bunun iki yanına ise yapraklı lale motifleri işlenmiştir. Lalelerin uç kısımları içe doğru kıvrılmıştır. Lalelerin ortasına çiçek şeklinde gelişen bir rozet yerleştirilmiştir. Rozetin altında lalelerin ortasında bulunan lüle deliği kapatılmıştır. Bugünkü musluk lülesi ise rozetin ortasına takılmıştır. Dilimli sağır kemerin hemen üzerinde ise dikdörtgen bir pano içine kenarları dilimli iki kartuş işlenmiştir. Bu kartuşların üzerinde ise yatay eksenle yan yana sıralanan iç içe daire motifleri bulunmaktadır.

Ayna taşı önünde niş boyunca uzanan su yalağı 0.10 m. derinliktedir.

Çeşmenin saçak kısmı öne doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

Kubbe biçimindeki hazne örtüsünün üzerinde taşan alem bulunmaktadır.

Çeşmede süsleme unsuru olarak kitabe çevresindeki kompozisyon ile güney cephede ayna taşı süslemelerinden bahsedilebilir.

İnşa tarihi bilinen çeşme, günümüzde şehir merkezinde ayakta kalan iki cepheli meydan çeşmelerinin ender örneklerindendir.

2.4.2. SOLAK HACI ALİ AĞA ÇEŞMESİ

Çizim No:30

Fotoğraf No:70

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Abdurrahman Mahallesi, Uzunkaldırım Caddesi'nde, 595 numaralı ada ve 4 numaralı parselde bulunmaktadır. Çeşme, cadde bitiminde, Hacı Arif Sokağı girişinde, 109 numaralı konutun önünde yer almaktadır.

YAPIM TARİHİ: H.1144/ M.1732

YAPTIRAN: Solak Hacı Ali Ağa

KİTABESİ: Bugün yerinde olmayan inşa kitabesi Dijkema tarafından yayınlanmıştır

¹⁵⁵. Dijkema'nın yayınladığı kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- گوز یوموب فانی جهانندن ایلدی عزم بقا
 - 2-روز محشرده ایده اکا شفاعت مصطفا
 - 3-مرحوم صولاق الحاج علی اغا روحیچون الفاتحه
- سنه ۱۱۴۴

Okunuşu:

- 1- Göz yumub fani cihandan eyledi azm-i beka
 - 2- Ruz-i mahşerde ede ana şefa'at Mustafa
 - 3- Merhum solak el-hac Ali ağa ruhiçün el-fatiha
- Sene 1144

Yapının cephesinde bulunan tamir kitabesi ise şu şekildedir:

Metin:

- 1- ادرنه اشرفندن سعادتلو حاجی مصطفی بگک والدسی
- 2- عطیی خانم و پدری حاجی محمد افندی حرمی عارفه کریمسی عطیی
- 3- قاین والده سی حنیفه قیان پدری عبد القادر و مخدومی شهید
- 4- حاجی محمد نوری بگک جدی روحلری ایچون فاتحه. ۱۳۲۴

Okunuşu:

- Edirne eşrafından Saadetlü Hacı Mustafa beğın validesi
- Atiye hanım ve pederi Hacı Muhammed Efendi, haremi Arife kerimesi atiye

¹⁵⁵ Dijkema, 1977, 102

- Kayın validesi Hanife, Kayın pederi Abdulkadir ve mahdumu şehid
- Hacı Muhammed Nuri beğin ceddi ruhları için Fatiha

1324

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Oldukça bakımsız halde olan yapı, özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir.

Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesi ve güney cephe önüne betondan kaldırım dökülmesi nedeniyle yapının su yalağı ortadan kaldırılmıştır.

Çeşmenin inşa kitabesi yerinden sökülerek çalınmış, cephede bulunan tamir kitabesi ise ortasından kırılmıştır.

Yapının hazne örtüsünü meydana getiren taşlarda kırılmalar meydana gelmiş, bunu önlemek için taş aralarına betondan sıva dökülmüştür. Bugün oldukça bakımsız görünen çeşmenin çevre düzenlemesine ihtiyacı bulunmaktadır.

GENEL TANIM: Taş malzemeden inşa edilmiş, iki cepheli, hazneli, bir köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki küçük boyutlu çeşmelerden birisi olan Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi, kare biçimindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 1.40 m. ve genişliği 1.90 m. dir.

Nişi ve ayna taşı bulunmayan çeşmede güneye bakan ön cephede ayna taşı yerine hafif kabartma olarak kaş kemer motifi işlenmiştir. Kaş kemerin büyük bir kısmı zemin seviyesi altında kalmıştır. Bu motifin hemen üstünde cepheden 0.01 m. içeri alınarak vurgulanmaya çalışılan dikdörtgen şeklinde kaide bulunmaktadır. Bu kaide içinde altı kollu yıldız motifi bulunan hafif kabartma olarak işlenmiş birer geometrik madalyon yer almaktadır.

Bu kompozisyonun bir benzeri de doğu cephede bulunmaktadır. Fakat doğu cephedeki kompozisyonda bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Buradaki geometrik madalyonların yüzeyleri boş bırakılmıştır.

Üst kısmı saçak hizasında bulunan 0.32 m. x 0.47 m. ölçülerindeki inşa kitabesi yerinden sökülüştür. İnşa kitabesinin sökülmeden önce Dijkema tarafından çekilen resminde kitabenin alt tarafında iki köşesinde naturalist lale motifi işlenmiştir. İnşa kitabesi yerinin yaklaşık 0.04 m. altında bulunan tamir kitabesi ise 0.34 m. x 0.54 m. ölçülerinde olup 4 satır halinde yazılmıştır. Sülüs yazı ile yazılan kitabenin alt köşeleri madalyonun bir bölümünü işgal etmiştir. Her iki kitabede sağ ve sol taraftan demir kenetlerle yüzeye monte edilmiştir.

Yapının saçağı dıştan içe doğru bir sıra düz, iki sıra iç bükey yarım daire profilli silme kuşağı ile hareketlendirilmiştir. Hazne örtüsü ise düzdür.

Dijkema tarafından yayınlanan kitabesine göre H. 1144/ M. 1732 senesinde inşa edilen tarihi çeşme, küçük boyutlu yapısıyla dikkat çekmektedir.

2.4.3. AFİFE HATUN ÇEŞMESİ

Çizim No:?

Fotoğraf No: 71-72

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Yancıkçı Şahin Mahallesi, Afife Hatun Sokakta, 42 numaralı pafta, 494 numaralı ada ve bir numaralı parselde bulunmaktadır. Şeyh Çelebi Camii yakınlarında bulunan çeşme doğudan batıya doğru meyilli sokak girişinde, kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir.

YAPIM TARİHİ: H.1187/ M. 1773

YAPTIRAN: Afife Hatun

KİTABESİ: Güney cephede yer alan kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- عفيفه نامى خاتون قلدى احيا فى سبيل الله
 - 2- فراموش اتمسون نوش ايلين عطشان رحمتدن
 - 3- مجوهر حرف ايله تايب ديدى بر خوش ادا يا تاريخ
 - 4- روان اولدى بو اب كوسر الحق عين عزتدن
- سنه ١١٨٧

Okunuşu:

- Afife nam-ı hatun kıldı ihya bu fi- sebil-Allah
- Feramuş etmesun nuş eyleyin aştan rahmetden
- Mücevher harf ile Taib didi bir hoş edaya tarih
- Revan oldı bu ab-ı Kevser el-hak ayn-ı izzetden

Sene 1187

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti şahsa ait parsel sınırları içinde bulunan yapı bugün kullanılmamaktadır. Günümüze birkaç kez onarım görerek ulaştığı için iyi durumda görünen çeşme en son onarımını 2005 yılında Edirne Eski Eserleri Koruma ve Yaşatma Derneği tarafından “ Eski Eserleri Koruma ve Yaşatma” adı altında yürütülen çalışma kapsamında görmüştür. Bu onarımda çeşmede cephedeki taş yüzeyler temizlenmiş, kırık ve eksik taşlar tamamlanmış, eksik yerlere taş taklidi sıvalar yapılmış, ayrıca taş aralarına kalın derz sıvaları yapılmıştır.

İki cepheli meydan çeşmesi konumundaki yapının bulunduğu zeminin eğimli olması ve yol seviyesinin zamanla yükselmesiyle birlikte zemin kotu altında kalan su yalağı ve oturma sekileri ortaya çıkarılmış yalakların iki tarafındaki oturma sekilerinin üst taraflarına mermer malzeme döşenmiştir.

Çeşmenin güney cephesi nişi içinde bulunan ayna taşı yuvasına mermer malzemeden yeni bir ayna taşı monte edilmiştir.

Afife Hatun eşmesi, 2005 yılındaki bu onarımdan üç sene öncede mahalle sakinleri tarafından tamir edilmiştir. Bu onarım sırasında çeşme cephesinde deforme olan kesme taşlar ile taş aralarındaki derzlerin üzeri çimento harcıyla sıvanmıştır¹⁵⁶.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, iki cepheli, hazneli, sivri kemerli bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki büyük boyutlu çeşmelerden birisi olan Afife Hatun eşmesi, önceleri bir meydan çeşmesi olarak inşa edilmişken günümüzde etrafındaki yapılaşma sonucu köşe çeşmesine dönüşmüştür. Hazneli çeşme, eğimli bir arazi üzerinde güney ve batı yönlerde iki cepheli olarak yerleştirilmiştir. Çeşmenin kuzey cephesi, bitişiğindeki dokuz numaralı konutun beden duvarına bakmaktadır.

Kuzey-Güney doğrultusunda kare planlı bir kütle üzerine oturan çeşme, 3.45 m. yükseklikte ve 2.68 m. genişliktedir.

Çeşmenin güney ve batı cephesi yüzleri düşey dikdörtgen formlu birer kütle içerisine, genişliği 1.20 m. ve derinliği 0.36 m. olan sivri kemerli birer niş içine alınmıştır. Her iki cephedeki sivri kemer cepheden 0.03 m. çökertilerek vurgulanmaya çalışılmıştır. Her iki cephede sivri kemerli niş içinde dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış ayna taşları bulunmaktadır. Batı cephede mermer malzemeden yapılmış olan ayna taşının üzerindeki motiften asıl olduğu anlaşılmaktadır. Ayna taşının ortasında sağır kemer gözü bulunmakta olup ortasında üç delikli lüle yeri vardır. Ayna taşının çevresi hiç süslenmeden boş bırakılmıştır.

Çeşmenin güney cephesindeki asıl yüzünde sivri kemerli niş içindeki ayna taşı 2005 yılındaki onarımda ilave edilmiştir. Ayna taşında hafif kazıma yöntemi ile işlenmiş dilimli kemer motifi bulunmaktadır. Yine etrafı hiç süslenmeden boş bırakılmış ayna taşının üst tarafında sivri kemerli niş içinde 0.40 m. x 0.45 m. ölçülerindeki kitabelik bulunmaktadır. Kitabe dört satır halinde sülüs yazı ile yazılmıştır.

¹⁵⁶ Bu bilgi mahalle sakini Sebahattin Akbaşak'tan (65) alınmıştır.

Çeşmenin güney ve batı cephelerindeki her iki su yalağı 0.51 m. x 1.20 m. ebatlarında dikdörtgen planlı olup 0.52 m. derinliktedir. Su yalaklarının köşelerinde oturma sekileri bulunmakta olup güney cephedekiler sonradan tamamen yenilenmiş iken batı cephedeki sekilerin ise sadece kaidelerin üstlerindeki mermer malzemeleri yenilenmiştir.

Çeşmenin saçak kısmı öne doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silme ile hareketlendirilmiştir.

Günümüzde hazne örtüsü olmayan çeşmenin hazne üzeri açıktır. E. Türkdoğan, çeşmenin hazne örtüsünün önceleri ahşap çatılı kiremit ile örtülü olduğunu belirtmiştir¹⁵⁷.

Kitabesine göre H. 1187/ M.1773 senesinde Afife Hatun tarafından inşa ettirilen çeşme günümüzde özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir. Edirne’de iki cepheli meydan çeşmelerinin bugüne ulaşan önemli örnekleri arasında bulunan yapı, aynı zamanda bulunduğu sokağın tarihi karakterini temsil eden tek yapıdır.

2.4.4. SULTAN SÜLEYMAN ÇEŞMESİ

Çizim No:31

Fotoğraf No: 73

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Menzil Ahir Mahallesi, Muradiye Cami bahçesi girişi önünde, 319 numaralı adada bulunmaktadır. Muradiye yokuşunun başında, cami ile birlikte tepede bulunan çeşme meydan çeşmesi konumundadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

¹⁵⁷ Türkoğlu, 1970, .24

KİTABESİ: Çeşmenin kitabesi yerinden sökülüştür. Kitabenin nerede olduğu da bilinmemektedir.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde korumuş olan çeşme günümüzde oldukça bakımsız bir haldedir.

Çeşmenin yakın tarihlerde onarım geçirdiği kuzey ve doğu cephelerinde etek kısımlarındaki kesme taş malzemenin yenilenmesinden anlaşılmaktadır.

Yapının yaklaşık 0.60 m. x 0.70 m. ölçülerindeki kitabesi ile güney ve doğu cephelerindeki lüleleri sökülerek çalınmıştır.

Çeşmenin güneye bakan ön cephesindeki su yalağı sağlam olarak günümüze ulaşmasına rağmen doğu cephesindeki yalağı ortadan kaldırılmıştır. Yapıda piramidal taş çatılı haznede çıkan otlar yapı taşlarına zarar vermektedir. Özellikle de ön cephede sivri kemerli niş içinde ateş yakılması da yapıya çirkin bir görünüm kazandırmıştır.

Büyük olduğu kadar bir o kadar da sade cephe düzenlemesiyle dikkat çeken tarihi çeşme, yakınındaki Muradiye Cami ile birlikte bulunduğu mahallenin tarihi kimliğini yansıtan önemli bir yapıdır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, iki cepheli, hazneli, piramidal taş çatılı bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Bağımsız kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 4.55 m. ve genişliği 3.25 m.dir. İki cepheli olan çeşmenin doğu ve güney cephelerinde sivri kemerli birer niş bulunmaktadır. Kuzey ve batı cepheler ise sağır tutulmuştur.

Çeşmenin güneye bakan ön cephesi 1.25 m. genişliği ve 0.37 m. derinliği olan sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Sivri kemer yanlardaki ayaklar üzerine oturmaktadır. Kemer cepheden 0.01 m. kadar içeri alınmıştır. Kemer kilit taşının hemen üzerinde bulunan ve bugün yerinde olmayan kitabelik yer almaktaydı.

Ön cephede iki yanda düz, iç bükey + dış bükey ve tekrar düz olmak üzere meydana gelen kenar silme kuşakları kemerin alt köşelerinden başlayarak tüm cepheyi dolaşmaktadır.

Cephede sivri kemerli niş içinde ayna taşı bulunmamaktadır. Nişin merkezinde zemine yakın bir yerde bulunan ve 0.05'er m. aralıklarla yan yana sıralanan lüle delikleri onarım sırasında doldurulmuştur.

Su yalağı 1.05 m. genişliğinde ve 0.35 m. derinliğinde olup niş boyunca uzanmaktadır.

Çeşmenin doğu cephesi de ön cephenin tekrarı şeklindedir. Bu cephenin ön cepheden tek farkı burada kitabelik yerinin olmaması ve su yalağının tamamen ortadan kaldırılmış olmasıdır.

Çeşme saçağının bir sıra düz ve bir sıra iç bükey bir silme kuşatmaktadır.

Su haznesinin üzerini piramidal taş çatılı örtü kapatmaktadır. Örtünün doğu cephesinde yaklaşık 0.60 m. x 0.60 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır.

Çeşmede güney ve doğu cepheleri dolaşan kenar silmeleri dışında hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Cephesindeki kitabesi söküldüğü için çeşmenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Çeşme ile ilgili yazılı kaynaklarda kısa bilgiler yer almaktadır. Buna göre R. M. Meriç, Muradiye Yokuşu başında bulunan bu yapının Sultan Süleyman tarafından yaptırıldığını belirtmektedir¹⁵⁸. Fakat Meriç bu konu hakkında detaylı bilgi vermemiştir. Meriç, ayrıca Kanuni'nin şehir merkezinde kendi adına yaptırdığı 3 çeşmesinin daha bulunduğunu belirtmektedir.

Tosyavizade Rıfat Osman'ın ise, Kanuni Sultan Süleyman'ın Edirne şehrine su getirtmesiyle birlikte şehir merkezine oldukça büyük boyutlu, hazneli ve hazne örtüleri eşkenar dörtgen şeklinde piramidal taş çatılı çeşmeler yaptırdığını söylemesi bu yapının Sultan Süleyman tarafından yaptırılma olasılığını güçlendirmektedir¹⁵⁹.

Sonuç olarak, şehir merkezinde ilk olarak 16. yüzyılda görülen piramidal taş çatıya sahip çeşmeler dikkate alındığında Sultan Süleyman Çeşmesinin bu dönemde yapılma ihtimalini güçlendirmektedir.

¹⁵⁸ Meriç, 1965, 22

¹⁵⁹ Tosyavizade, 1994, 72

2.4.5. İSMAİL AĞA ÇEŞMESİ

Çizim No:32

Fotoğraf No: 75-76

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Çavuşbey Mahallesi, Mumcular Sokak'ta, 20 numaralı pafta, 200 numaralı ada ve on numaralı parselde, Mumcular Sokak bitiminde Ağa  pazarı Caddesi girişinde k  şede yer almaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor.

YAPTIRAN: İsmail A  a (R.M. Meri  'e g  re)

KİTABESİ:     meye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesi'ne ait olan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır.

Bugün oldukça sağlam olan yapının ayna taşları yerinden sökülüştür.

Çeşmenin bulunduğu zemin kotunun zamanla yükselmesi ve çeşme zemininin büyük bir kısmının beton kaldırım ile doldurulmasıyla birlikte su yalakları tamamen, ayna taşı yuvalarının ise bir bölümü kaldırım döşemesi altında kalmıştır.

Kesme taş örgülü çeşmenin cephelerine çimento harçlı derz sıvaları yapılmıştır.

Edirne'de işlevini kaybeden birçok tarihi çeşmeden birisi olan İsmail Ağa Çeşmesi günümüzde mahalle sakinlerinin cephe duvarlarına bisikletlerini park ettikleri bir yapı durumuna gelmiştir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, iki cepheli, hazneli ve hazne örtüsü piramidal taş çatılı bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: İsmail Ağa isminin yanında Yelli Burgaz adıyla da tanınan çeşme¹⁶⁰, batıdan doğuya doğru hafif eğimli bir sokağın bitimine yerleştirilmiştir. Kuzey ve batı cephelerinde sivri kemerli birer nişe sahip olan yapının güney ve doğu cephesi sağır geçilmiştir. Kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan çeşme 5.50 m. yüksekliğinde, 3.98 m. genişliğindedir.

Kuzey ve batı cephelerinde bulunan sivri kemerli nişler, cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. Kuzeye bakan çeşme cephesindeki nişin eni 1.48 m. ve derinliği 0.36 m.dir. Nişin merkezinde büyük bir bölümü kaldırım döşemesi altında kalan ayna taşı yuvası bulunmaktadır. Sökülmeden önce mermerden, üç lüle deliğine sahip olduğu anlaşılan ayna taşının etrafı tamamen sade tutulmuştur. Sivri kemer, cepheden 0.04 m. içeri alınarak vurgulanmaya çalışılmıştır. Sivri kemerin kilit taşında bugün oldukça tahrip edilmiş, hafif kabartma şeklinde rozet motifi bulunmaktadır.

¹⁶⁰ Bu ismi daha çok mahalle sakinleri kullanmaktadır.

Çeşmenin batı cephesi de adeta kuzey cephenin kopyası şeklindedir. Batı cephenin kuzey cepheden tek farkı, bu cephede niş ile köşe duvarı arasına son yıllarda ilave edilen, yaklaşık 0.70 m. yüksekliğindeki demir boru ile ucuna takılmış modern musluğu ile akar vaziyetteki su şebekesidir.

Eserin dört cephesini de dolaşan saçak iki sıra düz, bir sıra iç bükey yarım daire profilli silmeden meydana gelmiştir. Saçağın alt tarafında tüm cepheleri dolaşan, yatay ekseninde yan yana sıralanan sivri kemerli sağır nişler cepheye hareketlilik kazandırmaktadır.

Blok taşlardan meydana getirilen piramidal hazne örtüsünün üst kısmında madeni bir alem bulunmaktadır.

Çeşmede süsleme unsuru olarak kemer kilit taşlarındaki rozetler ile saçağın alt tarafında tüm cepheleri dolaşan sivri kemerle sağır nişlerden bahsedilebilir.

Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla ilgili A. Badi¹⁶¹ ve R. M. Meriç¹⁶², İsmail Ağa tarafından yaptırılan çeşmenin Mumcular sokağı bitiminde yer aldığını belirtmişlerdir. Fakat çeşmenin yapım tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi belirtilmemiştir.

Çeşme plan, cephe düzenlemesi ve özellikle saçak altında bulunan ve tüm cepheleri kuşatan sivri kemerli sağır nişleri ile Saraçhane'deki Sinan Ağa Çeşmesi'ne (1669) benzemektedir. Bu bakımdan çeşmenin 17.yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

¹⁶¹ Badi, 2000, 168

¹⁶² Meriç, 1965, 22

2.5.Üç Cepheli çeşmeler

2.5.1. MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ

Çizim No:33

Fotoğraf No: 77-80

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi, Mimar Sinan Caddesi'nde 206 numaralı adada bulunmaktadır. Tarihi çeşme, Selimiye Camii arastasının batısında bulunur.

YAPIM TARİHİ: H.1077/ M.1667

YAPTIRAN: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

KİTABESİ: Kitabe, ön cephede sivri kemerin üzerinde bulunmaktadır. İnşa kitabesi O.Onur

¹⁶³ ve Dijkema¹⁶⁴ tarafından yayınlanmıştır. Altı satır halinde yazılmış olan kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- جناب مصطفى پشای اکرم وزیر پادشاه مسندارا
- 2- اودر پیرایه بند شا هد ملک اودر قایم مقام عدل پرا
- 3- کیم ایتدی جرعه سن اقتدی ادرنه شهر نه بر صو ..
- 4- گورندی فیض اسم مصطفادن مدینه ادرنه ما عین
- 5- ا طال الله ادام الله اقباله وابقا
- 6- فین تاریخ شانی جری العین سلسبیل

۱۰۷۷

Okunuşu:

Cenab Mustafa Paşayı Ekrem
Vezir-i Padişah mesned ara
Odur Piraye-i bend şahidi mülk
Odur kaim makam adil-pira
Akıtdı Edirne şehrine bir su
Kim etdi cer'asın
Göründü feyz-i ism Mustafadan
Medine Edirne ma'ayn-ı
Atallahü
Adamullah ikbale ve ebka
.....feyz tarih şanı
Ceriü'l ayn selsebila

¹⁶³Onur, 1970, 25

¹⁶⁴Dijkema, 1977, 78-79

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Yer altı su şebekesine bağlı olarak su verilen çeşmenin bugün sadece ön cephesindeki lülesi çalışmaktadır.

Çeşmenin günümüze ulaşana kadar önemli bir onarım geçirmediği ve özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Tarihi yapı bu yönüyle kent içindeki nadir çeşmelerden birisidir. Çeşmede yalnızca hazne örtüsünü oluşturan ahşap çatının ve yine üzerindeki alaturka kiremitlerin yenilendiği anlaşılmaktadır.

Çeşmenin doğu cephesinde varlığı bilinen bir suluk günümüze ulaşamamıştır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, üç cepheli, hazneli bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne’de inşa edilmiş çeşmelerin en büyüğü olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa çeşmesi, kuzey- güney doğrultusundaki meyilli bir cadde üzerinde doğu- batı doğrultusunda inşa edilmiştir.

Yamuk dörtgen planlı bir kütleden meydana gelen çeşmenin yüksekliği 6.50 m., genişliği 8.74 m. Güneye bakan ön cephede merkezde sivri kemerli derin bir niş yer almaktadır. Kemer cepheden 0.02 m. çökertilmiştir. Niş içinde 0.40 x 1.08 m. ölçülerinde dikdörtgen bir ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının merkezinde dilimli bir sağır kemer motifi, iki yanında ise birer selvi motifi işlenmiştir. Selvilerin gövdeleri taranmıştır. Selvilerin ortasına üstte göbeği yıldız çiçeğinden gelişen bir rozet yerleştirilmiştir. Rozetin alt kısmında, selvilerin arasında musluk lülesi vardır. Kemer köşeliklerinde ise üst kısımları kemer kilit noktasına doğru gelecek şekilde tasarlanmış yapraklı birer lale motifi işlenmiştir. Dilimli sağır kemerin üst kısmında dikdörtgen bir pano içine alınmış kartuş bulunmaktadır. Yüzeyi boş bırakılmış kartuşun hemen üzerinde ise yatay ekseninde yan yana sıralanmış altı- üslü gelecek şekilde tepelik bulunmaktadır.

Ön cephede niş boyunca uzanan dikdörtgen bir tekne şeklinde mermerden yapılmış su yalağı yer alır. Yalak genişliği 0.51 m., derinliği 0.65 m. dir. Yalağın iki tarafında yalak yüksekliği boyunca oluşturulmuş oturma sekileri bulunur.

Sivri kemer kilit taşı mermerden yapılmış olup üzerinde rozet bulunmaktadır. Kilit taşının hemen üzerinde çeşmenin kitabesi yer almaktadır. Kitabe, bordürleri rumilerle işlenmiş yekpare bir mermer levha üzerine işlenmiştir¹⁶⁵. Ön cephede kemerin alt tarafında başlayan kademeli iki dış bükey silme kemer köşelerini ve üst taraftaki kitabeyi de içine alarak ters U biçiminde bir çerçeve oluşturur.

Çeşmede daha geniş bir yüzeye sahip olan doğu cephede ise sağ köşeye yakın bir yerde sivri kemerli derin bir niş bulunmaktadır. Buradaki kemer de cepheden iki cm. kadar çökertilmiştir.

Sivri kemerli nişin yüzeyi boş bırakılmış olup merkezinde lüle deliği vardır. Yine burada da niş boyunca uzanan mermer su yalağı bulunur.

Sivri kemerin sağ üst köşesinde yine sivri kemer şeklindeki bir açıklığa sahip olan hazne penceresi yer alır. Hazne açıklığı yeşil renkli demir bir kapakla kapatılmıştır. Hazne açıklığının hemen alt kısmında başlayıp zemine kadar devam eden bir niş yapılmıştır.

Sol köşede zemine yakın bir noktada 0.70 m. aralıklarla yan yana gelecek şekilde tasarlanmış iki ayna taşı yer alır. Mermerden yapılmış olan ayna taşlarının merkezinde sağır kaş kemer motifi bulunmaktadır. Bu kaş kemer motifinin alt kısımlarında ise her birinde toplam dört adet lüle deliği yer alır.

Doğu cephede, merkezde, gerek izlerinden anlaşılacağı ve gerekse Yılmaz Önge'nin çektiği fotoğraftan bir suluk bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁶⁶. Bu suluğun ne zaman kırıldığı bilinmemektedir.

Çeşmenin diğer geniş bir yüzü olan batı cephesinde ise, yüzeyden 0.41 m. ölçülerinde çökertilerek dikdörtgen bir çerçeve içine alınan sivri kemerli iki niş bulunmaktadır. Sol taraftaki nişin içinde ayna taşı bulunmazken diğer nişin içinde mermerden yapılmış ve yüzeyi tamamen sade tutulmuş ayna taşı bulunur. Yine

¹⁶⁵ Aslanapa, 1949, 143

¹⁶⁶ Önge, 1981, 107

nişlerin önünde niş boyunca uzanan su yalakları vardır. Yalaklar 0.48 m. genişliğinde ve 0.52 m. derinliktedir.

Batı cephede sağ tarafta zeminden yaklaşık 1.00 m. yukarıda bulunan bir ayna taşı yer alır. Ayna taşının merkezinde dilimli sağır kemer gözü bulunmaktadır. Kemer gözünün merkezinde yüzeyi taranmış bir selvi motifi, iki yanında ise saksıdan çıkan yapraklı karanfil motifleri işlenmiştir.

Tarihi çeşmenin mevcut çeşme köşeleri bir bakıma kesilerek yumuşatılmaya çalışılmıştır. Hazne örtüsü ise ahşap çatılı olup üzeri oluklu kiremit kaplı bir kırma çatı şeklindedir.

Çeşmede süsleme unsurları daha çok ayna taşlarında görülmektedir.

Osmanlı Dönemi'nin en önemli merkezlerinden birisi olan Edirne şehrinin en büyük çeşmesi olma özelliğine sahip olan tarihi çeşme, kitabesinden de anlaşılacağı üzere H. 1077/ M.1667 senesinde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Sultan 4. Mehmet döneminin ünlü sadrazamı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, bahsi geçen bu çeşmeyi Sadrazam olmadan yedi yıl önce Sadrazam kaymakamı iken yaptırmıştır¹⁶⁷. Yazılı belgeler, Merzifonlu'nun Edirne'de bu abidevi çeşmesinden başka 13 çeşmesi daha olduğunu belirtmektedir¹⁶⁸. Fakat bu çeşmelerden hiçbirisi günümüze ulaşamamıştır.

¹⁶⁷ Peremeci, 1939, 106

¹⁶⁸ . Badi, 2000, 160; Meriç, 1965, 21; Kazancıgil- Tuğrul, 2001, 74

2.5.2. SİNAN AĞA ÇEŞMESİ

Çizim No:34

Fotoğraf No: 81-83

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Yeni imaret Mahallesi, II. Bayezıd Caddesi'nde, Sultan II. Bayezıd Külliyesi giriş kapısı önünde bulunmaktadır. Çeşme, 783 numaralı adada yer alır.

YAPIM TARİHİ: H.1080/ M.1669

YAPTIRAN: Sinan Ağa

KİTABESİ: Çeşmenin batı cephesinde bulunan kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- صاحب همت سنان اگا کی اوور مظهر الطاف حی □ لم یزل
2- ایلدی بو پشمه پاکی بنا فی سبیل الله زی حیر اجل
3- بر محلنده اوله مقبول خداوند ازل
4- نوش ایدوب دیدم او دم تاریخی اب صافی خیر والا بی بدل
Okunuşu:

Sahib-i Himmət Sinan Ağa ki över
Mazhar-ı eltaf hayye lem-yezel
Eyledi bu çeşme-i paki bina
Fi- sebil- Allah zi-hayr- ecel
Bir mahallinde.....
Ola makbul Hüdavend-i ezel
Nuş edüb dedim o dem tarihini
Ab-ı safi hayr-ı vala bi- bedel

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan eser bugün kullanılmamaktadır. Günümüze özgün yapısal özelliklerini koruyarak ulaşan yapı şehir merkezindeki meydan çeşmelerinin en önemlilerinden birisidir.

Üç cepheli çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte yapının su yalakları ortadan kalmıştır.

Çeşme cephelerinde taş aralarında otlamalar meydana gelmiştir. Bu durum yapının bütünlüğünü tehlikeye sokmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, üç cepheli, hazneli, piramidal taş çatılı bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Kuzey-güney doğrultusunda uzanan tarihi çeşme kare biçimindeki bir plan üzerine oturmaktadır. Çeşmenin yüksekliği 5.75 m. ve genişliği 4.24 m.dir. Üç cepheli bir meydan çeşmesi konumundaki yapının kuzey, güney ve batı cephelerinde sivri kemerli birer niş bulunmaktadır. Çeşmenin

külliyeye bakan doğu cephesi ise sağır tutulmuştur. Doğru cephe külliye bahçe duvarına bitişik vaziyettedir.

Çeşmenin batı cepheindeki asıl yüzü sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Kemer cepheden iki cm. kadar çökertilmiştir. Sivri kemerli niş içinde ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının merkezinde dilimli sağır kemer yer alır. Bu kemerin alt kısmında lüle deliği vardır. Kemerin üst kısmında ise içi boş bırakılmış dikdörtgen şeklinde pano bulunmaktadır. Ayna taşının etrafı süslenmeden boş bırakılmıştır.

Batı cepheindeki su yalağı çeşmenin önünden geçen yol kaplaması nedeniyle ortadan kaldırılmıştır. Çeşmeye ait eski bir fotoğrafa bakıldığında ön cephede sivri kemerli niş boyunca uzanan bir su yalağı bulunduğu görülmektedir.

Batı cephede dıştan içe doğru bir dış bükey, bir düz silme, bordür, tekrar düz ve bir dış bükey silmeden oluşan kuşak üst tarafta kitabeden dolayı kesintiye uğrayarak cepheyi ters L biçiminde dolaşmaktadır. Sivri kemerin kilit noktası üzerinde kitabe bulunmaktadır. Kitabe, mermer üzerine dört satır halinde sülüs yazı ile yazılmıştır.

Çeşmede saçağın hemen altındaki bordürde, bordür yüzeyine sapları birbirine alt-üst kat eden palmet şeklindeki kapalı form rumiler sapları yukarı gelecek şekilde yatay ekseninde yan yana üç cepheyi dolaşmaktadır.

Çeşmenin kuzey ve güney cepheleri de ön cephenin tekrarı şeklindedir. Bu iki cephenin ön cepheden farkı bu cephelerde kitabenin olmamasıdır. Bu nedenle ön cephede kitabeden dolayı kesintiye uğrayarak ters L biçiminde cepheyi kuşatan silmeler, kuzey ve güney cephede ters U biçiminde dolaşır.

Yapının caddeye bakan köşelerinde kum saati şeklinde kaide ve başlıkları olan birer sütunce yer almaktadır. Üç cephede de sivri kemer kilit taşı üzerinde birer rozet bulunmaktadır.

Çeşme saçağı sapları birbirine eklenen ve büyüklükleri birbirinden farklı palmetlerin dönüşümlü sıralanmasıyla oluşturulmuş dalgalı bir formdadır. Su haznesi piramidal taş çatılı olup tepesi palmet şeklindeki kapalı form rumiden oluşan mermer alemle sonlanmaktadır.

Çeşmede süsleme unsuru olarak cephedeki silmeler, saçağın hemen altındaki kapalı form rumiler, saçağı kuşatan tepelik ve piramidal çatılı örtünün üzerindeki mermer âlemden söz edilebilir.

Edirne’de Sinan Ağa tarafından yapılan üç çeşmeden birisidir. Tarihi çeşme, özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak günümüz ulaşmıştır.

2.5.3. SARAÇHANE(SİNAN AĞA) ÇEŞMESİ

Çizim No:35

Fotoğraf No: 84-85

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi’nde, Hükümet Caddesi ile Karanfiloğlu Caddesi’nin kesiştiği köşede yer almaktadır. Çeşme, Beylerbeyi Cami’nin 50- 60 m. kadar kuzeybatısında bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H. 1080/ M.1669 (N.M. Köylüoğlu’na göre)

YAPTIRAN: Sinan Ağa (N.M. Köylüoğlu’na göre)

KİTABESİ: Batı cephede sivri kemer kilit taşının hemen üzerinde bulunan 0.52 m. x 0.70 m. ölçülerindeki kitabelik yuvasındaki kitabe yerinden sökülmüştür.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde akar vaziyettedir. üç cepheli bir meydana çeşmesi konumundaki yapıya belediye tarafından yeraltı su şebekesine bağlı olarak su verilmiş ve iki cephesine musluk takılarak akar hale getirilmiştir.

Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesi nedeniyle üç cephede de niş boyunca uzanan su yalakları üst seviyelerine kadar zemin kaplaması altında kalmıştır.

Tarihi çeşme araç trafiğinin çok fazla işlediği bir cadde üzerinde bulunması ve hava kirliliği gibi etkenlerden dolayı cephesindeki taşlarda kirlilik meydana gelmiştir.

Bugün oldukça sağlam durumda olan fakat bir o kadar da ilgisiz olan yapıda ön cephedeki kitabe sökülmüş, saçığın üst kısımları yapı taşlarına zarar verecek şekilde otlanmış, ayna taşları yer yer tahrip edilmiştir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, üç cepheli, hazneli, hazne örtüsü piramidal taş çatılı bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: İsmiini yakınında bulunan Saraçhane Köprüsünden alan tarihi çeşme kare biçimindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Çeşmenin yüksekliği 5.50 m. ve genişliği 3.70 m. dir. Üç cepheli olan çeşmenin kuzey, güney ve batı cephelerinde sivri kemerli birer niş bulunmaktadır. Doğu cephesi ise sade tutulmuştur.

Yapının batı cephesindeki asıl yüzü 1.30 m. genişliği ve 0.35 m. derinliği olan sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiştir. Sivri kemer cepheden 2 cm. kadar içeri alınmıştır. Kemer kilit taşında ise kabartma bir rozet motifi yer alır. Sivri kemerli niş içinde m. ölçülerinde mermerden yapılmış ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının merkezinde dilimli sağır kemer gözü bulunur. Kemer gözünün

merkezinde büyük bir rozet vardır. Rozetin iki yanında ise üzümlü asma dalları görülmektedir. Rozetin altında, üzümlü asma dallarının arasına bugün modern musluk lülesi yerleştirilmiştir. Sağır kemer köşeliklerinde ise birer sekiz kollu yıldız motifi işlenmiştir. Ayna taşını çevreleyen yan bordürlerde ise dikey eksenle birbirine eklenen kartuşlar vardır. Bu kartuşların yüzeyleri sade tutulmuştur. En üstte yer alan kartuş tepelikle sonlanmaktadır. Ayna taşının en üstünde görülen bordürde ise palmet ve lalelerin dönüşümlü sıralanmasıyla oluşturulmuş kompozisyon bulunur.

Batı cephedeki su yalağı yükselen yol seviyesi nedeniyle ortadan kaldırılmıştır. Şimdiki su yalağı ise nişin önüne beton kalıptan bir set çekilmesiyle oluşturulmuştur.

Çeşmede sivri kemerli nişin sol tarafında izlenen suluk kare şeklinde cepheden dışa taşmaktadır. Bu suluğun üzerinde düz mermer bir pano bulunmaktadır.

Çeşmenin kuzey ve güney cepheleri de ön cephenin tekrarı şeklindedir. Ön cephenin kuzey ve güney cepheden farkı burada bir suluğun ve kitabelik yerinin bulunmasıdır. Üç cephede de niş içinde bulunan ayna taşlarında işlenen kompozisyonlarda farklılıklar görülmektedir. Kuzey cephedeki ayna taşında dikdörtgen çerçeve içine alınmış sağır kemer gözü dilimlidir. Kemer gözünün alt iki yanında birer selvi ve selvinin kök kısımlarından çıkan asma dalları yukarıya doğru kıvrılmaktadır. S kıvrımları yapan asma dalları üzerine üzüm salkımları ve yapraklar işlenmiştir. Üzüm salkımlarının üzerinde ise gülbezek bulunmaktadır. Kemer köşeliklerinde tepe noktasına doğru uzanan lale motifi işlenmiştir. En üstteki panoda ise yatay eksenle yan yana sıralanan daire motifleri görülür. Ayna taşının alt kısmında lüle deliği açılmıştır.

Güney cephedeki ayna taşına baktığımızda ise burada da dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış dilimli sağır kemer gözü izlenir. Kemer gözünün merkezinde gülbezek ve iki yanında merkeze doğru uzanan karanfilli dallar işlenmiştir. Kemer köşeliklerinde ise aynı motifin daha küçük ölçekte kullanıldığı görülür. En üstte yer alan bordürde ise kenarları dilimli tek parça kartuş içinde yazı kuşağı yer alır. Yine rozetin alt tarafına günümüzde musluk lülesi takılmıştır. Ayna taşının hemen

üzerinde ise ayrı bir blok halinde olan yüzeyi sade tutulmuş mermer bir parça yerleştirilmiştir. Bu cephedeki ayna taşının diğer cephedekilerden daha küçük ölçekte oluşu ve üzerinin ek bir mermer blok ile tamamlanmış olması ayna taşının buraya sonradan getirilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Çeşmede saçağın hemen altında yer alan ve tüm cepheleri dolaşan yatay ekseninde yan yana sıralanan sivri kemerli sağır nişler bulunmaktadır.

Saçak kısmı bir sıra düz ve bir sıra iç bükey silme ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Çeşmenin hazne örtüsü ise piramidal taş çatılıdır. Doğu cephede saçağa yakın bir yerde 0. 50 m. x 0.50 m. m. ölçülerinde gözetleme penceresi açılmıştır.

Süsleme unsuru açısından ayna taşlarındaki kompozisyonlar dikkat çekicidir.

Çeşmenin kitabesi günümüze ulaşamamıştır. Çeşmenin N.M. Köylüoğlu tarafından 1669 senesinde Sinan Ağa tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir¹⁶⁹.

Saraçhane çeşmesi malzeme, plan, üç cepheli kompozisyonu ile Bayezid Külliyesi önündeki Sinan Ağa çeşmesine(1669) benzemektedir. Bu bakımdan Saraçhane Çeşmesinin de Köylüoğlu'nun belirttiği tarihlerde yani 17. yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülebilir.

¹⁶⁹ Köylüoğlu, 2001, 84

2.6.Dört Cepheli çeşmeler

2.6.1. HACI ADİL BEY ÇEŞMESİ

Çizim No:36

Fotoğraf No: 86-88

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Karaağaç Mahallesi'nde, Meriç Köprüsü başında, 2 numaralı pafta, 941 numaralı ada ve 94 numaralı parselde bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H. 1322/ M.1904

YAPTIRAN: Hacı Adil Bey

KİTABESİ: Çeşmenin 4 cephesinde ayrı ayrı Kuran-ı Kerim şu ayetleri yazılmıştır.

Yapının doğu cephesinde:

Metin:

وجعلنا من الماء كل شيء حي (Ve caelna min-el-mai külli şeyhin hayy)

Çeşmenin güney cephesinde:

Metin:

وسقيهم ربهم شرابا طهورا (Ve sagahüm Rabbühüm Şeraben tuhura)

Çeşmenin kuzey cephesinde:

Metin:

بسم الله لرحماننراحيهم (Bismillahirrahmanirrahim)

Çeşmenin batı cephesinde:

Metin:

افضل الصدقتى سقى الماء. ١٣٢٢ (Efdalüssadakati sekâ'l-mâi . 1322)

¹⁷⁰EKTVKK, 1458/2 08 numaralı envanter fişi

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde akar vaziyettedir. Bugün etrafı ağaçlarla çevrili bir alanın merkezinde bulunan çeşmenin, ilk inşa edildiği yıllarda yanından istasyon meydanı denilen Karaağaç Tren istasyonunun bir kolu geçmekteydi. Çeşmenin güneye bakan ön cephesi tarafında ise Jandarma Karakol Binası yer almaktaydı.

Çeşme 1997 yılında Edirne Vakıflar Bölge müdürlüğü ile T.O. B.B. Başkanlığı tarafından restore ettirilmiştir.

GENEL TANIM: Kesme tuf taş malzemeden ve mermerden inşa edilmiş, dört cepheli, hazneli, bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne Valilerinden Hacı Adil Bey tarafından inşa ettirilen çeşme, 3 basamakla çıkılan bir plan kaide üzerine yerleştirilmiştir.

Kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 5.20 m. ve genişliği 4.75 m. dir. Çeşmenin tüm cepheleri cephe kompozisyonu açısından aynıdır.

Yapının dikdörtgen biçimindeki cephe merkezlerine 1.62 m. genişliği ve 0.19 m. derinliği olan sivri kemerli nişler yerleştirilmiştir. Nişlerin merkezinde su yalağına yakın bir yerde ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşında her birinin etrafı bir düz, bir iç bükey silmelerle sınırlandırılan dört tane pano bulunmaktadır. Birbirlerine simetrik olarak düzenlenen yan panolar dikey olarak düzenlenirken, ortadaki panonun üzerinde bulunan daha küçük ölçekli pano ise enine düzenlenmiştir. Yan panoların merkezinde yer alan bardaklıklar kadehi andırmaktadır. Yüzeyden dışa taşan bu kadeh motifinin kaidesine ters şekilde yerleştirilmiş kapalı form rumi işlenmiştir. Rumi yüzeyinde yine zemin oyma tekniğinde işlenmiş, birbirini alt-üst kat eden dilimli rumiler görülmektedir. Kadehin gövde yüzeyi dikey ekseninde yivlenmiştir. Ayna taşının merkezinde yer alan panonun etrafı ise diğerlerinden farklı olarak dış bükey bir silme ile kuşatılmıştır. Bu silme panoyu hem üç yönde çevrelemekte, hem de dilimli kemerin etrafını dolanmaktadır. Kemer köşeliklerinde birer çarkıfelek motifi bulunmaktadır.

Dilimli kemer iç taraftan da bir düz, bir iç bükey silme ile içe doğru kademelenmektedir.

Güney cephede diğer cephelerden farklı olarak ayna taşının hemen üzerinde kitabelik yer almaktadır. Kartuş içine alınan kitabelik nesih hatla yazılmıştır. Kitabeliğin etrafını bir düz, bir iç bükey silme çevrelemektedir. Kuzey, doğu ve batı cephelerde ise aynı yerde bulunan panonun yüzeyi boş bırakılmıştır.

Kitabeliğin üzerinde yer alan taş bordüre bir ters ve bir düz şekilde birbirine çapraz ekseninde bağlanan yan yana sıralı tepelikler yerleştirilmiştir. Düz yerleştirilen tepelikler motif oyma, ters yerleştirilen tepelikler ise zemin oyma tekniğinde işlenerek yüzeyde bir dolu, bir boş görünüm sağlanmıştır. Bu bordürün üzerinde ise bir sıra mukarnas dizisi yer almaktadır.

Kuzey ve güney cephelerde mukarnas dizisi ile sivri kemer kilit taşı arasında kalan bölüm boş bırakılmışken, doğu ve batı cephelerde bu bölümler bitkisel bezemeli kompozisyonlar ile doldurulmuştur. Bir ortabağ ve tepelik motifi bu kompozisyonun simetri eksenini oluşturmaktadır. Ortabağın içinden çıkan saplar sağ ve sol yönde ayrılarak dilimli rumilerle devam etmekte ve sarmal olarak yüzeyi doldurmaktadır.

Cephede sivri kemer köşeliklerinde zemin oyma tekniğinde işlenmiş gülbezekler bulunmaktadır. Bu gülbezeklerin hemen üzerinde ise dikdörtgen bir pano içerisinde beyaz mermer üzerine yazılmıştır. Kitabe panosunun yanlarında sırt sırta bakan karşılıklı kapalı form iki rumiden oluşan kompozisyon bulunmaktadır.

Çeşmede saçağın hemen alt kısımlarında bulunan ve tüm cepheyi dolaşan bir sıra mukarnas dizisi görülmektedir.

Ahşap malzemeden yapılan çeşme saçağı oldukça dışa taşmakta ve cephenin köşe noktalarında yer alan taş konsollar üzerine yerleştirilmiş demir gergilerle taşınmaktadır. Konsolların alt kısmında ters şekilde yerleştirilmiş kapalı form rumi işlenmiştir. Rumi yüzeyinde zemin oyma tekniğinde işlenmiş ve birbirini alt-üst kat eden dilimli rumiler görülmektedir. Konsol yüzeyi ise düz, iç bükey + dış bükey ve tekrar düz silmelerle hareketlendirilmiştir. Konsolun alt kısmındaki bu rumilerle ayna taşı yüzeyinde bulunan rumiler benzer özelliklere sahiptir. Çeşmenin üst örtüsü ise kurşunla kaplanmıştır. En üste madeni alem yerleştirilmiştir.

Çeşme cephesinde ayna taşı ile kesintiye uğrayan düz, iç bükey + dış bükey ve tekrar düz silmelerden oluşan kuşak sivri kemeri çevrelemektedir.

Çeşme köşeliklerinde yer alan dış bükey silmeler kum saati şeklinde kaide ve başlıklara sahiptir.

Tarihi çeşmenin dört cephesi önünde yaklaşık 1.42 m. uzunluğunda, 0.51 m. genişliğinde ve 0.46 m. derinliğinde beyaz mermerden yapılmış yalakları bulunmaktadır. Her bir yalağın iki tarafında yaklaşık 0.52 m. x 0.75 m. ölçülerinde dinlenme taşları bulunmaktadır.

Edirne’de iki kez valilik yapan Hacı Adil Bey tarafından¹⁷¹ genç yaşta vefat eden oğlunun anısına yaptırılan çeşme günümüzde şehir merkezinde en iyi korunan çeşme durumundadır.

2.6.2. TİCARET LİSESİ ÇEŞMESİ

Çizim No:37

Fotoğraf No: 89

İnceleme Tarihi: Temmuz 2005

YERİ: Sarıca Paşa Mahallesi, Kıyık Caddesi üzerinde, Halk Eğitim Merkezi ile Ticaret Lisesi arasındaki bahçede, 433 numaralı ada ve beş numaralı parselde bulunmaktadır.

¹⁷¹ Peremeci, 1939, 341

YAPIM TARİHİ: 1916¹⁷²

YAPTIRAN: Rıfat Osman

KİTABESİ: Çeşmede her bir tacın merkezine gelecek şekilde dört yönde yazılmış çiçekli nesih yazı tarzında bulunan yazı kuşakları görülür. Bu buralarda “Besmele” ile “Su gibi aziz ol” sözleri bulunmaktadır¹⁷³.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme bugün kullanılmamaktadır. Dört cepheli bir meydan çeşmesi konumundaki yapı, özgün yapısal özelliklerini koruyarak günümüze ulaşmıştır.

Yapının günümüzde Halk Eğitim Merkezi bahçesinde olması ve caddeye bakan cephe önünün demir parmaklıklarla kapatılması çeşmenin korunmasında önemli rol oynamaktadır.

Bugün akar suyu kesilen yapının dört cephesindeki musluk lüleleri de sökülmüştür.

Çeşmenin kuzey cephesinde, hazne üzerinde yapının 15.11.1997 tarihinde Necdet Gökalg ve Mustafa Üzüm tarafından onarıldığını belirten yazı kuşağı yer almaktadır.

GENEL TANIM: Mermer malzemedен inşa edilmiş, dört cepheli, hazneli, hazne örtüsü kubbe ile örtülü bir meydan çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Tosyavizade Rıfat Osman tarafından inşa edilen tarihi çeşme Ticaret Lisesi bahçesinde bulunduğu için Ticaret Lisesi Çeşmesi olarak anılır olmuştur. Çeşme malzeme, plan ve mimari yapısıyla Edirne şehir merkezindeki çeşmelerden farklılık göstermektedir.

Kare biçimindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 3.75 m. ve genişliği 1.25 m.dir.

¹⁷² Edirne KVTVKK 1458/1 numaralı dosya

¹⁷³ Köylüoğlu, 2001, 105

Mermerden haznesi bulunan çeşmenin dört kenarına birer adet yine mermerden su yalağı yerleştirilmiştir. Su yalaklarının ve haznenin zeminini dört yönde düz ve dış bükey silmelerden oluşan bir kuşak çevrelemektedir. Aynı şekilde hazne ve yalakların üst kısımları da silmelerle vurgulanmıştır. Su yalakları 0.55 m. uzunluğunda ve 0.30 m. genişliktedir.

Su haznesinin dört köşesine yerleştirilmiş kaide ve başlıkları bulunan dört sütun sivri kemerlerle birbirine bağlanmaktadır. Sütun kaideleri dış bükey ve iç bükey silmelerden, başlıkları ise mukarnas dizilerinden oluşmaktadır.

Çökertme şeklindeki kemer köşeliklerine madenden yapılmış birer rozet yerleştirilmiştir. Çeşmenin saçak kısmı ise bir sıra mukarnas dizesinden sonra pahlanmış bir silme ve düz bir silme ile sonlanmaktadır. Pahlanmış silme yüzeyine baklava motifleri işlenmiştir. Bu bölüm her bir köşede yer alan dilimli bir tac ile sonlanmaktadır. Her bir tacın orta noktasında kitabe kuşağı bulunmaktadır. Baldeken bir köşk şeklinde düzenlenen bu bölümün üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbe, dış bükey silmelerle dilimlenmiştir. Kubbenin merkezinde madeni bir alem yer almaktadır.

1916 senesinde Rıfat Osman tarafından inşa ettirilen çeşme farklı mimari yapısıyla tamamen 20. yüzyıl özellikleri taşımaktadır.

2.7.Münferit çeşmeler

2.7.1. MUHAMMET İBN-İ AHMET ÇEŞMESİ

Çizim No:38

Fotoğraf No: 90-92

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi, Hükümet Caddesi, 247 numaralı ada ve 10 numaralı parselde yer alır. Çeşme, Saraçhane Beylerbeyi Hamamı karşısındaki cadde üzerinde bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H.1000 / M. 1592

YAPTIRAN: Muhammed İbn-i Ahmet Çelebi

KİTABESİ: Günümüzde yapının inşa ve tamir kitabeleri bulunmaktadır. Saçağın alt kısmında bulunan inşa kitabesine göre Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi tarafından yaptırılan çeşme alt tarafta yer alan tamir kitabesine göre 3.9.943 senesinde onarım görmüştür. Çeşmenin inşa ve tamir kitabeleri O.Onur tarafından yayınlanmıştır

İnşa Kitabesi Metin:

1- مرحوم محمد ابن احمد چلبی

2- تاریخ فی سنه الف ۱۰۰۰

Okunuşu:

- Merhum Muhammed ibn-i Ahmed Çelebi
- Tarih fi-sene elf 1000

Türkçe Onarım Kitabesi:

Mukadder ölüm yoktur
İlacı genç yaşta ölmek pek acı
Ağırdır bu ölümün tacı çeşmeden
Su içen olsun muhiddin ruhuna
Duacı yaptıran bektaş
Şeker pancarı 3-9-943

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Edirne'deki birçok tarihi çeşmede olduğu gibi Ahmet Çelebi çeşmesi de bakımsız bir haldedir. Çeşitli tarihlerde farklı onarımlar geçirdiği gerek kitabesinden ve gerekse cephesinde görülen basit onarım izlerinden anlaşılmaktadır. Yapının kaidesini oluşturan taşların dağılmasını önlemek için taş araları çimento harcı ile sıvanarak kapatılmaya çalışılmıştır.

GENEL TANIM: Taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli ve nişsiz bir çeşmedir.

¹⁷⁴Onur, 1970, 20

AYRINTILI TANIM: Kitabesine göre Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi tarafından yaptırıldığı bilinen çeşme mahalle sakinleri tarafından daha çok Mehmet Çelebi çeşmesi olarak bilinir.

Oldukça sade ve nişsiz olan yapının ayna taşı da bulunmamaktadır. Kare şeklindeki bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 1.58 m., genişliği 2.77 m.dir.

Çeşmenin önünden geçen yolun zamanla yükselmesi ve yalağının bulunduğu yere beton kaldırım dökülmesi nedeniyle çeşmenin yalağı ortadan kaldırılmıştır.

Muhtemelen iki delikli olduğu tahmin edilen musluk, günümüzde zemine çok yakın bir yerde bulunur.

Cephede saçağa yakın bir yerde iki satır halinde sülus yazı ile yazılmış olan inşa kitabesi 0.22 m. x 0.37 m. ölçülerindedir. İnşa kitabesinin hemen altında 6 satır halinde Türkçe tamir kitabesi bulunmaktadır. 0.35 m. x 0.75 m. ölçülerindeki tamir kitabesinin dört köşesinde birer ay yıldız motifi bulunmaktadır. Her iki kitabe de mermer üzerine yazılmıştır.

Çeşme saçağı birisi düz, diğer ikisi iç bükey ve dış bükey yarım daire profilli birer silme kuşağı ile sonlanmaktadır.

Hazne örtüsü günümüzde olmayan ve haznesi tamamen toprakla dolu yapının hazne örtüsü hakkında bilgi vermek mümkün değildir.

Yapıda saçağı meydana getiren silme kuşakları dışında hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Edirne’de özgün yapısal özelliklerini kaybeden çeşmelerden birisi olan yapının her iki kitabesinin de bulunuyor olması dikkat çekicidir.

2.7.2. HACI YUSUF ÇEŞMESİ

Çizim No:39

Fotoğraf No: 93-94

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi, Karanfiloğlu Salı Tekke Sokakta, Arif Ağa Cami bahçe duvarı kuzey cephesindedir.

YAPIM TARİHİ: H. 1126 /M. 1714

YAPTIRAN: Hacı Yusuf

KİTABESİ: Yapının üzerindeki dört satırlık inşa kitabesi şu şekildedir:

- 1- حق اچون الحاج يوسف شبيهه سز
- 2- قیلدی بو عین الحیل تی رایگان
- 3- شاد اوله روح حسین ايله حسن

4- داخی تاریخ دیر مداما تشنه گان

سنه ۱۱۲۶

Okunuşu:

Hak için El-hac Yusuf şüphesiz
Kıldı bu aynel- hayat-ı raigan
Şad ola ruh-u Hüseyin ile Hasan
Dahi tarih-i dir müdama teşnegan
Sene 1126

BUGÜNKÜ DURUMU: Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının bulunduğu zemin kotunun yükselmesiyle birlikte yalağı muhtemelen zemin seviyesi altında kalmış, kurnası kırılarak bu bölüm beyaz çimento harcıyla sıvanmıştır.

Haznesi Arif Ağa Cami bahçe duvarı içinde kalmış olan yapı özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir.

GENEL TANIM: Taş ve Mermer malzemedен inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli ve nişsiz bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki gösterişsiz çeşmelerden birisi olan Hacı Yusuf çeşmesi aynı zamanda oldukça küçük bir yapıdır. Kareye yakın bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 1.52 m. ve genişliği 1.63 m.dir.

Ön cephesi iki parça halinde inşa edilen eserin alt kısmında taş malzeme kullanılırken kitabenin de bulunduğu üst kısım mermerden inşa edilmiştir. 0.45 m. x 0.41 m. ölçülerindeki dört satırlık inşa kitabesi süslü yazı ile yazılmıştır.

Çeşmenin saçak kısmı cepheden dışarı taşırılmış olup bir düz, bir yarım daire profilli silme ile hareketlendirilmiştir.

Yapıda süsleme olarak sadece bu silmelerden bahsedilebilir.

Üzerindeki kitabeye göre H.1126/ M.1714 yılında Hacı Yusuf tarafından yaptırılan çeşme, taş ve mermer malzemenin birlikte kullanıldığı 18. yüzyıla ait küçük ölçekli bir çeşmedir.

2.7.3. HACILAR EZANI ÇEŞMESİ

Çizim No:?

Fotoğraf No: 95-98

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: I. Murat Mahallesi, Talatpaşa asfaltı E 5 Karayolu üzerinde 219 numaralı pafta ve 19 numaralı parselde bulunmaktadır. Ön cephesi Karayoluna bakar vaziyette olan çeşmenin kuzeyinde ayrı bir yapı olarak namazgah bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H.1213/ M.1798

YAPTIRAN: Ahmet Ağa

KİTABESİ: Çeşme cephesinde inşa ve tamir kitabeleri bulunmaktadır. Cephede üst tarafta bulunan inşa kitabesine göre yapı Ahmet Ağa tarafından M.1798 senesinde inşa olunmuştur. Buna göre kitabe şu şekildedir:

Metin:

- 1- بارک الله بو خیراته
- 2- لا نظیر بی مشال
- 3- مدحه سزا بر قصر بو

- 4- چشمه سین اب زلال
- 5- سر بو این احمد اغا
- 6- صرفه لایق بونجه مال
- 7- رضای حقدر مرامین
- 8- ایده مقبول بی زوال
- 9- دعا یرینه راست گلکم
- 10- جملیه امر محال
- 11- شابتا روی تاریحنی غرایب
- 12- یوق حسابده قیل قال

Okunuşu:

- Barek Allah bu hayrata
- La nazır bi misal
- Medhe seza bir kasr bu
- Çeşmesin ab-ı zülal
- Sırrı bu ayn Ahmed Ağa
- Sarfa layık bunca mal
- Rızayı hakdır meramın
- Ede makbul bi zeval
- Dua yerine rast gelmek
- Cümleye emr **mehal**
- **Sabit** ruyi tarihini garaib
- Yok hesabda kıl-ü-kal

Kitabenin sol alt köşesinde madalyon içinde kitabeyi yazan kişi belirtilmiştir.

Yazı kuşağı şu şekildedir:

Metin:

- 1- الفقير
- 2- محمد الرفيع المعروف

3- طاشجى باشى

4- زاده

Okunuşu:

- El- fakir
- Muhammed el-Refi el- maruf
- Taşcıbaşı
- Zade

Kitabenin sağ alt köşesindeki tarihin yazıldığı bölüm ise şu şekildedir:

Metin:

1- قد بنى

2- سنه

۱۲۱۳

Okunuşu:

- Kad beni
- Sene
- 1213

Çeşmenin inşa kitabesinin hemen altında bulunan ve Cezzar Mustafa tarafından H.1321/ M.1903 senesinde tamir ettirildiği anlaşılan kitabe şu şekildedir:

Metin:

1- جزار مصطفى بگ و حلیله سى حاجه

2- رمزيه خانم روحلريچون الفاتحه

۱۳۲۱

Okunuşu:

- Cezzar Mustafa beğ ve halilesi hace
- Remziye hanım ruhlarıçün El- Fatiha
- 1321

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Bugün oldukça sağlam olan yapı günümüze gelene kadar birkaç kez onarım geçirmiştir. Çeşme en son onarımını 2005 yılında Edirne Eski Eserleri Koruma ve Yaşatma Derneği tarafından “ Eski Eserleri Koruma ve Yaşatma” adı altında yürütülen çalışma kapsamında görmüştür.

Bu onarım kapsamında cephedeki taş yüzeyler temizlenmiş, kırık ve eksik taşlar onarılmış, bazı bölümlere taş taklidi sıvalar yapılmış ve taş aralarına ince derz sıvaları yapılmıştır.

Çeşmenin bulunduğu yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte kesme taştan inşa edilen beş bölümlü yalağı zemin seviyesi altında kalmıştır. Günümüzdeki muhdes yalağı 2005 yılındaki onarımda ilave edilmiştir.

Yapının yenilenen ayna taşı düz mermerden yapılmıştır. Ayna taşının merkezine lüle takılmıştır.

GENEL TANIM: Kesme tuf taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, haznesiz bir cephe çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Gerek mimari yapısı ve gerekse boyutu ile Edirne Çeşmeleri içinde farklılık arz eden Hacılar Ezanı Çeşmesi, yatay dikdörtgen formlu bir plan üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.32 m., genişliği 1.62 m. ve derinliği 0.68 m.dir.

Çeşme cephesi iki yandaki dışa taşkın düz kenar silmeleri üzerine oturmaktadır. Düz kenar silmeleri üst tarafta öne eğimli iç bükey yarım daire profilli silme ile üzerini örten önden arkaya doğru hafif eğimli düz kenar silmeli çeşme örtüsü ile nihayetlendirilmiştir.

Düz kenar silmeleri hizasından başlayarak çeşme cephesini aynı kotta dolaşan bir sıra dış bükey yarım daire profilli silme bulunmaktadır. Cepheyi dolaşan bu silme ön cephede aynı zamanda çeşmenin inşa ve tamir kitabeleri bölümlerini birbirinden ayırmaktadır. Bu silmenin üst kısmından başlayarak örtüye kadar devam eden inşa kitabesi dört satır halinde yazılmıştır. İnşa kitabesinin alt iki köşesinde birer madalyon bulunmakta bu madalyonların etrafını kuşatan bir ters, bir düz biçimde C kıvrımlı motifler bulunmakta ve C kıvrımlı motiflerin iki ucunda ise yedi yapraklı palmet çiçeğine benzer motif bulunmaktadır.

Bu silmenin alt kısmında ise ayna taşına kadar devam eden iki satır halinde yazılmış tamir kitabesi izlenir. Her iki kitabe de mermer üzerine sülüs yazıyla yazılmıştır.

Ön cephede tamir kitabesi ile ayna taşı arasında kademeli üç sıra halinde dış bükey yarım daire profilli silme bulunmaktadır. Bu silme köşelerdeki düz kenar silmelerle son bulmaktadır.

Hacılar Ezanı Çeşmesi, arka cephesindeki namazgahı ile birlikte Edirne'nin simgesi durumundaydı. Hacı Adayları Hacca gitmeden önce buraya gelip ezan okurlar ve kurban keserlerdi. Bu nedenle de çeşme ismini buradan almaktaydı.

2.7.4. HADİMAĞA ÇEŞMESİ

Çizim No:40

Fotoğraf No: 99-102

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Çeşme, İstanbul yolu Edirne girişinde E 5 Karayolu üzerinde, Trakya Üniversitesi Kavşağında bulunmaktadır. Eser, piknik alanı olarak kullanılan parkın içinde yer alır.

YAPIM TARİHİ: H.1284/M.1867

YAPTIRAN: Hurşid Paşa

KİTABESİ: Çeşme cephesinde üç adet kitabe bulunmaktadır. En üstte yer alan inşa kitabesine göre yapı H.1284/ M.1867 senesinde Hurşid Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kitabenin metni ve okunuşu şu şekildedir:

Metin:

1- شاه گردون پایخان عبدل ازریک.....

- 2-.....خورشید عدلی رهبر عزمی ولات
 - 3- گش ادیب امر شریفن هب قوللری
 - 4- یاپدی یول هم چشمی گل اچ شربت قن ونبات
 - 5- سویلدی سدی دفردار تاریخ گهر
 - 6- اب کوشرمی شو ایا منبع ماه ل حیات
- سنه ۱۲۸۴

Okunuşu:

- Şah-ı gördün payehan Abdülazizin
- Hurşid adlı rehber azmi azmi velat
- Guş edib emr-i şerifin heb kulları
- Yaptı yol hem çeşme gel iç şerbet kan ve nebat
- Söyledi sadi deferdar (defterdar ?) tarih-i Güher
- Ab-ı kevsermi şu aya menba-ı mahül hayat
- sene 1284

Cephede, ortada yer alan tamir kitabesine göre çeşme H.1317/ M.1899 senesinde Hacı Hüseyin Ağa tarafından tamir ettirilmiştir. Tamir kitabesinin metni ve okunuşu şu şekildedir:

Metin:

- 1- بانی قزلی مرحوم و مغفور.....
 - 2- حاجی حسین اغا روخنه فاتحه
- سنه ۱۳۱۷

Okunuşu:

- Bani kozlu merhum ve mağfur
- Hacı Hüseyin Ağa ruhuna Fatiha

- Sene 1317

En altta yer alan Türkçe tamir kitabesine göre çeşme 1965 senesinde Mestan Aydınlık Zogo tarafından onarılmıştır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Tarihi çeşme, çeşitli onarımlar neticesinde özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir. Çeşme cephesinde özellikle sağ taraftaki plaster kaide kısmında tamir izleri saptanabilmektedir. Doğu ve batı cephesinde ise taş aralarında derz izleri görülmektedir.

Günümüzde suyu akan nadir çeşmelerden birisi olan Hadım Ağa Çeşmesinin bugünkü yalağı orijinal olmayıp sonradan yapıya eklenmiştir¹⁷⁵. Çeşmenin asıl yalağı hakkında bir bilginiz bulunmamaktadır.

Çeşmenin bulunduğu zeminin yol seviyesinin 1.00 m. kadar altında bulunması ve yapının etrafını kuşatan ağaçlar nedeniyle çeşmenin fark edilmesi güçleşmiştir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden yapılmış, tek cepheli, hazneli, bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'den İstanbul'a giden yol üzerinde bulunan tarihi çeşme, yatay dikdörtgen bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.60 m. genişliği 2.18 m. ve derinliği 0.96 m.dir.

Çeşme cephesinde iki yanda birer plaster yer almaktadır. Bu plasterlerin kaideleri düz ve dış bükey silmeli, başlıkları ise stilize edilmiş iri bir lale motifi şeklindedir. Lalelerin taç yaprakları geriye doğru volüd yapmaktadır. Lalelerin hemen üzerinde ise zeminden dışa taşan sekiz yapraklı birer gülbezek bulunmaktadır.

Cephede üç adet kitabe yer almaktadır. En üstteki inşa kitabesi 0.66 m. x 1.50 m. ölçülerinde olup üç satır halinde yazılmıştır. Ortada bulunan tamir kitabesi ise 0.31 m. x 0.64 m. ölçülerinde olup iki satır halinde yazılmıştır. En alttaki diğer

¹⁷⁵ Tunca, 2002, 159

bir tamir kitabesi 0.32 m. x 0.59 m. ölçülerindedir. Ortadaki tamir kitabesinin iki köşesinden demir gergilerle tutturulduğu izlerinden anlaşılmaktadır.

Mermer malzemeden yapılan çeşme lülesi, yüzeyden dışa taşmaktadır. Mermer oluk üzerine sonradan metal lüle yerleştirilmiştir. Çeşme lülesinin hemen üst tarafında sağlı-sollu birer dilimli kemer şeklinde taslık bulunmaktadır.

Çeşmenin bugünkü yalağı 12 gözlü olup her bir göz 0.55 m. genişliğinde ve 0.20 m. derinliktedir.

Çeşme bir düz, bir dış bükey ve tekrar düz olmak üzere üç silme dizesinden oluşan saçakla sonlanmaktadır. Hazne örtüsü düzdür.

Çeşmede süsleme olarak plasterlerin üst kısımlarında bulunan stilize lale ve gülbezek motiflerinden söz edilebilir.

Kitabesine göre Sultan Abdülaziz Döneminin (1861-1876) önemli görev adamlarından Hurşid Paşa tarafından yaptırıldığı bilinen çeşme Edirne'deki tek menzil çeşmesi olarak dikkat çekmektedir.

2.7.5.BEYLERBEYİ (KURU) ÇEŞME

Çizim No:41

Fotoğraf No: 103-104

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi, Beylerbeyi Cami Sokak'ta, 161 numaralı ada ve 2 numaralı parselde yer almaktadır. Beylerbeyi Cami'sinin doğu cephesindeki bahçe duvarına bitişik vaziyette olan çeşmenin ön cephesi yola bakar vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: 1683 (A. Bayık'a göre)

YAPTIRAN: Emine Hatun (A. Bayık'a göre)

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe yoktur.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının kurnası yerinden sökülmüş, yalağı ise yol kotunun yükselmesi nedeniyle ortadan kaldırılmıştır.

Çeşmenin haznesi içinde çıkan ağaçlar hazne örtüsünün büyük bir bölümünü yıkmıştır. Bu durum çeşmenin yıkılma sürecine girmesine neden olmuştur. Bugün

doğu cephesinden geçen yol ortasında kalan eserin çevre düzenlemesine ihtiyacı vardır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, hazne örtüsü piramidal taş çatılı bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Beylerbeyi isminin yanında Kuru çeşme adıyla da tanınan yapı, doğu-batı doğrultusunda uzanan yatay dikdörtgen bir plan üzerine oturmaktadır. Yapının yüksekliği 3.61 m., genişliği 2.34 m. ve derinliği 1.77 m.dir.

Ön cephede bir düz ve bir dış bükey olmak üzere toplam iki silmeden meydana gelen ve yüzeyde kalacak şekilde işlenmiş sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Sivri kemer genişliği 0.54 m. ve derinliği 0.04 m. dir. Niş içinde ayna taşı yoktur. Nişin alt kısmında bugün lülesi sökülmüş olan lüle deliği bulunmaktadır. Ön cephe sivri kemerli niş dışında oldukça sade tutulmuştur.

Çeşmenin saçak kısmı dıştan içe doğru düz, iç bükey +dış bükey ve tekrar iç bükey olmak üzere toplam dört silme ile cepheden dışa doğru taşırılarak hareketlendirilmiştir.

Hazne örtüsünü oluşturan taşlar çeşitli ebatta blok taş malzemeden inşa edilmiş olup bir örtüyle piramidallik verilmiştir.

Çeşme ön cephesindeki sivri kemerli niş dışında oldukça sade tutulmuştur.

İnşa kitabesi bulunmayan çeşme kaynaklara göre 1683 senesinde Emine Hatun tarafından inşa ettirilmiştir¹⁷⁶.

¹⁷⁶ Bayık, 1973, 58

2.7.6. DAMAT SOKAĞI ÇEŞMESİ

Çizim No:42

Fotoğraf No: 105-106

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Talatpaşa Mahallesi, Damat Sokakta, 563 numaralı ada, on numaralı parselde bulunmaktadır. Ön cephesi sokağa bakan çeşmenin haznesi bitişiğindeki 8 numaralı konutun bahçe sınırları içinde bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşme cephesinde bulunan iki kitabe de yerinden sökülmüştür. Bugün kitabelerin nerede olduğu da bilinmemektedir.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Bugün oldukça bakımsız halde görünen çeşmenin herhangi bir onarım geçirmediği de anlaşılmaktadır. Cephesini meydana getiren taşlarda yer yer kırılmalar meydana gelmiş, inşa ve tamir kitabesi ile ayna taşı yerinden sökülmüştür. Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte

su yalağı zemin seviyesi altında kalmıştır. Günümüzde musluğu kırılmış olan şebekenin etrafı taşların üst üste dizilmesiyle oluşturulmuştur.

GENEL TANIM: Kesme tuf ve blok taş malzemedan inşa edilen, tek cepheli, hazneli, hazne örtüsü beşik tonozlu bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Halk arasında Damat, Damatzade gibi isimlerle tanınan çeşme aynı zamanda bazı kaynaklarda Sarıca Paşa Çeşme ismi ile de bilinmektedir¹⁷⁷. Eser dikdörtgen prizmatik bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 3.15 m., genişliği 2.75 m. ve derinliği 4.10 m.dir.

Çeşme cephesi düz kesme taş malzeme ile inşa edilmiş iken hazne örtüsü farklı ebatlardaki blok taş malzeme ile örülmüştür.

Nişsiz bir yapı olan çeşmenin tüm cepheleri de oldukça sade tutulmuştur. Çeşmede güneye bakan ön cephede günümüzde bir bölümü zemin seviyesi altında kalmış olan ayna taşı yuvası bulunmaktadır. Bu bölümün üst kısmında 0.38 m. x 0.35 m. ölçülerdeki bir kitabe yeri, onun üst kısmında ise 0.41 m. x 0.72 m. ölçülerindeki diğer bir kitabe yeri bulunmaktadır.

Çeşme cephesi köşelerden dışarı doğru taşkın iç bükey ve dış bükey profilli saçak silmeleri ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Ön cephede saçağın üst tarafında demir kapaklı gözetleme penceresi bulunmaktadır. Pencere kapağı dövme demir malzemedan yapılmış olup menteşeleri demir kenetlerle bağlanmıştır.

Kuzey- güney doğrultusundaki dikdörtgen planlı su haznesi beşik tonozla örtülüdür. Beşik tonoz içten tuğla malzeme ile dıştan kırık hatlarla blok taşlarla örülmüştür.

Çeşmede hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili yazılı kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

¹⁷⁷ Köylüoğlu, 2001, 115

2.7.7. DİBEK ÇEŞMESİ

Çizim No:43

Fotoğraf No: 107-109

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Yeni İmaret Mahallesi, Dibek Sokakta yer alan çeşme 1074 numaralı ada ve bir numaralı parselde bulunmaktadır. Çeşme, Dibek sokağın bitiminde yol ağzında, köşede yer alır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Saçağa yakın bir yerde bulunan kitabe iki satır halinde sülüs yazıyla yazılmıştır. Çeşme cephesinde bulunan kitabe şu şekildedir:

Metin:

1- ادرنه اشرفندن الحاج □ مصطفى بگک حایله سی عارفه

2- وکریمه سی عطیه خانملرک روحلریچون الفاتحه

Okunuşu:

- Edirne eşrafından el-hacc Mustafa beğın Arife
- Ve kerimesi Atiye Hanımların ruhlarıçün El- Fatıha

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşmenin yakın tarihlerde onarım gördüğü cephesindeki derz izlerinden anlaşılmaktadır.

Yapının önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesi nedeniyle su yalağı ortadan kaldırılmıştır.

Çeşme cephesini meydana getiren taş malzemeler L şeklindeki demir kenetlerle birbirine bağlanmıştır. Lülesi kırılan çeşme bugün oldukça bakımsız bir haldedir.

GENEL TANIM: Taş malzemedен inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, hazne örtüsü düz çatılı bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki sade ve gösterişsiz çeşmelerden birisi olan Dibek Çeşmesi, kare şeklindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.64 m., genişliği 1.86 m. dir.

Çeşmenin nişi ve ayna taşı bulunmamaktadır. Bugün yerinde olmayan su yalağının ise önceleri yaklaşık 0.50 m. x 0.80 m. ölçülerinde olduğu düşünülmektedir.

Çeşmenin doğuya bakan ön cephesindeki sadeliği bozan tek bölüm 0.35 m. x 0.75 m. ölçülerindeki kitabeliktir. Saçak kısmı cepheden dışarı doğru çıkıntı yapan bir sıra düz ve geniş silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü ise düzdür.

2.7.8. ESKİ CAMİ MİNARE KAİDESİNDEKİ ÇEŞME

Çizim no:?

Fotoğraf No: 110

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Edirne Eski Cami, iki şerefeli minare kaidesi içinde yer almaktadır.

YAPIM TARİHİ: Sultan II. Murat Dönemi

YAPTIRAN: Sultan II. Murat

KİTABESİ: Yok

BUGÜNKÜ DURUMU: Eski Cami'nin kuzeybatı köşesindeki minare kaidesi içinde yer alan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Cephesindeki su yalağı ortadan kaldırılan çeşmenin yan yana iki tane olan musluk lüleleri de yerinden sökülmüştür. Çeşmenin ön cephesinin etrafı otlarla kuşatıldığı için çeşme cephesi yoldan geçen insanlar tarafından güçlükle fark edilmektedir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, sivri kemerli bağımlı bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: İki şerefeli minarenin kuzey köşesi sivri kemerli çeşme cephesi haline getirilmiştir. Bağımlı çeşmenin yüksekliği 2.75 m. ve genişliği 2.13 m.dir. Sivri kemeri köşelerden geniş düz bir silme ters U şeklinde kuşatmaktadır. Kemer köşelikleri boş bırakılmıştır.

Sivri kemerli niş içinde ayna taşı bulunmaz, kemer nişinin ortasında sivri kemerli 0.11 m. x 0.19 m. ölçülerinde taslık yer almaktadır. Bu taslığın alt iki köşesinde lüle delikleri bulunmaktadır.

Günümüzde yalağı olmayan çeşmenin yalağının etrafında oturma sekilerinin bulunduğu gerek izlerden ve gerekse yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır¹⁷⁸.

Çeşmenin caddeye bakan köşesinde minareye ait bir sütunce ve kaidesi yer almaktadır.

Yazılı kaynaklarda Eski Cami'ye ait iki şerefeli minare hakkında bir takım bilgiler bulunmakla birlikte, minare kaidesinde yer alan bu çeşme ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Kuzey cephesi çeşme olarak düzenlenen bu minare Eski Cami için inşa edilmiştir. Yapımına ilk olarak Sultan Yıldırım Bayezıd'ın oğlu Süleyman Şah tarafından başlanan, Musa Çelebi tarafından devam ettirilen ve Çelebi Sultan Mehmet tarafından tamamlanan Eski Cami'nin¹⁷⁹ kuzeybatısındaki iki şerefeli bu minaresinin camiye sonradan, Sultan II. Murat zamanında camiye yapılan birtakım onarımlarla birlikte eklendiği yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır¹⁸⁰. Bu bakımdan minareyle birlikte çeşmenin de bu dönemde yapıldığı bilinmektedir.

¹⁷⁸ Köylüoğlu, 2001, 119

¹⁷⁹ Canım, 2002,40

¹⁸⁰ Badi, 2000, 45; Karamağaralı, 1971, 334; Gökbilgin, 1952, 197

2.7.9. GÜLBAHAR HATUN ÇEŞMESİ

Çizim No:44

Fotoğraf No: 111-113

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Umurbey Mahallesi, Harbiye Bayırı Sokağında 123 numaralı pafta, 298 numaralı ada ve 12 numaralı parselde bulunur. Harbiye Bayırı Sokak'tan Gülbahar Sokağına giden yol üzerinde bulunan çeşme 12 numaralı eve bitişik vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşme cephesinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesi'ne ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Güney cephesi 12 numaralı konuta bitişik vaziyette olan çeşme bugün oldukça bakımsız bir haldedir. Eseri meydana getiren taşlarda yer yer bozulmalar ve kırılmalar meydana gelmiştir. Çeşmenin lülesi yerinden sökülmüş, su yalağı ise yükselen yol seviyesiyle birlikte ortadan kaldırılmıştır.

GENEL TANIM: Taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, suluklu bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Tarihi çeşme Gülbahar Hatun isminin yanında Hazneli, Suluklu Çeşme gibi isimlerle de tanınmaktadır. Çeşme, kare şeklindeki bir plan üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 1.80 m. ve genişliği 2.36 m.’dir.

Oldukça sade ve nişsiz olan çeşmede yola bakan cephede bu sadeliği bozan mermer malzemedен yapılmış, 0.35 m. yüksekliğindeki bir suluk dikkat çekmektedir. Bu suluğun ortası oyularak göbeği kadeh biçiminde işlenmiştir. Alt kısmında ise akan suların toplanarak bir delik vasıtasıyla zemine akıtıldığı bir çanak bulunmaktadır¹⁸¹. Genel anlamda çeşmenin genel yapısıyla uyum göstermeyen bu suluğun çeşme ile birlikte mi yapıldığı yoksa başka bir çeşmeden mi getirildiği bilinmemektedir.

Günümüzde olmayan yalağının ise önceleri 0.40 m. x 1.00 m. ölçülerinde olduğu düşünülmektedir.

Ön cephede saçağın hemen altında suluğa yakın bir yerde “ taşkan” deliği bulunmaktadır.

Çeşmede saçak yeri dışa doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü önden arkaya doğru hafif meyilli olarak inşa edilmiştir. Hazne örtüsünde 0.45 m. x 0.45 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır.

Çeşmede hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili yazılı kaynaklarda bir bilgi bulunmamakla birlikte yapı, Y. Önge tarafından 15. yüzyıla tarihlenmektedir. Fakat Önge, 15. yüzyılda inşa edildiğini belirttiği bu çeşmenin 17. yüzyılda tadilat geçirdiğini de ileri sürmektedir. Türk Su Mimarisinde bu sulukların 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başladığı¹⁸² düşünülürse Gülbahar Hatun Çeşmesinin de bu tarihlerde inşa edildiği düşünülebilir.

¹⁸¹ Önge, 1991, 101

¹⁸² Önge, 1981, 115

2.7.10. HACER HANIM ÇEŞMESİ

Çizim No:45

Fotoğraf No: 114-116

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Muradiye Meydan Mahallesi, Arnavut Bayırı Sokak'ta, 712 numaralı adada bulunmaktadır. Çeşme, 12 Numaralı konutun dış giriş kapısına bitişik vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: H. 1328/ M. 1912 (O. Onur'a göre)

YAPTIRAN: Hacer Hanım (O. Onur'a göre)

KİTABESİ: Çeşmenin batı cephesinde saçağa yakın bir yerde bulunan iki satırlık kitabesi kireç sıvası altında kaldığı için okunamamıştır. Kitabe, O.Onur tarafından okunmuş ve sadece okunuşu yayınlanmıştır¹⁸³. Kitabeyi okuyamadığımız için sadece Onur tarafından yayınlanan okunuşunu veriyoruz:

Okunuşu:

-Sahibül hayrat ve hasanat

-Hacer Hanım ruhuna

¹⁸³Onur, 1970, 61

- Sene 1328

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Yanındaki konut ile adeta bütünleşmiş vaziyette olan çeşmenin konut ile birlikte kireç ile sıvanması ve konutun çatısının çeşmenin hazne örtüsünü kaplaması tarihi yapının insanlar tarafından fark edilmesini zorlaştırmıştır.

Çeşmenin önünden geçen yol kotunun yükselmesi ve kaldırım döşemesinin bulunması yapının su yalağını oldukça tahrip etmiştir.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Tarihi çeşme doğudan batıya meyilli bir sokak üzerine inşa edilmiştir.

Oldukça sade ve nişsiz bir yapı olan çeşme kare şeklindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.20 m. ve genişliği 2.07 m.dir.

Kuzeye bakan çeşme cephesi önünde bugün oldukça tahrip olmuş su yalağı bulunmaktadır. Yalak 1.64 m. uzunluğundadır.

Yapının saçağı cepheden dışa doğru taşırılmış bir sıra düz silme ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü ise düzdür.

Yapıda hiçbir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Günümüzde oldukça çirkin bir şekilde sıvanan çeşme, özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Onur'un verdiği bilgiye göre 1912 senesinde inşa edilen eser 20. yüzyıl Edirne'sinin sade ve gösterişsiz çeşmelerinden birisidir.

2.7.11. HACI ALİ ÇEŞMESİ¹⁸⁴

Çizim No:46

Fotoğraf No: 117-118

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Abbdurrahman Mahallesi, Süle Çelebi Cami Sokak'ta, Süle Çelebi Cami yanında bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H.1324 / M. 1906

YAPTIRAN: Hacı Ali

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme son yıllarda geçirmiş olduğu onarım neticesinde özgün yapısal özelliklerini kısmen de olsa kaybetmiştir.

Kuzeye bakan ön cephede kesme taş aralarında görülen sıva izleri yapıya çirkin bir görünüm kazandırmıştır.

Bugün üzeri kurşunla kaplı olan hazne örtüsünün önceleri oluklu kiremitle kaplı olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸⁴ Yapının gerçek ismi Hacı Ali çeşmesi iken Süle Çelebi Cami avlu duvarında olmasından dolayı yöre halkı tarafından daha çok Süle Çelebi Çeşmesi olarak tanınır.

GENEL TANIM: Kesme taştan yapılmış, tek cepheli, hazneli, bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Çeşme, kare şeklindeki bir plan üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2. 70 m., genişliği 2.95 m.'dir.

Kuzeye bakan ön cephede, merkezde ters U biçimindeki bir silme içine alınmış sivri kemer bulunmaktadır. Sivri kemer yüzeyinde yer alan ve zeminden 0.80 m. yükseklikte bulunan bardaklık 0.17 m. x 0.23 m. ölçülerindedir. Kemer köşelikleri boş bırakılmıştır.

Çeşme cephesini ters U biçimindeki üç bordür çevrelemektedir. Yüzeyleri tamamen sade tutulmuş olan bu bordürlerden ikinci bordür zeminden içe doğru kademelenmektedir. Her bir bordürün etrafını düz bir silme çevrelemektedir.

Çeşmenin asıl yalağı zemin seviyesi altında kalmış olup yalağın bulunduğu bölüme günümüzde 1.53 m. uzunluğunda ve 0.20 m. derinliğinde yeni bir yalak ilave edilmiştir¹⁸⁵.

Yapının saçak kısmı bir düz iki yarım daire profilli üç sıra silmeyle hareketlendirerek cepheden taşırılmıştır.

Oktay Aslanapa'nın çalışmasında yer alan ve Edirne şehir merkezinde bulunan tarihi eserleri gösteren listeye göre çeşme H.1324/ M.1906 senesinde Hacı Ali tarafından inşa ettirilmiştir¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Mahalle sakini Melih Özardalı bu yalağın 2001 yılında ilave edildiğini belirtmiştir.

¹⁸⁶ Aslanapa, 1949, 178

2.7.12. HASAN EFENDİ ÇEŞMESİ

Çizim no: 47

Fotoğraf No: 119-120

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Çeşme, Çavuş Bey Mahallesi, Tütünsüz Türbe Sokak'ta, 207 numaralı ada ve 29 numaralı parselde bulunmaktadır. Tütünsüz Baba Türbesinin kuzeyinde bulunan çeşme sonradan inşa edilen türbe bahçe duvarına gömülü vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: H.1173/ M.1759 (A. Badi'ye göre)

YAPTIRAN: Hasan Efendi (A. Badi'ye göre)

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan eser günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme, 2005 yılında Edirne Eski Eserleri Koruma ve Yaşatma Derneği tarafından onarılmıştır. Bu onarım çerçevesinde etek kısmı yol kaplaması altında kalan çeşme taban seviyesine kadar kazılmış ve cepheleri ortaya çıkarılmıştır. Cephesinde kırılan taşlar birleştirilmiş, hazne örtüsü yenilenmiştir. Yine cephede taş temizliği yapılarak lüle deliğine demir bir boru takılmıştır. Asıl yalağı bulunmayan eserin önüne küçük ölçekli muhdes bir yalak yerleştirilmiştir. Çeşmenin onarımından sonra inşa edilen türbeye ait bahçe duvarı, yapıyı doğu ve batı cephesinden kuşatmıştır.

GENEL TANIM: Taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, nişsiz bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Oldukça küçük ve sade yapısıyla dikkat çeken eser, doğudan batıya doğru hafif eğimli bir sokak boyunca kuzey- güney doğrultusunda yerleştirilmiştir.

Yatay dikdörtgen bir kütleye sahip olan çeşmenin yüksekliği 1.32 m., genişliği 1.18 m. ve derinliği 0.74 m.'dir.

Çeşme cephesinde kazıma yöntemiyle işlenmiş kademeli sağır kaş kemer bulunmaktadır. Kaş kemer içinde üç tanesi yan yana gelecek şekilde ve diğeri üst tarafta bulunan toplam dört adet lüle deliği bulunur. Bu lüle deliklerinden bugün üç tanesinin içi doldurulmuş olup sadece bir tanesine musluk lülesi takılmıştır.

Kaş kemerin üst tarafında çeşmenin geçirmiş olduğu onarım sonucu bugün pek belirgin olmayan 0.10 m. çapında üç adet rozet bulunmaktadır. Bu rozetler cepheye kazıma yöntemiyle işlenmiştir.

Cepheden dışa doğru çıkıntı yapan 0.12 m. kalınlığındaki hazne örtüsü tamamen yenilenmiştir. Hazne örtüsünün üzeri düz geçilmiştir.

Çeşmede süsleme unsuru olarak kademeli sağır kaş kemer ve üzerindeki rozetlerden bahsedilebilir.

Tarihçi A. Badi, eserinde “ Tütünsüz Tekkesi sokağı önünde on yedinci numarada bulunan ve Hasan adlı bir kişi tarafından 1173 senesinde inşa olunan çeşme” demektedir¹⁸⁷. Yine R.M.Meriç, çalışmasında “ Tütünsüz Tekkesi sokağındaki Hasan Efendi Çeşmesi 1173 senesinde yaptırılmıştır” demektedir¹⁸⁸.

Yazılı belgelerden anlaşıldığına göre H. 1173/ M. 1759 senesinde Hasan isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırıldığı bilinen bu çeşme, yakınındaki Tütünsüz Baba Türbesiyle birlikte bulunduğu sokağın kimliğini yansıtan önemli bir yapıdır.

¹⁸⁷Badi, 2000, 157

¹⁸⁸Meriç, 1965, 20

2.7.13.KADI BEDRETTİN CAMİ ÇEŞMESİ

Çizim No: 48

Fotoğraf No: 121

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Abdurrahman Mahallesi, Külahduz Çeşme Sokak girişinde, Kadı Bedrettin Cami bahçesi dış köşesinde bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Yapı günümüzde çeşitli onarımlar neticesinde özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Çeşmenin yalağı ile çeşme cephesinin etek kısımları yol kotunun yükselmesi nedeniyle yol kaplaması altında kalmıştır. Çeşmenin cephesinde bozulmuş ve kırılmış olan taş malzemeler ise yenilenmiştir.

GENEL TANIM: Taş malzemedен yapılmış, tek cepheli, hazneli bir köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Kendisiyle aynı ismi taşıyan cami avlu duvarının kuzey-doğu köşesindeki çeşme 1.95 m. yükseklikte, 1.85 m. genişlikte olup kareye yakın bir kütle arz etmektedir.

Ön cephede sağır sivri kemer motifi bulunmakta ve bu kemerin iki tarafında iki sıra silme kuşakları ile cephe hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Yapı, bu sivri kemer ve silme kuşakları dışında oldukça sadedir.

Yalağı'nın tamamı günümüzde yol seviyesi altında kalmış olan çeşmenin musluğu da yerinden sökülmüştür.

Hazne örtüsü düz olan çeşmenin saçağı da hafif dışarı taşırılmıştır.

Çeşme'nin inşa kitabesi yoktur. Bu bakımdan yapıldığı tarih bilinmemektedir. Fakat kendisiyle aynı ismi taşıyan cami ile aynı yıllarda yapıldığı düşünülebilir. Hem camiye hem de çeşmeye adını veren Kadı Bedrettin hakkında ise kaynaklarda çok fazla bilgi olmamakla birlikte Ö. Ağırgan, bu kişinin Edirne'li olduğunu, burada kadılık yaptığını ve 1530 yılında Edirne'de vefat ettiğini belirtmektedir¹⁸⁹. O. Onur ise Kadı Bedrettin'in Edirne'de 16 yıl kadılık yaptığından ve 1529-30 yılında Edirne'de vefat ettiğinden bahseder¹⁹⁰. Kaynaklarda ise caminin 1529-30 yıllarında inşa edildiği¹⁹¹ kabul edildiğine göre çeşmenin de bu tarihlerde inşa edildiği düşünülebilir.

¹⁸⁹ Ağırgan, 2004, 115

¹⁹⁰ Onur, 1999,57

¹⁹¹ Bayrakal, 2001, 115

2.7.14. KARANFİLOĞLU ÇEŞMESİ

Çizim no:49

Fotoğraf No: 122

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi, Karanfiloğlu Cadde'sinde, 244 numaralı adada bulunmaktadır. Çeşmenin haznesi, yanındaki 19 numaralı konutun bahçesi içindedir. Eserin caddeye bakan ön cephesi konuta ait bahçe duvarı ile adeta bütünleşmiş vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Bugün bitişiğindeki konutun giriş kapısı ile bahçe duvarı arasında kalmış olan yapı yoldan geçen insanlar tarafından güçlüklerle fark edilmektedir. Yapının bahçe duvarı ile birleştiği bölüme yakın tarihlerde çimento harcı ile sıva yapıldığı görülmektedir. Yine çeşmenin etek kısmından zemin seviyesine kadar olan bölümde beyaz çimento harçlı sıva izleri görülmektedir.

Çeşmenin yalağı, önünden geçen yol kotunun yükselmesi sonucu yok olmuştur.

GENEL TANIM: Taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Karanfiloğlu Çeşmesi, güneyden kuzeye doğru hafif eğimli bir sokak üzerine doğu- batı doğrultusunda yerleştirilmiştir.

Kare biçiminde bir kütle üzerine oturan yapının yüksekliği 2.03 m., genişliği 1.76 m. ölçülerinde olup üst tarafı üs üste iki sıra halindeki taş duvar örgüsüyle kaplıdır.

Çeşme cephesini yaklaşık 0.18 m. ara ile ters U biçiminde dolaşan iki sıra düz profilli silme kuşakları çevrelemiştir. iki silme kuşağı arasındaki çerçeve içinde yüzeyi boş bırakılmış dilimli kartuşlar yerleştirilmiştir. Bu çerçeve kuşağı içinde üst tarafta iki köşede 0.10 m. çapında hafif kazıma yöntemiyle işlenmiş birer çiçek motifi bulunmaktadır.

Cephede kazıma yöntemi ile işlenmiş kademeli kaş kemer motifi bulunmaktadır. Kaş kemerin üst kısmı palmet şeklindeki bir çiçek motifiyle son bulmaktadır.

Konuta ait bahçe duvarı içinde kalan batı cephe beyaz kireç ile boyanmıştır. Batı cephe önünde bir su tesisatı yer alır.

Çeşmenin saçak kısmı öne doğru çıkıntı yapan bir sıra düz profilli silme ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Düz çatı şeklindeki hazne örtüsünde 0.40 m. x 0.40 m. ölçülerinde hazne açıklığı bulunmaktadır. Bu açıklık bugün konut sakinleri tarafından taş malzeme ile kapatılmıştır.

Günümüzde Edirne'deki birçok tarihi çeşmede olduğu gibi kullanım dışı bırakılan yapı, adeta kendi kaderine terk edilmiştir. Özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruyan Karanfiloğlu çeşmesi, dikkat çekici cephe kompozisyonuyla şehir merkezindeki nadir sokak çeşmelerinden birisidir.

2.7.15. KÜPELİ MİNARE ÇEŞMESİ

Çizim No: 50

Fotoğraf No: 123-124

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Çavuşbey Mahallesi, Ağaçpazarı Caddesi, Molla Fahreddin Sokak girişinde 2 numaralı evin köşesinde yer alır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme haznesinin bir bölümü hemen bitişiğine inşa edilen evin duvarı içinde kalmıştır. Taşlarında oynamalar ve bozulmalar görülen eserin musluğu sökülmüş ve yalağı da yol seviyesi altında kalmıştır. Çeşmenin güney cephesinde bulunan hazne açıklığı çimento harcıyla sıvanarak kapatılmıştır.

GENEL TANIM: Taş malzemeden yapılmış, tek cepheli, hazneli köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: İnşa ve tamir kitabeleri bulunmayan çeşme yatay dikdörtgen bir kütle üzerine oturmaktadır.

Bitişindeki eve bağımlı halde olan yapının yüksekliği 2.35 m., genişliği 1.20 m. ve derinliği 1.15 m.'dir.

Ayna taşı bulunmayan çeşmenin cephesinde sağır kaş kemerli bir nişi bulunmaktadır. Kaş kemerin bazı bölümleri kırılmıştır.

Çeşmenin hazne örtüsü piramidal şeklindedir. Yan cephede yaklaşık 0.50 m. x 0.60 m. ölçülerindeki hazne açıklığı beton ile kapatılmıştır¹⁹².

İnşa tarihi bilinmeyen çeşme, cephedeki kaş kemeri dışında oldukça sade tutulmuştur.

Çeşme ile ilgili yazılı kaynaklarda da hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

¹⁹² Hazne açıklığı 2002 yılında mahalle sakinleri tarafından kapatılmıştır.

2.7.16. MEŞALECİBAŞI ÇEŞMESİ

Çizim No: 51

Fotoğraf No: 125

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Kale içinde, Talat Paşa Mahallesi, Karakol Sokağı'nda 20 numaralı ada ve üç numaralı parselde bulunmaktadır. Manyas Karakolun kuzeyinde bulunan çeşmenin haznesinin büyük bir kısmı yıkılmıştır.

YAPIM TARİHİ: H.1327/ M.1909 (Cephede kartuş içine yazılan tarihe göre)

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Sivri kemer içinde üst tarafta bulunan kitabelik yeri aşınarak yazıları büyük oranda silindiği için okunması mümkün olamamıştır. Kitabenin altında tarih için ayrılan bölümde silik bir şekilde H. 1327 senesi yazmaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Tarihi çeşme, Edirne'deki plansız yapılaşmadan nasibini almıştır. Çeşmenin üstüne inşa edilen apartmanın balkonları haznenin tam üzerine gelecek şekilde planlandığı için hazne, binanın birinci kat balkon kapısının eşik seviyesine kadar indirilerek balkona dönüştürülmüştür. Çeşmenin haznesi ve örtüsü bulunmadığı için örtü şekli bilinmemektedir. Günümüze sadece ön cephesi sağlam olarak gelen yapıda, bu cephe önüne araçların park etmesi sonucunda fark edilmesini güçleştirmektedir.

Muslukları sökülen çeşmede yalağın etrafı otlar tarafından kuşatılmıştır.

Günümüze özgün yapısal özelliklerini kaybederek ulaşan çeşme oldukça bakımsız durumdadır.

GENEL TANIM: Taş ve mermer malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Edirne’de Kale içinde, Manyas Karakolu yakınında bulunan bu sebeple de mahalle sakinleri tarafından Manyas, Karakol Çeşme gibi isimlerle tanınan yapı kaynaklarda daha çok Meşalecibaşı Çeşme olarak bilinmektedir¹⁹³.

Günümüze sadece ön cephesi gelebilen çeşmenin yüksekliği 2.15 m., genişliği 2.65 m.dir.

Çeşme cephesini iki yönde plasterler çevrelemektedir. Plasterlerin başlıkları dalgalı formda yapılmış yüzeyden dışa taşan silmeleri ile hareketlendirilmiştir. Plasterlerin üst bölümleri kapalı tepelik formuyla nihayetlendirilmiştir. Bunlar arasında bulunan sağır sivri kemer formu dıştan içe doğru geniş bir bordür şeklinde olup içe doğru kademelenen 1 sıra dış bükey ve 1 sıra iç bükey yarım daire profilli iki sıra silme ile hareketlendirilmiştir.

Çeşmenin tacı iki adet tepelik palmete benzer şekilde dilimli yapraklardan oluşan tac ile sonlanmaktadır.

Çeşmede sivri kemer yüzeyinde üst bölümde kenarları dilimli bir kartuş içine alınmış tek satır halindeki kitabelik bulunmaktadır. Kitabenin iki yanında birer gülbezek, üstünde ise ayyıldız motifi işlenmiştir. Kitabenin alt kısmında ise tarih için ayrılmış ve kartuş içine alınmış ikinci bir bölüm bulunmaktadır.

Yapının önündeki ufak ölçekli su yalağı yer almaktadır.

Sivri kemer yüzeyinde, yalağa yakın bir yerde bulunan lüleleri yerlerinden sökülmüş olup lüle delikleri doldurulmuştur. Lüle deliklerinin etrafı süslenmeden boş bırakılmıştır.

Çeşmede süsleme unsuru olarak tepelik palmetler ile kitabe etrafındaki gülbezeklerden söz edilebilir.

Cephesindeki tarihe göre 1909 tarihinde yapıldığı anlaşılan çeşme, şehir merkezindeki diğer çeşmelere göre farklı cephe yapısıyla dikkat çekmektedir.

¹⁹³ Badi, 2000, 168; Köylüoğlu, 2001, 120

2.7.17. ORTABAYIR ÇEŞMESİ

Çizim No:?

Fotoğraf No: 126-128

İnceleme Tarihi: Ağustos 2006

YERİ: Muradiye Meydan Mahallesinde, Ortabayır Caddesinde, 121 numaralı pafta, 365 numaralı ada ve 11 numaralı parselde bulunmaktadır. Tarihi yapı, cadde üzerinde yokuşun başlangıcında olup 23 numaralı eve bitişiktir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Günümüzde inşa kitabesi bulunmayan yapının cephesinde muhtemelen inşa kitabesinin bulunduğu yere monte edilmiş tamir kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin inşa kitabesi hakkında yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Çeşme'nin üzerinde bulunan tamir kitabesi hakkında ise N.M. Köylüoğlu'nun çalışmasında kısa bir bilgi bulunmaktadır¹⁹⁴. Köylüoğlu, kitabeyi okumamakla birlikte çeşmenin H.1341/ M.1922 yılında tamir gördüğünü belirtmektedir. Yapının cephesindeki kitabe şu şekildedir:

Metin:

1- وجعلنا من الماء كل شيءٍ حي

2- بو چشمه یوزباشی عادل بگک رفیقسی

3- نمت خانم طرفندن احیا ادیلمشدر

4- روحی چون الفاتحی ۱۳۴۱

¹⁹⁴ Köylüoğlu, 2001, 116

Okunuşu:

Ve caelna min-el-mai külli şeyhin hayy
Bu çeşme Yüzbaşı Adil beğın refİKası
Nimet Hanım tarafından İhya edilmiştir
Ruhiçün el-fatiha 1341

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Oldukça bakımsız halde olan yapının haznesi içinde çıkan ağaç ve otlar yapıyı oluşturan taşları yerinden oynatmış bu durum taşların dağılmasını hızlandırmıştır.

Tüm cepheleri kireç ile badana edilen yapının asıl kurnası yerinden sökülerek sonradan yerine demir boru takılmıştır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, nişsiz bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne Çeşmeleri içinde oldukça sade bir görünüme sahip olan Ortabayır çeşmesi, kare şeklindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Çeşmenin kütesini taşıyan zemindeki taşların dağılmasıyla birlikte plan özelliği bir bakıma bozulan yapının yüksekliği 2.71 m., genişliği 2.35 m.dir.

Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte su yalağı ortadan kaldırılmıştır. Eserin yola bakan kuzey cephesindeki sadeliği bozan tek yer 0.28 m. x 0.38 m. ölçülerindeki sülüs yazı ile yazılmış dört satırlık tamir kitabesidir.

Doğu cephede saçağın alt kısmında genel olarak Edirne Çeşmelerinde görülen bir gözetleme penceresi bulunmaktadır. Bu pencere açıklığı 0.45 m. x 0.52 m. ölçülerindedir.

Eserde saçak bir sıra düz silmeyle cephelerden dışarı taşırılmıştır. Hazne örtüsünün önceleri ahşap çatılı ve üzerinin kiremitle kaplı olduğu anlaşılan yapının çatısı günümüzde açıktır.

İnşa tarihi belli olmayan ve üzerinde hiçbir süsleme unsuru bulunmayan eşme tamir kitabesine göre 1922 senesinde Nimet Hanım tarafından onarılmıştır.

2.7.18. ÖMER EFENDİZE ÇEŞMESİ

Çizim no:52

Fotoğraf No: 129-130

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi, Çamaşırcılar Sokak'ta bulunan çeşme, 253 numaralı ada ve üç numaralı parselde yer almaktadır. Çeşme, sokak bitiminde, Öğretmen Evi Lokali bitişiğinde bulunmakta olup güney cephesi yola bakar vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: İlk yapım tarihi bilinmeyen fakat üzerinde bulunan kitabesine göre geçirdiği büyük bir yangından sonra H. 1141/ M. 1729 senesinde Edirne Müftüsü Ömer Efendi zade Ahmet Çelebi tarafından tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan kitabenin bir inşa kitabesi olmayıp aslında bir tamir kitabesi olduğu muhakkaktır. Eserin kitabesi ve tarihlendirilmesiyle ilgili çeşitli kaynaklarda bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışmalardan en eskisi olan Tarihçi Ahmet Badi, çeşme ile ilgili “ Çamaşırcılar Sokak'ta bulunan yanmış ve harap olmuş çeşme Edirne Müftüsü Ömer Efendi Zade tarafından 1141 senesinde tamir ettirilmiştir” demektedir¹⁹⁵. O.Onur ise çalışmasında çeşmenin aynı tarihte Ömer Efendi'nin oğlu Ahmet Bey tarafından ihya edildiğinden bahsetmektedir¹⁹⁶. Çeşme kitabesinin metnini yayımlayan Dijkema ise yapının H. 1141 senesinde Ömer Efendi'nin oğlu Ahmet Bey tarafından tamir ettirildiğini belirtmiştir¹⁹⁷. Buna göre kitabe şu şekildedir:

Metin:

¹⁹⁵ Badi, 2000, 157

¹⁹⁶ Onur, 1970, 41

¹⁹⁷ Dijkema, 1977, 101

- 1- مفتی دار النصر یعنی عمر افندینک نجل پکی احمد افندی اوزات بی عدی
- 2- بو سبیل و چشمه یی **حقا** که تجدید ایلدی **همتیله** راه حقده یاپدی انی خیر جمیل
- 3- احتراقیله خراب اندر خراب اولمیشکن شک معمور ایلدی مولی ویره اجر جزیل
- 4- زمزم و کوثر مثال اب حیات اولدی روان عافیت بولسون کلوب نوش ایلین جسم علیل

لوله سی گوش ایلدم ناسر اوقور تاریخینی
اولدی پاکیزه اثر اقدی زلال اسا سبیل
سنه ۱۱۴۱

Okunuşu:

Müftü-i dar el-Nasr yani Ömer Efendinin
Necl paki Ahmed Efendi o zat bi adl
Bu sebil ve çeşmeyi Hakka ki tecdid eyledi
Himmetiyle rah-ı Hakda yapdı anı hayr-ı cemil
İhtirakiyle harab ender harab olmuş iken
Pak ma'mur eyledi Mevla vire ecr-i cezil
Zemzem ve Kevser misal ab-ı hayat oldu revan
Afıyet bulsun gelüb nuş eyleyen cism-i alil
Lülesi guş eyledim nasr okur tarihini
Oldı Pakize eser akdı zülal asa sebil

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Genel itibariyle sağlam olan çeşmenin kurnası yerinden sökülmüştür. Yapının güney cephesinde görünen basit sıva izlerinin 2001 senesinde yapıldığı bilinmektedir¹⁹⁸. Çeşmede dikkat çekici noktalardan birisi yapıya

¹⁹⁸ Bu bilgi mahalle sakinlerinden alınmıştır.

sonradan eklenen muhdes bir yalağın bulunmasıdır. Yalağın asıl yalak olmadığı kullanılan malzeme ve çeşme ile bütünlük göstermemesinden anlaşılmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemedен inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli nişsiz bir köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Edirne’de iki isimle tanınan çeşmelerden birisi olan Ömer Efendizade Çeşmesi mahalle sakinleri tarafından daha çok Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi olarak tanınmaktadır.

Kareye yakın bir kütle üzerine oturan çeşme 3.00 m. yükseklikte, 2.52 m. genişlikte ve 2.56 m. derinliktedir.

Günümüzde çeşmenin batı cephesi, bitişiğinde bulunan evin bahçe duvarına gömülü vaziyettedir. Çeşmenin önünden geçen yol seviyesinin zamanla yükselmesiyle birlikte asıl su yalağı ortadan kaldırılmıştır. Bugünkü muhdes yalak ise tamamen doldurulmuştur.

Ayna taşı ve nişi bulunmayan çeşmenin cephesi de oldukça sade tutulmuştur. Cephede bu sadeliği bozan tek unsur ise cepheyi ters U şeklinde dolaşan bir sıra düz ve bir sıra yarım daire profilli silmelerdir. Bu silmelerin içinde su yalağına yakın bir yerde “ tahliye” deliği bulunmaktadır.

Cephede saçak ile silmeler arasında kalan bölümde yüzeyi mavi renge boyanmış kitabe bulunmaktadır. 0.50 m. x 0.80 m. ölçülerindeki kitabe üstte dört satır, iki sütun; altta ise iki satır halinde sülüs yazı ile yazılmıştır. Satır araları düz çizgilerle ayrılmıştır. Kitabenin sol alt köşesinde tarihin yazılı olduğu bölümün altına naturalist çiçek motifi, sağ alt köşede ise iki tomurcuklu biri açmış naturalist lale demeti işlenmiştir. Kitabe üstten ve yandan demir kenetler yardımıyla cepheye yerleştirilmiştir.

Saçak kısmı bir sıra düz ve geniş bir silme ile cepheden dışa taşırılmıştır. Çeşmenin hazne örtüsü ise düzdür. O. Onur, yapının hazne örtüsünün önceleri taştan piramidal çatılı olduğunu ileri sürmektedir¹⁹⁹.

¹⁹⁹ Onur, 1970, 41

Kitabesinden de anlaşılaçağı üzere bir yangından sonra 1729 senesinde yeniden inşa ettirilen eserin ilk yapım tarihi hakkında yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiş olan çeşme kitabesindeki naturalist lale motifiyle dikkat çekmektedir.

2.7.19. RIFAT AĞA ÇEŞMESİ

Çizim No: 53

Fotoğraf No: 131-132

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Talatpaşa Mahallesi, Güllapçılar sokakta, 11 numaralı konuta bitişik vaziyette bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiş olan çeşme günümüzde bakımsız bir haldedir.

Konut ile adeta bütünleşen yapının hazne örtüsü de konut tarafından kapatılmıştır.

Çeşme cephesinin büyük bir bölümü konut ile birlikte beyaz kireç harcı ile boyanması nedeniyle yapı güçlkle fark edilmektedir. Günümüzde çeşmenin suyu akmamaktadır. Su yalağı yükselen yol seviyesiyle birlikte dağılmıştır. Yapının en kısa zamanda onarıma ihtiyacı bulunmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Oldukça sade, nişsiz bir sokak çeşmesi olan Rıfat Ağa Çeşmesi kare şeklindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 2.10 m. genişliği 2.25 m.'dir.

Çeşmenin ön cephesine dikey dikdörtgen bir kütle şeklinde cepheden 0.23 m. kadar dışa taşkın muhdes bir parça eklenmiştir. Bunun hemen üzerinde ise lüle yeri bulunmaktadır.

Biri düz, biri dışa doğru yarım daire profilli iki sıra silmeden meydana gelen saçak, cepheden dışa doğru çıkıntı yaparak yapıya hareketlilik kazandırmıştır. Çeşmenin hazne örtüsü evin çatısı içinde kaldığı için şekli hakkında bilgimiz yoktur.

Hiçbir süsleme unsuruna sahip olmayan çeşmenin cephesindeki taşlarda da yer yer oynamalar görülmektedir.

Yapının inşa tarihi hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Çeşmenin mimari yapısı eseri tarihlendirebilmemiz için yeterli değildir. Bu nedenle eserin inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi vermek mümkün değildir.

2.7.20. SAKSAĞAN ÇEŞME

Çizim No: 54

Fotoğraf No: 133

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Talatpaşa Mahallesi, Evliya Kasım Paşa Caddesi, Saksagan Sokak'ta, 106 numaralı pafta, 565 numaralı ada ve 25 numaralı parselde yer alır. Saksagan sokaktan Mezarlık sokağına giden yol üzerinde bulunan çeşme on numaralı eve bitişik vaziyettedir.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan yapı günümüzde kullanılmamaktadır. Edirne'deki çeşmeler içinde oldukça bakımsız halde olan çeşme adeta kendi kaderine terk edilmiş durumdadır.

Çeşmenin doğu ve güney cephelerine bitişik olarak sonradan inşa edilen bir konutun yapının bünyesine büyük zarar verdiği ve adeta çeşmenin yıkılışını hızlandırdığı anlaşılmaktadır. Yapının sokağına bakan güneybatı köşesindeki taş bloğun kırılması da muhtemelen bu konutun inşası sırasında meydana gelmiştir. Ayrıca piramidal külahlı hazne örtüsünü meydana getiren taş blokların da dağılma noktasına geldiği gözlemlenmiştir.

GENEL TANIM: Blok taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli, piramidal külahlı bir cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: İsmi içinde bulunduğu sokaktan alan Saksagan eşmesi kareye yakın bir kütleden meydana gelmektedir. Yüksekliği 2.80 m. ve genişliği 2.35 m.’dir. Genel olarak Edirne eşmeleri içinde sade görünümlü bir yapıya sahip olan Saksagan çeşmesinde sokağa bakan batı cephesi merkezinde cepheye yüzeysel olarak kazıma yoluyla işlenmiş iki sıralı kaş kemer motifi bulunmaktadır. Ayna taşı bulunmayan yapıda bir bakıma ayna taşının yerini alan kaş kemer motifi içinde tek delikli lüle yeri bulunmaktadır. Lüle deliğinin yanındaki iki delik ise sonradan oyulmuştur. Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte yapının su yalağı muhtemelen zemin seviyesi altında kalmıştır.

Sokağa bakan batı cephede sol üst köşede sağa yakın yerde yapıya gelen fazla suyun tahliye edilmesini sağlayan “ taşkan” deliği bulunmaktadır. Cepheyi ters U biçiminde dolaşan iki sıra silme hareketlendirmektedir.

Yapıda saçak yeri cepheden dışarı doğru çıkıntı yapan bir sıra düz, iki sıra iç bükey ve dış bükey silmelerle hareketlendirmektedir.

eşme haznesinin tamamını kaplamayan sekiz köşeli piramidal külahlı hazne örtüsünü meydana getiren blok taşlar U formlu demir kenetlerle birbirine bağlanmıştır. Bu kenetlerin uç kısımları içine kurşun dökülerek yağın yağmur sularının kenetlerin sağamlığını etkilememesi amaçlanmıştır.

Günümüzde N.M.Köylüođlu²⁰⁰ tarafından yıkıldığı öne sürülen Saksagan çeşmesinin inş tarihi bilinmemektedir.

²⁰⁰ Köylüoğlu, 2001, 116

2.7.21. SARI CAMİ ÇEŞMESİ

Çizim No: 55

Fotoğraf No: 134-135

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Muradiye Meydan Mahallesi, Mimar Sinan Caddesinde, 384 numaralı ada ve 18 numaralı parselde yer alır. Mimar Sinan Caddesinden Tayahan Karakol Sokağına giden yol üzerinde, yokuşun bitiminde bulunan çeşme, kendisiyle aynı ismi taşıyan caminin kuzey-batı köşesinde bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Çeşmenin caddeye bakan kuzey cephesinde saçağın hemen altında “Maaşallah” yazılı kitabe bulunmaktadır.

Metin:

ما شاء الله

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan çeşme günümüzde akar vaziyettedir. Son yıllarda birkaç kez onarım geçiren çeşme en son onarımını 2005 yılında görmüştür. Bu onarımda yapının kuzey ve doğu cephelerin kesiştiği yerlerde ve küçük nişlerde tahribata uğrayan taşlar yerine taş taklidi sıvalar yapıldığı gözlemlenmiştir.

Zamanla yükselen yol kotuyla birlikte zemin seviyesi altında kaldığı tahmin edilen asıl su yalağının yerini bugün L biçimindeki muhdes yalak almıştır. Ayrıca günümüzde çimento harcı ile sıvanan hazne örtüsünün önceleri caminin çatısı ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Çeşmede günümüzdeki su yalağı ile hazne örtüsü 2005 yılındaki onarımdan önce yapılmış olup aslında bu değişikliklerinde çok eski tarihli olmadıkları anlaşılmaktadır.

GENEL TANIM: Kesme taş malzemedен inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli bir köşe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: İsmi ni bitişğinde bulunan Sarı Cami’den alan yapı, batıdan doğuya doğru meyilli bir cadde üzerinde kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir.

Kareye yakın bir plan üzerine oturan yapının yüksekliği 3.64 m. ve derinliği 3.16 m.’dir. L biçimindeki su yalağının genişliği 0.35 m., derinliği 0.28 m.dir.

Ayna taşı bulunmayan çeşmede kuzey cephede üç, doğu cephede bir adet sivri kemerli küçük niş bulunur. Günümüzde bu nişlerden sadece bir tanesinde musluk bulunup akmaktadır. Diğer nişler içinde lüle yeri kapatılmıştır.

Kuzey cephede saçığın alt tarafında bulunan kitabe sülüs yazı ile yazılmıştır. Kitabenin 0.57 m. sağ tarafında hazneye gelen fazla suyun tahliye edildiği “Taşkan” deliği bulunmaktadır. Saçak yeri, düz ve yarım daire profilli iki silme ile cepheden dışa taşırılmıştır. Yapıda caminin bahçesine bakan güney cephede hazne örtüsü üzerinde gözetleme penceresi bulunmaktadır.

Edirne’de akar vaziyetteki nadir çeşmelerden birisi olan Sarı Cami Çeşmesi’nin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

2.7.22. SOĞUK ÇEŞME

Çizim no: 56

Fotoğraf No: 136-137

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Baba Timurtaş Mahallesi, Karanfiloğlu caddesi, İsmail Ağa Sokağı girişinde bulunan çeşme 270 numaralı ada ve bir numaralı paftada yer almaktadır.

YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor

YAPTIRAN: Bilinmiyor

KİTABESİ: Günümüzde çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Bulunduğu mahallenin plansız yapılaşması sonucu günümüzde cadde ortasında kalan yapı dağılma sürecine girmiştir. Oldukça harap bir vaziyette olan çeşmenin kaidesini taşıyan taşlar yerinden oynamış, hazne örtüsünü oluşturan taş bloklar ise dağılmıştır. Haznesi toprak ile dolu olan yapının yalağı zemin kotunun yükselmesiyle ortadan kaldırılmış, kurnası kırılarak bu bölüm zemin seviyesine inmiştir.

Ön cephesi caddeye bakar vaziyette olan çeşmenin arka cephesinde sonradan inşa edilen konut bulunmaktadır. Ev ile çeşme arasında yaklaşık 3.00 m. mesafe bulunmakta, bu bölüm araç park yeri olarak kullanılmaktadır.

GENEL TANIM: Tek cepheli, hazneli, küçük ölçekli ve Edirne çeşmeleri içinde oldukça sade bir görünüşe sahip cephe çeşmesidir.

AYRINTILI TANIM: Çeşitli ebatta blok taş malzemeden inşa edilen çeşme, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgene yakın bir kütle üzerine oturmaktadır.

Yüksekliği 1.66 m., genişliği 2.53 m. ve derinliği 1.38 m. olan yapının ön cephesinde 0.73 m. x 0.46 m. ölçülerindeki dikdörtgen bir form içine kazıma yöntemiyle yapılmış sembolik sivri kemerli bir nişi bulunmaktadır. Sivri kemer içinde bulunan ve 0.15 m. çapındaki daire motifi içine alınan sekiz kollu yıldız motifi yapının ön cephesindeki sadeliğini bozmakta, cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. Yapının kuzey, güney ve doğu cepheleri ise tamamen sade tutulmuştur.

Ayna taşı bulunmayan yapının üst örtüsü kar ve yağmur sularının daha kolay akması için önden arkaya doğru meyilli olarak yapılmıştır. Saçak kısmı ise ön cepheye doğru çıkıntı yapan bir sıra silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

Çeşmede süsleme olarak sadece sivri kemerli niş içine kazıma yöntemiyle yapılmış yıldız motifinden bahsedilebilir.

Tarihi kaynaklarda yapı ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte N.M. Köylüoğlu eserinde, çeşmenin üzerinde 1944 yılına ait bir tamir kitabesi olduğundan bahseder²⁰¹. Esere ait eski bir resimden de anlaşılaacağı üzere çeşmenin sol üst köşesinde bir kitabenin olması Köylüoğlu'nun verdiği bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Bu bilgiye göre çeşme 1944 yılında tamir edildiyse mutlaka bu tarihten daha önceki bir tarihte inşa edilmiştir.

Çeşme, malzeme, plan ve cephe formu açısından değerlendirildiğinde Hasan Efendi Çeşmesine(1759) kısmen de olsa benzemektedir. Bu bakımdan Soğuk çeşmenin de 18. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir. O. Onur'un eserinde kitabesini okuduğu Soğuk çeşme ise bizim incelediğimiz Soğuk çeşmeden farklı bir yapıdır. O. Onur'un bahsettiği ve günümüzde yıkılmış olan Soğuk çeşme Sarıca Paşa Cami'sine karşı Şerif Bey sokakta yer almaktaydı²⁰².

²⁰¹ Köylüoğlu, 2001, 118

²⁰² Onur, 1970, 241

2.7.23.SU TERAZİSİ ÇEŞMESİ

Çizim No: 57

Fotoğraf No: 138-139

İnceleme Tarihi: Temmuz 2006

YERİ: Yeni İmaret Mahallesi, Bademlik Caddesinde, 963 numaralı ada ve 34 numaralı parselde bulunur. Bademlik caddesinden Top yolu caddesine giden yol üzerinde Yüzbaşı Sokağı girişinde, sol tarafta köşede bulunmaktadır. Çeşmenin bitişiğinde Bademlik Su Terazisi bulunmaktadır.

YAPIM TARİHİ: H.1008/ M.1599 (O. Aslanapa'ya göre)

YAPTIRAN: Mustafa Bey (O. Aslanapa'ya göre)

KİTABESİ: Çeşmenin üzerinde bulunması gereken kitabe yerinden sökülmüştür.

BUGÜNKÜ DURUMU: Mülkiyeti Edirne Belediyesine ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Kısmen iyi durumda olan çeşmenin kuzey cephe duvarına sonradan inşa edilen bir bakkalın yapının cephesine zarar verdiği görülmektedir. Çeşmenin önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle birlikte yalağı zemin seviyesi altında kalmıştır. Çeşme, bitişiğindeki su terazisi ile birlikte acilen bir çevre düzenlemesine ihtiyaç duymaktadır.

GENEL TANIM: Blok taş malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli nişsiz bir çeşmedir.

AYRINTILI TANIM: Edirne'deki küçük boyutlu çeşmelerden birisi olan Su Terazisi Çeşmesi kare şeklindeki bir kütle üzerine oturmaktadır. Çeşme, 1.84 m. yüksekliğinde, 1.63 m. genişliğindedir.

Tüm cepheleri oldukça sade olan yapının ayna taşı da bulunmamaktadır. Kurna kısmı ve yalağı ise zemin seviyesi altında kalmıştır. Yapının ön cephesinde

sadeliği bozan tek yer bugün yerinde olmayan kitabelik yeridir. 0.32 m. x 0.71 m. ölçülerindeki kitabelik yerinin sağ üst köşesinde, çeşme haznesine gelen fazla suyun tahliye edildiği “ taşkan” deliği bulunmaktadır.

Çeşmenin saçağı cepheden dışarı doğru çıkıntı yapan bir sıra düz silmeyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hazne örtüsü ise düz geçilmiştir.

Çeşmede hiçbir süsle unsuru bulunmamaktadır.

Kitabesi yerinden söküldüğü için inşa tarihi bilinmeyen çeşme, Oktay Aslanapa'nın eserinde yer verdiği Edirne Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan listeye göre M.1599 senesinde yaptırılmıştır²⁰³. Çeşmenin bitişiğinde bulunan Su Terazisinin ise inşa tarihi bilinmemektedir.

3. GÜNÜMÜZE BİR BÖLÜMÜ ULAŞAN ÇEŞMELER

1 – LÜLELİ ÇEŞME: Abdurrahman Mahallesi, Uzunkaldırım Caddesi, İki Lüleli Sokak'ta, 602 numaralı ada ve 16 numaralı parselde bulunmaktadır. Çeşmenin günümüzde sadece su haznesine ait teknesi ve üzerindeki kitabesi ulaşabilmiştir(Fotoğraf 140). Su haznesi 1.52 m. genişliğinde ve 0.71 m. derinliktedir. Eserin üzerinde bulunan 2 satırlık

²⁰³ Aslanapa, 1949, 180

kitabesine göre çeşme H.1324/ M.1926 senesinde Rukiye Hatun tarafından yaptırılmıştır(Fotoğraf 141). Kitabe şu şekildedir:

Metin:

1-خیر اتی رقیه خاتونکی بو چشمه الله مقبول اولسون

2-ابوینی ایتدی لر همت بو خیره اعمالی مبرور اولسون

۱۳۲۴

Okunuşu:

- Hayratı Rukiye Hatunun bu çeşme Allah makbul olsun
- Ebeveyni etdiler himmet bu hayra A-mali mebrur olsun

1324

2 – KÜLAHDUZ ÇEŞME: Abdurrahman Mahallesi, Külahduz Çeşme Sokak'ta bulunmaktadır. Taş ve tuğla malzemeden inşa edilmiş, tek cepheli, hazneli olan çeşmeden günümüze sadece haznesi ve sivri kemerin bir bölümü ulaşabilmiştir(Fotoğraf 142). Cephede tuğla malzeme ile inşa edilmiş, sivri kemerli ve üzerinde beşik tonozlu hazne örtüsü bulunmaktadır. Oldukça bakımsız halde olan çeşmenin ayna taşı ve kitabesi bulunmamaktadır. Yalağı ise ortadan kaldırılmıştır.

Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde çeşmenin korunmasına ve işlevini sürdürmesine yönelik herhangi bir çalışma yapılmamış, yapı kendi kaderine terk edilmiştir.

3 – FAN FAN (FON FON) HASAN EFENDİ ÇEŞMESİ: Menzil Ahir Mahallesi, Fan fan Çeşme Sokak'ta, 351 numaralı ada ve 1 numaralı parselde bulunmaktadır. 48 numaralı konutun kuzey-batı köşesi önünde bulunan yapının günümüze sadece su haznesine ait köşe duvarları ile kemerin dayandığı sağ ayağın bir bölümü ulaşabilmiştir(Fotoğraf 143).

Taş ve Tuğla malzemeden inşa edilen, tek cepheli, kemerli çeşmenin yalağı yükselen yol seviyesi nedeniyle ortadan kaldırılmıştır.

Kesme taş örgülü çeşme cephesi 0.48 m. derinliğe sahip bir kemerle nihayetlendirilmiştir. Kitabesi bulunmayan çeşmenin hangi tarihte inşa ettirildiği bilinmemektedir. Çeşme ile ilgili A. Badi, “Muradiye Mahallesi, Ağa Hamamı Sokağı'nda, ondördüncü numarada Fan fan Hasan Efendi Çeşmesi bulunmaktadır” demektedir

407

⁴⁰⁷Badi, 2000, 167

4. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN ÇEŞMELER

Osmanlı Devleti'nin ikinci payitaht merkezi olan Edirne'de sayısız çeşme inşa edilmiştir. Bunlardan günümüze ulaşan çeşmelerin yanında günümüze ulaşamayan birçok çeşmede bulunmaktadır. Günümüze ulaşamayan bu yapıların kesin olarak sayısını belirtmek imkânsızdır. Bununla ilgili tarihi kaynaklarda bazı rakamlar ileri sürülmektedir. A. Badi, Edirne'de özel olarak 1300, genel olarak 180 adet çeşmenin olduğunu; A. Hibri ise şehir merkezinde 160'dan fazla çeşme olduğunu belirtmiştir. Bu kaynakların verdikleri bilgilere göre günümüze ulaşamayan çeşme sayısının oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Biz bu çalışmamızda yazılı kaynaklar doğrultusunda bugüne gelemeyen yaklaşık 60 adet çeşme tespit edilmiştir. Şüphesiz ki bu çeşmelerin sayısı tespit ettiklerimizden çok daha fazla olmalıdır. Tespit edilen çeşmelerin isimleri kaynaklar doğrultusunda yazılmıştır.

1- BEKİR RÜSTEM PAŞA ÇEŞMELERİ: Sabuni Mahallesi'nde, Bugünkü Edirne Ticaret ve Sanayi Odası önündeki bu çeşmeler karşılıklı iki adet olarak inşa edilmişlerdir. 1970 yılına kadar sağlam olan bu çeşmelerin bu tarihten sonra ortadan kaldırıldığı Tayyip Yılmaz'ın bu tarihte çekmiş olduğu fotoğraftan anlaşılmaktadır(Fotoğraf 144). Sultan Abdülmecid Dönemi'nin vezirlerinden Bekir Rüstem Paşa tarafından inşa edilen bu çeşmelerin günümüze sadece kitabeleri ulaşmıştır. Çeşmelerin kitabeleri Edirne Selimiye Müzesi'nde 1548 envanter numarasıyla kayıt altındadır(Fotoğraf 145-146).

Çeşmelerle ilgili yazılı kaynaklarda açıklayıcı herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yılmaz'ın çektiği fotoğrafa göre çeşme tamamen geç dönem özelliği gösteren cephe düzenlemesiyle dikkat çekmektedir. Resimden anlaşıldığı üzere yuvarlak kemerli ayna taşının etrafını iki yönde kaide ve başlıkları bulunan birer ayak sınırlandırmaktadır. Oldukça yüksek tutulan kaideler düz ve dış bükey silmelerle hareketlendirilmiştir. Ayak başlıklarında ise volütler görülmektedir.

Üst taraftaki kitabe panosunun etrafını yuvarlak bir kemer kuşatmaktadır. Kemerin etrafı ve kilit taşı silmelerle vurgulanmıştır. Kitabeliğin yerleştirildiği kemer boşluğunun köşelerinde ve üstte kalan boşluğa S ve C kıvrımlarıyla birbirine bağlanan akant yaprakları zemin oyma tekniğinde işlenmiştir.

Bugün müzede bulunan kitabeler Dijkema tarafından okunmuştur

³¹⁴. Buna göre kitabeler şu şekildedir:

Metin:

- خطر وقت عبد المجيد خانگ وزیر اکرمی حضرت رستم بکر پاشای پرجودوسخا
- 1- اشبو دلجو چشمه نک انشاسنه همت ایدوب ایلدی شاه جهانارا ایچون جلب دعا
- 2- اویله بر ما ' مصفادر بو کیم هر قطر هسی تشنگا نه اب کوسر نشه سین ایلر عطا
- 3- هم نظر ایت جوهر تا ریخنی هم نوش قیل شربت عین حیا تدر بو ویرر روحه صفا
- 4- سنه ۱۲۶۴

Okunuşu:

- Hızrı vakit Abdülmecid hanın vezir-i erkemi
- Hazreti Rüstem Bekir Paşayı pir cud ve saha
- İş bu dilcu çeşmenin inşasına himmet edip
- Eyledi şah-ı cihanare için celb-i dua
- Öyle bir ma-i musafadır bu kim her katrehesi
- Teşnegan-ı ab-ı kevser neşesin eyler ata
- Hem nazar et cevher tarihini hem nuş kıl
- Şerbet aynı hayattır bu verir ruha safa

Sene 1264

Diğer kitabe de şu şekildedir:

Metin:

- 1- پادشاه بحری عبد المجيد خانگ خوشا پاکری رستم بکر پاشای بیمثل و عدیل
- 2- ایلوب بو چشمه رعناپی احیا جمله دن تاجدار عصر ایپون جلب ایلدی اجر جزیل

³¹⁴ Dijkema, 1977, 155-156

- 3- جویبار معدلت دینسه سزادر کیم بونگ خلقه یکسا ندر فیوضاتی مشال نهر نیل
4- جوهر تاریخینی یازدم بو رسمه رازیا قلدی بو پشمه یی رستم وزیر انشا بو ییل
سنه ۱۲۶۴

Okunuşu:

- Padişah-ı bahri Abdülmecid hanın huşa
- Çekeri Rüstem Bekir Paşayı bi- meşal ve adil
- Eyleyüb bu çeşmeyi ranayı ihya cümleden
- Tacidar-ı asır içün celb eyledi ecir cezil
- Cevibar dense sezadır kim bunun
- Halka yeksandır füyuzatı meşal nehri bunun
- Cevher tarihini yazdım bu resme razıya
- Kıldı bu çeşmeyi Rüstem Bekir inşa bu yıl

Sene 1264

2- ARİF AĞA (TAŞ) ÇEŞMESİ: Meydan Mahallesi'nde, Keresteciler Bayırında bulunan çeşme günümüze ulaşamamıştır. Dijkema, çeşmenin 6 satırlık inşa kitabesinin Edirne Müzesi'nde 1589 numara ile kayıtlı olduğunu belirtmiştir³¹⁵. Kitabe günümüzde müzede bulunamamıştır. Yapı, kitabesine göre H. 1240/ M. 1824 senesinde Arif Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bu çeşmenin de mimari özellikleri hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Dijkema tarafından yayınlanan çeşmenin kitabesi şu şekildedir:

Metin:

- 1- حب □ زابو پشمه ساری والدی روحی ایچون
- 2- ایتدی اجرا عارف اغاکیم اوممدوح الصفات
- 3- تشنگانه دأم اقمقده بو اب خوشگوار
- 4- کیم ایچن یک قطره سن ایتمز زلاله التفات

³¹⁵Dijkema, 1977, 138

5- ایلدم اشراب تاریخن عطا فطریا

6- گل گل ایچ بو چشمه دن ابی بودر ماء الحیات

۱۲۴۰

Okunuşu:

- Habbeza bu çeşme sarı valide ruhu için
- Etdi icra Arif Ağa kim o Memduh el- sıfata
- Teşnagane daim akmakda bu ab-ı hoş-güvar
- Kim içen yek katresin etmez zilale iltifat
- Eyledim eşrab tarihin ataş fitrıya
- Gel gel iç bu çeşmeden ab-ı budur ma-i el- hayat

1240

3- HAVVA HATUN ÇEŞMESİ: Medrese Ali Bey Mahallesi'nde bulunan Havva Hatun Çeşmesi de günümüze ulaşamamıştır. Bu çeşmenin de mimari özellikleri hakkında bilğimiz bulunmamaktadır. Dijkema, çeşmenin 5 satırlık inşa kitabesinin Edirne Müzesi'nde 1593 numara ile kayıtlı olduğunu belirtmiştir³¹⁶. Bu numara ile müzede olduğu bilinen kitabe günümüzde müzede bulunamamıştır. Çeşme, kitabesine göre H. 1102/ M. 1690 senesinde Havva Hatun tarafından inşa olunmuştur. Dijkema tarafından yayınlanan kitabe şu şekildedir:

Metin:

1- صاحب الحیرات حو□ا خاتون اول مرحومه کم

2- یا پدروب بو چشمه یی اقتدی بر ماء حسن

3- حق قبول ایدوب شواین دمبدم اتسون زیاده

4- هم دخی شاد اوله ارواح حسین ایله حسن

5- حسن کتخدانک کریمه سی حو□ا خاتون. سنه ۱۱۰۲

Okunuşu:

- Sahib-ül Hayrat Havva Hatun ol merhume kim

³¹⁶ Dijkema, 1977, 88

- Yabdırub bu çeşmeyi akıtdı ma-i hasan
- Hak kabul edib sevabın dembedem etsin ziyade
- Hem dahi şad ola ervah Hüseyin ile Hasan
- Hasan Kethüdanın kerimesi Havva Hatun. Sene 1102

4- YANGÖZ ÇEŞME: Şükrü Paşa Mahallesi'nde, Buçuktepe Mezarlığı güney yamacında bulunan Yangöz Çeşmesi günümüze ulaşamamıştır. Çeşme'nin Dijkema tarafından okunan kitabesine göre yapı İsmail Pehlivan tarafından zevcesi Zekiye Hanım için 1926 senesinde yaptırılmıştır³¹⁷. Çeşmeye ait eski bir fotoğraftan yapının taş malzemeden, tek cepheli ve hazneli olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır(Fotoğraf 147). Bu konu ile ilgili A. Tunca, çeşmenin 1999 yılına kadar yerinin belli olduğunu fakat bu tarihten sonra tamamen ortadan kaldırıldığını belirtmektedir³¹⁸. Çeşmenin kitabesi şu şekildedir:

Metin:

- 1- صاحب الحیرات والحسنات
- 2- اسمایل پهلوان زوجسی زکیه خانم
- 3- روحنه فاتحه ۱۳۴۵

Okunuşu:

- Sahib-ül Hayrat vel- Hasenat
- İsmail Pehlivan zevcesi zekiye hanım
- Ruhuna Fatiha 1345

5- SOĞUK ÇEŞME: Sarıca paşa Mahallesinde, Sarıca Paşa Cami karşısında, Şerif Bey sokağında bulunan çeşme H. 1113/ M. 1701 senesinde inşa olunmuştur. Çeşme,

³¹⁷ Dijkema, 1977, 194

³¹⁸ Tunca, 2002, 167

Medrese sahibi Cafer Çelebi tarafından inşa ettirilmiştir. Eserin kitabesi O.Onur tarafından okunmuştur³¹⁹.

Gel ey bir içim suyun eden hakkını icra

Sahib-i eseri etme feramış duadan

Tarihin okur lülesi atşana demadem

Ma ab-ı hayat iç bu güzel ayn şifadan

Çeşmenin mimarisi ve ne zaman yıkıldığı hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

6- MEHMED AĞA ÇEŞMESİ: Mutaplar başı çarşısında, İki Kapılı Han ile Eski Cami arasında bulunmaktaydı. Çeşme, Gümrük Nazırı Mehmet Emin Ağa tarafından H. 1220/ M. 1805 senesinde yaptırılmıştır³²⁰.

Barek Allah nazır-ı gümrük vücudu muhterem

Agna Mehmed Emin ağa kadir ve zat

Eyledi ıslah ile bu çeşme-i bina

Ab-ı nabi nuş eden dil-teşneye verir hayat

1220

Bu çeşmenin de mimarisi ve ne zaman ortadan kaldırıldığı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

7- ZEHRA HANIM ÇEŞMESİ: Yancıkçı Şahin Mahallesinde, İstanbul yolu Caddesinde, Seyyid Celaleddin Türbesi yakınında bulunmaktaydı³²¹. H. 1186 senesinde Zehra Hanım tarafından yaptırılan bu çeşmenin kitabesi O. Onur tarafından okunmuştur³²².

Yaptı Zehra Hanım iş bu çeşme-i nazik bina

Lütf-i barile oldu mazhar-ı hayr dua

Kurb-u esseyid Celaleddin'den örfi bu su

Emr-i hak ile nuş eden dil hastaya verir şifa

1186

³¹⁹Onur, 1970,241

³²⁰Onur, 1970, 242

³²¹ Meriç, 1965, 21

³²² Onur, 1970, 237

8- ARPA KERVAN ÇEŞME: Baba Timurtaş Mahallesi, Karanfilğlu Arpa Kervan meydanında bulunmaktaydı³²³. 30 yıl öncesine kadar sağlam olan çeşmenin bulunduğu yerin yol yapılması nedeni ile çeşme tamamen ortadan kaldırılmıştır. Çeşme, yıkılmadan önceki durumuna göre kesme taştan, tek cepheli ve hazneli bir sokak çeşmesi konumundaydı(Fotoğraf 148).

9- ACI ÇEŞME: Menzil Ahir Mahallesi, Karaca Ahmet Yatırı sokakta bulunan çeşme son yıllarda yıkılmıştır³²⁴. Eserin yıkılmadan önceki haline göre taş malzemeden, tek cepheli ve hazneli olduğu anlaşılmaktadır(Fotoğraf 149). Hazne örtüsünün piramidal taş çatılı olduğu bilinen eserin kitabelik yerinin bulunduğu bilinmektedir.

10- HACI MUSTAFA AĞA ÇEŞMESİ: Sarıca Paşa Mahallesi, Çukur Çeşme sokağında bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin de mimarisi hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. H. 1113/ M. 1701 senesinde Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılan çeşmenin 4 satırlık kitabesi A. Badi tarafından okunmuştur³²⁵.

Mustafa Hacı Ağa ab-ı hayata menba
Kıldı bu hayrını me-cur ola el- yevm üd-dine
Ber fetada dedi tarihin anın nuş idecek
Hüseyin in ruhu için ab-ı hayat akdı hemin

11 - HÜSEYİN ÇEŞMESİ: Çavuşbey Mahallesinde, kendisi gibi günümüze ulaşamayan Hacı Alemüddin Cami'sine yakın bir yerde bulunmaktaydı³²⁶. Çeşmenin mimarisi ve ne zaman yıkıldığı hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. H. 1138/ M. 1726 senesinde Hüseyin isimli bir hayırsever tarafından yaptırılan çeşmenin kitabesi O. Onur tarafından okunmuştur³²⁷.

Çıktı bir irva atşane dedi

³²³Kazancıgil, 1992, 183

³²⁴ Köylüoğlu, 2001, 117

³²⁵Badi, 2000, 164

³²⁶ Meriç, 1965,21; Hacı Alemüddin Camisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bilar-Onur, 22

³²⁷Onur, 1970, 240

12 - NEZİR AĞA ÇEŞMESİ: Eski Ali Kuş, Yeni Abdurrahman Mahallesi sınırları içinde bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin de mimarisi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. H. 1113/ M. 1701 senesinde Darüs-saade Ağası Nezir Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılan bu çeşmenin de kitabesi O. Onur tarafından okunmuştur³²⁸.

İftihar-ı havassı ma'deni cev
Yani Darü's- saade içre menir
Sahibü'l hayr ağayı alicah
Zair-i ravza-i Beşir ve nezir
Su virüb şure zarine itdi
Ali Kuşçu mahallesin ta'mir
Hak buna bu mahalde sertaba
Aba muhtaç idi gani ve fakir
Yapdı bu çeşme-i ferahzayı
Vire ecrin ana o hayr ve kadir
Habbeza çeşme-i hayat evza
Oldu Cennetde Selsebile nazır
Teşne-i lebler idüb ana meyli
Didi tarihin ayn-ı pak nezir

13 - GÜMRÜK NAZIRI MEHMET EMİN AĞA ÇEŞMESİ: Sabuni Mahallesi, İki Kapılı Han caddesinde, Eski İhtisap Konağı civarındaki bu çeşmede günümüze ulaşamayan çeşmeler arasındadır. H. 1220/ M. 1805 yılında Gümrük Nazırı Mehmet Emin Ağa tarafından yaptırılan bu çeşmenin de mimarisi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Eserin 4 satırlık kitabesi A. Badi tarafından okunmuştur³²⁹.

Barekallah nazır-ı gümrük vücud-u muhterem

³²⁸Onur, 1970, 243

³²⁹Badi, 2000, 163

A'na Mehmed Emin Ağa sûtude kadr u zat
Eyledi ıslah ile bu çeşme-i lillah bina
Ab-ı nabi nuş iden teşneye verir hayat

1220

14 - FATMA HATUN ÇEŞMESİ: Kabuzcu Ali Bey Mahallesinde, Asmalı sokakta on ikinci numarada bulunan çeşme H.1113/ M. 1701 senesinde Fatma Hatun tarafından yaptırılmıştır³³⁰. Günümüze ulaşamayan çeşmenin hangi tarihte yıkıldığı bilinmemektedir. Yapının inşa kitabesi A. Badi tarafından okunmuştur³³¹.

Banu-yı ismet saray
Fatma Hatun fahrü'l salihat
Eyledi ihya bu ayn-ı kevseri
Hasbetenlillah olniğü semavat
Seyr idüb tarhım didim tarihini
Barekallah çeşme-i mai ü'l hayat

1113

16 - TEKNECİ HACI İBRAHİM AĞA ÇEŞMESİ: Kale içinde bulunan ve günümüze gelemeyen bu çeşmenin mimarisi hakkında bilgimiz yoktur. Ne zaman yıkıldığı bilinmeyen çeşme hakkında R.M. Meriç, “ Tekneci Hacı İbrahim Ağa tarafından kale içinde H. 984/ M. 1576 yılında inşa ettirilmiştir” demektedir³³².

17 - EMİNE HATUN ÇEŞMESİ: Eski Muradiye, Bugünkü Menzil Ahir Mahallesi sınırları içinde H. 1095/ M. 1684 senesinde Emine Hatun tarafından yaptırılan bu çeşmenin varlığını R.M. Meriç'ten öğreniyoruz³³³.

18 - ŞAHİNOĞLU ÇEŞMESİ: Şerbettar Hamza Bey Mahallesi (Günümüzdeki Sabuni Mahallesi), Neboysa sokağında bulunan ve günümüze ulaşamayan bu

³³⁰ Meriç, 1965, 20

³³¹ Badi, 2000, 156

³³² Meriç, 1965, 20

³³³ Meriç, 1965, 20

çeşmenin varlığını R.M. Meriç'ten öğreniyoruz³³⁴. Çeşmenin hangi tarihte inşa edildiği hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

19 - KARACA AHMET YATIRI ÇEŞMESİ: Çeşme, Menzil Ahir Mahallesi, Kıyık Caddesi, Karaca Ahmet Yatırı sokakta bulunmaktaydı. Kesme taş malzemedен, tek cepheli, hazneli, hazne örtüsünün pramidal taş çatılı olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz³³⁵.

20 - HÜSEYİN BİN HACI HALİL ÇEŞMESİ: Şeyh Çelebi Mahallesi (Bugünkü Yancıkçı Şahin Mahallesi), Karadutlu sokağında yedinci numarada bulunmaktaydı³³⁶. Günümüze ulaşamayan çeşmenin H. 1191/ M.1777 senesinde inşa edildiği ve yakın yıllara kadar bulunduğu sokaktaki bir evin bahçe duvarı içinde kaldığını öğrenmekteyiz³³⁷. Çeşmenin mimarisi hakkında bilgimiz yoktur.

21 - KIZ ÇEŞMESİ: Bostanpazarı, Uzunkaldırım Caddesi üzerinde Akile Molla isimli bir kişi adına H. 1178/ M.1764 senesinde inşa edilen çeşme H. 1314/ M. 1896 senesinde İsmail Ağa Mahallesi(Bugünkü Umurbey Mahallesi) kaldırılmıştır³³⁸. Eserin günümüzde sadece temel izleri bulunmaktadır (Fotoğraf 150). Buna göre blok taş malzemedен inşa edilen çeşme kare biçimindeki bir hazneye sahip olduğu ve sonradan ilave edilen bir yalağının bulunduğu anlaşılmaktadır.

22 - PAPAZ ÇEŞME: Kıyık'ta, Orta Çukur Sokak'ta bulunduğu bilinen ve bugün temel izlerinin dahi bulunamadığı bu çeşmenin önceleri bir Bulgar Papazının oturduğu evin karşısında olmasından dolayı bu ismi aldığını öğreniyoruz³³⁹.

23 - BOŞNAK MEHMET PAŞA ÇEŞMESİ: Kale içinde, Havra sokağında bulunan bu çeşmede günümüze ulaşamamıştır. A. Badi'ye göre H. 1268/ M. 1851 senesinde

³³⁴ Meriç, 965, 22

³³⁵ Tunca, 2002, 189

³³⁶ Badi, 2000, 165

³³⁷ Tunca, 2002, 189

³³⁸ Meriç, 1965, 20

³³⁹ Tunca, 2002, 188

Edirne Valilerinden Boşnak Mehmet Paşa³⁴⁰ tarafından yaptırılan bu çeşmenin mimarisi hakkında bilgimiz yoktur³⁴¹.

24 - HACI OSMAN ÇEŞMESİ: Hacı Osman Ağa tarafından Saraçlar Caddesi'nde inşa edilen ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin H. 1269/ M. 1852 tarihli inşa kitabesi O. Onur tarafından okunmuştur³⁴².

Edirne hanedanından cenap Osman Ağa kim
Anın evsafını icradan aciz oldular evfa
Peder hakkında ez- cümle döküb sular gibi malın
Bu Pakize sebili kıldı abadan o ali-cah
Gelip bir saki-i Kevser dedi tarihi itmamın
Yeniden ayn-ı reyeanı akıttı fi-sebil-illah

1269

25 - KADI SALİM EFENDİ ÇEŞMESİ: Sabuni Mahallesi, Has Fırın Sokak'ta bulunan ve günümüzde yok olan bu çeşme Kadı Salim Efendi tarafından yaptırılmıştır³⁴³. Çeşmenin mimarisi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

26 - HÜSEYİN NAILİ AĞA ÇEŞMESİ: Talatpaşa Mahallesi'nde, bugün stadyumun olduğu yerde bulunmaktaydı. Stadyumun yapımı esnasında yıktırılan çeşmenin mimari yapısı hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır. O. Onur'a göre çeşmenin yıkılmasıyla birlikte dört satırlık inşa kitabesi, Edirne Selimiye Müzesi'ne kaldırılmıştır³⁴⁴. 1539 kayıt numarası ile müzeye alındığı bilinen kitabe, günümüzde müzede bulunamamıştır. Kitabe, Dijkema tarafından yayınlanmıştır³⁴⁵.

Metin:

1- صاحب الحيرات والحسنات درگاه عالی

³⁴⁰ Boşnak Mehmet Paşa için bkz.Peremeci, 1939, 339

³⁴¹ Badi, 2000, 169

³⁴² Onur, 1970 236

³⁴³ Meriç, 1965, 22

³⁴⁴ Onur, 1970, 53

³⁴⁵ Dijkema, 1977, 152

2- قبوجى باشلرنندن و ادرنه اشراف خاندانندن

3- اسبق فلبه ناظرى مرحوم حسين

4- نالى اغاروحيجون الفاتحه . سنه ١٢٦٢

Okunuşu:

- Sahib-ül Hayrat vel- Hasenat
- Kabıcı başlarından ve Edirne eşraf hanedanından
- Esbak Filibe Nazırı merhum Hüseyin
- Naili Ağa ruhiçün El- Fatiha. Sene 1262

27 - BİNBAŞI AHMED AĞA ÇEŞMESİ: Yakup Kılari Mahallesi'nde (Bugünkü Sarıca Paşa Mahallesi), Keresteciler Pazarı sokağında bulunmaktaydı³⁴⁶. Binbaşı Ahmet Bey inşa ettirildiği bilinen çeşmenin kitabesi O. Onur tarafından okunmuştur³⁴⁷.

Habbeza Binbaşı Ahmed Ağa ol Sahib-Hayır
Bir Eser itdi kim Allah eyleye ömrün zeyad
Validi Molla Hüseyinin ruhu çün bu çeşmeyi
Hasbeten Allah bünyan etdi olsun ruhu şad
Feyziya leb teşnegane söyledim tarihini
İşte bu ma-i zülalden iç Hüseyni eyle şad

1240

Çeşmenin mimarisi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

28 - YEŞİLCE ÇEŞME: Mezitbey Mahallesi, Mezitbey Cami sokağında bulunan çeşme yıkılarak ortadan kaldırılmıştır³⁴⁸. Çeşmenin mimarisi ve ne zaman yıkıldığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

³⁴⁶ Meriç, 1965, 20

³⁴⁷ Onur, 1970, 233

³⁴⁸ Tunca, 2002, 186

29 - ELMAS MEHMED PAŞA HEMŞİRESİ ÇEŞMESİ: Gülşeni Tekkesi yakınında bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin H.1104/ M.1693 senesinde Elmas Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir³⁴⁹.

30 - SER- KİLARİ OSMAN AĞA ÇEŞMESİ: Bugünkü Talatpaşa Mahallesi, Abdullah hamam sokakta bulunan ve günümüze ulaşamayan çeşme Osman Ağa tarafından H.991/ M.1583 yılında yaptırılmıştır³⁵⁰. Çeşmenin ne zaman yıkıldığı hakkında bilğimiz bulunmamaktadır.

31 - MUHASİP MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ: H.1081/ M.1670 senesinde Muhasip Mustafa Paşa tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır³⁵¹. Çeşmenin bulunduğu yer ve inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

32- SOĞUK ÇEŞME: Bugünkü Nişancı Paşa Mahallesi'nde kendi ismiyle anılan sokakta olduğu ileri sürülen çeşme günümüze ulaşamamıştır³⁵². Bu çeşmenin de banisi, inşa tarihi ve mimari yapısı hakkında bilğimiz bulunmamaktadır.

33 - CABİ HACI SADIK EFENDİ ÇEŞMESİ: Abdurrahman Mahallesi, İki Lüleli çeşme sokakta bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin de Sadık Efendi tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir³⁵³.

34 - AYŞE HANIM ÇEŞMESİ: Bu çeşmenin de ne zaman yıkıldığı hakkında bilğimiz bulunmamaktadır. “Edirne Çeşmeleri ve Sebilleri” isimli lisans tezinden anlaşıldığına göre Sarıca Paşa Mahallesi'nde bulunan yapı H. 1242/ M.1826 senesinde Ayşe isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır³⁵⁴. Türkdoğan, çeşme kitabesinin Edirne Selimiye Müzesi'nde bulunduğunu bildirmiştir. Fakat Müzede yaptığımız incelemede bu kitabeyi bulamadık. Türkdoğan 'ın belirttiği kitabenin okunuşu şu şekildedir:

Ayşe Hanım bu ab-ı icra etdi

³⁴⁹ Türkdoğan, 1970, 40

³⁵⁰ Meriç, 1965, 20

³⁵¹ Meriç, 1965, 21

³⁵² Kazancıgil, 1992, 214

³⁵³ Meriç, 1965, 22

³⁵⁴ Türkdoğan, 1970, 42

Düştü bu nokta cenap tarih
Lütfu hakka mazhar olsun
Nuş ot bu sudan şifalar olsun

1242

35- DEMİRTAŞ ÇİFTLİĞİ ÇEŞMESİ: Karaağaç'ta, Karaağaç mezarlığı yanında Demirtaş Çiftliği'nde bulunan bu çeşmede maalesef günümüze ulaşamamıştır(Fotoğraf 151). Çeşme, kesme taştan, tek cepheli ve hazneli olarak yapılmıştır. Çeşme havuzuna birkaç basamaklı merdivenle inilmekteydi. İki lüleli çeşmede 2 adet dilimli kemerli bardaklık bulunmaktaydı. Çeşmenin cephe eni 3.00 m. ve genişliği 2.00 m. idi³⁵⁵. Bu çeşmenin de inşa tarihi, banisi ve ne zaman yıkıldığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

36 - HACI MEHMET ÇEŞMESİ: Debbag Hacı Halil Mahallesi'nde, Hacı Burnaz Cami bitişiğinde bulunan çeşme H.1091/ M.1680 yılında yapılmıştır³⁵⁶. Günümüze ulaşamayan bu çeşmenin de mimarisi ve ne zaman yıkıldığı hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

37 - MEZARLIK ÇEŞMESİ: Zindanaltı Mezarlığı duvarında bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşme H.1256/ M.1840 senesinde Filibe Nazırı Hüseyin Naili tarafından yaptırılmıştır³⁵⁷.

38 - KAZIM DİRİK ÇEŞMESİ: Kıyık'ta, Kıyık Mahallesi'ne yerleştirilen göçmenler için o dönemin Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik tarafından 1938 yılında yaptırılan çeşme 1980'li yıllarda yol yapım çalışmaları gerekçesiyle ortadan kaldırılmıştır³⁵⁸. Oldukça sade, nişsiz ve üçgen alınlıklı olan çeşmenin 2 lülesi bulunmaktaydı(Fotoğraf 152). Yapının cephesinde “ Göçmenler Desisesi Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik, 1938” yazılı kitabe bulunmaktaydı.

³⁵⁵ Türkdoğan, 1970, 35

³⁵⁶ Meriç, 1965, 21

³⁵⁷ Aslanapa, 1949, 179

³⁵⁸ Tunca, 2002, 188; Kazım Dirik Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ağırın, 2004, 67

39 - SARRAF HANIM ÇEŞMESİ: Bugünkü Talatpaşa Mahallesi, Hamambası Sokak'ta bulunan çeşme günümüze ulaşamamıştır³⁵⁹. Bu çeşmenin de mimarisi ve ne zaman yıkıldığı hakkında bir bilginiz bulunmamaktadır.

40 - FİRUZ AĞA ÇEŞMESİ: Kale içinde, Bugünkü Mithat Paşa Mahallesinde bulunan ve günümüze ulaşamayan çeşme Sultan II. Murad Dönemi Saray Ağalarından Firuz Ağa tarafından yaptırılmıştır³⁶⁰.

41 - ÜMMÜHAN HATUN ÇEŞMESİ: Bugünkü Çavuşbey Mahallesi'nde, Süpürgeçiler Caddesi'nde yirmialtıncı numarada bulunan Ümmühan Hatun çeşmesi günümüze ulaşamamıştır³⁶¹. Çeşmenin mimarisi hakkında bilginiz bulunmamaktadır.

42 - DİVANHANE ÇEŞMESİ: A. Tunca tarafından 1663 senesinde yapıldığı ileri sürülen ve günümüze ulaşamayan çeşmenin nerede olduğu bilinmemektedir³⁶². Çeşmenin banisi, mimari yapısı ve ne zaman yıkıldığı bilinmemektedir.

43 - MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın günümüze ulaşamayan 13 çeşmesinden birisi olan bu yapı bugünkü Sabuni Mahallesi, Tahmis Çarşısı'nda bulunmaktaydı. H. 1077/ M.1666 senesinde inşa ettirildiği bilinen çeşme H.1319/ M. 1901 senesinde Belediye tarafından yıktırılarak yerine Hacı Emin Bey Havuzu yaptırılmıştır³⁶³. Çeşmenin mimari yapısı hakkında bilginiz bulunmamaktadır. Yapının kitabesi A. Badi tarafından okunmuş olup yalnızca Türkçe metni yayınlanmıştır³⁶⁴. Kitabenin aslını göremediğimiz için bizde sadece Türkçe metnini yayınlıyoruz. Buna göre kitabenin metni şu şekildedir:

Kıldı bu çeşme-i hoş tarih-i dilarayı bina
Niyet-i hayr ile bir asaf-ı Pakize-i Güher
Mustafa ism-i kerem-pişe vezir-i Zişan
Olsa der-bani sezadır vüzerayı Sencer
.....çeşme ile Edirne'ye virdi şeref

³⁵⁹ Meriç, 1965, 23

³⁶⁰ Kazancıgil, 1992, 45

³⁶¹ Badi, 2000, 168

³⁶² Tunca, 2002, 185

³⁶³ Meriç, 1965, 20

³⁶⁴ Badi, 2000, 160

Oldı bu ziver ile cümleden ama bir ter
Tarih-i zibasına Dilbeste revan mani
Safvet ab-ı letafet nur basr
Olsa bir böyle ger çeşmeye malik herkes
Âlemi gez mezaidi hayret ile İskender
Saraydan Edirne bi-şehri behişt oldu sanır
Olsa tarihi ne ola çeşme-i ab-ı Kevser

1077

44 - MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ: Evliya Kasım Paşa (Bugünkü Talat Paşa) Mahallesi, Kirişhane Caddesi'nde bulunmaktaydı³⁶⁵. A. Badi bu çeşme ile ilgili verdiği bilgide yapının sadece büyük boyutlu bir eser olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Bu çeşmenin de mimar yapısı hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır. Çeşmenin ne zaman yıkıldığı da bilinmemektedir.

45 - MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ: Çeşme, Sabuni Mahallesi, Sabuni Cami sokağında bulunmaktaydı³⁶⁶.Çeşmenin mimari yapısı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

46 - MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ: Çeşme, Dilaver Bey Mahallesi, Darülhadis Cami karşısında bulunmaktaydı³⁶⁷.

47 - MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ: Çeşme, Abdurrahman Mahallesi, Uzunkaldırım Caddesi'nde bulunmaktaydı³⁶⁸.

48 - ŞERİF BEY SOKAĞI ÇEŞMESİ: Sarıca Paşa Mahallesi, Şerif Bey Sokağı'nda bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşme H. 1113/ M.1701 senesinde inşa olunmuştur³⁶⁹. Çeşmenin kitabesi A. Badi tarafından okunmuş olup Türkçe metni

³⁶⁵Badi, 2000, 160

³⁶⁶Badi, 2000, 160

³⁶⁷Meriç,1965 20

³⁶⁸ Meriç, 1965, 20

³⁶⁹ Meriç, 1965, 21

yayınlanmıştır³⁷⁰. Bu çeşmenin de mimari yapısı ile ilgili bilgimiz bulunmamaktadır. Kitabenin metni şu şekildedir:

Gel ey bir içim suyun iden akını icra
Sahib-i eseri itme feramuş duadan
Tarihin okur lülesi atşana demadem
Ma ab-ı hayat iç bu güzel ayn-ı şifadan

1113

49 - TARAKÇI ABDULLAH EFENDİ (HORHOR) ÇEŞMESİ: Baba Timurtaş Mahallesi'nde bulunan ve günümüze ulaşamayan çeşme bitişiğindeki Tarakçı Abdullah Efendi tarafından inşa edilen mescid ile birlikte yapılmıştır³⁷¹. Fakat çeşme ile birlikte mescidin de inşa tarihi bilinmemektedir. Yazılı kaynaklarda mescidin H.1314/ M.1896 senesinde tamir gördüğü belirtilmektedir³⁷². Buna göre Mescid ile birlikte çeşmede mutlaka bu tarihten önce inşa edilmiştir. Çeşmeni mimari yapısı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

50 - CEMİLE HATUN ÇEŞMESİ: Çeşme, Medrese Ali Bey Mahallesi, Cami Sokak'ta bulunmaktaydı³⁷³. Bu çeşmenin de mimari yapısı hakkında bilgimiz yoktur.

51 - EBULVEFA AHMED MÜSELLİM EFENDİ ÇEŞMESİ: Sabuni Mahallesi, Lari Cami mevkiinde bulunan ve günümüze ulaşamayan bu yapı H.1157/ M. 1744 senesinde inşa olunmuştur³⁷⁴.

52 - CEPHANELİK (ÇİFTE) ÇEŞMESİ: Günümüze ulaşamayan bu çeşme Eski Açık Cezaevi'ne yakın bir yerde bulunmaktaydı³⁷⁵. H.1308/ M.1889 tarihli tamir kitabesi O. Onur tarafından okunmuş olan bu çeşmenin de mimari yapısı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Onur tarafından okunan kitabe şu şekildedir:

³⁷⁰ Badi,2000, 164

³⁷¹ Badi, 2000, 169

³⁷² Tosyavizade, 1994, 133

³⁷³ Meriç, 1965, 21

³⁷⁴ Meriç, 1965, 23

³⁷⁵ Onur, 2000, 60

Bu suyun menba-ı cephaneliğin karşısında
Derenin sağ cihetindedir. 1308 sene-i hicriyesinde
Hafaf Kamil Efendi tarafından suyu isale edilmiştir.
Ecdadının ruhları için Fatiha.

53 - ÇOLAĞIN HASAN AĞA ÇEŞMESİ: Yancıkçı Şahin Mahallesi, Kulluk Sokak'ta bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin varlığını R. M. Meriç'ten öğreniyoruz³⁷⁶. Bu çeşmenin de inşa tarihi ve mimari kuruluşu hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

54 - KUZUOĞLU ÇEŞMESİ: Aya Nikola Mahallesi'nde (Bugünkü Kaleiçi), Dule Sokağı'nda ikinci numarada bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin varlığını A. Badi'den öğrenmekteyiz³⁷⁷.

55 - ALEMDAR MEKTEBİ ÇEŞMESİ: Bu çeşmenin de varlığını R. M. Meriç'ten öğreniyoruz³⁷⁸. Günümüze ulaşamayan bu çeşmenin de mimari yapısı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

56 - DAĞDEVİREN SÜLEYMAN AĞA ÇEŞMESİ: Mihal Köprüsü başında bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin de varlığını R.M. Meriç'ten öğreniyoruz³⁷⁹.

57- KÜLHAN SOKAĞI ÇEŞMESİ: Eski Şerbetdar Hamzabey bugünkü Sabuni Mahallesi'nde bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin varlığını A. Badi'den öğrenmekteyiz³⁸⁰.

58- CELALİZADE ALİ AĞA ÇEŞMESİ: Eski Berkuk Ağa bugünkü Menzil Ahir Mahallesi'nde bulunan ve günümüze ulaşamayan bu çeşmenin de varlığını A. Badi'den öğrenmekteyiz³⁸¹. Badi Efendi, Berkuk Ağa Mahallesi'nde Ali Ağa Caddesi'nde, onyedinci numarada bulunan bu çeşmenin aynı zamanda Tavanlı

³⁷⁶ Meriç, 1965, 21

³⁷⁷ Badi, 2000, 168

³⁷⁸ Meriç, 1965, 21

³⁷⁹ Meriç, 1965, 22

³⁸⁰ Badi, 2000, 167

³⁸¹ Badi, 2000, 167

Çeşme olarak ta tanındığını belirtmektedir. Çeşmenin mimari özellikleri hakkına herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

59-TAHTAKALE ÇEŞMESİ: Bu çeşmenin varlığını Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden öğrenmekteyiz. Çeşmenin inşa tarihi, banisi ve ne zaman yıkıldığı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır³⁸².

60- SOĞUK ÇEŞME: Medrese Ali Bey Mahallesi'nde, Sarıca Paşa Caddesi bitiminde bir meydancıkta bulunan ve günümüze ulaşamayan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Tarihçi A. Badi Sarıca Paşa Mahallesi'nde, sekizinci numarada bulunan çeşmenin Sultan Selim tarafından yaptırıldığını belirtmekle birlikte yapının daha çok Soğuk Çeşme adıyla tanındığını da ayrıca belirtmiştir³⁸³.

Son yıllarda yıkılarak tamamen ortadan kaldırılan çeşmenin kare planlı, tek cepheli, hazneli ve sivri kemerli bir çeşme olduğu çeşmeye ait eski bir resimden anlaşılmaktadır (Fotoğraf 153). Cephesinde herhangi bir kitabesi olmadığı anlaşılan yapının sivri kemerli niş içinde bir ayna taşının bulunduğu ve çeşmenin yıkılmadan önce söküldüğü anlaşılmaktadır.

Günümüzde sadece kalıntıları bulunan çeşmenin Edirne Valiliği Çevre Koruma Vakfı, Röleve- Restorasyon Bürosu tarafından Röleve- Restorasyon projeleri hazırlanmış fakat hayata geçirilememiştir(Fotoğraf 154).

³⁸² Evliya Çelebi, 1970, 351

³⁸³ Badi, 2000, 165

5- DEĞERLENDİRME

Bu çalışmamızda Edirne şehir merkezinde bulunan 62 adet çeşme incelenmeye çalışılmıştır. Şehir merkezindeki bu çeşmelerin tamamı Osmanlı Dönemine aittir. Katalog bölümünde genel tanımları yapılan bu eserlerin bu bölümde tipoloji, malzeme, yapı elemanları, kitabe ve süsleme unsurları açısından değerlendirmeleri yapılacaktır.

5.1. TİPOLOJİ

Türk Su Mimarisinin en küçük yapılarından birisini çeşmeler oluşturmaktadır. Özellikle Osmanlı Döneminde inşa edilen çeşmeler araştırmacılar tarafından incelenmiş ve farklı şekillerde gruplandırmalar yapılmıştır. Buna göre çeşmeler üzerinde yapılan bazı tipoloji çalışmaları şu

şekildedir: Ayla Ödekan, çeşmeleri bulundukları yerlere ve fiziksel biçimlerine göre gruplandırmıştır

⁴⁷⁹. Ayhan Aytöre, çeşmeleri şehir içi ve şehir dışı çeşmeleri olmak üzere iki gruba ayırmış, şehir içi çeşmelerini de kendi içinde gruplara ayırmıştır⁴⁸⁰. Semavi Eyice de çeşmeleri meydan çeşmeleri ve cephe çeşmeleri olmak üzere iki gruba ayırmıştır⁴⁸¹. Yılmaz Önge çeşmeleri konumlarına ve çalışma durumlarına göre iki gruba ayırmıştır⁴⁸². C.E. Arseven çeşmeleri konumlarına göre mahalle, cami, şadırvan, abidevi çeşmeler, oda çeşmeleri ve musluklar şeklinde gruplamıştır⁴⁸³. H. Karpuz ve O.N. Dülgerler ise Konya Çeşmelerini bulundukları yerlere, cephe kompozisyonlarına ve kaynaktan beslenme durumlarına göre üç grupta incelemişlerdir⁴⁸⁴. Biz bu çalışmamızda Edirne çeşmelerini Ayla Ödekan tarafından yapılan tipolojiye göre değerlendireceğiz.

Edirne şehir merkezinde bulunan çeşmeler fiziksel biçimlerine ve bulundukları yerlere göre incelenmeye çalışılmıştır. Birinci grupta çeşmelerin şehir merkezindeki konumları ele alınmıştır. İkinci grupta çeşmelerin cephe formları özellikle kemer formları ve gövde biçimleri dikkate alınmıştır.

5.1.1.Konumlarına Göre Çeşmeler

5.1.1.1. Bağımlı Çeşmeler

1- Herhangi Bir Yapının Duvarının Bir Parçası Olarak İnşa Edilen Çeşmeler:

Bu grupta yer alan örnekler herhangi bir yapının duvarıyla ayna zamanda inşa edilmiştir. Çalışmamızda bu gruba giren tek örnek bulunmaktadır. Bu da Kadı Bedrettin Cami Çeşmesidir.

⁴⁷⁹ Ödekan, 1992, 281-297

⁴⁸⁰ Aytöre, 1962, 45-69

⁴⁸¹ Eyice, 1968, 1214

⁴⁸² Önge, 1997, 14

⁴⁸³ Arseven, 1983, 389-390

⁴⁸⁴ Karpuz- Dülgerler, 2006, 317- 331

Özellikle Anadolu Selçuklu Döneminde inşa edilen çeşmelerin büyük bir bölümü bir yapının duvarıyla birlikte inşa edilmiştir. Buna sayısız örnek gösterilebilir. Osmanlı Döneminde de (Anadolu Selçuklu Dönemindeki kadar olmasa bile) pek çok çeşmenin aynı şekilde inşa edildiği bilinmektedir.

2- Herhangi Bir Yapının Duvarına Sonradan Eklenen Örnekler:

Bu grupta yer alan çeşmeler önceden var olan bir yapının duvarına sonradan eklenmişlerdir. Edirne şehir merkezinde bu gruba giren dört adet çeşme bulunmaktadır. Bunlar Hacı Ali Çeşmesi, Hacı Müslim Çeşmesi, Hacı Yusuf Çeşmesi ve Sinan Ağa Çeşmesidir.

Anadolu’da bu tipte inşa edilen çeşme sayısı oldukça fazladır. Bunlara örnek olarak Manisa Ulu Cami Çeşmesi⁴⁸⁵, Konya Yavuz Selim Çeşmesi⁴⁸⁶, Kırklareli Kara Umurbey Çeşmesi⁴⁸⁷, Şebinkarahisar Müftü Efendi Çeşmesi⁴⁸⁸, Biga İhlamur Sokak Çeşmesi⁴⁸⁹ gösterilebilir.

5.1.1.2. Bağımsız Çeşmeler

Çalışmamızda yer alan örneklerden önemli bir bölümü bağımsız olarak inşa edilmiştir. Bu çeşmeler meydan, köşe, cephe, menzil çeşmeleri tipinde konumlandırılmışlardır.

Hacı Adil Bey Çeşmesi başta olmak üzere Ticaret Lisesi, İbrahim, Afife Hatun, İsmail Ağa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Saraçhane Sinan Ağa, Sinan Ağa, Sultan Süleyman Çeşmeleri meydan çeşmeleri olarak; Solak Hacı Ali Ağa, Ebe, Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi, Yeniçeriler, Kadı Bedrettin Cami, Musalla, Rıfat Ağa Çeşmeleri köşe çeşmeleri olarak; Şair Hayali, Karanfiloğlu, Ortabayır, Nimet Hanım, Saksagan, Damat Sokağı, Ömer Efendizade vd. cephe çeşmeleri olarak; Hadım Ağa Çeşmesi ise Menzil Çeşmesi olarak inşa edilmiştir.

⁴⁸⁵ Adıgüzel, 1989, 25

⁴⁸⁶ Karpuz- Dülgerler, 2006, 322

⁴⁸⁷ Kurtişoğlu, 2006,27

⁴⁸⁸ Karpuz, 1989, 42

⁴⁸⁹ Çaylak, 1997, 141

Özellikle son yıllarda şehir merkezindeki plansız yapılaşma bu çeşmeleri de etkilemiş, çeşmelerin bazılarının arka ve yan cepheleri konutlar veya duvarları tarafından kuşatılmıştır.

5.1.2.Fiziksel Biçimlerine Göre Çeşmeler

5.1.2.1. Cephe Kompozisyonuna Göre Çeşmeler

5.1.2.1.1.Tek Kemerli Çeşmeler:

Bu çeşmelerde, çeşme nişlerinin üzeri sivri kemer ve yuvarlak kemerlerle kuşatılmıştır.

5.1.2.1.1.1.Sivri Kemerli Çeşmeler

Gerek Anadolu’da ve gerekse başkent İstanbul’da bu kemer formu birçok çeşmede kullanılmıştır. Sivri kemer formunun yanında teğet sivri kemer⁴⁹⁰ şeklinde de düşünebileceğimiz bu kemer formuna sahip şehir merkezinde 16 adet çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Abdurrahman Bin Seyit Ali, Abdurrahman Tavanlı, Amcazade Hüseyin Paşa, Askeri Hastane, Atlar, Çanaklı, Eski Cami Minare Kaidesindeki Çeşme, Hacı Mehmet Ağa, Hacı Müslim, Harbiye, Hatip Sokak, Mehmet Ağa, Meşalecibaşı, Musalla ve Nimet Hanım Çeşmeleridir.

Bu sivri kemer formunun başkent İstanbul’da birçok örneğini görmek mümkündür. 1615 tarihli Sadrazam Halil Paşa Çeşmesi⁴⁹¹, 1618 tarihli Sadrazam Kara Davud Paşa Çeşmesi⁴⁹² bunlara örnek gösterilebilir.

5.1.2.1.1.2. Yarım Daire Kemerli Çeşmeler

⁴⁹⁰ Yavuz, 1983,

⁴⁹¹ Özdeniz, 1995, 206

⁴⁹² Özdeniz, 1995, 192

Edirne'deki çeşmelerde yuvarlak kemer formu rağbet görmemiştir. Şehir merkezindeki çeşmelerde cepheler ya sivri ile hareketlendirilmiş ya da nişsiz düz geçilmiştir. Yuvarlak kemer formunun tek örneğini Çamaşırcılar Sokağı çeşmesinde görmekteyiz.

Bu kemer formu da gerek Anadolu'da ve gerekse Başkent İstanbul'da çok fazla tercih edilmemekle birlikte belli başlı örneklerini görmek mümkündür. Kırklareli Kayyumoglu Çeşmesi⁴⁹³, Kayseri Büyük Bürüngüz Müteveli Çeşmesi⁴⁹⁴, Şebinkarahisar Hacı Yakup Çeşmesi⁴⁹⁵, Niğde Ulu Cami Çeşmesi⁴⁹⁶, Afyon- Çay Taş Medrese Çeşmesi⁴⁹⁷, İstanbul Kocamustafa Paşa Ali Bey Çeşmesi⁴⁹⁸ örnek gösterilebilir.

5.1.2.1.2.Yan yana İki Kemerli Çeşmeler

Şehir merkezinde sadece Şair Hayali Çeşmesi yan yana iki sivri kemerli nişten meydana gelmektedir. Yan yana iki kemerli cephe formu da çeşmelerde çok fazla tercih edilmiştir. Bu çeşmelere örnek olarak Niğde Sır Ali Çeşmesi⁴⁹⁹, Beypazarı Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi⁵⁰⁰, Konya Hacı Cemil Çeşmesi⁵⁰¹, İstanbul- Aksaray Horhor Çeşme⁵⁰² gösterilebilir.

5.1.2.1.3.İki Cepheli Çeşmeler

Şehir merkezinde bu gruba giren 6 adet çeşme bulunmaktadır. Bunlar Afife Hatun, Hatip, Solak Hacı Ali Ağa, Sultan Süleyman, İbrahim ve İsmail Ağa Çeşmeleridir. Bu çeşmelerden Afife Hatun, Sultan Süleyman, İbrahim ve İsmail

⁴⁹³ Kurtişoğlu, 2006, 20

⁴⁹⁴ Denктаş, 2000, 61

⁴⁹⁵ Karpuz, 1989, 45

⁴⁹⁶ Kocabaş, 2001, s.8

⁴⁹⁷ Önge, 1997, 51

⁴⁹⁸ Aynur-Karateke,1985,89

⁴⁹⁹ Kocabaş, 2001, 12

⁵⁰⁰ Bozkurt, 2004, 231

⁵⁰¹ Karpuz- Dülgerler, 2006, 323

⁵⁰² Pilehvarian, 2000, 187

Ağa çeşmeleri birer meydan çeşmesi olarak tasarlanmışlardır. Bu çeşmelerde her iki cephede de birbirlerinin tekrarı şeklinde bir kütle üzerine oturmakta olup, diğer iki cepheleri ise sağır geçilmiştir.

Bu gruba giren örneklerden Hatip Çeşme'nin her iki cephesi de farklı derinlikteki nişlere sahiptir. Bu grubun son örneği olan Solak Hacı Ali Ağa çeşmesi nişsiz cephe kompozisyonuna sahiptir. Bu gruba giren çeşme örnekleri arasında Bursa Münir Paşa Çeşmesi⁵⁰³, İstanbul-Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi⁵⁰⁴ bulunur.

5.1.2.1.4.Üç Cepheli Çeşmeler

Şehir merkezinde bu gruba giren örnekler Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, Saraçhane Sinan Ağa Çeşmesi ve Sinan Ağa Çeşmeleridir. Saraçhane Sinan Ağa ve Sinan Ağa Çeşmeleri'nde üç cephede birbirinin tekrarı şeklinde düzenlenmişken Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesinde cepheler birbirinden farklıdır. Bu gruba giren çeşmelerde genelde cepheler ayrı ayrı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Anadolu'da çok fazla karşımıza çıkmayan üç cepheli meydan çeşmelerinin başkent İstanbul'da 18. yüzyıla birlikte görülmeye başlandığı bilinmektedir. 1752 tarihli Beykoz İshak Ağa Çeşmesi⁵⁰⁵ ve 1732 tarihli Saliha Sultan Çeşmesi⁵⁰⁶ bu grubun önemli örnekleridir.

5.1.2.1.5.Dört Cepheli Çeşmeler

Katalogda incelediğimiz çeşmelerden bu gruba giren iki örnek bulunmaktadır. Bunlar Hacı Adil Bey Çeşmesi ile Ticaret Lisesi Çeşmeleridir. Bu gruba giren çeşmeler meydan çeşmeleri şeklinde düzenlenmişlerdir. Bazı örneklerde bu çeşmeler oldukça büyük ölçekte yapıldığı gibi (Ör. Hacı Adil Bey Çeşmesi),

⁵⁰³ Yalman, 1983, 31

⁵⁰⁴ Pilehvarian vd., 2000, 100

⁵⁰⁵ Pilehvarian vd. 2000, 79

⁵⁰⁶ Pilehvarian vd., 2000, 75

kimi örneklerde de daha küçük ölçülerde inşa edilmiştir(Ör. Ticaret Lisesi Çeşmesi).

Dört cepheli meydan çeşmelerinin İstanbul'daki en önemli örnekleri arasında Üsküdar III. Ahmet Çeşmesi⁵⁰⁷, Üsküdar Emetullah Gülnuş Valide Sultan Çeşmesi⁵⁰⁸ ve Tophane Sultan I. Mahmut Çeşmesi⁵⁰⁹

5.1.2.1.6.Nişsiz düz cepheli çeşmeler:

Şehir merkezindeki çeşmelerden önemli bir bölümünün nişleri bulunmayıp cepheleri düz olarak inşa edilmiştir. Bu çeşmeler şunlardır: Damat Sokağı, Dibek, Ebe, Gülbahar Hatun, Hacer Hanım, Hacı Ali, Hacı Yusuf, Hadım Ağa, Hasan Efendi, İmaret, Kadı Bedrettin Cami, Karanfiloğlu, Köseç Balaban, Küçük Pazar, Kúpeli Minare, Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi, Nazır, Necibe Hatun, Ortabayır, Ömer Efendizade, Papazoğlu, Parsana, Rıfat Ağa, Saksagan, Sarı Cami, Sinan Ağa(Cavidan), Soğuk, Solak Hacı Ali Ağa, Su Terazisi, Tirit, Yahya Bey ve Yeniçeriler Çeşmeleri'dir.

Edirne'de ilk örnekleri 16. yüzyıla karşımıza çıkan nişsiz düz cepheli bu çeşmeler Anadolu'da ve İstanbul'da çok fazla görülmektedir. Konya Said Paşa Çeşmesi⁵¹⁰, Kayseri Talas Meydan Çeşmesi⁵¹¹, Trabzon Abdullah Paşa Çeşmesi⁵¹², Çanakkale Talimhane Sokak Çeşmesi⁵¹³, Bursa Kavaklı Çeşme⁵¹⁴, İstanbul III. Mustafa Han Çeşmesi⁵¹⁵ örnek olarak gösterilebilir.

5.1.2.2.Gövde Biçimlerine Göre Çeşmeler

5.1.2.2.1 Dikdörtgen Prizmal Gövdeliler:

⁵⁰⁷ Pilehvarian vd., 2000, 72

⁵⁰⁸ Aynur- Karateke, 1985,189

⁵⁰⁹ Pilehvarian, 2002, 249

⁵¹⁰ Karpuz – Dülgerler, 2006, 323

⁵¹¹ Denktaş, 2000,122

⁵¹² Karpuz, 1990, 70

⁵¹³ Çaylak, 1997,125

⁵¹⁴ Yalman, 1983, 30

⁵¹⁵ Pilehvarian,2000, 112

1- Yatay (Enlemesine) Dikdörtgen Prizmal Gövdeliler:

Enlemesine dikdörtgen prizmal bir form gösteren çeşmelerin sayısı ondörttür. Bu çeşmeler şunlardır: Abdurrahman Tavanlı, Amcazade Hüseyin Paşa, Askeri Hastane, Atlar, Beylerbeyi, Çamaşırcılar Sokağı, Hacı Müslim, Hacılar Ezanı, Hadım Ağa, Hasan Efendi, Küpeli Minare, Sarı Cami, Soğuk ve Şair Hayali Çeşmeleridir.

b) Dikey (Boylamasına) Dikdörtgen Prizmal Gövdeliler:

Edirne Çeşmelerinden üç tanesi dikey dikdörtgen prizmal bir form göstermektedir. Bu çeşmeler Çanaklı, Damat Sokağı ve Küçük Pazar Çeşmeleridir.

5.1.2.2.2. Kare Prizmal Gövdeliler:

Edirne Çeşmelerinden önemli bir bölümü kare prizmal gövdeye sahiptir. Bunlar: Abdurrahman Bin Seyit Ali, Afife Hatun Dibek, Ebe, Gülbahar Hatun, Hacer Hanım, Hacı Adil Bey, Hacı Ali, Hacı Mehmet Ağa, Hacı Yusuf, Harbiye, Hatip, Hatip Sokak, İbrahim, İmaret, İsmail Ağa, Kadı Bedrettin Cami, Karanfiloğlu, Köseç Balaban, Mehmed Ağa, Muhammed İbn-i Ahmet Çelebi, Musalla, Nazır, Necibe Hatun, Nimet Hanım, Ortabayır, Ömer Efendizade, Papazoğlu, Parsana, Rıfat Ağa, Saksagan, Saraçhane Sinan Ağa, Sinan Ağa, Sinan Ağa(Cavidan), Solak Hacı Ali Ağa, Su Terazisi, Sultan Süleyman, Tavanlı, Ticaret Lisesi, Tirit, Yahya Bey ve Yeniçeriler Çeşmeleri'dir.

5.2.MALZEME

Edirne Çeşmelerinin büyük bir bölümünde kesme taş malzeme kullanımı görülmektedir. Kesme taş malzeme haricinde ise Gülbahar Hatun, Hatip Sokak, Ömer Efendizade, Küpeli Minare, Muhamet İbn-i Ahmet Çelebi, Saksagan, Soğuk

ve Solak Hacı Ali Ağa Çeşmelerinde blok taş malzeme kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Atlar Çeşmesinin arka cephesinde ise moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Edirne Çeşmelerinde mermer malzeme kullanımı pek rağbet görmemiştir. Şehir merkezindeki sadece iki adet çeşmede mermer malzeme kullanıldığı görülmektedir. Hacı Yusuf Çeşmesinde ön cephede taş ve mermer malzemenin bir arada kullanılması dikkat çekicidir. Ayrıca Ticaret Lisesi Çeşmesinde sadece mermer malzeme kullanılmıştır.

Şehir merkezindeki çeşmelerden bazıları haricinde büyük bir bölümü sıvasızdır. Abdurrahman Bin Seyit Ali Çeşmesi, Abdurrahman Kazasker ve Hacer Hanım Çeşmelerinin cepheleri badana ile sıvanmıştır.

5.3. YAPI ELEMANLARI

5.3.1. Su yalakları

Çeşmelerin lülelerinden akan suların biriktirilerek uzaklara dökülmesini sağlayan ve hayvanların su içmesi için inşa edilen su yalaklarının büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Bunun en büyük nedeni çeşmelerin önünden geçen yolların zamanla kotlarının yükselmesidir. Bu şekilde çeşmelerin önlerinden yolların geçmesi, betondan kaldırım dökülmesi gibi nedenlerle şehir merkezindeki birçok çeşmenin su yalağı ortadan kaldırılmıştır.

Bununla birlikte su yalağı ortadan kaldırılan Nazır, Ömer Efendizade, Parsana, Sarı Cami, Askeri Hastane, Ebe, Hacı Ali, Hasan Efendi, İmaret ve Köseç Balaban Çeşmelerine sonradan “muhtes” yalak ilave edilmiştir.

Ayrıca, yine su yalağı ortadan kaldırılmış olan Musalla, Atlar, Hacı Müslim ve Mehmed Ağa Çeşmelerinde ise çeşmenin önüne betondan bir set yapılarak niş boşluğu yalak haline getirilmiştir.

Şehir merkezinde bulunan Amcazade Hüseyin Paşa, Çamaşırcılar, Hacı Adil Bey, Harbiye, Hatip Sokak, İbrahim, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Meşalecibaşı,

Nimet Hanım, Saraçhane, Sinan Ağa, Sultan Süleyman, Tavanlı ve Ticaret Lisesi Çeşmelerinin su yalakları ise orijinal olarak günümüze ulaşanlardır. Bunlardan Ticaret Lisesi, Tavanlı, Meşalecibaşı, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Hacı Adil Bey ve Harbiye Çeşmelerinin su yalakları mermer malzemeden yapılmıştır.

Çeşme ölçüleriyle doğru orantılı olan su yalaklarından günümüze orijinal olarak ulaşan birçoğunun da zemine gömülmek üzere olması kaçınılmaz bir gerçektir.

5.3.2.Dinlenme Sekileri

Asıl işleviyle birlikte su içmeye veya su doldurmaya gelen insanların aynı zamanda sohbet ettikleri, dinlendikleri mekânlar olan çeşmelerde su yalaklarının etrafında oturmak, testi koymak gibi işlevleri üstlenen yerden yükseltilmiş yapı elemanlarıdır. Şehir merkezindeki çeşmelerin su yalaklarında olduğu gibi dinlenme sekilerinin de büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Pek az çeşmenin dinlenme sekileri asıl haliyle günümüze ulaşmıştır. Bunlardan Afife Hatun, Hacı Adil Bey, Hatip Sokak ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmelerindeki bu sekilerde alt kısımlar düzgün kesme taş malzemeden yapılmışken, üst kısımlar yatay dikdörtgen veya kare mermer kaplama şeklinde inşa edilmiştir. Afife Hatun ve Hatip Sokak Çeşmelerinde sekilerin üst kısımlarındaki bu mermer kaplamalar sonradan yenilenmiştir.

Çeşmeler içinde Amcazade Hüseyin Paşa, Hacı Müslim ve Yıldırım Çeşmelerinde ise bu sekiler taş malzemeden yapılmıştır.

Tavanlı Çeşmede ise dinlenme sekisi tamamen mermer malzemeden yapılmış olup bugün sekinin büyük bir bölümü yol kotunun yükselmesinden dolayı asfalt döşemesine gömülü vaziyette kalmıştır.

Harbiye Çeşmede ise niş içinde kalan ayağın köşeleri kenar boşluğu şeklinde düzenlenmiştir. Çeşme nişi içinde kalan bu kenar boşlukları M. Denктаş tarafından dinlenme sekisi olarak adlandırılmaktadır⁵¹⁶.

⁵¹⁶Denктаş, 2000, 37; Denктаş, 2000, 45

5.3.3.Taslıklar

Çeşmelerin en önemli yapı elemanlarından birisi de taslıklardır. Taslık veya Tas Deliği genel tanımıyla “ Çeşmelerde içine su içmek için tas konulan ve genellikle ayna taşına açılmış küçük bir niş şeklindeki delik” tir⁵¹⁷.

Edirne'deki çeşmelerin büyük bir bölümünde taslık bulunmamaktadır. Sadece Atlar, Eski Cami, Hacı Müslim, Hadım Ağa, Nazır, Hacı Ali ve Yeniçeriler çeşmelerinde bulunmaktadır.

Bu çeşmelerin tamamındaki taslıklar kesme taş malzemedendir. Hacı Müslim Çeşmesinde niş içinde karşılıklı sivri kemerli iki, Hadım Ağa Çeşmesinde su kurnasının etrafında kaş kemerli iki adet taslık bulunmaktadır. Diğer çeşmelerde ise birer adet taslıklar bulunmaktadır. Atlar ve Eski Cami Çeşmelerinde sivri kemerli niş içinde bulunan taslıklar yine sivri kemerli iken Nazır, Hacı Ali ve Yeniçeriler Çeşmelerinde cephede kare biçiminde yerleştirilmiştir.

5.3.4.Kemerler

Çeşme cephe kompozisyonlarının en belirleyici elemanı şüphesiz kemerlerdir. Edirne çeşmelerinde daha çok kemersiz, sade cephe kompozisyonları tercih edilmekle birlikte kemerli çeşmelerde azımsanmayacak sayıdadır. Katalogda incelemiş olduğumuz çeşmelerden 27 tanesinin nişleri kemerle kapatılmıştır. Bu çeşmelerden 26 tanesinde sivri kemer tercih edilirken sadece Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi'nde yuvarlak kemer formu tercih edilmiştir.

⁵¹⁷ Sözen- Tanyeli, 2005, 231

Şehir merkezinde sivri kemerli niş sahip olan çeşmelerde kemer, yanlardaki ayaklara oturmaktadır.

Çeşmelerdeki niş derinlikleri 0.18 m. ile 0.52 m. arasında değişmektedir. Örnek olarak Tavanlı Çeşmede niş derinliği 0.18 m. iken, Hacı Müslim Çeşmesi'nde bu derinlik 0.52 m. kadardır.

Edirne Çeşmelerinde dikkat çekici önemli bir durumda kemerlerin 0.02 m. ile 0.05 m. arasındaki ölçülerde cepheden çökertilmesidir. Bunu şehir merkezinde sivri kemere sahip tüm çeşmelerde görebilmekteyiz. Bu şekilde kemerlerin cepheden içeri alınmasının işlevsel olmadığı muhakkaktır. Bunun çeşme cephesine ayrı estetik getirdiği şüphesizdir. Bunu gerek başkent İstanbul'da ve gerekse Anadolu'da birçok merkezde sivri kemerli cephe kompozisyonlarına sahip çeşmelerde görülmektedir.

Çeşmelerde dikkat çekici bir başka husus da sivri kemerlerin üzengi taşları üzerinde kabartma olarak yapılmış rozetlerin bulunmasıdır. Üzengi taşları üzerindeki bu rozetlere süsleme bölümünde değinilecektir.

5.3.5.Ayna Taşı

Edirne şehir merkezinde bulunan çeşmelerden 26 tanesinde ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşlarının tamamı cephelere dikey şekilde yerleştirilmiştir. Askeri Hastane Çeşmesi, Harbiye Çeşmesi ve Saraçhane Sinan Ağa Çeşmelerindeki ayna taşlarında ayetler yer almaktadır.

Çeşmelerdeki ayna taşlarında genellikle tek lüle delikli olmakla birlikte Hacı Müslim Çeşmesi'nde 2, Afife Hatun Çeşmesi, Nimet Hanım Çeşmesi ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi'nin doğu cephesindeki ayna taşında 3 adet lüle deliği bulunmaktadır.

Çeşmeler içinde Şair Hayali Çeşmesi, Mehmet Ağa Çeşmesi, İsmail Ağa Çeşmesi, Hatip Çeşme, Damat Sokağı Çeşmesi, Köseç Balaban Çeşmesi ve İmaret Çeşmeleri'ndeki ayna taşları yerlerinden sökülüştür. Bunlardan İmaret Çeşmesi ile Köseç Balaban Çeşmeleri'nde ayna taşlarının bulunduğu yere ayna taşı şeklinde düz mermer blok ilave edilmiştir.

Çeşmelerin tamamın asıl muslukları günümüze ulaşamamıştır. Bazı çeşmelere ise sonradan musluk takılarak akar hale getirilmiştir.

Şehir merkezindeki çeşmeler üzerinde yer alan ayna taşlarını 2'ye ayırmak mümkündür.

5.3.5.1.Ayna Taşları Taş Olarak Düzenlenen Çeşmeler:

Edirne'deki Çeşmelerin bir bölümünde ayna taşları taş olarak düzenlenmiştir. Bu çeşmeler şunlardır: Yeniçeriler Çeşmesi, Tirit Çeşmesi, Soğuk Çeşme, Saksagan Çeşme, Karanfiloğlu Çeşmesi, Gülbahar Hatun Çeşmesi, Sarı Cami Çeşmesi, Sinan Ağa (Cavidan) Çeşmesi ve Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi'dir.

5.3.5.2.Ayna Taşları Mermer Olan Çeşmeler:

Şehir merkezindeki çeşmelerin ayna taşları genellikle mermer malzemeden yapılmıştır. Bu çeşmeler şunlardır: Sinan Ağa Çeşmesi, Saraçhane Sinan Ağa Çeşmesi, Tavanlı Çeşme, Parsana Çeşmesi, Nimet Hanım Çeşmesi, Musalla Çeşmesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, İbrahim Çeşmesi, Harbiye Çeşmesi, Hacı Müslim Çeşmesi, Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi, Hacı Adil Bey Çeşmesi, Meşalecibaşı Çeşmesi, Atlar Çeşmesi, Askeri Hastane Çeşmesi, Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi ve Afife Hatun Çeşmesi'dir. Bu çeşmelerin Önemli bir bölümünün ayna taşlarında dekoratif unsurlar bulunmaktadır. Ayna taşlarında en çok tercih edilen süsleme unsuru ise ayna taşının merkezine gelen dilimli sağır kemer ile kemer gözünün iki yanına gelecek şekilde simetri oluşturulmuş birer selvi motifinin olmasıdır. Bu tipin örnekleri şunlardır: Saraçhane Sinan Ağa Çeşmesi, Musalla Çeşmesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, Atlar Çeşmesi ve Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi'dir.

Çeşmeler içinde Harbiye Çeşmesinin ayna taşı ise farklı bir örnek teşkil etmektedir. Ayna taşı yanlarda kaide ve başlıkları bulunan birer plasterle sınırlandırılmış olup başlıkları akant yaprağı ve volüdlerle hareketlendirilmiştir.

Hacı Adil Bey eşmesi ile Hacı Müslim eşmelerinin ayna taşları da istisnai bir örnek teşkil etmektedir. Hacı Adil Bey eşmesinin ayna taşında silmelerle sınırlandırılan dört pano bulunmaktadır. Yan panolar birbirlerine simetrik olarak düzenlenmiştir. Ortadaki pano ise dilimli kemer şeklinde düzenlenmiştir.

Hacı Müslim eşmesinin ayna taşının yüzeyi de dört ayrı panoya bölünmüştür. Alttaki iki pano sivri kemerli, üstteki iki pano ise dilimli kemerli olmak üzere birer sağır niş şeklindedir.

5.3.6.Açıklıklar

İncelemiş olduğumuz çeşmelerden 20 tanesinde işlevsel bir özelliğe sahip olduğunu düşündüğümüz hazne açıklığı veya gözetleme açıklığı bulunmaktadır. Yaklaşık olarak 0.35 x 0.35 m. ile 0.80 x 0.80 m. arasında değişen bu açıklıklar genellikle yan cephelerde saçağa yakın bir yerde bulunmaktadır. Abdurrahman Bin Seyit Ali, Atlar, Hacı Mehmet Ağa, Hatip, Küpeli Minare, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Musalla, Ortabayır, İbrahim, Saraçhane Sinan Ağa ve Tirit çeşmelerindeki açıklıklar yan cephelerde saçağın alt tarafında bulunmaktayken Ebe, İmaret, Karanfiloğlu, Damat Sokağı, Köseç Balaban, Küçük Pazar, Necibe Hatun, Sultan Süleyman ve Yahya Bey çeşmelerinde ise hazne örtüsünde bulunmaktadır. Çeşmelerdeki bu açıklıklarının büyük bir bölümü demir kapak veya sac malzeme ile örtülmüştür. Bazıları ise günümüzde de açık olarak bulunmaktadır.

Katalogda incelemiş olduğumuz çeşmelerde işlevsel bir eleman olduğunu düşündüğümüz bu açıklıklarının en önemli fonksiyonlarından birisi su kaynağından çeşmeye gelen suyun gözetlenerek miktarının ölçülmesidir. Bu açıklıkların bir diğer önemli fonksiyonu ise temizlik amaçlı olarak yapılmış olmasıdır. Bazı çeşmelerde özellikle büyük ölçekli olanlarda bu açıklıkların bir insanın girebileceği ölçülerde yapılmış olması, insanların bu sayede çeşme haznesinin içine girip haznenin içini temizledikleri fikrini kuvvetlendirmektedir.

5.3.7.Suluklar

Türk Çeşme Mimarisinde belirli bir dönemde çeşmelerde görülen en dikkat çekici yapı elemanlarından birisi de suluklardır. Türk Su Mimarisinde genellikle XVI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan ve suluk olarak isimlendirilen bu tesisler aslında birer küçük çeşme olmakla birlikte klasik örneklerden fonksiyon ve form bakımından farklıdır⁵¹⁸. Suluk olarak isimlendirilen bu tesisler Y. Önge tarafından bulundukları yerlere göre Şadırvan Sulukları, Maksem Sulukları, Çeşme Sulukları, Müstakil Suluklar ve Münferit Suluklar olmak üzere beş grup halinde tasnif edilmiştir⁵¹⁹.

Katalogda incelemiş olduğumuz çeşmeler içinde Amcazade Hüseyin Paşa, Çanaklı, Gülbahar Hatun ve Saraçhane(Sinan Ağa) çeşmelerinde cephelerde küçük ölçekte bu tür sulukların varlığı görülmektedir. Ayrıca Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesinde de varlığı bilinen benzer bir sulukta günümüze ulaşamamıştır. Amcazade Hüseyin Paşa, Çanaklı ve Saraçhane çeşmelerinde bu suluklar ön cepheye yerleştirilmişken Gülbahar Hatun ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmelerinde yan cephelere yerleştirilmiştir.

0.20 m. ile 0.35 m. arasındaki yüksekliğe sahip bu sulukların tamamı mermer malzemeden yapılmıştır. Sadece önceleri mermer malzemeden yapılmış olan Saraçhane(Sinan Ağa) çeşmesinin suluğu sonradan (yerinden sökülerek çalındığı için)taş malzemeden yeni bir suluk ilave edilmiştir.

İki bölümden oluşan bu suluklarda üstte suyun içinden çıktığı bir göbek, altta ise göbekten çıkan suyun birikerek çeşme haznesine açılan bir delik vasıtasıyla hazneye akıtılan bir tabla bulunmaktadır. Gülbahar Hatun ve Çanaklı Çeşmelerinde göbek kadeh şeklinde biçimlendirilerek tabladan yükseltilmiştir. Tablalara baktığımızda ise Çanaklı çeşme ile Saraçhane çeşmelerindeki tablalar dört köşeli, Gülbahar Hatun Çeşmesinin 6 köşeli, Amcazade Hüseyin Paşa çeşmesinin 8 köşeli ve kaynaklardan öğrendiğimize göre Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesindeki ise yuvarlak formudur.

⁵¹⁸Önge, 1997, 15-116

⁵¹⁹Önge, 1997, 116

Amcazade Hüseyin Paşa ile Saraçhane Sinan Ağa çeşmelerindeki sulukların üst tarafında birer ayna taşının bulunduğu gerek izlerden ve gerekse eski resimlerden anlaşılmaktadır. Bu çeşmelerde sulukların hemen üzerinde ayna taşlarının bulunması bu sulukların çeşme cephesine bağımlı olduğu kadar ayrı bir su tesisi olduğunu düşündürmektedir.

5.3.8.Üst Örtü

Edirne'deki çeşmelerin hazne örtüleri değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Çeşmelerde hazne örtüsü olarak daha çok düz dam ve pramidal taş çatılı örtü ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle şehir merkezindeki çeşmelerin tamamının haznesinin bulunması farklı üst örtü şekillerinin ortaya çıkmasına olanak hazırlamıştır. Katalogda incelemiş olduğumuz çeşmelerde örtüler düz dam, pramidal taş çatı, önden arkaya doğru meyilli, taştan çift meyilli, ahşap çatılı ve kubbe şeklinde olanlar olmak üzere 6'ya ayrılmaktadır.

5.3.8.1.Düz Dam Şeklinde olanlar:

Abdurrahman Bin Seyit Ali Çeşmesi, Askeri Hastane Çeşmesi, Çanaklı Çeşme, Dibek Çeşmesi, Gülbahar Hatun Çeşmesi, Hacer Hanım Çeşmesi, Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi, Hadım Ağa Çeşmesi, Harbiye Çeşme, Hasan Efendi Çeşmesi, Hatip Çeşme, Kadı Bedrettin Cami Çeşmesi, Karanfiloğlu Çeşmesi, Mehmet Ağa Çeşmesi, Muhammet İbn-i Ahmet Çeşmesi, Musalla Çeşmesi, Ömer Efendizade Çeşmesi, Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi ve Su Terazisi Çeşmesi.

5.3.8.2.Üst Bölümü Piramidal Taş Çatılı Olan Çeşmeler:

Hazne örtüsü bakımından en dikkat çekici olan çeşmeler piramidal taş çatılı olanlardır. Bu örtüye sahip olan çeşmelerin ilk örnekleri 16. yüzyılda karşımıza çıkmakta ve 17. yüzyılda da devam etmektedir. Piramidal taş çatılı hazne örtüsüne

sahip olan eşmeler İstanbul’da ve Anadolu’da karşımıza çıkmamaktadır. Bu çeşmelerin şehir merkezindeki en güzel rnekleri Yahya Bey eşmesi, Saraçhane Sinan Aa eşmesi ve Sinan Aa eşmeleridir. Ayrıca Ebe eşmesi, İsmail Aa eşmesi, Köseç Balaban eşmesi, Küçük Pazar eşmesi, Nazır eşme, Necibe Hatun eşmesi, Nimet Hanım eşmesi, Papazoğlu eşmesi, Parsana eşmesi, Sinan Aa(Cavidan) eşmesi, Sultan Süleyman eşmesi, şair Hayali eşmesi, Tirit eşme ve Yeniçeriler eşmesi de bu tarzda yapılmış örneklerdir.

5.3.8.3. Hazne rts nden Arkaya Doğru Meyilli Olan eşmeler:

Abdurrahman Tavanlı eşme, Hacı Müslim eşmesi, Hacılar Ezanı eşmesi, Hatip Sokak eşmesi ve Soğuk eşmede bu uygulama görülmektedir.

5.3.8.4. Hazne rts Kubbeli Olan eşmeler:

şehir merkezindeki üç adet çeşmenin hazne örtüsü kubbeli olarak yapılmıştır. Bunlar İbrahim eşme, Saksaağan eşme ve Ticaret Lisesi eşmesidir.

5.3.8.5. st rts Taştan Beşik atılı Olan eşmeler:

şehir merkezindeki iki adet çeşmede bu uygulama karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Beylerbeyi eşmesi ile Küpeli Minare eşmesidir.

5.3.8.6. Hazne rts Ahşap atılı Olan eşmeler:

Bu uygulamanın en önemli rnekleri Tavanlı eşme ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa eşmeleridir.

5.4. KİTABELER

Tüm tarihi yapılarda olduğu gibi çeşmelerinde tarihlendirilmesinde kitabeler önemli bir fonksiyona sahiptirler. Şehir merkezinde incelenen 62 adet çeşmeden 27 tanesinde toplam 33 adet kitabe bulunmaktadır. İncelenen bu kitabelerin tamamı mermer üzerine yazılmıştır.

Bu çeşmelerden Amcazade Hüseyin Paşa, Hacılar Ezanı, Sinan Ağa(Cavidan), Muhammed İbn-i Ahmet ve Hadım Ağa çeşmelerinde inşa kitabeleriyle birlikte tamir kitabeleri de bulunmaktadır. Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi çeşmesinin tamir kitabesi Türkçe yazılmışken, iki adet tamir kitabesi olan Hadım Ağa Çeşmesi'nde de tamir kitabelerinin bir tanesi yine Türkçe yazılmıştır.

Katalogda incelenen yedi adet çeşmede ise inşa kitabesi bulunmayıp yalnızca tamir kitabesi bulunmaktadır. Bu tamir kitabelerinden sadece Nazır Çeşmesindeki Türkçe yazılmıştır.

Abdurrahman Bin Seyit Ali, Abdurrahman Tavanlı, Afife Hatun ve Nimet Hanım çeşmelerinde kitabeler sivri kemerli niş içinde bulunmaktayken Amcazade Hüseyin Paşa, İbrahim, Askeri Hastane, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Sinan Ağa çeşmelerinde kitabeler sivri kemerli niş içinde bulunmayıp kemer kilit taşı üzerine yerleştirilmiştir. 15 adet çeşmede nişsiz oldukları için bu yapılarda kitabeler farklı yerlere yerleştirilmiştir.

Abdurrahman Bin Seyit Ali, Abdurrahman Tavanlı, Hacer Hanım ve Köseç Balaban çeşmelerinde kitabelerin üzeri beyaz kireç ile sıvandığı için okunamayacak hale gelmiştir. Bu çeşmelerden Abdurrahman Tavanlı Çeşme hariç diğer üç çeşmenin kitabeleri daha önce Dijkema ve O. Onur tarafından okunmuştur. Yine Meşalecibaşı çeşmesinin kitabesi çok tahrip olduğundan tarafımızdan okunamamıştır. Ayrıca Hadım Ağa çeşmesinin tamir kitabesi de tahrip olduğundan kısmen okunabilmiştir.

Katalogda incelenen 33 adet inşa ve onarım kitabelerinden 29 tanesinde çeşmeleri inşa ettiren veya onaran kişilerin isimleri geçmektedir. Ebe, Solak Hacı Ali Ağa ve Şair Hayali çeşmeleri aynı kişi tarafından tamir ettirilmiş olup kitabelerin metinleri ve ölçüleri aynıdır. Afife Hatun, Hacer Hanım ve Sinan Ağa(Cavidan) çeşmelerinin banileri kadındır. Afife Hatun çeşmesi ile günümüze

ulaşamayan fakat varlığını yayınlardan öğrendiğimiz Musalla ve Hacı Mehmet Ağa eşmelerinin kitabelerini yazan hattatların lakapları belirtilmiştir.

eşmeler üzerinde bugün mevcut olmayan kitabelerden yayınlardan öğrendiğimize göre 6 tanesi inşa kitabesi olup bir tanesi tamir kitabesidir.

Katalogda incelenen kitabelerden altı tanesinde bitkisel, bir tanesinde geometrik motifler görölür. Bunlar içinde İbrahim eşmesinde kitabenin sağ ve sol köşesinde birer adet vazo bulunmakta olup içinden lale, gül, karanfıl, tomurcuk çiçekleri çıkmaktadır. Ömer Efendizade eşmesinde ise kitabenin alt köşelerinde stilize edilmiş tomurcuklu lale ve iek işlenmiştir. Hacı Adil Bey eşmesinde de kitabenin iki tarafında simetri oluşturan kapalı form rumiler yerleştirilmiştir.

Kitabelerde ağırlıklı olarak Sölüs ve Ta'lik yazı türleri kullanılmıştır. Ayrıca Celi Sölüs ve Kufi yazı türlerinin de kullanıldığı kitabeler de bulunmaktadır. Günümüzde mevcut olan Köseç Balaban eşmesinin tarihi ebced hesabıyla belirtilmiştir.

5.5. SÜSLEME

5.5.1.Geometrik Süsleme

5.5.1.1. Silmeler

1-Sadece Saçak Kısımında Bulunan Silmeler:

Katalogda incelenen çeşmelerin yarısının sadece saçak kısımları profilli silmelerle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Bu eşmeler şunlardır: Abdurrahman Bin Seyit Ali eşmesi, Abdurrahman Tavanlı eşme, Afife Hatun eşmesi, Atlar eşmesi, amaşırcılar Sokağı eşmesi, anaklı eşme, Damat Sokağı eşmesi, Dibek eşmesi, Ebe eşmesi, Gülbahar Hatun eşmesi, Hacer Hanım eşmesi, Hacı Mehmet Ağa eşmesi, Hacı Yusuf eşmesi, Hadım Ağa eşmesi, Harbiye eşme, Hatip eşme, Hatip Sokak eşmesi, İmaret eşmesi, İsmail Ağa eşmesi, Köseç Balaban eşmesi, Küçük Pazar eşmesi, Muhammet İbn-i Ahmet eşmesi,

Musalla Çeşme, Nazır Çeşme, Necibe Hatun Çeşmesi, Nimet Hanım Çeşmesi, Ortabayır Çeşmesi, Papazoğlu Çeşmesi, Parsana Çeşmesi, Rıfat Ağa Çeşmesi, Sarı Cami Çeşmesi, Su Terazisi Çeşmesi ve Tirit Çeşmeleridir. Bu çeşmelerin önemli bir bölümü cephe kompozisyonu açısından oldukça sade yapılardır.

2-Çeşme cephesinin tamamını dolaşan silmeler:

Şehir merkezindeki bazı çeşmelerde görülen profilli silmeler sivri kemerin alt hizasından başlayarak tüm cepheyi dolaşmaktadır. Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi, Hacı Adil Bey Çeşmesi ve Sultan Süleyman Çeşmesi bu tipin en güzel örnekleridir.

3-Çeşme Cephesini Ters U şeklinde dolaşan Silmeler:

Şehir merkezindeki bazı çeşmelerde profilli silmeler cepheyi ters U şeklinde dolaşmaktadır. Bu gruba giren çeşmelerden bazıları sivri kemerli nişlere sahip olurken bazılarında ise nişler bulunmamaktadır. En güzel örneklerini İbrahim Çeşme, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, Ömerefendizade Çeşmesi, Saksığan Çeşme, Şair Hayali Çeşmesi, Yeniçeriler Çeşmesi, Hacı Müslim Çeşmesi, Yahya Bey Çeşmesi ve Hacı Ali Çeşmelerinde görmekteyiz. Bu Çeşmelerden Yahya Bey ve Hacı Ali çeşmelerindeki silmeler cepheyi ters U şeklinde dolaşan bordürlerin etrafını kuşatmaktadır.

4-Çeşme Cephesini Ters L şeklinde Dolaşan Silmeler:

İncelediğimiz çeşmelerden Sinan Ağa Çeşmesinde cepheyi ters U şekilde dolaşacak olan silmeler kitabeden dolayı kesintiye uğrayarak simetrik olarak ters L şeklini almıştır.

5-Kemer Köşelikleri İçin Çerçeve Oluşturan Silmeler:

Bu gruba giren çeşmelerde ise kemer üzengi seviyesinde başlayan silmeler kemer kilit tepe noktasına kadar uzanarak kemer köşelikleri için ereve oluşturmaktadır. Bu grubun en güzel örneğini Hacı Müslim eşmesinde görmekteyiz. Ayrıca Kadı Bedrettin Cami eşmesini de bu gruba sokabiliriz.

5.5.1.2.Rozetler

1-Sivri Kemer Kilit Taşında Bulunan Kabartma Rozetler:

şehir merkezindeki sivri kemerli nişe sahip olan çeşmelerin önemli bir bölümünde kabartma rozetlerin bulunduğu görülmektedir. Bu eşmeler şunlardır: Abdurrahman Bin Seyit Ali, Abdurrahman Tavanlı, Afife Hatun, Amcazade Hüseyin Paşa, Atlar, Hatip, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Saraçhane Sinan Ağa ve Sinan Ağa eşmeleridir.

Sivri kemer kilit taşı üzerinde yer alan bu kabartma rozetleri gerek başkent İstanbul'daki ve gerekse Anadolu'daki birçok çeşmede görebilmekteyiz. İstanbul Sadrazam Damat İbrahim Paşa eřmesi⁵²⁰, şkdar'da Kaymak Mustafa Paşa eřmesi⁵²¹, Kırklareli Kadı Ali eřmesi⁵²², Kayseri Bezirhanoglu eřmesi⁵²³ bunlardan sadece birkaçıdır.

2- eşme Ayna Taşlarında Bulunan Rozetler:

17. yüzyıla tarihlenen çeşmelerde dikkat çeken en önemli noktalardan birisi de ayna taşı kompozisyonlarında ayna taşının merkezinde rozetlerin bulunmasıdır. Katalogda incelediğimiz Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Saraçhane Sinan Ağa, Amcazade Hüseyin Paşa, İbrahim, Atlar ve Hacı Mehmet Ağa eşmelerindeki ayna taşlarında dilimli sağır kemerlerin merkezine birer rozet motifi işlenmiştir.

⁵²⁰ Pilehvarian, 2000, 88

⁵²¹ zdeniz, 1995, 61

⁵²² Kurtişoglu, 2006, 48

⁵²³ Denkaş, 2000, 351

Bunlardan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Saraçhane Sinan Ağa ve Atlar Çeşmelerindeki bu rozetlerin göbeği yıldız çiçeğinden gelişmektedir.

Bu rozet motifi Başkent İstanbul'daki 17. yüzyıla tarihlenen birçok çeşmede ayna taşı kompozisyonunun vazgeçilmez ögesi olmuştur.

3-Kemer Köşelerinde bulunan Rozetler:

Bu rozet motifini sadece Ticaret Lisesi Çeşmesinde görmekteyiz. Burada yüzeyden hafif çöktürilmiş kemer köşelerinde madeni rozetler bulunmaktadır.

4-Kitabe Köşelerinde yer alan Rozetler:

Bu rozet motifini yalnızca Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi inşa kitabesinin alt iki köşesinde görmekteyiz. Burada karşılıklı birer geometrik rozet yer almaktadır.

5.5.1.3.Kartuşlar

Edirne Çeşmelerinde dikkat çekici süsleme unsurlarından birisi de kartuşlardır. Çeşmelerdeki bu kartuşları ikiye ayırmak mümkündür.

1- Çeşme ayna taşlarında bulunan kartuşlar:

Şehir merkezindeki bazı çeşmelerde ayna taşlarının üst kısımlarında kartuşlar bulunmaktadır. Bu Kartuşların kenarları genellikle dilimlidir. Afife Hatun, Amcazade Hüseyin Paşa, Hacı Adil Bey, Harbiye, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Meşalecibaşı, Saraçhane Sinan Ağa ve İbrahim Çeşmelerinde bu kartuşları görmek mümkündür. Bu çeşmelerden Afife Hatun, Amcazade Hüseyin Paşa ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa çeşmelerindeki kartuşların yüzeyleri boş bırakılmışken, diğerlerinde yazı kuşakları bulunmaktadır.

2- Çeşme cephesini dolaşan kartuşlar:

Bu uygulama şehir merkezindeki iki adet çeşmede görülmektedir. Bunlar Sinan Ağa çeşmesi ile Karanfilolu çeşmesidir. Sinan Ağa çeşmesinde birbirlerine eklenerek oluşturulan kartuşlar cepheyi karşılıklı olarak ters L şeklinde dolaşmaktadır. Kartuşların yüzeyi boş bırakılmıştır. Karanfilolu çeşmesinde ise yüzeyi boş bırakılmış bu kartuşlar cepheyi ters U şeklinde dolaşır. Her iki çeşmede de kartuşlar silme kuşakları arasında bulunmaktadır.

5.5.2.Plasterler

Şehir merkezinde son dönemlerde inşa edilen Hadım Ağa ve Meşalecibaşı çeşmelerinde ön cepheleri sınırlandıran plasterler bulunmaktadır. Hadım Ağa Çeşmesindeki plasterlerin kaideleri düz ve dış bükey silmeli ve başlığı stilize edilmiş lale motifi şeklindedir. Meşalecibaşı çeşmesindeki plasterlerin başlıkları dalgalı formda yapılmış silmelerle hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

5.5.3.Alemler

Şehir merkezinde 17. yüzyıla birlikte bazı çeşmelerin üst örtüleri üzerinde âlemler yer almaktadır. Bu âlemlerde taş, mermer, ve madeni malzemenin ayrı ayrı kullanıldığı görülmektedir. İsmail Ağa Çeşmesinde hazne örtüsü üzerine hilal şeklinde taş alem yerleştirilmişken Nimet Hanım Çeşmesinde üst örtü palmet şeklinde taş alemle sonlanmaktadır. Yine Sinan Ağa Çeşmesi üst örtüsü kapalı form rumiden oluşan mermer âlem ile sonlanmaktadır. Ticaret Lisesi Çeşmesi kubbesi üzerinde ise madeni bir âlem yer almaktadır.

İbrahim ve Sinan Ağa (Cavidan) Çeşmelerinde de örtü üzerinde taş malzemedan üçgen şeklinde alem bulunmaktadır.

5.5.4.Ay yıldız

İncelediğimiz çeşmelerden iki tanesinde ay yıldız motiflerine rastlanmaktadır. 1909 tarihinde inşa edilen Meşalecibaşı Çeşmesi'nde sivri kemerin hemen alt tarafında ay yıldız motifi işlenmiştir. Ay yıldız motifine sahip diğer bir çeşme ise Muhammet İbn-i Ahmet Çeşmesidir. Çeşme üzerinde bulunan 1943 tarihli tamir kitabesinin dört köşesinde birer ay yıldız motifi bulunmaktadır.

5.5.5.Mukarnas

Osmanlı Dönemi çeşmelerinde pek sık görülmeyen mukarnaslar Edirne'deki iki adet çeşmede karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Askeri Hastane Çeşmesi ile Hacı Adil Bey Çeşmesidir. Askeri Hastane Çeşmesinde kitabe panosunun hemen üzerinde başlayan ve tüm cepheyi aynı kotta dolaşan çeşme saçağının bir sıra mukarnas dizesiyle sonlandığı görülmektedir. Cephesinde mukarnaslar bulunan diğer bir çeşmede Hacı Adil Bey Çeşmesidir. Çeşmede nişler içinde ters ve düz şekilde yerleştirilen tepelik motiflerinin hemen üst tarafında 1 sıra mukarnas dizisi bulunmaktadır.

5.5.6.Kum Saati

Kum Saati genel tanımıyla Türk Mimarisinde taç kapıların köşelerine yerleştirilen, alt ve üst uçları kum saati biçiminde boğumlu, ince uzun sütunlara verilen isimdir⁵²⁴. Bu süsleme çeşme mimarisinde çok fazla karşımıza çıkmamaktadır. Kum saati şeklindeki süsleme Edirne'deki iki çeşmede görülmektedir. Bu çeşmeler Hacı Adil Bey Çeşmesi ile Sinan Ağa Çeşmeleridir. Sinan Ağa Çeşmesi'nin iki köşesinde kum saati bulunurken, Hacı Adil Bey Çeşmesinin dört köşesinde bulunmaktadır.

5.5.7.Bitkisel Süsleme

⁵²⁴ Sözen- Tanyeli, 2005, 141

5.5.7.1.Selviler

Çeşme ayna taşlarında süsleme kompozisyonunun en önemli ögesi şüphesiz selvilerdir. Selviler, çeşmelerin sadece ayna taşlarında yer almaktadır. Ayna taşının merkezine gelen dilimli sağır kemer ile kemer gözünün iki yanına gelecek şekilde tasarlanmış selvi motifleri ayna taşı kompozisyonunun tamamlayıcı öğeleridir. Bu tipin örnekleri; Saraçhane Sinan Ağa Çeşmesi, Musalla Çeşme, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, Atlar Çeşmesi ve Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmeleridir. Selvilerin uç kısımları bazı çeşmelerde düz bir şekilde devam ederken bazı çeşmelerde ise uçlar hafif kıvrım oluşturmaktadır. Özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda Başkent İstanbul'daki pek çok çeşme ayna taşında bu motifleri görmek mümkündür. 1723 tarihli Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi'nde⁵²⁵, Ayvansaray'daki Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi'nde⁵²⁶, 1963 tarihli Süleymaniye Ali Efendizade Abdullah Ağa Çeşmesi'nde⁵²⁷, Galata Kulesi yanındaki 1732 tarihli Bereketzade Çeşmesi'nde⁵²⁸, Kabataş İskele Meydanındaki 1732 tarihli Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi'nde⁵²⁹ görülmektedir. Örnekler daha da arttırılabilir.

5.5.7.2.Laleler

Bazı çeşmelerin ayna taşlarında dikkat çeken bitkisel motiflerden birisi de lalelerdir. Şehir merkezinde Saraçhane Sinan Ağa, Atlar ve İbrahim Çeşmelerinin ayna taşlarında lale figürleri bulunmaktadır. Bunlardan Atlar Çeşmesi ile Saraçhane Sinan Ağa Çeşmesinin kuzey cephesindeki ayna taşında bulunan laleler kemer köşeliklerinde bulunmaktayken, İbrahim Çeşmesinde ise ayna taşında merkezde yer alan rozetin etrafında bulunmaktadır. İbrahim Çeşmesi ayna taşındaki lalelerin uç kısımları içe doğru kıvrılmış vaziyettedir.

⁵²⁵ Barışta, 1993, 12

⁵²⁶ Barışta, 1993, 74

⁵²⁷ Çulpan, 120

⁵²⁸ Pilehverian vd. 2000, s.98

⁵²⁹ Pilehverian vd., 2000, 101

İbrahim Çeşmesinde lale motifinin kullanıldığı bir başka yer ise kitabenin etrafındaki vazolarda yer almaktadır. Kitabenin etrafındaki her iki vazoda da lale motiflerinin bulunduğu dikkat çekmektedir.

Kitabesinde lale motifi bulunan bir başka çeşmede Ömer Efendizade Çeşmesidir. Burada kitabenin sağ alt köşesinde tomurcuklu ve yapraklı lale motifi bulunmaktadır.

Cephesinde lale motifinin stilize edilerek kullanıldığı tek yapı Hadım Ağa Çeşmesidir. Burada cephedeki plasterlerin üzerinde bulunan lalelerin taç yapraklarının geriye doğru volüd yaptığı görülmektedir.

Osmanlı Sanatında sevilerek kullanılan bu figür gerek mimari yapılarda ve gerekse minyatürlerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Çeşmelerde daha çok ayna taşlarında görülen laleyi Başkent İstanbul'daki bazı çeşmelerde de görmek mümkündür.

5.5.7.3.Gül

Bu bitkisel süslemenin Edirne Çeşmelerindeki tek örneği İbrahim Çeşmesi'nde görülmektedir. Çeşme kitabesinin sağ tarafında vazo içinden çıkan çiçeklerden birisi de güldür. Osmanlı Süsleme Sanatında en çok karşılaştığımız çiçeklerden birisi olan gülün 19. yüzyıl sonlarına doğru oldukça naturalist özelliklerde kullanıldığı görülmektedir. Gül'ün süslemede tek başına kullanıldığı gibi vazolu veya vazosuz buketler halinde de kullanılması özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda benimsenmiş bir süsleme olarak karşımıza çıkmaktadır⁵³⁰.

5.5.7.4.Karanfil

Bitkisel süslemede dikkat çeken çiçeklerden birisi de karanfillerdir. Şehir merkezindeki üç adet çeşmede naturalist karanfil figürleri görülmektedir. Saraçhane Sinan Ağa Çeşmesi ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesinde bu karanfiller

⁵³⁰ Akar- Keskiner, 1978, 11

ayna taşlarında yer alırken İbrahim Çeşmesinde kitabenin sol tarafında vazo içinde bulunmaktadır.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesinde batı cephedeki ayna taşında dilimli sağır kemer gözünün merkezindeki selvi motifinin iki yanında ufak bir saksıdan çıkan tomurcuklu karanfil motifleri bulunmaktadır.

Saraçhane Sinan Ağa Çeşmesinde ise güney cephedeki ayna taşında dilimli sağır kemer gözünün iki yanında ve köşeliklerinde yapraklı naturalist karanfil figürleri işlenmiştir.

5.5.7.5.Nar Çiçeği

İbrahim Çeşmesinde inşa kitabesinde sağdaki vazoun yüzeyine narçiçeği motifi işlenmiştir. Yine vazodan çıkan gül motiflerinin arasında narçiçeğinin işlendiği görülmektedir.

5.5.7.6.Palmet ve Rumiler

Türk Süsleme Sanatının her döneminde ve her dalında görülebilen bu süslemeleri Edirne'deki bazı çeşmelerde de görmek mümkündür. Bunlardan Askeri Hastane Çeşmesi ayna taşının sağ ve sol kemerleri Rumili bordürlerle sınırlandırılmıştır. Buradaki Rumiler zemin oyma tekniğinde işlenmiş olup birbirlerini alt-üst kat etmektedir. Yine Askeri Hastane Çeşmesinde ayna taşının üst tarafındaki dilimli tacın yüzeyine zemin oyma tekniğinde Rumili kıvrım dallar işlenmiştir.

Hacı Adil Bey çeşmesinde de doğu ve batı cephelerdeki sivri kemer yüzeyinde bir ortabağ ve tepelik motifi bulunmakta, ortabağın içinden çıkan saplar sağ ve sol yönde ayrılarak dilimli Rumilerle devam ederek yüzeyi doldurmaktadır. Çeşmenin ayna taşı yan panolarında bardaklık şeklinde yer alan vazo motifinin kaidesine yerleştirilmiş kapalı form rumi motifi işlenmiştir.

Saraçhane çeşmesi batı cephesindeki ayna taşında yüzeyi boş bırakılmış kartuşların üzerinde tepelik bulunmakta, köşelerde ise palmet ve lalelerin dönüşümlü sıralanmasıyla oluşturulan kompozisyon yer almaktadır.

Ayrıca Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesinde kitabe bordürleri Rumilerle işlenmiş, Karanfiloğlu Çeşmesinde cephe merkezinde kademeli kaş kemerin üzerinde palmet şeklinde çiçek motifi bulunmaktadır. Meşalecibaşı Çeşmesinin de taç kısmı iki adet tepelik palmete benzer şekilde dilimli yapraklardan oluşmaktadır.

5.5.7.7.Gülbezekler

Meşalecibaşı, Hacı Adil Bey, Hadım Ağa ve Karanfiloğlu Çeşmelerinde gülbezekler görülmektedir. Meşalecibaşı çeşmesindeki gülbezekler sivri kemerli niş içinde mermer yüzeyde yer almaktadır. Hacı Adil Bey çeşmesinde ise kemer köşeliklerinde zemin oyma tekniğinde işlenmiştir.

5.5.8.Figürlü Süsleme

Şehir merkezindeki çeşmelerde figürlü süslemeye sahip tek yapı Musalla Çeşmesidir. Çeşme ayna taşı üzerinde yanlardaki selvilerin üzerine konmuş olarak tasvir edilen karşılıklı iki doğan kuşu figürü bulunmaktadır. Kuşlar kanatları açık olarak tasvir edilmişlerdir. Kartal, Doğan, Şahin, Atmaca vb. kuşların Türk Mitolojisinde çok önemli bir türeme sembolü olduğu, Dede Korkut'ta yiğitliği, İslamiyet'ten sonrada Hükümdarlığın gücünün, hükümdarın kudretinin sembolü olduğu bilinmektedir⁵³¹.

Ayna taşında yer alan bu doğan kuşu motifi çeşme mimarisinde pek sık görülmeyen bir süsleme yöntemi olmakla birlikte çeşme ayna taşlarında daha çok

⁵³¹ Çoruhlu, 1995, 84-85

tavus kuşu motifinin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Kayseri Çukurlu Cami Çeşmesi⁵³² ile Niksar Çarşı Çeşmeleri'nde⁵³³ tavus kuşu figürlerinin bulunduğu bilinmektedir.

⁵³² Denктаş, 2000, 272

⁵³³ Çal,1989, 82

6. SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğunun ikinci payitaht merkezi olan Edirne, bulunduğu konum itibariyle tarihin her döneminde dikkat çekici bir merkez olmuştur. İstanbul'un Balkanlara açılan kapısı konumunda bulunan Edirne'de şehrin etrafının Meriç, Arda ve Tunca nehirleriyle çevrili olması Edirne'de su yapılarının zengin örneklerinin yapıldığının bir göstergesidir. Şehrin Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle birlikte kentte birçok su yapısı inşa edilmiştir. Biz bu çalışmamızda şehir merkezinde inşa edilen çeşme yapılarını ele alarak bu yapıların Sanat Tarihi açısından özelliklerini belirlemeye çalıştık. Çalışmamızda şehir merkezinde tespit edilen 62 adet çeşme kataloğa dâhil edilmiştir. Yine çalışmada 60 adet günümüze ulaşamayan çeşme yazılı kaynaklardan tespit edilip ayrı bir başlık halinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın değerlendirme bölümünde kataloğa dahil edilen çeşmeler malzeme, plan, tipoloji, yapı elemanları ve süsleme unsurları açısından ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Şehir merkezindeki bu çeşmeler başta İstanbul olmak üzere yakın bölgelerdeki ve Anadolu'daki örneklerle karşılaştırılarak Türk Mimarisi'ndeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre incelemiş olduğumuz Edirne Çeşmelerinin belli başlı özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Çeşmelerin tamamına yakınında kesme taş malzeme kullanıldığı görülmektedir. Az da olsa bazı çeşmelerde kaba yonu malzeme kullanılmıştır. Şehir merkezindeki çeşmelerin önemli bir bölümü bağımsız olarak inşa edilmişken dört adet çeşme herhangi bir yapının duvarına sonradan eklenerek bağımlı hale getirilmiştir.

Kemerli çeşmeler, sivri kemerli çeşmeler ve yuvarlak kemerli çeşmeler olarak ikiye ayrılır. Sivri kemer formunda 26 adet çeşme bulunmaktayken yuvarlak kemerli yalnızca bir örnek vardır. Bunun yanında yan yana iki kemerli, iki cepheli, üç cepheli ve dört cepheli çeşme örnekleri de vardır. Şehir merkezinde yan yana iki kemerli olarak bir örnek, iki cepheli olarak altı örnek, üç cepheli olarak üç örnek ve dört cepheli olarak iki örnek bulunmaktadır.

Şehir merkezindeki çeşmeleri öncelikle kemerli nişe sahip olan çeşmeler ve nişsiz düz cepheli çeşmeler olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Nişsiz düz cepheli çeşmeler şehir merkezindeki çeşmelerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu çeşmeler planı itibariyle kare veya kareye yakın bir plan üzerine oturmakta olup üst

örtüleri farklı bir form olarak piramidal taş çatılı olarak düzenlenmişlerdir. Bu plan tipine sahip olan çeşmeler daha çok ve 17. ve 18. yüzyıllarda karşımıza çıkmaktadır.

Çeşmelerin yarısından fazlasının asıl ayna taşları günümüze ulaşamamıştır. Günümüzde 26 adet çeşmede ayna taşı bulunmaktadır. Günümüze ulaşan bu ayna taşlarının dokuz tanesi taş malzemeden, diğerlerinin tamamı ise mermer malzemedendir. Ayna taşlarının tamamı cephelere dikey şekilde yerleştirilmiştir. üç adet çeşmenin ayna taşında ise ayetler bulunmaktadır. Çeşmelerdeki ayna taşlarında genellikle tek lüle deliği bulunmakla birlikte bir adet çeşmede iki, üç adet çeşmede ise üç lüle deliği vardır. Ayna taşı üzerindeki deliklere bağlanan günümüzdeki muslukların hiçbirisi asıl musluklar değildir.

Edirne'deki bazı çeşmelerde dikkat çekici bir diğer özellikte tas yuvalarıdır. Sadece yedi adet çeşmede tas yuvası bulunmaktadır. Bu tas yuvalarından bir tanesi sivri kemerli, bir tanesi de kaş kemerli olarak yapılmıştır.

Çeşmelerin lülelerinden akan suların biriktirilerek uzaklara dökülmesini sağlayan su yalaklarının büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Bunun en büyük nedeni çeşmelerin önünden geçen yol kotlarının zamanla yükselmesidir. Günümüze sadece 14 adet çeşmenin su yalağı asıl su yalağı olarak ulaşabilmiştir.

Cephe kompozisyonunun en belirleyici elemanı olan kemer formunu 27 adet çeşmede görebilmekteyiz. Burada dikkat çekici olan durum kemerlerin hafif bir şekilde cepheden çökertilmesidir. Bunu şehir merkezindeki sivri kemere sahip tüm çeşmelerde görebilmekteyiz.

Şehir merkezindeki bazı çeşmelerde görülen en dikkat çekici yapı elemanlarından birisi de suluklardır. Dört adet çeşmede bu tür sulukların varlığı görülür. 0.20 m. ile 0.35 m. arasındaki yüksekliğe sahip bu sulukların tamamı mermer malzemeden yapılmıştır. İki çeşmede bu suluklar ön cepheye yerleştirilmişken iki çeşmede ise yan cephelere yerleştirilmiştir.

Edirne çeşmelerinin bir başka özelliği de sahip olduğunu düşündüğümüz gözetleme açıklıklarıdır. Su kaynağından gelen suyun gözetlenerek miktarının ölçülmesi ve temizlik amaçlı olarak düşünülen bu açıklıkları şehir merkezindeki 20 adet çeşmede görebilmekteyiz.

İncelenen 62 adet çeşmeden 27 tanesinde toplam 33 adet kitabe bulunur. Bu kitabelerin tamamı mermer üzerine yazılmıştır. Yedi adet çeşmede inşa kitabesi bulunmayıp sadece onarım kitabeleri yer alır. İncelenen bu 33 adet kitabeden 29 tanesinde çeşmeleri inşa ettiren veya onaran kişilerin isimleri geçmektedir. Kitabelerde ağırlıklı

olarak Sülüs yazı ve Ta'lik yazı kullanılmıştır. Ayrıca bazı çeşmelerde Kufi yazı kullanılmıştır.

Edirne'deki çeşmelerde hazne örtüleri değişik şekillerde karşımıza çıkar. Çeşmelerde hazne örtüleri daha çok düz dam ve piramidal taş çatılıdır. Düz dam şeklinde olan 19 adet çeşme, piramidal taş çatılı olarak 17 adet çeşme vardır. Ayrıca beş adet çeşmenin hazne örtüsü önden arkaya doğru meyilli olarak, üç adet çeşmenin hazne örtüsü kubbeli, iki adet çeşmenin hazne örtüsü taştan çift meyilli ve iki adet çeşmenin de hazne örtüsü ahşap çatılı olarak yapılmıştır.

Çeşmelerde çok yoğun bir süsleme programı görülmez. Süsleme unsurlarının başında daha çok silmeler dikkat çekicidir. Ayrıca çeşmelerde süslemenin en çok görüldüğü yerlerden birisi de ayna taşlarıdır. Ayna taşlarında bitkisel süslemenin en güzel örneklerini görmek mümkündür.

Edirne şehir merkezinde Osmanlı döneminden kalan bu yapıların büyük bir bölümü günümüzde kullanılmamaktadır. Gerek küçük boyutlu olmaları ve gerekse bugün sessiz kalmaları bu yapıların gün geçtikçe bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ortadan kaldırılmalarına neden olmaktadır. Temennimiz bu çeşmelerin tamamının asıl fonksiyonlarına kavuşturulması ve sularının yeniden akmasının sağlanmasıdır.

- ADIGÜZEL, D.,
Manisa Çeşmeleri (S.Ü. Basılmamış Lisans Tezi), Konya, 1989
- AĞIRAN, Ö.,
Dünden Bugüne Edirne İsimler Sözlüğü, Edirne, 2004
- AKAR, A.,- KESKİNER, C.,
Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, İstanbul, 1978
- ARSEVEN, C.E.,
“Çeşme”, **Sanat Ansiklopedisi**, Cilt:1, İstanbul,1983, s.389-390
- ASLANAPA, O.,
Edirne’de Osmanlı Devri Abideleri, İstanbul, 1949
- AYNUR, H.,- KARATEKE, H.K.,
III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995
- AYTÖRE, A.,
“Türklerde Su Mimarisi”, **I. Milletlerarası Türk Kongresi Tebliğler**, Ankara, 1962, s.45-68
- BADI, A., (Çev. R. Kazancıgil)
Riyaz-ı Belde-i Edirne,(Edirne Şehri Tarihi), Cilt.1, İstanbul, 1999
- BARIŞTA, H.Ö.,
İstanbul Çeşmeleri, Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi, Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi, Taksim Maksemindeki I. Mahmut Çeşmesi, Ankara, 1993
- BAYIK, A.,
Edirne, İstanbul, 1973
- BAYKAL, B.S.,
Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilalar”, **Edirne Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara, 1965, s.179-194
- BAYKAL, B.S.,
Peçevi Tarihi I, Ankara, 1981
- BAYRAKAL, S.,
Edirne’deki Tek Kubbeli Camiler, Ankara, 2001
- BOZKURT, T.,
Beypazarı’ndaki Türk Devri Yapıları, Ankara, 2004
- BURNOV, A., (Çev. H. Eren)
“ Türkler Edirne’yi Ne Vakit Aldılar”, **Belleten**, VIII / 49, İstanbul,1949, s.106

- CANIM, R.,
“Osmanlı Medeniyeti’nde Muhteşem Bir Payitaht ve Bir Kültür Şehri Olarak Edirne”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 40
- CANIM, R.,
Edirne Şairleri, Ankara, 1995
- ÇAL, H.,
Niksar’da Türk Eserleri, İstanbul, 1989
- ÇAYLAK, A.,
Çanakkale Çeşmeleri (G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Lisans Tezi), Ankara, 1997
- ÇORUHLU, Y.,
Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi, İstanbul, 1995
- ÇULPAN, C.,
Serviler II., İstanbul, 1961
- DENKTAŞ, M.,
Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), Kayseri, 2000
- DENKTAŞ, M.,
Karaman Çeşmeleri, Kayseri, 2000
- DİJKEMA, F.TH.,
The Ottoman Historical and Monumantae Inscriptio in Edirne, Leiden, 1977
- Evliya ÇELEBİ
Seyahatname, Cilt:3, İstanbul, 1970
- EYİCE, S.,
“Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devire Ait Eserler”, **Edirne Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara, 1965, s.41-43
- EYİCE, S.,
“İstanbul”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:V/2, İstanbul, 1968, s.1214
- GÖKBİLGİN, M.T.,
“Edirne”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:4, İstanbul, 1977, s.108-113
- GÖKBİLGİN, T.,
XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, İstanbul, 1952
- GÜNER, S.; PEKŞİRİN, A.; ÇITAK, A.,
Edirne, İstanbul, 2005

- HİBRİ, A., (Çev.R. Kazancıgil) **Enisü-l Müsamirin, Edirne Tarihi(1360-1650)**, İstanbul,1999
- İNALCIK, H., “ Edirne’nin Fethi (1361)”, **Edirne Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara,1965,s.158-159
- KANSU, Ş.A., “ Edirne’nin Tarih Öncesine Ait Araştırmalar”, **Edirne Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara,1965, s.14-17
- KARAMAĞARALI, B., “ Edirne Eski Camiinin Kitabeleri ve Mimarimizdeki Yeri”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı:9, 1971, s.334
- KARPUZ, H., **Şebinkarahisar**, Ankara, 1989
- KARPUZ, H., **Trabzon**, Ankara, 1990
- KARPUZ, H.- DÜLGERLER, O.N., “Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi”, **Sanatta Anadolu-Asya İlişkileri, Prof.Dr. Beyhan Karamağaralı’ya Armağan**, Ankara, 2006, s.317-331
- KAZANCIGİL, R., **Edirne Mahalleleri Tarihçesi**, İstanbul, 1992
- KAZANCIGİL, R., **Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi(1300-1994)**, İstanbul,1995
- KAZANCIGİL, R., TUĞRUL,H.M., **Edirne ve Osmanlı Padişahları**, Edirne, 2001
- KOCABAŞ, F., **Niğde Çeşmeleri** (S.Ü. Basılmamış Lisans Tezi), Konya, 2001
- KORKUT, A., **Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri**, İstanbul, 1972
- KÖYLÜOĞLU, N.M., **Edirne’de Osmanlı’dan Günümüze Su Yapıları**, Edirne, 2001
- KURTIŞOĞLU,H., **Kırklareli’ndeki Osmanlı Dönemi Su Yapıları** (S.Ü. Basılmamış Lisans Tezi), Konya, 2006

- MANSEL, A.M., “ İlkçağ’da Edirne”, **Edirne Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara,1965, s.22-23
- MERİÇ, R.M., “ Edirne’nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında”, **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**, I, İstanbul, 1963
- ONUR, O., **Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler**, İstanbul, 1972
- ONUR, O., **Edirne Su Kültürü**, Edirne, 1978
- ONUR,O., **Edirne Kadıları Kasr-ı Adl**, İstanbul, 1999
- ÖDEKAN, A., “Kent içi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme”, **Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları**, İstanbul, 1992, s.281-297
- ÖNGE, Y., “Fıskiyeli Türk Çeşmeleri”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı:22, Ankara, 1991, s.101
- ÖNGE, Y., “Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I**, Konya, 1981, s.115
- ÖNGE, Y., **Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları**, Ankara, 1997
- ÖRİK, N.S., **Bir Edirne Seyahatnamesi**, İstanbul, 2000
- ÖZİŞ,Ü., ARISOY, Y., **Mimar Sinan’ın Su Yolları**, İzmir, 1987
- ÖZALP, İ., **Edirne İli Doğal Coğrafyası**, İstanbul, 1974
- ÖZALP, İ., **Edirne İlimizi Tanıyalım**, İstanbul, 1990
- ÖZDENİZ, E., **İstanbul’daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri**, İstanbul, 1995
- PARMAKSIZOĞLU, İ., “Edirne”, **Türk Ansiklopedisi**, Cilt:14, Ankara, 1996, s.336-344
- PEREMECİ, O.N., **Edirne Tarihi**, İstanbul,1939

PİLEHVARIAN, N.K. vd.

Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler,
İstanbul, 2000

POLONYALI SİMEON, (Yay. H.D.
Andreasyan)

Polonyalı Simeon Seyahatnamesi, İstanbul,
1964

SÖZEN.M.,- TANYELİ, U.,

Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü,
İstanbul, 2005

TAESCHNER, F., (Çev. N. Ülker)

“1453 Yılına Kadar Osmanlı Türkleri”, **Tarih
İncelemeleri Dergisi**, V, İzmir, 1990, s.292

TOSYAVİZADE, R.O., (Yay. R.Kazancıgil)

**Edirne Rehnüması(Edirne Şehir
Kılavuzu),** Edirne, 1994

TUNCA, A.,

Edirne'de Çeşmeler ve Su Çalışmaları,
Edirne, 2005

TÜRKDOĞAN, E.,

Edirne Çeşme ve Sebilleri(İstanbul
Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi
Anabilim Dalı Basılmamış Lisans Tezi),
İstanbul, 1970

USAL, A.,

Edirne Tarihi ve Kültürü, 2006

UZUNÇARŞILI, İ.H.,

Osmanlı Tarihi, Cilt:1, Ankara, 1982, s.163

YALMAN, B.,

“Bursa Çeşmeleri”, **İlgi**, Sayı:36, İstanbul,
1983, s.31

YAVUZ,A.T.,

**Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tono ve
Kemer,** Ankara, 1983

RESİM LİSTESİ

Fotoğraf 1: Köseç Balaban Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 2: Köseç Balaban Çeşmesi

Fotoğraf 3: Köseç Balaban Çeşmesi kitabesi

Fotoğraf 4: Yahya Bey Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 5: Yahya Bey Çeşmesi

Fotoğraf 6: Yahya Bey Çeşmesi kitabesi

Fotoğraf 7: Sinan Ağa (Cavidan Hanım) Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 8: Sinan Ağa (Cavidan Hanım) Çeşmesi

Fotoğraf 9: Sinan Ağa(Cavidan Hanım) Çeşmesi inşa kitabesi

Fotoğraf 10: Sinan Ağa (Cavidan Hanım) Çeşmesi onarım kitabesi

Fotoğraf 11: Ebe Çeşmesi, 1970 (T.Yılmaz'dan)

Fotoğraf 12: Ebe Çeşmesi

Fotoğraf 13: Ebe Çeşmesi, onarım kitabesi

Fotoğraf 14: İmaret Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 15: İmaret Çeşmesi

Fotoğraf 16: Nazır Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 17: Nazır Çeşme

Fotoğraf 18: Necibe Hatun Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 19: Necibe Hatun Çeşmesi

Fotoğraf 20: Papazoğlu Çeşmesi

Fotoğraf 21: Parsana Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 22: Parsana Çeşmesi

Fotoğraf 23: Tirit Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 24: Tirit Çeşme

Fotoğraf 25: Yeniçeriler Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 26: Yeniçeriler Çeşmesi

Fotoğraf 27: Küçük Pazar Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 28: Küçük Pazar Çeşmesi

Fotoğraf 29: Hacı Müsli Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 30: Hacı Müslim Çeşmesi

- Fotoğraf 31:** Hacı Müslim Çeşmesi ayna taşları
- Fotoğraf 32:** Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi, taşınmadan önceki hali (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 33:** Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi
- Fotoğraf 34:** Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi, inşa kitabesi
- Fotoğraf 35:** Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi, onarım kitabesi
- Fotoğraf 36:** Tavanlı Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 37:** Tavanlı Çeşme
- Fotoğraf 38:** Askeri Hastane Çeşmesi, Taşınmadan önceki hali, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 39:** Askeri Hastane Çeşmesi
- Fotoğraf 40:** Askeri Hastane Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 41:** Atlar Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 42:** Atlar Çeşmesi
- Fotoğraf 43:** Hacı Mehmet Ağa çeşmesi, 1970 (T.Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 44:** Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi
- Fotoğraf 45:** Hatip Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 46:** Hatip Çeşme
- Fotoğraf 47:** Mehmet Ağa Çeşmesi
- Fotoğraf 48:** Musalla Çeşme Kitabesi, sökülmeden önceki hali, 1970(T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 49:** Musalla Çeşme
- Fotoğraf 50:** Musalla Çeşme ayna taşı
- Fotoğraf 51:** Çanaklı Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 52:** Çanaklı Çeşme
- Fotoğraf 53:** Çanaklı Çeşme, suluktan detay
- Fotoğraf 54:** Nimet Hanım Çeşmesi
- Fotoğraf 55:** Nimet Hanım Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 56:** Abdurrahman Bin Seyit Ali Çeşmesi, 1970(T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 57:** Abdurrahman Bin Seyit Ali Çeşmesi
- Fotoğraf 58:** Abdurrahman Tavanlı Çeşme
- Fotoğraf 59:** Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 60:** Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi
- Fotoğraf 61:** Harbiye Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 62:** Harbiye Çeşmesi
- Fotoğraf 63:** Harbiye Çeşmesi ayna taşı
- Fotoğraf 64:** Hatip Sokak Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

- Fotoğraf 65:** Hatip Sokak Çeşmesi
- Fotoğraf 66:** Şair Hayali Çeşmesi
- Fotoğraf 67:** Şair Hayali Çeşmesi onarım kitabesi
- Fotoğraf 68:** İbrahim Çeşme
- Fotoğraf 69:** İbrahim Çeşme kitabesi
- Fotoğraf 70:** Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi
- Fotoğraf 71:** Afife Hatun Çeşmesi
- Fotoğraf 72:** Afife Hatun Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 73:** Sultan Süleyman Çeşmesi
- Fotoğraf 75:** İsmail Ağa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 76:** İsmail Ağa Çeşmesi
- Fotoğraf 77:** Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 78:** Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi
- Fotoğraf 79:** Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, doğu cephe
- Fotoğraf 80:** Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 81:** Sinan Ağa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 82:** Sinan Ağa Çeşmesi
- Fotoğraf 83:** Sinan Ağa Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 84:** Saraçhane Çeşmesi, (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 85:** Saraçhane Çeşmesi
- Fotoğraf 86:** Hacı Adil Bey Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 87:** Hacı Adil Bey Çeşmesi
- Fotoğraf 88:** Hacı Adil Bey Çeşmesi ayna taşı
- Fotoğraf 89:** Ticaret Lisesi Çeşmesi
- Fotoğraf 90:** Muhammed İbn-i Ahmet Çelebi Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 91:** Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi Çeşmesi
- Fotoğraf 92:** Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi Çeşmesi inşa ve onarım kitabesi
- Fotoğraf 93:** Hacı Yusuf Çeşmesi
- Fotoğraf 94:** Hacı Yusuf Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 95:** Hacılar Ezanı Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 96:** Hacılar Ezanı Çeşmesi
- Fotoğraf 97:** Hacılar Ezanı Çeşmesi inşa kitabesi
- Fotoğraf 98:** Hacılar Ezanı Çeşmesi onarım kitabesi
- Fotoğraf 99:** Hadım Ağa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

- Fotoğraf 100:** Hadım Ağa Çeşmesi
- Fotoğraf 101:** Hadım Ağa Çeşmesi inşa kitabesi
- Fotoğraf 102:** Hadım Ağa Çeşmesi onarım kitabesi
- Fotoğraf 103:** Beylerbeyi Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 104:** Beylerbeyi Çeşmesi
- Fotoğraf 105:** Damat Sokağı Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 106:** Damat Sokağı Çeşmesi
- Fotoğraf 107:** Dibek Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 108:** Dibek Çeşme
- Fotoğraf 109:** Dibek Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 110:** Eski Cami Minare Kaidesindeki Çeşme
- Fotoğraf 111:** Gülbahar Hatun Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 112:** Gülbahar Hatun Çeşmesi
- Fotoğraf 113:** Gülbahar Hatun Çeşmesi suluktan detay
- Fotoğraf 114:** Hacer Hanım Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 115:** Hacer Hanım Çeşmesi
- Fotoğraf 116:** Hacer Hanım Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 117:** Hacı Ali Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 118:** Hacı Ali Çeşmesi
- Fotoğraf 119:** Hasan Efendi Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 120:** Hasan Efendi Çeşmesi
- Fotoğraf 121:** Kadı Bedrettin Cami Çeşmesi
- Fotoğraf 122:** Karanfilolu Çeşmesi
- Fotoğraf 123:** Küpeli Minare Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 124:** Küpeli Minare Çeşmesi
- Fotoğraf 125:** Meşalecibaşı Çeşmesi
- Fotoğraf 126:** Ortabayır Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 127:** Ortabayır Çeşmesi
- Fotoğraf 128:** Ortabayır Çeşmesi kitabesi
- Fotoğraf 129:** Ömer Efendizade Çeşmesi
- Fotoğraf 130:** Ömer Efendizade Çeşme kitabesi
- Fotoğraf 131:** Rıfat Ağa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)
- Fotoğraf 132:** Rıfat Ağa Çeşmesi
- Fotoğraf 133:** Saksagan Çeşmesi

Fotoğraf 134: Sarı Cami Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 135: Sarı Cami Çeşmesi

Fotoğraf 136: Soğuk Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 137: Soğuk Çeşme

Fotoğraf 138: Su Terazisi Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 139: Su Terazisi Çeşmesi

Fotoğraf 140: Lüleli Çeşme

Fotoğraf 141: Lüleli Çeşme kitabesi

Fotoğraf 142: Külahduz Çeşme

Fotoğraf 143: Fon Fon Hasan Efendi Çeşmesi

Fotoğraf 144: Rüstem Bekir Paşa Çeşmesi, 1970 (T.Yılmaz'dan)

Fotoğraf 145: Rüstem Bekir Paşa Çeşme Kitabesi

Fotoğraf 146: Rüstem Bekir Paşa Çeşme Kitabesi

Fotoğraf 147: Yangöz Çeşme, 1970 (T.Yılmaz'dan)

Fotoğraf 148: Arpa Kervan Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 149: Acı Çeşme,1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 150: Kız Çeşmesi

Fotoğraf 151: Demirtaş Çiftliği Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 152: Kazım Dirik Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 153: Kazım Dirik Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fotoğraf 154: Soğuk (Sultan II. Selim) Çeşme, bugünkü durumu

Fot.1: Köseç Balaban Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.2: Köseç Balaban Çeşmesi

Fot.3: Köseç Balaban Çeşmesi kitabesi

Fot.4: Yahya Bey Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.5: Yahya Bey Çeşmesi

Fot. 6: Yahya Bey Çeşmesi kitabesi

Fot.7: Sinan Ağa (Cavidan Hanım) Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot. 8: Sinan Ağa (Cavidan Hanım) Çeşmesi

Fot. 9: Sinan Ağa(Cavidan Hanım) Çeşmesi inşa kitabesi

Fot.10: Sinan Ağa (Cavidan Hanım) Çeşmesi onarım kitabesi

Fot.11: Ebe Çeşmesi, 1970 (T.Yılmaz'dan)

Fot.12: Ebe Çeşmesi

Fot.13: Ebe eşmesi, onarım kitabesi

Fot.14: İmaret eşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.15: İmaret Çeşmesi

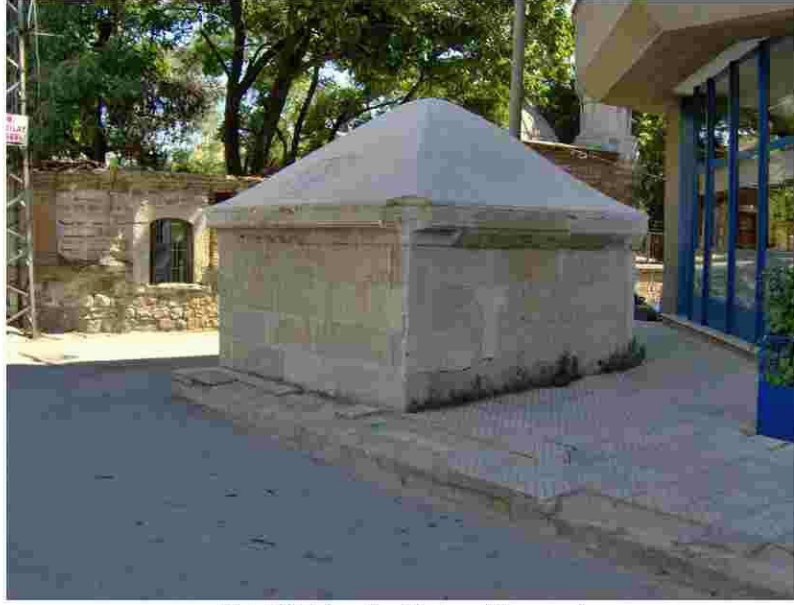
Fot.16: Nazır Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.17: Nazır Çeşme

Fot.18: Necibe Hatun Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.19: Necibe Hatun Çeşmesi

Fot.20: Papazoğlu Çeşmesi

Fot.21: Parsana Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot22: Parsana Çeşmesi

Fot.23: Tirit Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.24: Tirit Çeşme

Fot.25: Yeniçeriler Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

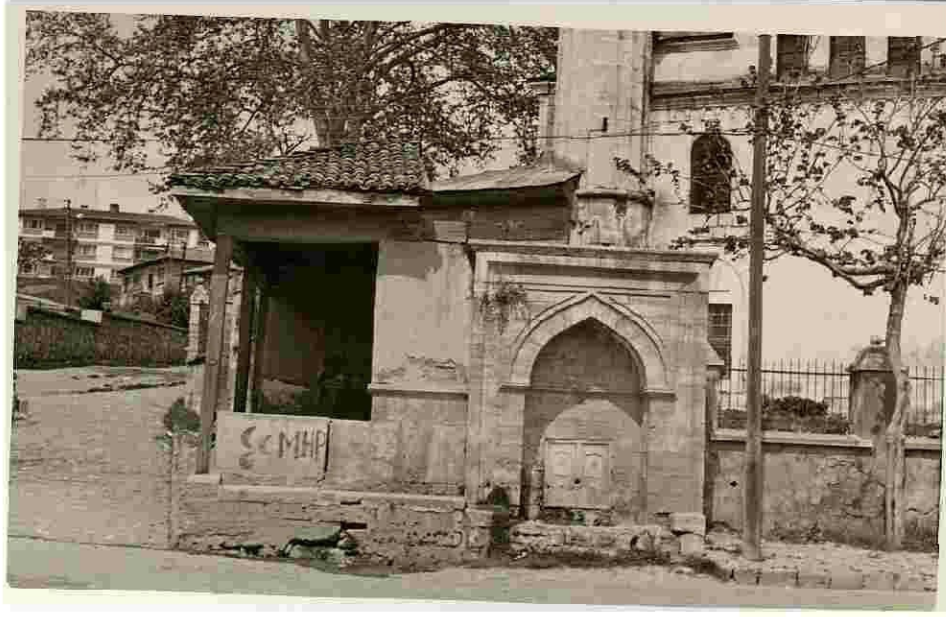
Fot.26: Yeniçeriler Çeşmesi

Fot.27: Küçük Pazar Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.28: Küçük Pazar Çeşmesi

Fot.29: Hacı Müslî Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.30: Hacı Müslî Çeşmesi

Fot.31: Hacı Müslim Çeşmesi ayna taşları

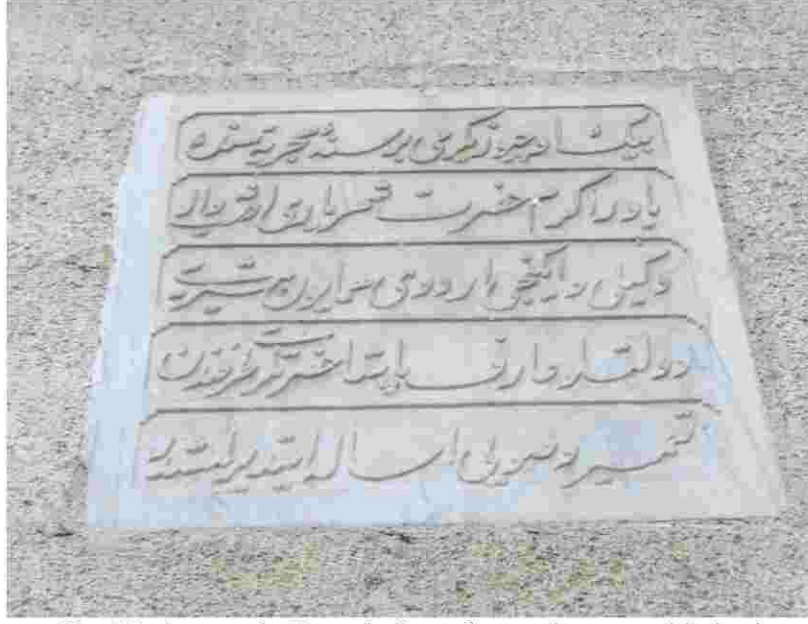
Fot.32: Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi,
Taşınmadan önceki hali, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.33: Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi

Fot.34: Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi, inşa kitabesi

Fot.35: Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi, onarım kitabesi

Fot.36: Tavanlı Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.37: Tavanlı Çeşme

Fot.38: Askeri Hastane Çeşmesi, Taşınmadan önceki hali 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.39: Askeri Hastane Çeşmesi

Fot.40: Askeri Hastane Çeşmesi kitabesi

Fot.41: Atlar Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.42: Atlar Çeşmesi

Fot.43: Hacı Mehmet Ağa çeşmesi, 1970 (T.Yılmaz'dan)

Fot.44: Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi

Fot.45: Hatip Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.46: Hatip Çeşme

Fot.47: Mehmet Ağa Çeşmesi

Fot.48: Musalla Çeşme Kitabesi, yerinden sökülmeden önceki hali, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot. 49: Musalla Çeşme

Fot.50: Musalla Çeşme ayna taşı

Fot.51: Çanaklı Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.52: Çanaklı Çeşme

Fot.53: Çanaklı Çeşme, suluktan detay

Fot.54: Nimet Hanım Çeşmesi

Fot.55: Nîmet Hanım Çeşmesi kitabesi

Fot.56: Abdurrahman Bin Seyit Ali Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.57: Abdurrahman Bin Seyit Ali Çeşmesi

Fot.58: Abdurrahman Tavanlı Çeşme

Fot.59: Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.60: Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi

Fot.61: Harbiye Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.62: Harbiye Çeşmesi

Fot.63: Harbiye Çeşmesi ayna taşı

Fot.64: Hatip Sokak Çeşme, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.65: Hatip Sokak Çeşmesi

Fot.66: Şair Hayali Çeşmesi

Fot.67: Şair Hayali Çeşmesi onarım kitabesi

Fot.68: İbrahim Çeşme

Fot.69: İbrahim Çeşme kitabesi

Fot.70: Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi

Fot.71: Afife Hatun Çeşmesi

Fot.72: Afife Hatun Çeşmesi kitâbesi

Fot.73: Sultan Süleyman Çeşmesi

Fot.75: İsmail Ağa Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.76: İsmail Ağa Çeşmesi

Fot.77: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.78: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi

Fot.79: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, doğu cephe

Fot.80: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi kitabesi

Fot.81: Sinan Ağa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.82: Sinan Ağa Çeşmesi

Fot.83: Sinan Ağa Çeşmesi kitabesi

Fot.84: Saraçhane Çeşmesi, (T. Yılmaz'dan)

Fot.85: Saraçhane Çeşmesi

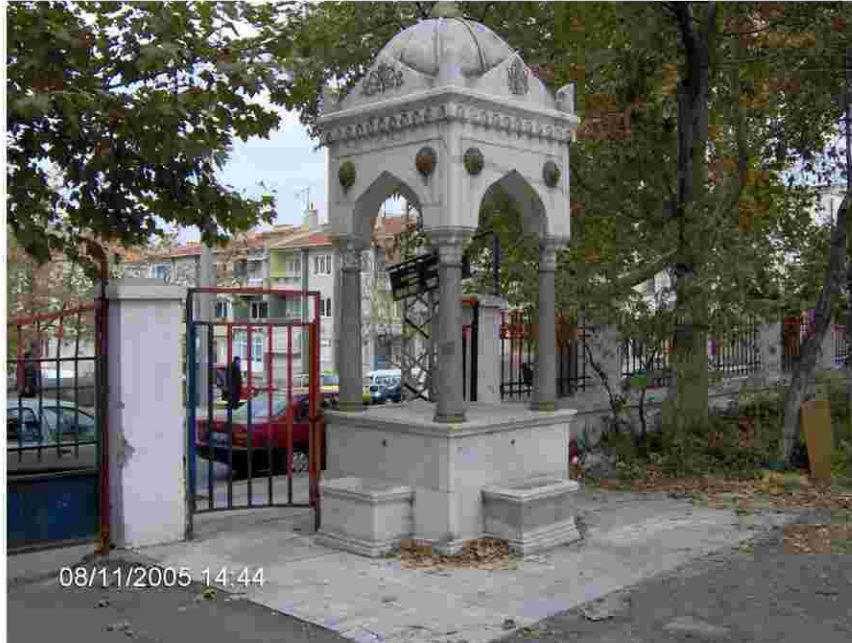
Fot.86: Hacı Adil Bey Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.87: Hacı Adil Bey Çeşmesi

Fot.88: Hacı Adil Bey Çeşmesi ayna taşı

Fot.89: Ticaret Lisesi Çeşmesi

Fot.90: Muhammed İbn-i Ahmet Çelebi Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.91: Muhammed İbn-i Ahmet Çelebi Çeşmesi

Fot.92: Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi Çeşmesi inşa ve onarım kitabesi

Fot.93: Hacı Yusuf Çeşmesi

Fot.94: Hacı Yusuf Çeşmesi kitabesi

Fot.95: Hacılar Ezanı Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.96: Hacılar Ezanı Çeşmesi

Fot.97: Hacılar Ezanı Çeşmesi inşa kitabesi

Fot.98: Hacılar Ezanı Çeşmesi onarım kitabesi

Fot.99: Hadım Ağa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.100: Hadım Ağa Çeşmesi

Fot.101: Hadım Ağa Çeşmesi inşa kitabesi

Fot.102: Hadım Ağa Çeşmesi onarım kitabesi

Fot.103: Beylerbeyi Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.104: Beylerbeyi Çeşmesi

Fot.105: Damat Sokağı Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.106: Damat Sokağı Çeşmesi

Fot.107: Dibek Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.108: Dibek Çeşme

Fot.109: Dibek Çeşmesi kitabesi

Fot.110: Eski Cami Minare Kaidesindeki Çeşme

Fot.111: Gülbahar Hatun Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.112: Gülbahar Hatun Çeşmesi

Fot.113: Gülbahar Hatun Çeşmesi suluktan detay

Fot.114: Hacer Hanım Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.115: Hacer Hanım Çeşmesi

Fot.116: Hacer Hanım Çeşmesi kitabesi

Fot.117: Hacı Ali Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.118: Hacı Ali Çeşmesi

Fot.119: Hasan Efendi Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan))

Fot. 120: Hasan Efendi Çeşmesi

Fot. 121: Kadı Bedrettin Cami Çeşmesi

Fot.122: Karanfiloğlu Çeşmesi

Fot.123: K peli Minare  eşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.124: K peli Minare    mesi

Fot.125: Me aleciba ı    mesi

Fot.126: Ortabayır Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.127: Ortabayır Çeşmesi

Fot.128: Ortabayır Çeşmesi kitabesi

Fot.129: Ömer Efendizade Çeşmesi

Fot.130: Ömer Efendizade Çeşme kitabesi

Fot.131: Rıfat Ağa Çeşmesi, 1970
(T. Yılmaz'dan)

Fot.132: Rıfat Ağa Çeşmesi

Fot.133: Saksâğan Çeşmesi

Fot.134: Sarı Cami Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot. 135: Sarı Cami Çeşmesi

Fot.136: Soğuk Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.137: Soğuk Çeşme

Fot.138: Su Terazisi Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.139: Su Terazisi Çeşmesi

Fot.140: Lüleli Çeşme

Fot.141: Lüleli Çeşme kitabesi

Fot.142: K lahd z    me

Fot.143: Fon Fon Hasan Efendi    mesi

Fot.144: Rüstem Bekir
Paşa Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.145: Rüstem Bekir Paşa Çeşme Kitabesi

Fot.146: Rüstem Bekir Paşa Çeşme Kitabesi

Fot.147: Yangöz Çeşme, 1970 (T.Yılmaz'dan)

Fot.148: Arpa Kervan Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.149: Acı Çeşme,1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.150: Kız Çeşmesi

Fot.151: Demirtaş Çiftliği Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

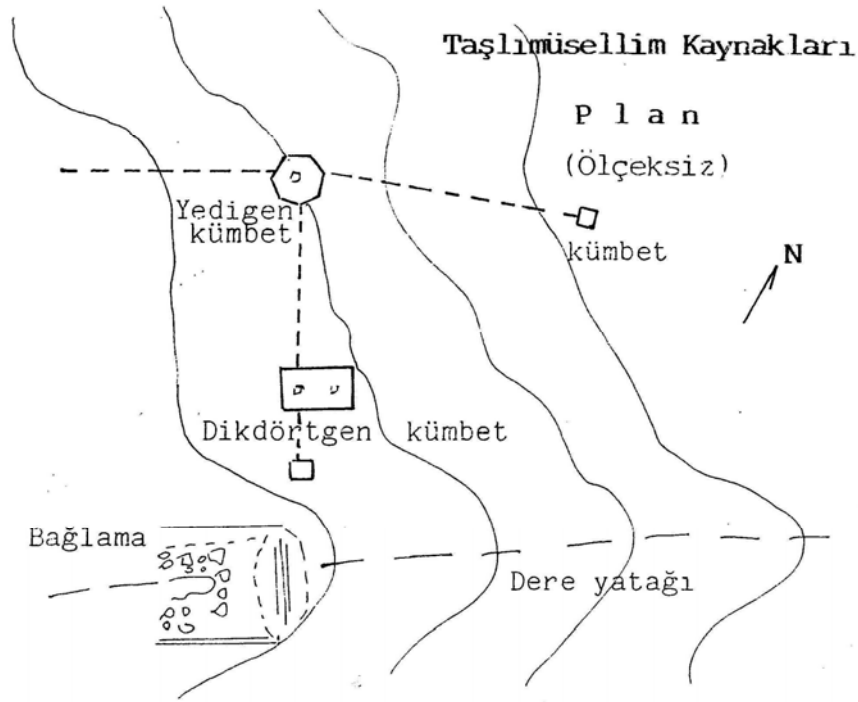
Fot.152: Kazım Dirik Çeşmesi, 1970 (T. Yılmaz'dan)

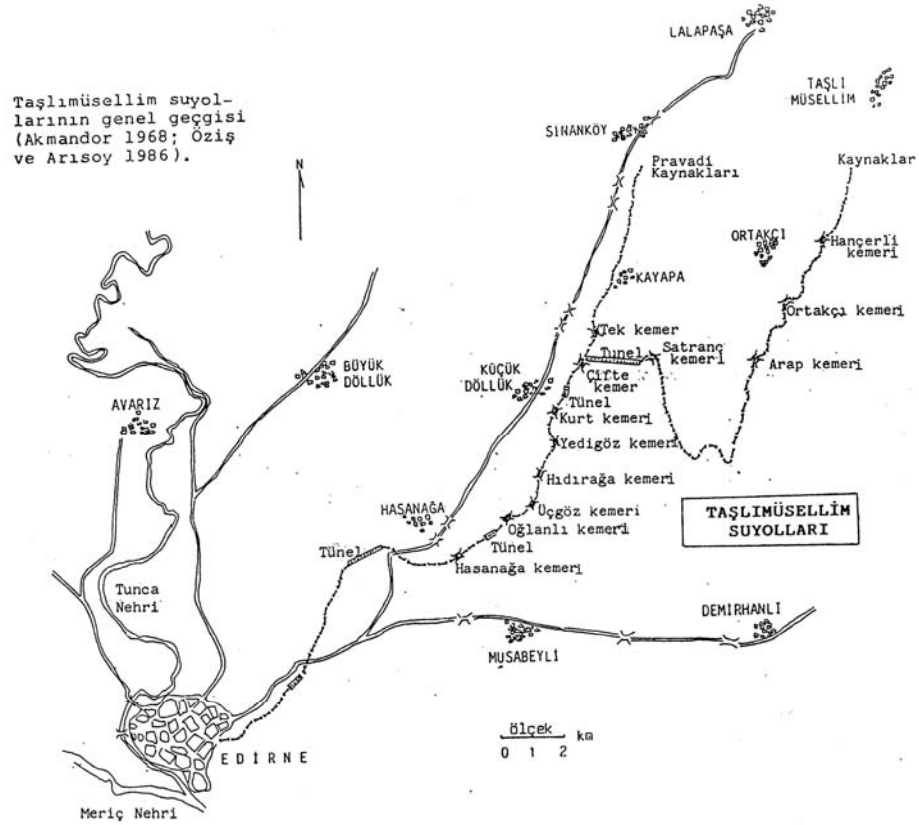
Fot.153: Soğuk (Sultan II. Selim) Çeşme, 1970 (T. Yılmaz'dan)

Fot.154: Soğuk (Sultan II. Selim) Çeşme, bugünkü durumu

Şekil 2: Taşlı Müsellim Su Kaynakları Yerleşim Krokisi (Öziş'ten)

Şekil 3: Taşlı Müsellim Su Yolları Genel Geçgisi (Öziş-Arısoy'dan)

Adı	Yeri	Yaptıran	İnşa Tarihi	Onarım Tarihi	Genel Tanım
Köseç Balaban Çeşmesi	Medrese Ali Bey Mahallesi	Bilinmiyor	H.951/ M.1544	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Yahya Bey Çeşmesi	Muradiye Meydan Mahallesi	Yahya Bey	H.988/ M.1580	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Sinan Ağa(Cavidan Hanım) Çeşmesi	Yeni İmaret Mahallesi	Sinan Ağa	H.1008/ M.1599	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Ebe Çeşmesi	Abdurrahman Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	H.1324/ M. 1906	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
İmaret Çeşmesi	Abdurrahman Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Nazır Çeşme	Yancıkçı Şahin Mahallesi	Nazır Mehmet Bey	H.933/ M. 1585	1862- 1983	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Necibe Hatun Çeşmesi	Sarıca Paşa Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Papazoğlu Çeşmesi	Sabuni Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Parsana Çeşmesi	Daye Hatun Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Tirit Çeşme	Menzil Ahir Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.

Adı	Yeri	Yaptıran	İnşa Tarihi	Onarım Tarihi	Genel Tanım
Yeniçeriler Çeşmesi	Menzil Ahır Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Küçük Pazar Çeşmesi	Talat Paşa Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Dikdörtgen planlı, nişsiz düz cepheli, piramidal taş çatılı bir çeşmedir.
Hacı Müslim Çeşmesi	Sabuni Mahallesi	Hacı Müslim	H.1057/ M. 1647	-	Dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi	Nişancı Paşa Mahallesi	Amcazade Hüseyin Paşa	H.1113/ M. 1702	H.1321/ M.1903	Dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Tavanlı Çeşme	Umurbey Mahallesi	Bilinmiyor	H. 1209/ M. 1794	-	Dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Askeri Hastane Çeşmesi	Sabuni Mahallesi	Tosyavizade Rıfat Osman	H. 1334/ M. 1915	-	Dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Atlar Çeşmesi	Nişancı Paşa Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi	Mithat Paşa Mahallesi	Hacı Mehmet Ağa	H.1062/ M.1652	-	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Hatip Çeşme	Muradiye Meydan Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	H. 1212/ M. 1797	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Mehmed Ağa Çeşmesi	Sabuni Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.

Adı	Yeri	Yaptıran	İnşa Tarihi	Onarım Tarihi	Genel Tanım
Musalla (İbrahim) Çeşme	Medrese Ali Bey Mahallesi	İbrahim	H. 1095/ M. 1684	-	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Çanaklı Çeşme	Umurbey Mahalesi	Çuhadar İbrahim	H. 1110/ M. 1698	-	Dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Nimet Hanım Çeşmesi	Muradiye Meydan Mahallesi	Bilinmiyor	H. 1287/ M. 1870	-	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Abdurrahman Bin Seyit Ali Çeşmesi	Abdurrahman Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	H. 1322/ 1904	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Abdurrahman Tavanlı Çeşme	Abdurrahman Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi	Baba Timurtaş Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Harbiye Çeşmesi	Umurbey Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Hatip Sokak Çeşmesi	Muradiye Meydan Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Dikdörtgen planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Şair Hayali Çeşmesi	Abdurrahman Mahallesi	Şair Hayali	Bilinmiyor	H. 1324/ M.1906	Dikdörtgen planlı, tek cepheli, yan yana iki kemerli bir çeşmedir.
İbrahim Çeşme	Yeni İmaret Mahallesi	İbrahim	H. 1080/ M.1669	-	Kare planlı, kemerli, iki cepheli bir meydan çeşmesidir.

Adı	Yeri	Yaptıran	İnşa Tarihi	Onarım Tarihi	Genel Tanım
Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi	Abdurrahman Mahallesi	Solak Hacı Ali Ağa	H. 1144/ M. 1732	H. 1324/ M. 1906	Kare planlı, nişsiz düz cepheli, iki cepheli bir çeşmedir.
Afife Hatun Çeşmesi	Yancıkçı Şahin Mahallesi	Afife Hatun	H. 1187/ M. 1773	-	Kare planlı, kemerli, iki cepheli bir meydan çeşmesidir.
Sultan Süleyman Çeşmesi	Menzil Ahir Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, kemerli, iki cepheli bir meydan çeşmesidir.
İsmail Ağa Çeşmesi	Çavuşbey Mahallesi	İsmail Ağa	Bilinmiyor	-	Kare planlı, kemerli, iki cepheli bir meydan çeşmesidir.
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi	Baba Timurtaş Mahallesi	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa	H. 1077/ M. 1667	-	Üç cepheli, kemerli bir meydan çeşmesidir.
Sinan Ağa Çeşmesi	Yeni İmaret Mahallesi	Sinan Ağa	H. 1080/ M. 1669	-	Kare planlı, kemerli üç cepheli bir meydan çeşmesidir.
Saraçhane (Sinan Ağa) Çeşmesi	Baba Timurtaş Mahallesi	Sinan Ağa	H. 1080/ M. 1669	-	Kare planlı, kemerli üç cepheli bir meydan çeşmesidir.
Hacı Adil Bey Çeşmesi	Karaağaç Mahallesi	Hacı Adil Bey	H. 1322/ M. 1904	-	Kare planlı, kemerli dört cepheli bir meydan çeşmesidir.
Ticaret Lisesi Çeşmesi	Sarıca Paşa Mahallesi	Tosyavizade Rıfat Osman	H.1334/ M. 1916	-	Kare planlı, kemerli dört cepheli bir meydan çeşmesidir.
Muhammed İbn-i Ahmet Çelebi Çeşmesi	Baba Timurtaş Mahallesi	Muhammet İbn-i Ahmet Çelebi	H. 1000/ M. 1592	3.9.1943	Kare planlı, nişsiz düz cepheli bir çeşmedir.

Adı	Yeri	Yaptıran	İnşa Tarihi	Onarım Tarihi	Genel Tanım
Hacı Yusuf Çeşmesi	Baba Timurtaş Mahallesi	Hacı Yusuf	H. 1126/M. 1714	-	Kare planlı, tek cepheli, nişsiz bir çeşmedir.
Hacılar Ezanı Çeşmesi	I. Murat Mahallesi	Ahmet Ağa	H. 1213/ M. 1798	H. 1321/ M. 1903	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Hadım Ağa Çeşmesi	Edirne girişi, E5 Karayolu üzeri	Hurşid Paşa	H. 1284/ M. 1867	H. 1317/ M. 1899 1965	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Beylerbeyi(Kuru) Çeşme	Baba Timurtaş Mahallesi	Emine Hatun	H.1094/ M. 1683	-	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Damat Sokağı Çeşmesi	Talatpaşa Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Dibek Çeşmesi	Yeni İmaret Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Eski Cami Minare Kaidesindeki Çeşme	Eski Cami İki şerefeli minare kaidesinde yer alır.	Sultan II. Murat	Sultan II. Murat Dönemi	-	Tek cepheli kemerli bir çeşmedir.
Gülbahar Hatun Çeşmesi	Umurbey Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Hacer Hanım Çeşmesi	Muradiye Meydan Mahallesi	Hacer Hanım	H. 1328/ M. 1912	-	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Hacı Ali Çeşmesi	Abdurrahman Mahallesi	Hacı Ali	H. 1324/ M. 1906	-	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.

Adı	Yeri	Yaptıran	İnşa Tarihi	Onarım Tarihi	Genel Tanım
Hasan Efendi Çeşmesi	Çavuşbey Mahallesi	Hasan Efendi	H. 1173/ M. 175	-	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Kadı Bedrettin Cami Çeşmesi	Abdurrahman Çeşmesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Karanfiloğlu Çeşmesi	Baba Timurtaş Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Küpelî Minare Çeşmesi	Çavuşbey Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Meşalecibaşı Çeşmesi	Talatpaşa Mahallesi	Bilinmiyor	H. 1327/ M. 1909	-	Kare planlı, kemerli, tek cepheli bir çeşmedir.
Ortabayır Çeşmesi	Muradiye Meydan Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	H. 1341/ M. 1922	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Ömer Efendizade Çeşmesi	Baba Timurtaş Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	H. 1141/ M. 1729	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Rıfat Ağa Çeşmesi	Talatpaşa Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Saksağan Çeşmesi	Talatpaşa Mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	-	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Sarı Cami Çeşmesi	Muradiye Meydan Çeşmesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	2005	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.

Adı	Yeri	Yaptıran	İnşa Tarihi	Onarım Tarihi	Genel Tanım
Soğuk Çeşme	Baba Timurtaş mahallesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor	1944	Dikdörtgen planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.
Su Terazisi Çeşmesi	Yeni İmaret Mahallesi	Mustafa Bey	H. 1008/ M. 1599	-	Kare planlı, tek cepheli nişsiz bir çeşmedir.